

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ІМ. О. О. ПОТЕБНІ

На правах рукопису

УДК 81'37.867.7 + [81:39] = 163.2:58

МАЛАШ ОЛЕКСАНДРА ВАСИЛІВНА

**Народні флорономени у болгарській
мовній картині світу**

10.02.03 – слов'янські мови

Науковий керівник –
Чумак Володимир Васильович,
кандидат філологічних наук,
професор

Київ 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	7
 РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДНИХ НАЗВ РОСЛИН.....	16
1.1. Основні аспекти номінації рослин: поняття та терміни.....	17
1.2. Методика дослідження слов'янської ботанічної лексики	23
1.3. Принципи мотивації рослинних найменувань	27
1.4. Лексикографічні аспекти упорядкування флорономенів у слов'янських мовах.....	34
1.4.1. Перші спроби систематизації назв рослин у слов'янських мовах ...	34
1.4.2. Слов'янські ботанічні словники та довідники XVIII – XXI ст.	37
1.4.3. Слов'янська ботанічна лексика у лінгвістичній славістиці XIX – початку XXI ст.....	44
1.5. Класифікації флорономенів у слов'янських мовах	49
 Висновки до I розділу	53
 РОЗДІЛ II. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БОЛГАРСЬКИХ НАРОДНИХ ФЛОРОНОМЕНІВ	55
2.1. Загальна характеристика болгарських флорономенів з погляду походження.....	56
2.2. Структурні характеристики болгарських народних флорономенів.....	67

2.2.1. Прості флорономени.....	69
2.2.2. Складні флорономени.....	80
2.2.3. Складені флорономени.....	82
2.3. Семантичні характеристики болгарських народних найменувань рослин.....	85
2.3.1. Семантичні характеристики найменувань рослин, умотивованих функціональними ознаками	86
2.3.2. Семантичні характеристики найменувань рослин, умотивованих перцептивними ознаками	99
2.3.3. Семантичні характеристики флорономів, умотивованих особливостями росту та розмноження.....	119
2.3.4. Флорономени, вмотивовані походженням рослин.....	124
2.3.5. Флорономени з більш ніж однією семантичною ознакою	125
2.4. Флорономени з неоднозначною семантичною мотивацією	131
2.5. Полісемія в болгарській ботанічній лексиці	135
Висновки до II розділу.....	137
 РОЗДІЛ III. ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ПАРАМЕТРИ БОЛГАРСЬКИХ НАРОДНИХ ФЛОРОНОМЕНІВ	139
3.1. Поняття мовної картини світу	141
3.2. Основні чинники болгарської флорономіації	145
3.2.1. Ментальнісні характеристики болгарської народної флорономіації	148
3.3. Етнокультурні чинники болгарської народної флорономіації.....	162
3.3.1. Відображення матеріальної культури в болгарських народних найменуваннях рослин	165

3.3.2. Болгарські етнокультурні флоронімени з міфорелігійною семантикою	168
3.3.3. Лінгвоетнокультурні характеристики болгарських народнопоетичних найменувань рослин	177
Висновки до III розділу	178
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	185
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ	211
ДОДАТКИ.....	212

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

алб. — албанське
англ. — англійське
араб. — арабське
болг. — болгарське
білор. — білоруське
вл. — верхньолужицьке
дгрец. - давньогрецьке
дінд. — давньоіндійське
досл. — дослівно
дперс. — давньоперське
ж. р. — жіночий рід
іє. — індоєвропейська
іран. — іранське
ісп. — іспанське
італ. — італійське
лат. — латинське
латис. — латиське
лит. — литовське
луж. — лужицьке
м. — місто
мн. — множина
нгр. — новогрецьке
нім. — німецьке
нл. — нижньолужицьке
нперс. — новоперське
обл. — область
польс. — польське
перс. — перське

пор. – порівняйте

псл. – праслов'янське

рос. – російське

рум. – румунське

с. – село

серб. – сербське

сгр. – середньогрецьке

слн. – словенське

слц. – словацьке

с. р. – середній рід

т. с. – те саме

тур. – турецьке

укр. – українське

франц. – французьке

хорв. – хорватське

чес. – чеське

ч. р. – чоловічий рід

ВСТУП

Питання співвідношення мови, свідомості та культури певного етносу протягом тривалого часу залишаються актуальними в сучасній лінгвістиці. Особливості національного світобачення, осмислення навколишньої реальності можуть відтворюватися в мовних одиницях, відображаючись у структурі та значеннях слів, у слововживанні, а також у способі поєднання лексем, зокрема у випадках дво- та багаточленних найменуваннях об'єктів дійсності.

Іще В. фон Гумбольдт порушував проблему взаємозв'язку мови та свідомості людини на тлі особливостей культурного й духовного життя етносу. Він характеризував людство як культурно-етичну єдність та визначав мову як вираження специфіки етнічної ментальності, як «дух народу», відзначаючи, що мовний досвід поколінь дозволяє говорити про певні особливості світосприйняття, властиві відповідному етнічному колективу [53, 370-381; 54, 162, 182]. Інший відомий дослідник цієї проблеми – В. Вундт – розвивав ідею про «душу народу», наголошуючи, що серед сукупності психологічних процесів розвитку етносоціуму чільне місце посідає мова [36, 2-3].

У сучасному мовознавстві, де серед інших питань активно досліджується проблематика функціонування мови, науковці відзначають роль живої мови у формуванні концептуальної картини світу, вербалізації досвіду етносу та символізації відповідних реалій на етнокультурному тлі. Тому саме активізація етнолінгвістичних і лінгвокультурологічних студій спрямована на вивчення особливостей сприйняття та осмислення людиною навколишньої дійсності крізь призму мови, встановлення механізмів концептуалізації світу у свідомості мовця як представника етнічної спільноти.

Основоположні лінгвокультурологічні та етнолінгвістичні дослідження у славістичній науці представлені працями Є. Бартмінського,

А. Вежбіцької, Є. Верещагіна, М. Вітанової, В. В. Жайворонка, О. С. Комара, В. А. Маслової, Д. Младенової, Б. Ю. Нормана, М. І. Толстого, А. А. Уфимцевої, Т. В. Цив'ян та інших мовознавців.

Для слов'янської спільноти рослини були й залишаються невід'ємною частиною повсякдення. Вони є складником багатьох традицій, ритуалів, з ними пов'язуються різноманітні вірування, стереотипи, міфи. Саме тому слов'янські народні флорономени – лексичні символи конкретно-видових і абстрактно-видових понять, пов'язаних із рослинним світом, – постають як результат складних ментальнісних процесів мовної концептуалізації дійсності.

Саме тому рослини віддавна привертали увагу дослідників різних галузей науки. Так, у процесі розвитку людського суспільства зусиллями ботаніків та мовознавців було сформовано базу основного фітолексикону шляхом ретельного добору й упорядкування назв, які стали виділяти конкретну рослину з-поміж інших представників рослинного світу.

Нині ботанічна наука переважно послуговується міжнародною (латинською) термінологією, хоча в розмовному лексиконі часто вживаються народні назви, які залишаються неповторними в кожному етносоціумі, відтворюють специфіку авторської мовної картини світу. Саме такі флоронайменування викликають особливий інтерес для дослідників, оскільки тісно пов'язані з культурою, звичаями, традиціями народу та містять інформацію, цінну для багатьох дисциплін як гуманітарного, так і природничого спрямування. Лінгвістів, зокрема, цікавить походження народних фітонайменувань, принцип їх творення, мотивація, ареал поширення назв тощо. Флоронайменування відіграють важливу роль у фольклористичних, етнографічних та історичних студіях, відображають зв'язок номінованих рослин із відповідними історико-культурними поняттями та явищами.

У славістичній науці питання словотвірної та семантичної специфіки ботанічної лексики слов'янських мов досліджені неоднаково. Так, у

східнослов'янській лінгвістиці ця проблематика докладно розглядалася у працях В. В. Калько, В. Л. Карпової, В. Т. Коломієць, В. В. Німчука, Л. О. Симоненко, Т. Г. Файчук, М. М. Феценка, Л. Д. Фроляк, А. М. Шамоти (українська мова), В. Б. Колосової, Н. І. Коновалової, В. В. Копчевої, В. А. Меркулової (російська мова), А. І. Киселевського (білоруська мова) та інших учених. На матеріалі західнослов'янських флорономенів цікавими є дослідження Я. Ванякової, С. Дубіша, Л. В. Непоп-Айдачич (польська мова), А. М. Комаровської, В. Махека, Л. Усик (чеська мова), С. Л. Адаменко (серболужицькі мови) та ін. Сербські та хорватські найменування рослин вивчали М. Бєлетич, Л. В. Мазуркевич, Т. Я. Марченко, Д. Софрича, М. Шимундича. Болгарські назви об'єктів флори досліджували вчені-біологи, наукова діяльність яких потребувала систематизації болгарських рослинних найменувань – Б. Ахтаров, Х. Аврамова, П. Козаров, Н. Т. Осадча-Яната, А. Явашев, мовознавці Я. Гурський, М. Калайджієва, Д. Мітев, Д. Михайлова, Н. Павлова, Т. Тодоров, Х. Холіолчев, Л. Шишкова, Ю. Шевельов (останній – як консультант монографії Н. Т. Осадчої-Янати) та ін.

Як показує докладне опрацювання наукової літератури з цієї проблеми, більшість лінгвістичних досліджень, пов'язаних із вивченням болгарських найменувань рослин, присвячено загальновідомим назвам, що активно вживаються в науковому, науково-популярному, художньому стилях болгарської літературної мови, тоді як народні флорономени згадуються лише побіжно. Що стосується внеску болгарських дослідників у систематизування, упорядкування й лексикографування народних назв рослин, то, за нашими спостереженнями, основне своє завдання Б. Ахтаров, Б. Давидов, А. Явашев вбачають у поданні стислих лінгвістичних коментарів до укладених реєстрів флорономенів, а також у поясненні передусім тих найменувань рослин, які вперше увійшли в науковий обіг [133]. Водночас, опубліковані невеликі за обсягом студії болгарських лінгвістів, що стосуються саме народних найменувань рослин, присвячені переважно одній

або кільком назвам рослин в деяких говірках болгарської мови (Д. Михайлова, Т. Тодоров, Л. Димитрова-Тодорова).

На окрему увагу заслуговує «Словник болгарських найменувань рослин» за ред. П. Козарова, виданий Болгарською Академією наук, у якому на 90 сторінках укладач надає, крім власне лінгвістичної інформації, епізодичні коментарі щодо територіального поширення реєстрових одиниць. Цікаву методику упорядкування флорономенів пропонує М. Калайджієва, яка, аналізуючи переважно загальноприйняті болгарські назви рослин у зіставленні з чеськими, залишає народнорозмовні найменування фактично поза межами дослідження [84]. Це дозволяє нам констатувати той факт, що ботанічна лексика болгарської мови в царині народних флоронайменувань, на відміну від загальномовних, усе ще залишається недостатньо дослідженою.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що народні найменування рослин у болгарській мові (зокрема, флорономени в болгарських говірках поза межами метрополії) ще не були об'єктом спеціального комплексного наукового дослідження. Принципи формування народних найменувань рослин, способи й засоби запозичень у ботанічній лексиці, співвідношення назви і позначуваної нею реалії, структурно-семантична специфіка народних флорономенів та особливості їх функціонування в сучасній лінгвославістиці, зокрема болгаристиці, залишаються на часі.

Актуальність дослідження пов'язана також із посиленням інтересу лінгвістів до вивчення слов'янської мовної картини світу, опису її окремих частин, що містять культурологічну інформацію побутового, міфологічного, фольклорного, світоглядного характеру. Відомо, що лексика є основною формою вираження мовної свідомості людини та соціуму, яка зберігає та передає особливості національної самосвідомості, духовні та культурні традиції народу. Ботанічні назви є особливою частиною лінгвокультурно наповнених слов'янських (зокрема, болгарських) найменувань.

Флорономени використовуються носіями мови як лексичні символи на позначення конкретно-видових чи абстрактно-видових понять, пов'язаних із рослинним світом. У центрі нашого дослідження – болгарські народні флорономени, тобто ті, які не є літературними назвами рослин, а функціонують переважно у розмовній болгарській мові (зокрема у говірках, що збереглися і поза межами території Болгарії).

Об'єкт дослідження – близько 3000 назв рослин, зафіксованих діалектологічних, тлумачних, термінологічних, етимологічних та перекладних словниках, а також у науковій і науково-популярній літературі.

Предмет дослідження становлять структурні та семантичні особливості болгарських народних найменувань рослин, лінгвокультурні характеристики фітоназв і їхня роль у формуванні болгарської мовної картини світу.

Мета дослідження – з'ясувати походження народних назв рослин у болгарській мові, встановити структурно-семантичну специфіку, визначити лінгвокультурні особливості народних болгарських флорономів та дослідити роль народних назв рослин у формуванні мовної картини світу. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- визначити критерії виділення болгарських народних флорономів;
- встановити шляхи формування і розвитку болгарських народних назв рослин;
- визначити словотвірні характеристики болгарських народних назв рослин;
- виявити семантичну специфіку болгарських народних найменувань рослин;
- дослідити лінгвокультурний та етномовний потенціал болгарської народної флоронімії, встановивши її роль у болгарській мовній картині світу.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації слугує розуміння номінації як результату складних ментальних процесів, пов'язаних з етнокультурними особливостями носіїв мови.

При аналізі структурно-семантичної організації флоронайменувань застосовується описовий метод, який дозволяє оцінити лексичне та семантичне розмаїття болгарських флороназв. За потреби чіткіше окреслити способи словотворення ботанічних назв від твірної основи використовуємо метод словотвірного аналізу. Для реконструкції генези та семантики окремих рослинних найменувань залучено порівняльно-історичний і зіставний методи. Семантична структура назв рослин досліджується за допомогою методу компонентного аналізу. З метою висвітлення ролі флорономенів у формуванні болгарської мовної картини світу використовується методика лінгвокультурного аналізу лексики.

Матеріалами дослідження стали болгарські народні назви рослин, представлені у ботанічних і фітотерапевтичних довідниках – “Дивите растения на Софийския пазар” Х. Аврамової (1939), В. Канискова “Съкровищница на българската народна медицина” (2014), “Принос към българската народна ботаническа медицина” А. Явашева (1905), а також у десятитомному виданні “Българска диалектология. Проучвания и материали” (1962–1981), Болгарському етимологічному словнику (1971 – 2010), Болгарському тлумачному словнику (2004). Крім того, джерельною базою дослідження стали словникові матеріали діалектологічних експедицій українських болгаристів, зокрема В. О. Колесник, С. І. Георгієвої, С. Д. Топалової та інших дослідників болгарських діалектів в Україні. Цінний матеріал для дисертаційної праці дали перекладні словники болгарської та інших слов'янських мов, науково-популярні праці, пов'язані з болгарськими ботанічними найменуваннями, етнографічні розвідки – зокрема, “Народописни, живописни и езикови материали от с. Бобошево – Дупнишко” («Матеріали з народознавства, життєпису та мови мешканців с. Бобошево Дупницького краю») І. Кепова (1936), етнолінгвістичні студії, болгарські фольклорні тексти та ін.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що вперше в українській славістиці болгарські народні флорономени розглядаються у

безпосередньому взаємозв'язку з особливостями етномовної картини світу, через дослідження джерел їхнього походження та з використанням нових підходів до аналізу болгарських фітоназв аж до виявлення особливостей лінгвокультурних характеристик на рівні основних опозиційних протиставлень: «свій – чужий», «великий – малий», «людський – тваринний», «старість – молодість» та ін.

Теоретичне та практичне значення дослідження. У дисертаційній праці комплексно використано наукову теорію вивчення народнорозмовної ботанічної лексики у слов'янських мовах, зокрема, актуалізуються проблеми словотвірної та семантичної деривації слов'янських назв рослин, а також питання генези болгарських фітономенів. Теоретичну цінність має аргументація та доповнення змісту понять «народні флорономени», «семантична мотивація», «мовна картина світу», «етнокультурний компонент» тощо. Результати дослідження сприятимуть більш ґрунтовному та всебічному вивченню лексики болгарських переселенських говірок в Україні.

Практичне значення дослідження. Отримані результати можуть бути використані при викладанні навчальних курсів та спецкурсів з болгарської мови для студентів філологічних спеціальностей і для поглиблення знань тими, для кого болгарська мова не є основним фахом. Опрацьований лексичний матеріал дозволить розширити реєстри перекладних двомовних (українсько-болгарських та болгарсько-українських) словників і врахувати ці факти при укладанні тезауруса слов'янських назв рослин. Дослідження матиме важливе значення не лише для лінгвістики (лексикології, лексикографії, діалектології, лінгвістичної географії, порівняльно-історичного мовознавства), але й для фольклористики, етнографії, історії та інших гуманітарних наук.

Особистий внесок здобувача полягає у лінгвоетнокультурному аналізі болгарських народних найменувань рослин. Результати дослідження отримані здобувачем самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження викладено у доповідях на Славистичних читаннях пам'яті академіка Л. А. Булаховського (Київ, 2012), Всеукраїнській конференції «Мова як світ світів» (Київ, 2013), Міжнародній науковій конференції «Мова і культура» (Київ, 2014), Міжнародній науковій конференції «Світ мови – світ у мові» (Київ, 2015), XVI Міжнародній конференції з актуальних проблем семантичних досліджень (Харків, 2016), Міжнародній конференції «Тринадесети славистични четения» (Софія, 2016), Всеукраїнській конференції «Мовний простір слов'янського світу», XV Кирило-Мефодіївських читаннях (ОНУ ім. І. І. Мечникова, Одеса, 2016) та на засіданнях Ради молодих науковців Інституту мовознавства НАН України (Київ, 2015).

Основні засади дисертації відображено в 7 статтях, що опубліковані в наукових фахових виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку літератури; до роботи додаються списки скорочень, каталоги болгарських найменувань рослин.

У першому розділі **«Теоретичні засади дослідження слов'янських народних назв рослин»** аналізується стан вивчення проблеми у сучасній лінгвославистиці, обґрунтовується термінологічний апарат дослідження і способи його використання для опису досліджуваного матеріалу. Також у першому розділі розглядаються принципи основних лінгвістичних класифікацій слов'янських назв рослин, зокрема узагальнюються результати практичного впровадження наукової теорії вивчення народних флорономенів у слов'янських мовах, пропонуються авторські рекомендації до упорядкування болгарських народних назв рослин.

У другому розділі **«Структурно-семантичні характеристики болгарських народних флорономенів»** запропоновано авторську класифікацію болгарських народних назв рослин, встановлено структурну і семантичну специфіку аналізованих флоро найменувань, досліджено питання

метафоричного та метонімічного переосмислення понять у болгарській ботанічній лексиці, а також їхні наслідки при формулюванні найменувань рослин, зокрема найменувань рослин за їхніми властивостями – за зовнішнім виглядом, подібністю до інших предметів навколишньої дійсності, пов'язаністю із функціональними характеристиками позначуваних ними реалій-рослин тощо.

Третій розділ «**Лінгвокультурні параметри болгарських народних флорономенів**» присвячено аналізу етнічних, культурних, міфорелігійних особливостей болгарського народу, що вплинули на системні принципи формування народних назв рослин; подаються наявні етимологічні версії болгарських народних найменувань з урахуванням позамовних факторів.

У висновках узагальнюються результати проведеного дослідження, подаються загальні характеристики і визначаються специфічні риси болгарських народних флорономенів на загальнослов'янському тлі.

Мовні одиниці, що аналізуються у дисертації, подаються в такій послідовності: болгарська народна назва курсивом, міжнародне латинське найменування в дужках та українська наукова назва в дужках.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДНИХ НАЗВ РОСЛИН

Народна ботанічна лексика становить давню за походженням та важливу за значенням категорію слів у лексичному фонді слов'янських мов, завдяки чому перебуває у полі постійної уваги мовознавців. Назви рослин слугують ілюстративним матеріалом для комплексного дослідження найрізноманітніших лінгвістичних проблем. Так, у лінгвославістиці найменування рослин аналізуються в контексті пошуку прабатьківщини слов'ян (С. Б. Бернштейн, І. Леков), при встановленні джерельної бази, пов'язаної з іншомовним лексичним фондом, дослідженні взаємовпливу мов (В. Георгієв, В. О. Колесник, А. М. Комаровська, М. Філіпова-Байрова, Х. Холіолчев), вивчення специфіки семантики і структури флорономенів у різних слов'янських мовах (Л. Димитрова-Тодорова, В. Б. Колосова, Н. І. Панасенко, А. М. Шамота), при встановленні співвідношення між рослиною та людиною у фразеології (Е. Недкова) та ін. Рідше слов'янські флоронайменування досліджуються крізь призму міфів чи реальних подій, що зумовили виникнення й функціонування народних найменувань рослин у системі літературної мови (Т. Я. Марченко, Н. І. Панасенко), у когнітивно-ономасіологічному аспекті (В. В. Калько) та ін.

Варто відзначити, що етимологічні та ономасіологічні дослідження народної ботанічної лексики проводилися на матеріалі, упорядкованому відповідно до вимог функціонування галузевих терміносистем. Відомо, що першими укладачами ботанічних словників були вчені-природознавці, які нерідко, фіксуючи у своїх словниках почуту фітоназву, супроводжували її коментарями про біологічні характеристики рослини, тобто надавали певну енциклопедичну інформацію – на підставі особистих спостережень та з урахуванням фактів, про які учасник експедиції дізнавався від місцевих мешканців.

1.1. Основні аспекти номінації рослин, поняття та терміни.

Поняття «флорономен» починає активно функціонувати у слов'янському мовознавстві з ХХІ ст., позначаючи найменування відповідного об'єкта флори.

На позначення слов'янських назв рослин, що є об'єктом наукових досліджень, мовознавці використовують кілька термінів, значення яких пов'язане з семантикою основного слова. В українській славістиці широко використовується термін «флорономен», зміст якого впливає з поняття «флора» – сукупність усіх рослин на певній території [ЕСУМ 6, 111].

Термін «флорономен» активно використовують українські мовознавці Р. С. Омельковець, Н. Л. Осташ, М. В. Поїстогова. Усі вони зараховують до флорономенів і загальні найменування флорооб'єктів (гіпероніми), і назви компонентів рослин, і назви грибів та фразеологічні одиниці на позначення різних процесів у життєвому циклі рослин [157, 3-23; 161, 144-149; 177, 8-21].

Крім того, у науковому вжитку перебувають також терміни «фітономен» [158, 3-23, 219; 177, 8-21], «флористична назва» [157, 3-23]. Дослідниця української подільської говірки І. В. Гороф'янчук користується також синонімічним терміном «флороназва» [49, 1-14; 50, 46-50]. Усі ці терміни використовуються в дослідженнях флоролексики з тим самим значенням, що й «флорономени».

У зарубіжній лексикології більшої популярності набув термін «фітонім» – конкретне або абстрактне найменування рослини [13; 15; 58; 104; 147; 256]. Також термін «фітонім» вживають українські мовознавці Н. І. Панасенко [169], А. М. Шамота [245]. У нашому дослідженні болгарської народної ботанічної лексики ми віддаємо перевагу терміну «флорономен» у значенні «конкретне або абстрактне найменування об'єкта флори».

Вжитий у нашому дослідженні термін «народний флорономен» не є однаково потрактований науковцями й може набувати різних значень та конотацій.

Як свідчить наукова література, у всіх слов'янських літературних мовах рослини мають національну назву, яка вживається в наукових джерелах поряд із міжнародною (латинською), а також народнорозмовні найменування. Останні можуть позначати не лише один об'єкт флори, а цілі групи рослин за певними ознаками, без зосередження на біологічній родо-видовій належності елементів цієї групи. Так, у болгарському довіднику з ботаніки “Дивите растения на Софийския пазар” за ред. Х. Аврамової (1939) на одну міжнародну (латинську) назву припадає до 30 народних найменувань. Для порівняння, у виданому 1886 р. у Харкові збірнику назв рослин за ред. К. С. Горницького одній міжнародній назві відповідає до 25 регіональних (російських, українських, білоруських) найменувань, а В. Махек подає разом із латинською назвою до 30 чеських і словацьких відповідників. Кожна зафіксована упорядниками назва має свою мотивацію, відмінну від мотивації інших фітонайменувань – місцевих відповідників латинського номена.

Комплексне дослідження слов'янської ботанічної лексики передбачає розподіл аналізованого матеріалу на кілька груп, а саме:

1. Офіційні назви (міжнародні, латинські) – родові та родо-видові (біномінальні), які дозволяють ідентифікувати фітооб'єкт за його біологічною належністю. Латинська назва супроводжує будь-який досліджуваний флорономен у науковій літературі: *Corydalis solida* Sw., *Euphorbia* L. та ін.

2. Літературні назви, або загальномовні – ті, що використовуються в різних функціональних стилях літературної мови. Такі назви рівномірно вживаються у художній, науково-популярній літературі, публіцистиці, побутовому спілкуванні; зазвичай вони є загальнозрозумілими. Так, найменування *тату́л* (*Datura stramonium* L., дурман звичайний) вживається як у наукових джерелах, так і в художній літературі (роман з такою назвою створив Г. Караславов), функціонує й у розмовній мові. Болгарська літературна назва *череша* «черешня» використовувалася в романі І. Вазова

«Під ігом», у поезії сучасного болгарського автора Г. Господинова, часто звучить у народних піснях.

Український лінгвіст І. В. Сабадош кваліфікує літературні назви як сукупність загальновживаних та вузькоспеціалізованих ботанічних номенів, які вживаються у художній, науковій, науково-популярній літературі, публіцистиці та в інших стилях [188, 25-29].

До літературних найменувань входять національні наукові назви – родові й родо-видові, що вживається у наукових джерелах різного спрямування. Національні наукові назви зареєстровані у ботанічних словниках, визначниках, довідниках, енциклопедіях тощо. У лінгвістичній славістиці науковим назвам рослин присвячені, зокрема, дослідження Т. А. Марченко «Лексико-семантичні та словотвірні особливості назв городніх культур української мови» (2008), Л. О. Симоненко «Формування української біологічної термінології» (1991).

3. Народні назви, або розмовні – розряд лексики, який співіснує з науковими позначеннями [109, 6-7]. Наприклад, поряд із науковою назвою рослини *койло* (*Stipa pennata* L., ковила пірчаста) вживаються *кукувійча тревà*, *пирчàн* [1, 24]. Як бачимо, звучання народної назви часом може не відповідати нормам літературної мови: *колèц* замість *коилèц* від *койло* для ковили пірчастої, *Stipa pennata* L. [1, 24]. З'ясування її походження часто супроводжується розмаїтими екстралінгвістичними коментарями (як у працях біологів Х. Аврамової, Б. Ахтарова, А. Явашева). Важливим моментом визначення мотивації народної назви залишається інтерпретація різноманітних наївних тлумачень. Так, визначаючи смакові характеристики пасльону, як одну з можливих мотиваційних ознак, де поєднується солодке й гірке, Х. Холіолчев говорить про здатність рослини розлучити подружжя *развòдниче* (*Solanum dulcamara* L., паслін солодко-гіркий) нібито має здатність розлучити пару [256, 88]. В іншому випадку *мòрско грòзде* (*Ribes grossularia* L., агрус) [БЕР 1, 163; 133, 455; 237, 27] можна пов'язати як із

подібністю супліддя та листків до виноградних, так і з забарвленням плодів, яке асоціюється з уніформною моряків.

Народна назва не обов'язково є питомою за походженням. Так, назву *картофел* (*Cyclamen coum* Mill., цикламен коський) [256, 103] від назви картоплі (*Solanum tuberosum* L.) виводять із народнолатинського *terrae tūfer* [БЕР 2, 255]. Найменування *мамул* (*Zea mays* L., кукурудза) походить із румунського *matula* [БЕР 3, 634].

Народні назви рослин стали об'єктом лінгвістичних студій М. Віденова "Названия за *репей* в българския език" (1974) [33, 315-319]. Народні фітонайменування ґрунтовно досліджували В. Махек "Česká a slovenská jména rostlin" (1954), В. А. Меркулова «Очерки по русской народной номенклатуре растений» (1967), Л. А. Москаленко «Ботанічні паралелі» (1990). Цій групі фітоназв присвятив свої дослідження М. М. Фещенко «Народні назви лікарських рослин» (1970), «Словотворча будова українських назв лікарських рослин» (1972) та інші праці.

Варто зазначити, що при аналізі найменувань рослин часто стирається межа між поняттями «народний» та «діалектний». Зокрема, Н. І. Коновалова у праці «Фітоніміка говірок Середнього Уралу у системно-функціональному аспекті» (1993) вживає термін «народна фітонімічна лексика» відносно чітко обмеженого ареалу її поширення. Утім, назви, які дослідниця наводить як приклад, відповідають нормам літературної мови [109, 3-20]. Водночас у двох статтях Н. І. Коновалова вживає відповідно терміни «народна фітоніміка» та «діалектний фітонім», відносячи, очевидно, до народних назв рослин усі, що не перебувають у науковому вжитку. Поняття «народний» і «діалектний» нероздільні у праці Х. Холіолчева: народні назви рослин, на думку вченого – це ті, що перебувають поза літературною мовою [256, 7-28]. Можливо, таке нерозрізнення понять «народний», «діалектний», «літературний» пов'язано з тим, що попередники Х. Холіолчева (учені-природознавці Б. Кітанов, П. Козаров, Н. Стоянов), на яких він покликається у своїй праці "Onomasiologische und derivative Struktur der bulgarischen

Phytonyme”, уживали термін «народний» у значенні «болгарський», маючи на увазі не латинську, не грецьку й не російську назву, а саме таку, що записана зі слів місцевих інформантів [92; 98; 214]. У першій половині ХХ ст. цей підхід цілком виправдовував себе, оскільки основною метою збирання народних (болгарських) назв було подальше формування національної ботанічної термінології шляхом відбору з-поміж зафіксованих місцевих найменувань.

Ототожнення понять «народний» та «діалектний» та протиставлення народних назв літературним, на нашу думку, є невиправданим, оскільки народні найменування можуть уживатися і в літературній мові, і в діалектах. Наприклад, у болгарських говірках Одещини зафіксовано назву *кучешку грòзди* (*Solanum nigrum* L., паслін чорний) [178, 94], яка є діалектним (східноболгарським) фонетичним варіантом наукової назви *кучешко грòзде*.

Народні назви рослин як сукупність діалектної та літературної ботанічної лексики трактує Л. А. Москаленко. Так, дослідниця стверджує, що ядро народної ботанічної лексики (йдеться про Миколаївську область, говірка якої стала об'єктом її уваги) становлять літературні назви. На периферії, стверджує автор, перебувають вузькодіалектні та іншомовні назви [144, 74]. О. Ф. Миголинець наводить кілька назв, які, на її думку, закріпилися у досліджуваній говірці під впливом літературної мови. Таким чином діалектне та літературне протиставляються в межах великого фітолексичного масиву народної ботанічної лексики. [136, 10]. Позиції цих двох дослідниць здаються нам достатньо обґрунтованими для визначення народних флорономенів як сукупності діалектної та літературної фітолексики – ті, що не є науковими назвами рослин. До болгарських народних найменувань належать як слов'янські, так і іншомовні за походженням найменування, які активно вживаються у болгарській народнорозмовній мові.

За структурою (за кількістю та співвідношенням мотивувальних основ) ми розрізняємо прості, складні та складені флорономени. **Прості**

флорономени – найменування, формально представлені одним словом з однією твірною (мотивувальною) основою. Прості флорономени болгарської мови виражені іменником чоловічого, жіночого чи середнього роду, або іменником у множині. Наприклад: *гòрец* (*Humulus lupulus* L., хміль звичайний) [98, 40], *млечòк* (*Euphorbia* L., молочай) [98, 33] – ч.р., *кàчунка* (*Crocus moesiacus* Ker., шафран жовтий) [1, 40] *мýра* (*Morus nigra* L., шовковиця чорна) [БЕР 4, 330] – ж.р., *койло* (*Stipa pennata* L., ковила пірчаста) [1, 24], *питèл'чи* (вид *Salvia* L., шавлії) [178, 106] – с.р., *момчèта* (*Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br., билинець довгорогий) [1, 48] – мн. і т. ін.

Відомо, що прості флорономени формують ядро мотивувальної лексики на позначення рослин в усіх слов'янських мовах. Пор.: хорв. *grahorika*, укр. *гарбузики*, *жабівник*, *парило*, білорус. *расходнік*, *сабачкі*, *чамярыца*, рос. *чепчик*, *звездочка*, *образки*, чес. *kotvica*, *tužebník*, *vikev*, слц. *jablčnik*, *koláčky*, *striebornica*, польс. *chlebiczek*, *ksiądz*, *śmietannik* тощо.

Складні флорономени (номени-композиції) – найменування, представлені одним словом, яке містить більше, ніж одну твірну (мотивувальну) основу. Такі болгарські флорономени виражені іменниками, утвореними слово- та основоскладанням. Наприклад: *белоòчица* (*Anthemis* L., роман) [98, 17], *гòроцвет* (*Scilla bifolia* L., проліска дволиста) [1, 34] і т. ін.

Складні флорономени є досить поширеними у слов'янських мовах: пор. серб. *водостањ*, *златовласа*, *ситношљива*, хорв. *bologlavac*, *dvolistak*, *krvotočnica*, *vratimuž*, укр. *білоніг*, *глеконар*, *костолом*, *пустодуй*, *рачешийки*, *чорнокорінь*, рос. *остролодочник*, *чистоуст*, білор. *казлабароднік*, *кравануск*, *кацямятка*, чес. *vodoklen*, *stokrása*, слц. *marolist*, *pětopristica*, *zymolaz*, вл. *kožonitka*, *křižohvěžka*, *zlotokwětk* тощо.

Складені флорономени – найменування, формально представлені сталими сполученнями слів. Із погляду семантики подібні сполучення слів виражають одне цілісне, нерозчленоване поняття (в нашому випадку фітооб'єкт); вони, як пише П. С. Дудик, «семантично дорівнюють одному слову» [65, 57]. У болгарській мові прикладами складених флорономенів є:

дівъ кошничкъ (*Thalictrum aquilegifolium* L., рутвиця орликолиста) [1, 78], *кѡнско ребрѡ* (*Gladiolus illyricus* Koch., гладіолус ілірійський) [1, 43], *пчѣшки лук* (*Allium rotundum* L., цибуля кругла) [98, 15] і т. ін.

Складені флорономени активно функціонують в усіх слов'янських мовах. Пор. серб. *куња онаш, срчено зеље, трава од зуба*, хорв. *čifutska trešnja, kurjačja jagoda, trava od udarca*, чes. *dívčí dřevo, ježková palice, ptačí zob*, польс. *wilcze łyko, ślazowa roza*, луж. *konjača pětružka, běla huzinka*, укр. *волова трава, братик і сестричка, люби мене – не покинь, матки божої зілля*, білор. *дзень і ноч, дзікая рабіна, іванавы краскі, пахучы каласок* тощо.

За характером реалій, позначуваних флорономенами, дослідники розрізняють конкретні та абстрактні найменування рослин.

Конкретні флорономени (номенклатурні найменування або номени) – найменування, що позначають окрему рослину певного біологічного виду або кілька рослин, що належать до різних видів і родів, на підставі виявлених особливостей [234, 7].

Абстрактні флорономени (за термінологією І. В. Гороф'янук – «загальні назви» [49, 2], Л. Д. Фроляк характеризує їх як «немарковані» [235, 7]. Це найменування, що не позначають окрему рослину певного роду чи виду, але слугують для номінації узагальнених понять: болг. *зеленчук* «овоч», укр. *хліб, збіжжя, ярина, озимина* (злакові культури), *городина*, рос. *подножный корм* (рослини, що їх їдять сільськогосподарські тварини), чes. *ovose* «фрукти», *zelenina* «овочі» тощо. Абстрактні флорономени не тотожні полісемічним найменуванням, котрі позначають рослини різних видів і родів на підставі випадково обраних диференційних ознак (болг. *єньовче* «рослина, що розквітає або яку зрізують на Івана Купала», *жълтурче* «рослина з жовтими квітками», *маясьлива тревă* «трава від геморою» тощо).

1.2. Методика дослідження слов'янської ботанічної лексики.

У науковій літературі стверджується, що для встановлення специфіки лексичного значення об'єктів і предметів навколишнього світу, зокрема й для

найменувань рослин, є важливим розкриття співвідношення між словом та предметом (явищем) або між словом та поняттям [217, 51].

Дослідники визнають той факт, що лексичне значення слів за своєю природою є неоднаковим. Так, В. В. Виноградов виділяв три основні типи лексичного значення: пряме номінативне (спрямоване безпосередньо на предмет, явище, дію), фразеологічно зв'язане (на предмет або явище спрямовується не окреме слово, а їх сукупність, словосполучення) та конструктивно обумовлене (реалізується у відповідних синтаксичних позиціях) [34, 3-29]. Для нас особливо актуальним є питання про такі різновиди лексичного значення, коли йдеться про неоднолексемні найменування, оскільки в цьому випадку потрібно вдаватися до аналізу як багатолексемної назви в цілому, так і її окремих компонентів.

Серед теоретичних засад дослідження болгарських флорономів важливе місце посідає метод семантичного поля, що обумовлюється необхідністю системного погляду на значення флорономів. Нагадаємо, що вперше термін *семантичне поле* вжив Г. Іпсен, маючи на увазі групу слів, які, з одного боку, мають загальне значення, а з іншого – кожне слово характеризується і конкретним значенням, що виокремлює його з-поміж інших у цій групі [257, 225].

Німецький лінгвіст Й. Трір, який обґрунтував теорію семантичного поля, відзначав, що кожна лексема неминуче активізує у свідомості мовця цілий комплекс інших лексем, пов'язаних із нею, і вони утворюють так зване словесне поле – комплекс понять, який має чітку структуру. Учений наголошував на необхідності членування мови на поля, оскільки, членуючи поняттєве поле, ми досліджуємо фрагмент внутрішньої форми слова. Опис лексичної системи, на думку Й. Тріра – це поділ її на відповідні підсистеми, що обслуговують конкретні поняттєві сфери [264, 40-65].

Таким чином, аналізуючи лексичну групу «назв рослин», ми фіксуємо різноманітні її відношення із семантичними полями – напр., «побут», «родинні зв'язки», «радість/сум», «життя/смерть» тощо. Розвиваючи ідеї

Й. Тріра, Р. Мейєр назвав такі групи «семантичними системами (класами)», серед яких виділяв три: *природні* (назви природних об'єктів), *штучні* (назви предметів, створених людьми) та *напівштучні* (термінологія, етичні поняття і т.ін.) [261ли, 356-368]. Російський дослідник Ф. П. Філін вживає термін «лексико-семантична група» для об'єднання слів за їхнім лексичним значенням. На його думку, члени лексико-семантичної групи відзначаються семантичною взаємозалежністю [234, 523-538].

Проблематика семантичних полів у слов'янських мовах перебувала у центрі уваги багатьох східнослов'янських дослідників, зокрема О. Ю. Антомонова, Л. М. Васильєва, С.П. Денисової, Ю. М. Караулова, В. М. Русанівського та інших вчених.

Так, Л. М. Васильєв визначає семантичні поля як групи слів, пов'язані спільністю смислу, які мають у своїй основі певну семантичну категорію або категоріальну ситуацію. Цікаво, що до семантичних полів дослідник відносить не лише власне мовні одиниці (лексеми, фразеологізми), а й граматичні засоби мови [26, 126-127].

Проектуючи теоретичні засади російського лінгвіста на болгарську народну ботанічну лексику, спостерігаємо, що найменування рослин можуть входити до різноманітних семантичних полів на підставі прикметних характеристик самого флорооб'єкта. Наприклад, до семантичного поля «час» разом із найменуваннями відрізків часу (назви пір року, місяців, свят тощо) можна віднести не лише похідні від них болгарські народні назви рослин, як *ёсенка* «декоративна рослина, яка цвіте восени» [256, 161], *зімниця* «сорт озимої пшениці» [256, 160], але й флороназви, пов'язані з іншими об'єктами довкілля, напр.: *кукувїчи карамфїл*, *кукувїчно цвєте* (*Lychnis flos cuculi* L., зозулин цвіт) [1, 60] – рослини, що розквітають, коли починає кувати зозуля. До семантичного поля «час» належатимуть і такі найменування рослин, як *студєница* (*Chrysanthemum* L., хризантема) [87, 327] – рослина, що цвіте до настання холодів, *кърпигу́ня* (*Colchium autumnale* L., пізньоцвіт осінній) [98,

27] – рослина, що цвіте до того часу, коли люди лагодять (*кърпя* «зашивати, латати») теплий верхній одяг (*гўня*).

Іншу групу народних назв рослин можна віднести до семантичного поля «родина», якщо вони обумовлені антропоморфністю, напр.: *булка* (*Paraver rhoeas* L., мак дикий) [1, 81], *невѣста* (*Paraver rhoeas* L., мак дикий, *Fritillaria imperialis* L., рябчик імператорський) [БЕР 4, 588] – рослина, яскраві квіти якої нагадують убрання нареченої. Сюди ж можуть входити й назви, породжені асоціаціями певних характеристик рослини із вдачею членів сім'ї, напр.: *материка*, *майчина душйца* (*Thymus serpyllum* L., материнка мала) [БЕР 3, 700-701] – цілюща рослина з приємним запахом, що асоціюється з материнською турботою. Елементами семантичного поля «родина» є й назви рослин, вмотивовані поняттями та явищами, пов'язаними з родиною, родинними стосунками, з різними подіями у житті сім'ї. Наприклад, *навѣльник* (*Valeriana officinalis* L., валеріана лікарська), *навѣлче* (*Pugola* L., грушанка) [БЕР 4, 457] – рослина, якій приписували здатність приваблювати сватів до оселі дівчини (створювати натовп гостей – *навѣлица*).

Український академік В. М. Русанівський приділяє особливу увагу насамперед синонімії як основному принципові організації семантичного поля. На його думку, центр поля (слово в його прямому, нейтральному значенні) групує довкола себе периферійну лексику (синоніми до прямого і переносного значення слова, похідні від ланцюжка синонімів тощо) [186, 3-7]. У такому контексті ботанічне найменування лежить одночасно у двох площинах: як член семантичного поля «рослинний світ» воно стає синонімом до центральної (офіційної родо-видової) назви рослини, водночас перебуваючи і в рамках іншого семантичного поля, пов'язаного безпосередньо з мотивацією флороназви. Тоді центром цього поля стає твірна (мотивувальна) лексема. Так, у болгарській мові до семантичного поля «здоров'я/лікування» можна віднести народні назви рослин, що походять від найменування органу, який лікують ці рослини: *далѣчница*, *далѣчива трева* (*Origanum vulgare* L., материнка орегано) [60, 127-131]. У

центрі семантичного поля опиняється загальновідома назва органу *далак* «селезінка». Периферійним є її рідковживаний аналог *слез* «тс.», від якого утворено флороназву *слъзница* (*Chrysosplenium alternifolium* L., жовтяниця черговоліста) [60, 127-131], синонімічну до найменувань, похідних від *далак*.

Дослідники визнають той факт, що до семантичного поля можуть входити й антонімічні групи. Так, до семантичного поля «вплив» можна віднести болгарську народну флоролексему *объчник* (*Saxifraga (rotundifolia)* L., ломикамінь (круглолистий) [256, 85] від *объчам* «любити» – рослина, яка використовувалася у болгарській магичній практиці для привороту, та *умръзниче* (*Viola* L., фіалка) [98, 75] від *мръзя* «ненавидіти» – рослина, яка застосовувалася, навпаки, для відвороту.

Комплексний підхід до вивчення болгарських флоронімів дозволяє поєднувати різні методики для отримання якнайповнішої інформації про семантику найменувань. Так, назву *гергьовско кюкче* (*Leucosium aestivum* L., білоцвіт літній) [1, 39] можна аналізувати зі структурного погляду (утворена за моделлю «присвійний прикметник+іменник») і з погляду походження (назва складається з двох грецьких лексем: *гергьовски* < *Гѣрги* < *Георги* від *Γεώργιος* «селянин, землероб» [БЕР 1, 238] та *кюкче* *κοκχίτης* «зернятко» [БЕР 2, 534]). Водночас теорія семантичного поля дозволяє розглянути назву в семантичній парадигмі «час», оскільки ця назва рослини обумовлена часом її цвітіння – близько Святого Георгія. А використання компонентного аналізу допомагає виявити стерті семантичні складники: *гергьовско кюкче*: 1) назва рослини; 2) назва рослини, квітка якої має форму зернятка; 3) назва рослини, квітка якої має форму зернятка, та яка цвіте у весняно-літній період, близько Дня святого Георгія.

1.3. Принципи мотивації рослинних найменувань.

Дослідження особливостей ботанічної лексики нерозривно пов'язані з питаннями мотивації назв рослин. У науковій літературі мотивація визначається як формальні та семантичні відношення між похідною та

твірною лексемами, коли значення однієї з них (похідної, або мотивованої) виводиться з іншої (мотиватора, або твірної, мотивувальної лексеми) [УМЕ, 401]. У наукових працях О. О. Селіванової, мотивація розглядається як зв'язок між словами-знаками та їхніми позначуваними [193, 401]. Інші дослідники використовують термін «мотивованість» у значенні зв'язку між формою та змістом, між поняттям та назвою [96, 65; УМЕ 2007, 402]. М. Д. Голев визначає мотивованість як результат створення «мотивованої форми» на підставі ознаки, що лягла в основу найменування [45, 15].

Частина мовознавців виділяють два поняття – мотивації та мотивованості лексеми як два різнопланові її параметри (Д. У. Ашурова, Т. Р. Кияк, А. В. Павлова та ін). Ми дотримуємося думки Д. У. Ашурової, яка вважає, що мотивація – це вибір та закріплення у семантиці похідного слова категорійних ознак предмета, тоді як мотивованістю, за її словами, слід вважати здатність похідного слова співвідноситися за структурою та семантикою із твірним словом [9, 35-36]. У цьому плані аргументованими виглядають також твердження А. В. Павлової, яка обстоює логічну послідовність «мотивація – номінація – мотивованість слова». Дослідниця підкреслює, що мотивація вказує на позамовну ознаку об'єкта, тоді як мотивованість – на системні зв'язки між найменуваннями [163, 60].

Відомо, що мотивованістю характеризується кожен мовний знак, зокрема, й лексема. У науковій літературі розрізняють первинну (безпосередню) мотивованість між позначуваним та позначальним та вторинну, яка існує для похідних мовних одиниць. Вторинна мотивованість характеризується мовознавцями як наявність власне мовного формально-сміслового зв'язку між мовними одиницями [УМЕ, 402].

Один із виявів вторинної мотивованості – семантична мотивація, яка перебуває в центрі уваги багатьох лінгвістів. Це поняття переконливо обґрунтовує, зокрема, В. Г. Гак: про семантичну мотивованість слова варто говорити тоді, коли значення слова формується внаслідок переосмислення [35, 39].

Специфіка семантичної мотивації слов'янських найменувань рослин переважно досліджувалася разом із питаннями походження цих назв. Серед результатів опрацювання цієї тематики можна відзначити статті болгарських лінгвістів Л. Димитрової-Тодорової [60], Х. Холіолчева [239]. Мотиваційний аспект флороназв ґрунтовно досліджений українськими мовознавцями – І. В. Гороф'янюк [49], В. В. Калько [85; 86], В. Л. Карповою [89; 90], В. Т. Коломієць [103], О. Ф. Миголинець [136], Р. С. Омельковець [156; 157; 158], Н. Л. Осташ [161], М. В. Поістоговою [177], М. М. Фещенком [232], Л. Д. Фроляк [235] А. М. Шамотою [245] та ін.

Варто зауважити, що у теорії мотивації одне з чільних місць посідає поняття мотиваційної ознаки. Саме вибір мотиваційних ознак стає ключовим у найменуванні об'єктів дійсності, зокрема, рослин. Це ті характеристики, які було відкрито у процесі споглядання, осмислено внаслідок взаємодії з рослинами та використанні їх на практиці. До них відносяться, насамперед, функціональне призначення рослин, їхні фізичні або інші властивості [168, 32].

Виникнення кількох найменувань тієї самої рослини може зумовлюватися різними чинниками. Так, наприклад, болгарська літературна назва *великденче* (*Veronica L.*, вероніка) [БЕР 1, 132] пов'язується з поняттям *Великден* «Великдень» – час появи та цвітіння рослини; у народних говірках побутують і інші назви рослин цього роду – *самосудник*, *утрдовник* (*Veronica austriaca L.*, вероніка австрійська) [1, 130] – які пов'язані з отруйними властивостями рослини. Назва *страхливче* для *Anemone hepatica Miller* [1, 65] пов'язана із властивістю рослини лікувати переляк; інша назва цієї ж рослини – *овчо рунд* – із тактильними характеристиками (схожістю м'якого ворсистого стебла й листків до овечої вовни), *гълабави очѝ* [1, 65-66] – з візуальною подібністю квітки до ока тощо.

У болгарській науковій літературі, присвяченій ботанічній лексиці, уперше питання мотиваційних ознак флорономенів торкаються автори праці «Матеріали до болгарського ботанічного словника» за ред. Б. Ахтарова,

Б. Давидова та А. Явашева. Вони особливо підкреслюють роль вражень, які отримувала людина, контактуючи з рослиною. Це можуть бути особливо яскраві квіти, або ж рослина систематично вживається в їжу, або є відомим лікарським засобом, або має отруйні властивості. Усі ці характеристики, як слушно зазначали перші збирачі народних флорономенів, призводять до виникнення типових та виразних назв [133, 2-3].

Відомо, що народні найменування рослин часто походять від лексем на позначення інших об'єктів навколишнього світу. У таких випадках варто говорити про вторинну номінацію – використання слів та словосполучень у новій для них функції називання. При цьому назви рослин, будучи номінативно похідними, зберігають зв'язок між новим значенням слова (словосполучення) та його стосунком до дійсності з огляду на первинне його значення [251, 140]. Досліджуючи українські ботанічні найменування, В. Т. Коломієць та А. М. Шамота зазначають, що з'ясування семантичної мотивації полягає, з одного боку, у вирішенні питання семантичних і словотвірних моделей номінації, а з іншого – у встановленні зв'язку між мотивованим словом (назвою) і позначуваною реалією та у з'ясуванні причин, які обумовлюють виникнення та функціонування назви [103, 20].

Для з'ясування специфіки семантичної мотивації іноді необхідне залучення даних інших наукових дисциплін як гуманітарного, так і природничого циклу. Так, семантична мотивація болгарської флороназви *лєвурда* (*Allium ursinum* L., цибуля ведмежа) [1, 27] з'ясовується при виокремленні у межах лексеми двох твірних основ: *ле(у)-*, що відповідає лат. *al(l)eum, allium* «цибуля», та *-урда* від іє. **hṛtko-s* чи з метатезою – ** hṛkto-s* «ведмідь» (пор. грец. ὄρκτος, лат. *ursus* «ведмідь») [БЕР 3, 340]. Відповідно, назва *лєвурда* означає «ведмежа цибуля», що пов'язує певним чином цю рослину з відповідною твариною. У свою чергу, перша частина назви – *лєв-* при етимологічному аналізі виявляє інші мотивації: споріднені з нею лат. *alleum, allium* тлумачаться дослідниками як похідні від *olere* «різко пахнути» [1, 27]. Тобто – за результатами етимологічних досліджень, найменування

лѣвурда вмотивоване одночасно і специфічним запахом рослини, і пов'язаністю її з ведмедем (черемша – пожива веждмедя).

Мотиваційні ознаки, що лягли в основу болгарської фітоназви *пѡщрек*, *пѡстрек* (*Geum coccineum* S. S., гравілат яскраво-червоний) – це дія рослини на тварин, що отруїлися нею: *щреклѣя*, *щръклѣя* означає «дуріти». Про стан ступору в рогатої худоби, викликаний вживанням гравілату, пишуть учені-природознавці, зокрема, автори «Матеріалів до болгарського ботанічного словника» [133, 20]. В іншому випадку визначити мотиваційні ознаки, на основі яких виникла болгарська назва *клїнава трєвѧ* (*Filipendula hexapetala* Gilib., гадючник шестипелюстковий), від *клїне* «біль у нижній частині живота» допомагає інформація про застосування цієї рослини при шлунково-кишкових розладах, сечокам'яній хворобі [1, 88-90]. Про семантику назви *срѣщниче* (*Ajuga* L., повзучка) від *срѣщна* «зустріти» довідуємося з етнографічного дослідження, де зазначається, що ця рослина використовувалася як оберіг при зустрічі з людиною, «поганою на око» [43, 212-216].

Наші спостереження підтверджують правильність думки дослідників, що семантична мотивація має різний ступінь виразності у кожному конкретному випадку. Зокрема, це питання вивчали на матеріалі староукраїнської мови В. Т. Коломієць та А. М. Шамота і дійшли висновку, що у семантично прозорих назвах мотивація виражена набагато ясніше; зазвичай чітко простежуються лексеми, від яких вони походять. Такі лексеми, або ж їх похідні, засвідчені практично у всіх сучасних слов'янських мовах. Семантично непрозорі флорономени вимагають детального етимологічного аналізу [103, 20-21].

У більшості випадків семантична непрозорість назв зумовлюється давністю їх виникнення та поступовим зникненням з ужитку лексем, від яких ці назви є похідними. На підставі цього твердження окремі мовознавці виділяють т.зв. «немотивовані» назви на противагу «мотивованим» (І. В. Гороф'янук) [49, 7], «відносно-мотивовані» та «відносно-

немотивовані» (М. М. Фещенко) [232, 4], відзначаючи той факт, що найчастіше «немотивовані» найменування характеризуються низьким ступенем семантичної виразності.

Проведене нами дослідження структури та семантики болгарської ботанічної лексики базується на розкритті характеристик мотивувальної основи флорономена. Нагадаємо, що мотивувальна основа – основа слова (корінь, корінь із афіксами, ціла лексема у відповідній граматичній формі тощо), семантика якого містить мотиваційну характеристику чи сукупність характеристик, що пов'язують позначувану реалію (рослину) з іншим предметом, особою чи явищем дійсності. О. О. Селіванова характеризує мотивувальну основу як твірну основу слова, що слугує структурною та семантичною базою для іншої (мотивованої) основи [194, 401]. На її думку, пропозиційно-диктумна мотивація базується на відображенні у лексемі істинних знань про об'єкт [193, 163; 194, 501]. Дослідниця відзначає, що теорія пропозиційно-диктумної мотивації базується на поняттях із сфери логіки – *пропозиція* (від лат. *propositio* – основне положення) та *диктум* (лат. *dictum* – сказане). Термін «пропозиція» ввів англійський філософ та логік Б. Рассел, на позначення судження, що відповідає істинному станові дійсності та не містить внутрішньої суперечливості. Термін «диктум» запропонований Ш. Баллі як компонент пропозиції, об'єктивна семантична константа [194, 118, 501-502].

За вибором мотиватора виділяють кілька різновидів мотивації. Предикатно-аргументний різновид – вибір мотиватора на підставі об'єктивної інформації про реалію, отриманої в процесі пізнавально-практичної діяльності. Основою цього різновиду є метонімія [193, 166]. Послідовниця О. О. Селіванової – дослідниця В. В. Калько – стверджує, що до слов'янських флоронайменувань із цим різновидом мотивації належать ті, які обумовлені способом існування рослини, розмноження, функціональними властивостями (побутово-ритуальними, лікувальними, фізіологічними, отруйними тощо). Такий різновид мотивації простежується, на думку

дослідників, у флорономенах, зумовлених місцем поширення рослин, часом їх проростання, цвітіння, дозрівання та збирання. Часто підґрунтям для номінації є зв'язок якості (властивості) та реалії. Такими якостями рослини можуть бути колір, величина, одоративні або тактильні характеристики [87, 8-11].

Асоціативно-термінальний різновид мотивації характеризується вибором мотиватора довільного найменування на підставі асоціювання з диктумною частиною когнітивної моделі інших концептів. Цей тип мотивації О. О. Селіванова характеризує як метафоричний, оскільки асоціювання здійснюється за подібністю, аналогією [193, 172]. Розвиваючи цю тезу, В. В. Калько виокремлює кілька різновидів метафоричної інтеграції у найменуваннях рослин: «людина – рослина», «тварина – рослина», «артефакт – рослина», «натурфакт – рослина» [87, 11-14].

Змішаний різновид мотивації характеризується добором мотиваторів із різних сфер когнітивної моделі. Такий різновид мотивації притаманний складним та складеним найменуванням, коли одна ономасіологічна ознака обирається з предикатно-аргументної структури, інший – із асоціативно-термінальної частини [193, 175]. Так, пропозиційно-асоціативна мотивація як один із різновидів змішаної, реалізується в найменуваннях рослин тоді, коли одна ономасіологічна ознака обирається на підставі об'єктивної інформації, а інша – за асоціацією з іншим об'єктом дійсності.

Інший різновид змішаної мотивації – пропозиційно-модусний – пов'язаний з поняттям модусу (емоційних відчуттів, переживань), що відображається в оцінці предмета чи явища. Людині властиво оцінювати предмети та явища дійсності з погляду користі чи шкоди, краси чи потворності, автентичності або чужості. Мовець, на думку У. Вейнрейха, оцінює зміст будь-якого висловлювання у категоріях «схвалення – несхвалення» [27, 170, 175-176]. Це відображається у процесі номінації в позитивно або негативно забарвлених назвах об'єктів та явищ довкілля [193,

169-170]. Пропозиційно-модусна мотивованість пов'язана з оцінкою об'єкта на підставі істинних знань, отриманих про нього.

1.4. Лексикографічні аспекти упорядкування флорономенів у слов'янських мовах.

1.4.1. Перші спроби систематизації назв рослин у слов'янських мовах.

Рослини віддавна посідали чільне місце у повсякденному житті людей. Хоча найдавніші відомі науці джерела, у яких згадуються назви об'єктів флори, на слов'янських теренах з'явилися лише після розповсюдження Кирилом і Мефодієм та їхніми учнями нового письма, у розмовній мові флоронайменування використовувалися досить часто. Визначальними факторами виникнення основних ботанічних понять, на основі яких згодом сформувалася ботанічна лексика, була землеробська праця слов'ян та освоєння дикої природи.

Систематизація лексичних одиниць на позначення рослин починається з часів письмової фіксації знань у галузі народної медицини. У найдавнішу добу людей цікавили передусім ті рослини, що вони вирощували; у Середньовіччі приділяється більше уваги дикорослим цілющим рослинам, назви яких фіксувалися у так званих травниках [255, 11]. Але, за свідченнями одного з дослідників цієї проблеми, О. С. Мусія, прагнення задокументувати назви об'єктів флори (зокрема й тих, у яких було виявлено лікувальні властивості) виникло набагато раніше. За словами упорядника російсько-латинсько-українського «Медичного словника лікарських рослин» (2002), перший відомий світові письмовий документ із назвами рослин та виготовлених із них препаратів знайдено у Межиріччі – глиняна табличка з м. Ніпура, датована III тис. до н.е. Перелік цілющих трав із детальним їх описом подано і в «Історії природознавства» римського науковця Плінія Старшого (кн. 20-27) [145, 6-7].

Слов'янські флороназви у науковій літературі на матеріалі різних слов'янських мов досліджені неоднаково. Сучасний стан таких досліджень дозволяє стверджувати наявність найдавнішої фіксації рослинних найменувань відповідно до стану досліджень перших спроб лексикографування слов'янської ботанічної лексики у травниках, порадиках, трактатах. Так, у Київській Русі першою оригінальною працею, де зазначалися назви рослин, був медичний трактат «Мазі», написаний онукою Володимира Мономаха Євпраксією Мстиславівною (1108-1172). Надалі ця традиція продовжується у «Травниках», «Зілейниках», «Вертоградах» XVI ст. [144, 7; 244, 9]. Назви рослин фіксуються і в таких лексикографічних джерелах XVI ст., як «Лексикон словенороський» П. Беринди, у «Лексиконі словено-латинському» Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського, а також у лікарських порадиках XVIII ст. [173].

Перші фіксації чеських найменувань рослин сягають XIII ст. – переважно у травниках, гербаріях, словниках тощо. Вважають, що першим є «Чернечий травник» (кінець XIII ст.). Подібні праці (латинсько-чеські описи ботанічних термінів) з'являлися час від часу, збагачуючи тодішній чеський фітолексикон. З XVI ст. видаються праці з фітотерапії (зокрема, перекладені античні джерела), що містять чеські рослинні найменування. Проте найактивнішим періодом формування природознавчої лексики у Чехії дослідники вважають період Національного відродження – остання чверть XVIII - XIX ст. [107, 11].

Найґрунтовніші праці природознавчого спрямування, в яких зафіксовано польські ботанічні назви, з'явилися у другій половині XVI ст. Авторами їх були С. Фаліміж «Травник» (1534) і М. Сєннік – «Ліки, перевірені досвідом» (1564) та «Травник, або опис місцевих, чужих та закордонних рослин» (1568) [264, 215-247].

Серболужицька ботанічна лексика тривалий час залишалася поза увагою. С. Л. Адаменко зазначає, що лише з 1578 р., після виходу у світ першого тому десятитомника з фітотерапії (автор – німецький лікар Леонгард

Турнайсер) починається збір та дослідження серболужицької лексики. Учений зазначив у своїй праці всі відомі йому найменування рослин, серед яких були й серболужицькі. До ретельного збирання фітономенів Л. Турнайсера спонукала думка, що назва рослини розкриває її властивості. На жаль, дотепер невідомо, чи побачили світ інші томи цієї праці, проте існує думка, що у збережених рукописних книгах виявлено близько 200 серболужицьких назв [2, 15-59].

Серед найдавніших джерел слов'янських найменувань рослин варто відзначити хорватський рукопис від 1415 р. Крім того, хорватська ботанічна лексика була зафіксована в «Італійсько-іллїрійському гербарії» XVIII ст. Автор «Югославського словника найменувань рослин» (1879) Б. Шулек при укладанні реєстру користувався цим гербарієм, а також списками місцевих фітонайменувань, які вченому надсилали лікарі, священики, природознавці. Серед найцінніших, на думку Б. Шулека, рукописних джерел – праці священика О. Маттея, присвячені італійським та хорватським назвам рослин [263, IV]. Суттєву роль у дослідженні сербської ботанічної лексики відіграла праця П. Софрича «Головні рослини у народних віруваннях та піснях у сербів» (1912).

Болгарські найменування рослин уперше зафіксовано у перекладеному Іоанном Екзархом Болгарським «Шестодневі», що також містить відомості з лікарської ботаніки [246].

Окрім «Шестоднева», болгарське Середньовіччя залишило у спадок чимало рукописних лікарських порадників («лечебници», «лекаруши», «лекарници») – зошитів або підшитих і опалітурених книжок, що містили найрізноманітніші лікарські рецепти. Це здебільшого переклади чи переспіви трактатів античних лікарів – Гіппократа, Галена, Діоскорида та ін. [170, 1, 3]. Медичні рецепти та поради, присвячені застосуванню лікарських рослин, наявні також у богослужбових книгах та у збірниках «мішаного змісту» (т.зв. «народних рукописних збірниках»). За Б. Велчевою, найдавніший документ із медичними рецептами, написаний глаголицею, датовано XII ст. Його було

виявлено у рукописному збірнику у Синайському монастирі Св. Катерини [29, 25-26]. Про рослини та їхні цілющі властивості дізнаємося з народних казок, легенд, пісень; найрізноманітніші фітоніми згадуються в народних календарних обрядах.

Усі вищенаведені джерела, де зафіксовано слов'янські найменування рослин, мали переважно прикладне спрямування – зафіксувати та зберегти інформацію з природознавства і народної медицини однією з тогочасних мов слов'янської сім'ї. Авторами та упорядниками цих найдавніших праць були здебільшого знахарі та лікарі – монахи або миряни, а з XVIII ст. – також фахівці з природознавчих наук. Відтак, найменування рослин згадувалися у таких порадниках переважно у зв'язку з лікуванням різноманітних захворювань або в контексті загальнонаукового вивчення флори та фауни відповідної місцевості. Залежно від популярності використання рослини у фітотерапії, збільшувалася кількість народних найменувань, що наводилися у рецептах поряд із нормативною латинською назвою.

1.5.2. Слов'янські ботанічні словники та довідники XVIII – XXI ст.

У другій половині XVIII ст. вийшли друком словники російської ботанічної лексики (А. Мейєр «Ботанічний детальний словник, або Травник» (1781-1783), Н.М. Максимович-Амбодик «Новий ботанічний словник латинською, німецькою та російською мовами» (1804) [105, 8]. Російська лінгвістика високо поціновує «Ботанічний словник» за редакцією М. І. Анненкова, що вийшов друком у 1858 р. під заголовком «Простонародні назви російських рослин» і відтоді зазнав ще кілька суттєвих доповнень. До пізніших редакцій «Ботанічного словника» було додано матеріали, отримані М. І. Анненковим з численних листів [4, 2; 105, 8]. У передмові до другого видання «Ботанічного словника» вчений наголошує на важливості фіксації місцевих (народнорозмовних) найменувань рослин, оскільки народна назва вказує на «певну винятковість рослини, котра привернула увагу простої людини» [3, 3]. На межі XIX–XX ст. у світ вийшла праця російських лікарів-

фітотерапевтів Є.М. Зальосової та О.В. Петровської «Полный русский иллюстрированный словарь-травник и цветник» (1898-1901), а в 1913 р. – ботанічний словник говорів Тобольської губернії, упорядкований М. Л. Скалозубовим.

Ботанічні словники на українських землях почали видаватися з другої половини XIX ст. 1874 р. у Києві було видруковано працю доктора природничих наук О. С. Роговича «Опыт словаря народных названий растений Юго-Западной России, с некоторыми повериями и рассказами о них». Попри малий обсяг (лише 56 с.), словник містить не лише найменування рослин, але й цінну інформацію щодо ролі багатьох фітооб'єктів у житті українського народу [183, 14, 16-22, 30-31]. У 1886 р. у Харкові було видано короткий список найменувань рослин за редакцією К. С. Горницького (доповнення до комплексного російського ботанічного словника М. І. Анненкова); ці флорономени учений кваліфікує як «російські та деякі іноземні», проте основний зібраний матеріал – українські (південноросійські, малоросійські) назви. Серед іноземних флорономенів у цьому реєстрі наявні і болгарські [47, 1-22].

1910 р. у Києві створено Термінологічну комісію «Кружка натуралістів» при «Київській політехніці»; у 1912 р. у Харкові – Природничу секцію Науково-літературного відділу Товариства імені Квітки-Основ'яненка; з 1918 р. в українській столиці почала функціонувати Термінологічна комісія Природничої секції Українського наукового товариства. У 1927 р. на основі всіх організацій, що займалися упорядкуванням української ботанічної термінології, створено Ботанічну секцію Природничого відділу інституту української наукової мови УАН, яка у 1928 р. видала «Словник ботанічної номенклатури» [145, 8-9; 159, 10-16]. Важливим внеском у дослідження східнослов'янської ботанічної лексики стала праця С. О. Іллічевського «Українські назви рослин, їх походження та класифікація» (1931).

Варто відзначити, що Н.Т. Осадча-Яната у праці «Українські народні назви рослин (1973 р.)» поряд із власне українськими народними флорономенами фіксує також болгарські народні назви рослин, записані у регіонах, де проживали болгарські переселенці, які з дозволу російської влади іммігрували у 60-х рр. XIX ст. до Новоросії (приазовської частини тодішньої Російської імперії). Розділ «Болгарські народні назви рослин» у зазначеній монографії присвячений діалектним флорономенам, записаним під час термінологічних експедицій у 20-40-х рр. XX ст. у Бердянському районі (м. Бердянськ, с. Осипенко, с. Трояни) та у Криму (с. Старий Крим). Разом із Н. Т. Осадчою-Янатою зібраний матеріал готували до видання Я. Гурський, О. Пріцак та Ю. Шевельов, які пояснювали мотивацію або походження флорономенів у говірках болгарських переселенців [159, 125-129].

У білоруській лінгвістиці одним із важливих досліджень вважають працю «Білоруські назви рослин» (1927), що вміщена у другому томі збірника «Праці Наукового товариства з дослідження Білорусії» Гори-Горецької сільськогосподарської академії.

Для чеської ботанічної лексики визначною подією став вихід у світ праць Й. Пола «Tentamen florae Bohemiae» (1814) і Й. Пресла – «Чеська флора» (1819, у співавторстві з братом К. Преслом) та «Загальний опис рослин» (1846). Саме у цих студіях, поряд із науковими (латинськими) рослинними найменуваннями упорядники вперше подали чеські флорономени. Проте якщо Й. Пол зафіксував народнорозмовні назви, то Й. Пресл не обмежується усною спадщиною – частину наведених ним флорономенів узято з художньої літератури, інші – запозичено з російської чи польської мови. Окремі назви Й. Пресл створив сам, спираючись на власні знання з ботаніки та керуючись винятковим мовним чуттям. Як зазначає В. Махек, чимала кількість рослинних найменувань, вигаданих Й. Преслом, утвердилася та функціонує сьогодні в чеській ботанічній лексиці. Згодом, у «Гербарії» Пресл висловив основні засади створення нових фітонайменувань,

зокрема: кожній рослині має відповідати окрема назва; найменування повинні бути простими, легкими для сприйняття та неодмінно мати слов'янське походження; слід уникати найменувань, похідних від назв інших природних об'єктів, або найменувань, співзвучних чи споріднених з іншими тощо. Дослідник виступав проти використання у ботанічній номенклатурі іноземних назв чи їхніх кальок. У своєму науковому доробку Й. Пресл прагнув утвердити – як у національній науковій термінології, так і для широкого вжитку – національні назви рослин (термін «národní» вчений вживав у значенні «слов'янський») [259, 15].

У другій половині XIX ст. традицію своїх попередників продовжили Ф.М. Опіц («Перелік чеських рослин», 1852) та священик Д. Слобода («Рослинництво, або Посібник для легкого визначення та найменування питомих рослин у Чехії, Моравії та інших землях австрійського королівства», 1852). Праця останнього вважалася на той час найповнішим виданням, присвяченим чеській флорі. Окрім того, чеська фітолексика широко представлена в етнографічній праці П. Суботки «Рослини та їхня роль у слов'янських народних піснях, переказах, легендах, обрядах та повір'ях» (1879) [СбНУ1892, 313]. На початку XX ст. Ф. Бартош видає «Моравський діалектний словник» (1906), що містить моравські фольклорні назви рослин [259, 13-25]. У 1853 р. вийшла у світ написана чеською мовою «Словацька флора» Г. Ройса – по суті, нова редакція «Чеської флори» Й. Пресла. У словнику за редакцією М. Калала (1923) вміщено флорономени, зібрані та створені Г. Ройсом, хоча жодна з новостворених назв не утвердилася [259, 16-17].

На матеріалі словацької мови найдавнішою письмовою фіксацією рослинних назв дослідники вважають «Словацький лікарський рукопис» невідомого автора (поч. XVII ст.). Цей документ складається із 330 сторінок та двох додатків; словацькими діалектними найменуваннями в ньому пояснюються латинські, німецькі та чеські назви. Найоб'ємніша частина рукопису – реєстр найменувань рослин в алфавітному порядку (Herbarium

nomina et qualitates), що містить 421 назву з короткими коментарями щодо вживання цих рослин у лікарській практиці. Порівняно з цим рукописом, менш відомою є праця Й. Личея «Iter oeconomicum» (1707), до якої додається 18-сторінковий «Catalogus onomasticus» – серед лексики на господарчу тематику подаються німецькі, латинські та словацькі найменування рослин. У 1745 р. у Братиславі вийшла у світ книга «Taxa pharmaceutica posoniensis» Й. Торцоса, у якій не лише наведено словацькі фітоніми, але також вказано джерела, з яких їх узято – зокрема, «Taxa pragensis» та «Pharmacopea Baziniensis» (створені, ймовірно, також на словацьких теренах). До «Лікарського poradnika» (1771) його автор Й. Тонсоріс додає реєстр лікарських рослин «Домашня аптечка»; усі найменування в цьому переліку подано латиною, німецькою та словацькою мовами. Із праці «Univerſa Historia Physica regni Hungariae» («Загальна історія та природа Угорського королівства»), створеної Й. Гроссінгером у 1797 р., збереглася до наших днів лише частина – «Дендрологія», де зафіксовано, поряд із латинськими, також словацькі назви деревних рослин [255, 23-29].

Лужицькі фітонайменування фіксуються у словнику за ред. Ю. Светліка (1721), у «Систематичному покажчику верхньолужицьких дикорослих рослин» (1799), у збірці «Назви лікарських рослин латинською, німецькою і серболужицькою мовами» за редакцією А. Моллера (1852). У 1847 р. у Будишині було засновано наукове товариство «Матиця сербська», учасник якого, серболужицький біолог М. Росток видав кілька праць, присвячених природничій лексиці, серед яких і «Назви рослин» (1958). У 1907 р. було видано словник нижньолужицьких назв рослин за редакцією М. Меня. У 1954 р. Я. Лайнерт видав словник серболужицьких, німецьких та латинських рослинних найменувань, що призначався для шкільних потреб. У 1966 р. за редакцією Р. Єнча упорядковано термінологічний словник сільськогосподарської, ботанічної та зоологічної лексики. Подібний словник – «Terminologija za předmjet biologija» за редакцією Я. Шолти – вийшов

друком 1994 р., а перевидання з доповненнями та виправленнями – 1995 р. [2, 15-59].

У 1883 р. польський ботанік та історик біології Ю. Ростафінський провів тематичне анкетування, за результатами якого видано багатотомник «Матеріали з вітчизняної антропології» (Краків, 1894), де згадуються народні назви рослин. На матеріалі польської мови найпомітнішими здобутками лексикографів стали дві наукові правці: 1889-1894 рр. вийшла друком двотомна праця Е. Маєвського, що містила польські народні назви рослин, а 1900 р. – упорядкований Ю. Ростафінським словник польських найменувань рослин [105, 9].

Щодо південнослов'янських лексикографічних джерел, то хорватські флорономени зафіксовано у праці Б. Шулека «Югославський словник найменувань рослин» (1879). Одним із найвагоміших здобутків у галузі сербістики варто назвати словник найменувань рослин за редакцією Д. Симоновича (1954).

Болгарський природознавець А. Тошев був одним із перших учених, хто ще наприкінці XIX ст. відзначив важливість народнорозмовних флоронайменувань як джерела формування болгарського офіційного ботанічного лексикону, поряд із практикою дослівного перекладу латинських назв чи запозичення з російської мови [208, 53; 227, 633-669].

Одним із перших словників болгарської ботанічної лексики став невеликий (90 с.) реєстр найменувань рослин, виданий Болгарською Академією наук. З огляду на спеціальне фахове призначення праці (ботаніка, сільське господарство), в ній відсутній власне лінгвістичний аналіз реєстрових флорономів, проте для сучасного мовознавства цінним є матеріал, зібраний дослідником у різних регіонах Болгарії [98, 3-90].

У 1905 р. болгарський учений-ботанік А. Явашев публікує статтю «До болгарської народної ботанічної медицини», у якій поряд із офіційними назвами рослин наводить і народнорозмовні. Проте дослідник акцентує увагу передусім на практичній цінності цієї праці для біології та медицини, а не

для мовознавства. Наукова вагомість праці зростає у зв'язку із вказівкою дослідника на назви населених пунктів чи областей, які він зафіксував із прізвищами та іменами носіїв інформації. [180].

У 1939 р. матеріали, зібрані А. Явашевим, разом з аналогічною працею за редакцією Б. Давидова, підготовленою М. Шосевим, П. Балабановою та Б. Ахтаровим, публікуються окремою книгою під назвою “Матеріали за български ботаничен речник” («Матеріали до болгарського ботанічного словника»). Автори (Б. Ахтаров, Б. Давидов, А. Явашев) намагаються обґрунтувати необхідність фіксації народних найменувань рослин для формування на їхній основі болгарського національного термінологічного лексикону у галузі ботаніки, передусім для полегшення роботи перекладачів, які працюють з іноземною природничою літературою. У передмові до цього словника автори порушують питання мотивації найменувань, приділяючи першорядну увагу біологічним характеристикам фітооб'єктів [133, 1-3]. Важливим елементом структури цього словника є подання стислих лінгвістичних коментарів до укладених реєстрів флорономенів з погляду їх походження (поряд із болгарськими найменуваннями рослин учені наводять і відповідники в інших слов'янських мовах). Ці коментарі та пояснення стосуються передусім тих найменувань рослин, що запроваджені до наукового обігу, хоча акцентується і на необхідності збереження та використання народних назв [133, 13].

Багатий лінгвістичний матеріал для ботанічної лексики у болгарській мові дали фольклорні та етнографічні експедиції вчених. Так, 1936 р. І. Кепов публікує знайдені на території с. Бобошево (Дупницький край) два лікарські порадики, створені у першій половині XIX ст. У текстах порадикиків зафіксовано місцеві найменування рослин, для пояснення яких І. Кепов подає їхню офіційну (латинську) номенклатуру. Окрім того, місцевим флорономенам присвячено окрему статтю, що містить список усіх зібраних на цій території найменувань. І. Кепов описує особливості місцевої народної медицини та розміщує після зазначеного розділу болгарсько-латинський

словник фітонімів, пояснюючи, таким чином, діалектні назви, що вживалися у знайдених ним лікарських порадниках та в усній розмовній мові [146].

Отже, систематична письмова фіксація фітоназв у слов'ян, обумовлена необхідністю подальшого розвитку національної природничої термінології, створила підґрунтя для видання перших ботанічних словників. Слов'янські лексикографічні праці XVIII-XX ст. являють собою реєстри найменувань рослин, що складаються з міжнародної назви та певної кількості розмовних, записаних у різних регіонах зі слів місцевих мешканців. Для болгарських ботанічних словників особливо характерне прагнення авторів зафіксувати якомога більший обсяг інформації про зібрану флоролексику, починаючи з фонетичних варіантів назви та завершуючи цінними відомостями про рослини, найменування яких наводяться в реєстрі. Екстралінгвістичні відомості, відображені у болгарських ботанічних словниках, є додатковим джерелом до мовознавчих досліджень флорономенів, їхньої семантичної мотивації.

1.4.3. Слов'янська ботанічна лексика у лінгвістичній славістиці XX – початку XXI ст.

Відомо, що у лінгвістичній славістиці, крім лексикографічних досліджень фітонайменувань у слов'янських мовах, у другій половині XX століття з'явилася низка наукових праць, пов'язаних із вивченням теорії і практики функціонування слов'янської лексики з встановленням специфіки її структури, семантики, словотвору і т. ін.

Ботанічна лексика стає об'єктом системних лінгвістичних досліджень з 50-х рр. XX ст., коли з'явилися ґрунтовні праці В. Махека “*Česká a slovenská jména rostlin*” (1954), В. А. Меркулової «Очерки по русской народной номенклатуре растений» (1964), А. І. Киселевського «Белорусская ботаническая терминология» (1962), А. Й. Капської «Семантико-словотвірна структура назв квітів в українській мові» (1970), Я. В. Закревської «Особливості словотвору народної ботанічної номенклатури» (1975) та ін.

Польським народним назвам рослин присвячені, серед інших, праці Е. Бельцажової “Czarne jagody, borówki i ich sinonimy” (1960), Й. Майової “Nazwy jagod w gwarach kaszubskich” (1969) тощо. Інші дослідники – М. Реєвський “Pochodzenie łacińskich nazw roślin polskich” (1996), Л. Вайда-Адамчикова “Polskie nazwy drzew” (1989, 1990, 1992) – окрім діалектологічних питань, розглядали і питання історико-етимологічні. У 2005 р. вийшла друком монографія Е. Роговської-Цибульської “Gwarowy obraz roślin w świetle aktywności nominacyjnej ich nazw”. Серед останніх комплексних досліджень західнослов'янської флоронімії – монографія Я. Ванякової “Polskie gwarowe nazwy dziko rosnących roślin zielnych na tle słowiańskim” (2012).

У 1936 р. Й. Пікула видав працю “Slovenské názvy rastlín”. На матеріалі словацької мови проведено дослідження Ф. Буффа “Vznik a vývin slovenskej botanickej nomenklatury” (1972). Дещо пізніше з'явилися наукові праці С. Л. Адаменко «Серболужицька ботанічна номенклатура: її формування та специфіка» (1999), А. М. Комаровської «Чеська ботанічна номенклатура в аспекті питомих та запозичених назв» (2005) та інших учених.

У цей період в українському мовознавстві назви рослин досліджували В.В.Німчук «Мова українського травника XVI ст.» (1976), А. М. Шамота «Назви рослин в українській мові» (1985), О. А. Малахівська «Ареальна й семантична характеристика типів номінації кукурудзи в українських говорах» (1985), Н.І. Ашиток «Псковсько-прикарпатські фітонімічні паралелі» (1988), Л. О. Симоненко «Формування української біологічної термінології» (1991), А. А. Берестова «До проблеми вивчення народної медичної лексики центральнотрипільських говорів» (2000). На початку XXI ст. з'явилися праці Г. М. Дидик-Меуш «Медична номенклатура в пам'ятках української мови XVI-XVIII ст.» (2001), В. В. Калько «Когнітивно-ономасіологічний аналіз назв лікарських рослин в українській мові» (2003), Р. С. Омельковець «Номінація лікарських рослин в українському

західнополіському говорі» (2004), Т. Г. Файчук «Біологічна та медична лексика у лікарських порадиках XVI-XVIII ст.» (2004).

Російські найменування рослин аналізують Т. О. Боброва «Из истории русской фитонимики» (1972), С.Ю. Дубровіна «Русская ботаническая терминология в этнолингвистическом освещении» (1991), В. Б. Колосова «Антропонимы в славянской фитонимике» (2008), Н. І. Коновалова «Народная фитонимия как фрагмент языковой картины мира» (2001) та інші дослідники.

Сербська та хорватська флоролексика стала об'єктом дослідження Л. В. Мазуркевич «Лексика флоры и фауны в сербохорватском языке» (1988), Т. Я. Марченко «Походження назв рослин у сербській мові» (1995), Н. Вайс «Hrvatska povjesna fitonimija» (2003) та ін.

Щодо болгарських найменувань рослин, то у досліджуваний період важливою подією в історії лінгвоболгаристики стала фундаментальна праця І. Лекова «Траславянските имена на растения» (1931), яку надалі використовували не тільки болгаристи, а й дослідники інших слов'янських мов.

Трохи пізніше В. Георгієв у праці «Въпроси на българската етимология» (1958) аналізував із погляду походження такі народні найменування рослин, як *гòроцвет* та *иглика* (*Primula L.*, первоцвіт), *брїца* «весняна злакова рослина», *крàви бòцки* (*Asphodelus albus Mill.*, асфодель біла) та *гòмбелки* «картопля» [40].

Цікаві міркування щодо специфіки болгарських діалектних флорономенів висловлює Т. Тодоров у статті «Походження двох діалектних назв рослин у болгарській мові» (опублікована в 1988 р. у першому номері болгарського часопису «Мова та література»), зосереджуючись на питаннях історії формування народних назв шавлії залозистої (*Salvia glutinosa L.*) та ковили пірчастої (*Stipa pennata L.*) [222, 118-119].

Важливим внеском в історію дослідження слов'янських, зокрема болгарських флоронайменувань, стала видана у Відні німецькою мовою

праця Х. Холіолчева “Onomasiologische und derivative Struktur der bulgarischen Phytonyme” (1990), присвячена аналізу болгарських фітонімів за мотивувальними основами. На сьогодні це найповніше дослідження болгарської ботанічної лексики. Автор послідовно розкриває специфіку номінації болгарських рослин та подає власну класифікацію флорономенів, хоч окремі назви рослин у межах представленої класифікації залишаються без коментарів.

Крім того, Х. Холіолчев демонструє глибокі знання з етнографії, фольклористики, історії, які допомагають йому докладно пояснити фактори, що зумовили вибір ономасіологічної ознаки при аналізі найменувань рослин. Він додає до своєї роботи 20 лінгвогеографічних карт, що ілюструють вибір мовцями словотвірних засобів при найменуванні рослин та фіксують географічне поширення суфіксів незалежно від твірних основ, до яких вони приєднуються.

У праці Х. Холіолчева кожна реєстрова одиниця формує відповідну словникову статтю, що складається з власне лексичної одиниці, її латинського відповідника в офіційній ботанічній номенклатурі і/або німецького описового пояснення щодо видових ознак рослини. Словникова стаття часто містить посилання на інші фітоніми з відповідними словотвірними суфіксами й флексіями, що приєднуються до тієї самої твірної основи, та (в разі потреби) аналоги в інших слов'янських мовах. У зв'язку з тим, що дослідник загострює увагу на словотвірному аспекті, він формує реєстр із простих найменувань, тоді як складні та складені флорономени майже не аналізуються.

Досліджуючи діалектні найменування *Tanacetum* (пижма) та *Artemisia* (полину), Д. Михайлова у часописі “Български език” (1993-1994, кн. 2) висловлює версії щодо походження та мотивації найменувань на підставі аналізу матеріалів інших слов'янських і неслов'янських мов. Використовуючи слов'янські лексикографічні джерела кінця XIX – початку XX ст., Д. Михайлова добирає назви, співзвучні з болгарськими, що

функціонують в інших слов'янських мовах (незалежно від того, чи відповідають вони тій самій реальності), висловлюючи власний погляд на праслов'янське походження болгарських, сербських та польських діалектних назв *тижма* та *полину* [140, 107-108].

У вересні 2008 р. на 6-й Міжнародній конференції «Когнітивне моделювання у лінгвістиці», що відбулася у м. Бечічі (Чорногорія), з доповіддю «Розмаїття у назвах рослинних видів роду *Асер* у болгарській та чеській мовах» виступила болгарська дослідниця М. Калайджієва, яка представила авторську класифікацію болгарських та чеських найменувань рослин з погляду походження. На жаль, у цій невеликій за обсягом статті розглянуто лише незначну частину найменувань рослин, що побутують у болгарській розмовній мові.

Важливим джерелом вивчення етнолінгвокультурних особливостей болгарських найменувань рослин є виданий 2003 р. збірник наукових праць «Рослинний та тваринний світ у традиційній культурі болгар». Зокрема, статті у болгарських етнологічних збірниках, присвячені ролі рослин у болгарській етнокультурі, містять цікаві з цього погляду фітоназви, що супроводжуються авторськими тлумаченнями їхньої семантичної мотивації [14, 42-55]. Інші дослідження апелюють до міфологічного або релігійнознавчого аспекту, пов'язаного з відповідними рослинами, та сприяють глибшому розумінню місця найменувань рослин у болгарській мовній картині світу [137, 64-82; 151, 130-137; 199, 143-157].

Узагальнюючи сказане, можна констатувати, що на сучасному етапі досліджень найменувань рослин у слов'янських мовах варто відзначити чотири основні напрямки:

1) термінологічно-лексикографічний – укладання реєстрів флорономенів, вибір найменувань для використання у науковій літературі (Н. І. Коновалова, Д. Пажджерські, Ю. Кобів та ін.);

2) історико-етимологічний – з'ясування походження слов'янських назв рослин, встановлення джерел запозичення іншомовних найменувань у

сучасних слов'янських мовах, реконструкція первинної форми та значення флоролексем (А. Зіцман, Л. Димитрова-Тодорова, А. М. Комаровська, О. М. Пащенко, І. В. Сабадош та ін.);

3) структурно-семантичний – дослідження мотивації назв та встановлення зв'язку флорооб'єктів із реаліями, назви яких використовуються для номінації рослин – семантичної мотивації, а також вивчення закономірностей творення флоролексем (серед інших – праці Р. С. Омельковець, Н. І. Панасенко, М. В. Поістогової, І. В. Гороф'янюк);

4) лінгвоетнокультурологічний – дослідження ролі найменувань рослин у формуванні національної ментальності, зв'язку номінації рослин із національною культурою тощо (С. Бізеранова, В. В. Галайчук, Н.І. Коновалова, В. Б. Колосова, М. Марчевська, Л. В. Непоп-Айдачич, Д. Пекарчик, Т. В. Цив'ян, частково Н. І. Панасенко, Я. Ванякова та ін.).

1.6. Класифікації флорономенів у слов'янських мовах.

На всіх чотирьох напрямках сучасних досліджень слов'янських флоронайменувань важливим моментом наукового аналізу вказаної лексики є встановлення їх класифікаційних параметрів.

Однією з перших спроб класифікування слов'янських флоронайменувань стала авторська класифікація української дослідниці А. М. Шамоти, яка, визначивши основним структурний принцип, виділила три найбільші деривативні групи, пов'язані з частиномовними ознаками флорономенів:

- назви рослин, похідні від іменників;
- назви рослин, похідні від прикметників;
- назви рослин, похідні від дієслів [245, 23-120].

Уже в межах структурних ознак дослідниця відзначає важливість семантичних характеристик досліджуваних фітонайменувань. Автор розподіляє найменування за частинами мови, від основ яких вони утворюються (структурна деривація), та в межах кожної з цих груп виділяє

кілька підгруп на підставі понять, унаслідок переосмислення яких виникають флоронайменування (семантична деривація). Так, серед фітонімів, похідних від іменників, А. М. Шамота виділяє назви рослин, похідні від назв інших рослин (зокрема, найменування дикорослих рослин, похідні від назв культурних, найменування трав'янистих флорооб'єктів, похідних від назв деревних порід тощо), від назв тварин, частин тіла, речей побуту, одиниць часу тощо.

Фітоніми, похідні від прикметників, розподілено залежно від характеристик, відображених у них: назви, що обумовлені зоровим сприйняттям рослин, тактильними відчуттями, смаком, запахом і т. ін. Дослідниця приділяє окрему увагу назвам, утвореним від прикметників «старий», «молодий», «дикий» та «живий». Серед фітонімів, похідних від дієслів, А. М. Шамота виокремлює назви за способом існування та способом розмноження, за особливостями рослин, що проявляються у безпосередньому контакті з людиною, а також назви, вмотивовані отруйністю рослин та використанням у побуті або лікарській практиці [245, 23-152].

Вищенаведена класифікація ілюструє виняткову лінгвістичну спостережливість дослідниці щодо нероздільності формального та семантичного аспектів мотивувальної основи. Оскільки А. М. Шамота у своєму дослідженні акцентує не на ролі афіксів у творенні флорономенів, а на ролі мотивувальної основи, то афіксам приділено меншу увагу. Натомість широко представлено як прості, так і складні та складені найменування рослин.

В основі авторської класифікації болгарського дослідника Х. Холіолчева (праця “Onomasiologische und derivative Struktur der bulgarischen Phytonyme”) теж спостерігаємо поєднання структурних і семантичних ознак флоронайменувань для проведення умотивованої класифікації назв рослин за частинами мови, від твірної основи яких вони походять:

1. Найменування рослин, що утворилися від прикметників (деад'єктивні фітоніми).

2. Найменування рослин, що утворилися від дієслів (девербальні фітоніми).

3. Найменування рослин, що утворилися від іменників (десубстантивні фітоніми) [256, 29-94].

Проте у межах кожної групи Х. Холіолчев виокремлює також кілька підгруп на підставі словотворчого суфікса та флексії, які приєднуються до твірної основи. Дослідник вводить у словникові статті посилання на інші розділи й підрозділи наукової праці для полегшення пошуку флорономенів із тією самою твірною основою, до якої приєднаний інший афікс – зазвичай у тих випадках, коли і з формального боку (з урахуванням місцевих фонетичних особливостей), і з семантичного (мотиваційного) твірні основи є однаковими [256, 29-177].

Треба відзначити, що Х. Холіолчев аналізує переважно прості болгарські флорономени і, обґрунтовуючи доцільність виділення кожної групи назв, подає коротку характеристику групі мотивувальних основ, виокремлюючи кілька підгруп за семантичним принципом). При цьому складні та складені болгарські назви фактично залишаються поза увагою, залучаючись до семантичного аналізу лише у зіставному плані.

До речі, мотиваційний аспект у найменуваннях рослин згадувався дослідниками й раніше. Зокрема, М. І. Анненков у «Ботанічному словнику» (редакція 1859 р.), не вживаючи, щоправда, терміна «мотивація», наголошував на певних особливостях («замечательностях») рослин, які полягали або у їхніх лікарських властивостях, або в організації та формі різноманітних їх частин, або у їхній подібності до інших рослин і т. ін. [3, 4].

Цікавий підхід до класифікування флорономенів у праці «Народна медицина та дивовижний світ рослин очима філолога» (2005) запропонувала Н. І. Панасенко, яка, аналізуючи матеріали германських мов, французької, української, російської, польської та чеської, виділяє групи фітонімів за такими ознаками: 1) зовнішній вигляд (колір, розмір, форма, особливості будови), або темпоральні ознаки (час цвітіння); 2) місце росту чи поширення

рослин; 3) емоційно-експресивні характеристики (позитивна або негативна оцінка, функціональне призначення, серед них назви за об'єктом впливу, за симптомами хвороб, за результатом та метою лікування тощо); 4) назви рослин, що попереджують про небезпечні властивості; 5) назви рослин, які характеризують належність до певного предмета або особи (найменування за відчужуваними та невідчужуваними ознаками) тощо [168, 14-33].

В основі авторської класифікації слов'янських (зокрема, сербських) флорономенів Т. Я. Марченко у дисертації «Походження назв рослин у сербській мові» спостерігаємо виділення двох основних груп назв рослин за семантичною ознакою, а саме:

- назви рослин, зумовлені лікарськими властивостями;
- назви рослин, зумовлені фізичними властивостями [131, 9-17].

За нашими спостереженнями, виділення дослідницею таких груп флоронайменувань є лише частиною аналізу величезного за обсягом мовного матеріалу, що структурується як за семантичними, так і за морфологічними ознаками. Наприклад, параметр «лікарські властивості» можна віднести до ширшого – «функціональні характеристики», що, в свою чергу, об'єднуватиме також отруйні, магічні властивості тощо, а також ті, що застосовуються людиною у побуті і т. ін.

Досліджуючи українські назви рослин, А. М. Сердюк пропонує класифікувати флоронайменування за такими характеристиками: а) зовнішній вигляд; б) дотикова перцепція; в) смак; г) слухова перцепція; г) властивості, що пізнаються при одночасному функціонуванні різних органів чуття; д) дія на організм; е) біологічні властивості; є) застосування у практичному житті; ж) місцезростання; з) назви, в основі яких залягають антропоніми; и) назви, пов'язані з легендами, міфами, повір'ями; і) флоролексеми, зумовлені властивостями рослин, що одночасно пізнаються перцептивно і когнітивно [196, 26-109].

Не можна не згадати про спробу авторської класифікації українських назв лікарських рослин В. В. Калько, яка пропонує покласти в основу когнітивно-ономасіологічний підхід [85; 86].

На наш погляд, у класифікації В. В. Калько є певні суперечності щодо мотиваторів – найменування за мотиваційною ознакою «смак» пов'язані з відчуттями, які виникають при вживанні рослини, тому логічно було б віднести їх до назв із мотиватором-предикатом, проте дослідниця вважає за доцільне зарахування таких назв до мотиватора-квалітатива. Ми вважаємо, що оцінка якості реалії базується насамперед на перцептивних враженнях мовця, тому розмежовувати якісні ознаки рослини та сприйняття її мовцем не слід.

Кожна з вищенаведених класифікацій є вагомим внеском дослідників в теорію систематизації слов'янських флорономенів, хоча перед науковцями стоїть ще чимало проблем, пов'язаних з формуванням і функціонуванням цього пласту лексики в історії слов'янських мов.

ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ

Історію досліджень слов'янських найменувань рослин можна умовно поділити на три періоди: перші згадки про поодинокі слов'янські флорономени (з X ст.), формування ботанічних реєстрів та з них – словників (з XIII ст., але найактивніше – з XVIII ст.) та лінгвістичні студії фітолексики у слов'янських мовах (з 30-х рр. XX ст.).

Термін «флорономен» починає активно функціонувати у слов'янському мовознавстві з другої половини XX ст., позначаючи найменування поняття чи реалії рослинного світу. Одночасно дослідники використовували інші найменування цього поняття: «фітономен», «фітоназва», «фітонім», «флороназва» та ін. Лексему «флорономен» вважаємо найкращим термінологічним позначенням об'єкта ботанічної терміносистеми.

Тривалий час слов'янська ботанічна лексика досліджувалася переважно фахівцями з природничих наук. З історії лінгвославістики відомо, що

укладання словників назв рослинного світу в слов'ян розпочалося у кінці XIX ст. серед інших напрацювань відповідних термінологічних комісій. Теоретичні засади наукового вивчення найменувань рослин у слов'ян фіксуємо у мовознавчих працях лінгвославистів різних слов'янських держав, які наголошували на необхідності систематизації й упорядкування ботанічної термінології.

Болгарські народні найменування рослин як окрема група назв потрапляють до кола зацікавлень науковців із 30-х р. XX ст. До цього часу такі флорономени досліджувалися у контексті загальнонародного словника з відповідними коментарями та екскурсами в історію формування назв рослин у слов'янських мовах.

У пізніших працях, присвячених флоролексиці болгарської мови, домінує порівняльно-історичний аспект. Аргументованого наукового підґрунтя аналіз фітономенів набув у кінці XX ст. у вигляді теорії семантичної мотивації, в якій обґрунтовано необхідність детального вивчення мотивувальних основ і структурно-семантичної специфіки болгарських назв рослинного світу та їхніх дериваційних похідних.

Для сучасних лінгвістичних студій, присвячених слов'янським флорономенам, характерним є застосування комплексного підходу до вивчення аналізованих одиниць, за яким результати діалектологічних експедицій вивчають з урахуванням положень теорій номінації та семантичної мотивації, відомих у лінгвістичній науці. Наукові здобутки болгарських лінгвославистів у цій ділянці мовознавства свідчать про перспективу таких лінгвістичних досліджень, що розглядають найменування рослин як невід'ємну частину національного світобачення, як фрагмент культури етносу.

РОЗДІЛ II.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БОЛГАРСЬКИХ НАРОДНИХ ФЛОРОНОМЕНІВ

Слово, називаючи предмет або явище, відображає різноманітні його характеристики. З найменувань флори дізнаємося про перцептивні прикмети рослин (колір, форму, запах, смак), особливості їх функціонування у природі (спосіб розмноження, місце поширення, час цвітіння чи заготівлі тощо), а також про зв'язок номінованих рослин із давніми віруваннями, звичаями, обрядовою діяльністю та ін.

На виникненні, виборі та функціонуванні рослинних найменувань позначилися історичні чинники, що призвели до відповідних міжмовних контактів. Такими були візантійське та османське панування на Балканському півострові, міграції болгар із метрополії з кінця XVIII – другої половини XIX ст., різноманітні торговельно-економічні та культурні зносини між країнами тощо. Взаємодія болгарської мови з іншими, генетично спорідненими та неспорідненими, зумовила велику кількість запозичень, зокрема, й у флоронімії. Деякі флороназви запозичувалися внаслідок появи на болгарській території екзотичних рослин, завезених із країн, з якими не було регулярної торговельно-економічної чи культурної співпраці.

На формування болгарських назв рослин значною мірою вплинули позамовні фактори – візуальні характеристики, спостереження за життєвими циклами рослин та відкриття лікувальних, отруйних чи присвоєння магічних властивостей тощо. Тому при встановленні специфіки номінації рослин треба враховувати як об'єктивну інформацію про них, так і суб'єктивну оцінку флорооб'єктів.

Більшість слов'янських народних флоронімів є результатом вторинної номінації – тобто використання вже наявних у мові номінативних засобів для називання нових предметів [251, 129]. Різні предмети та явища можуть викликати у людини (реципієнта) однакове враження, внаслідок чого

зближуються в її уявленнях, даючи цим підставу для спільних найменувань. Цей процес зближення відбувається постійно, з огляду на динамічність людського мислення та творчий потенціал етносу.

Як зауважує В. Л. Карпова у статті, присвяченій староукраїнським фітонімам, значна частина найменувань рослин асоціативно пов'язана з іншими сферами дійсності [90, 46]. Із таких сфер дійсності й узято об'єкти, назви яких унаслідок перенесення понять на основі спільності ознак було згодом використано для номінації рослин. Це стосується, зокрема, й болгарської ботанічної лексики.

Одним із основних принципів при творенні найменувань рослин є метафоричність. Вид, характер та структура метафори визначається насамперед ознакою, що переноситься на позначувану реалію (рослину) від іншого об'єкта (предмета, явища) навколишньої дійсності. Джерелом цієї ознаки могли бути зорові спостереження, нюхові, смакові характеристики, застосування рослини з господарською, лікувальною, магичною чи іншою метою. Кожна з цих метафор має свою семантичну мотивацію, завдяки якій у найменуванні тієї чи тієї рослини створюється образ іншого предмета, істоти, явища чи події.

2.1. Загальна характеристика болгарських флорономенів з погляду походження.

Аналіз болгарських народних флорономенів показує, що за походженням досліджувані найменування рослин можна класифікувати як слов'янські та запозичені внаслідок різноманітних мовних контактів. Чітку межу між слов'янськими та запозиченими флорономенами часом визначити досить складно, оскільки як власні, так і іншомовні назви впродовж розвитку болгарської мови зазнали численних модифікацій.

А. Слов'янські найменування рослин у болгарському ботанічному лексиконі. Це питання свого часу висвітлював І. Леков на матеріалі староболгарських та сучасних болгарських загальномовних найменувань

дерев – *бук* (Fagus L., бук), *дъб* (Quercus L., дуб), *гѣбър* (Carpinus Desne, граб), *бръшлян* (Hedera L., плющ) тощо. Крім того, дослідник розглянув деякі рефлексії праслов'янських флоролексем (назви дикорослих та сільськогосподарських дерев, назви городніх культур, найменування чагарників та лікарських трав, поодинокі абстрактні флорономени) у сучасних слов'янських мовах [121, 473 – 520]. Проте фактично поза увагою лишаються флоронайменування, структурно та семантично похідні від них.

До назв слов'янського походження лінгвісти відносять флорономени, що в різноманітних фонетичних варіантах функціонують в різних слов'янських мовах. Це назви дерев, злакових культур, багатьох дикорослих чагарників і трав. На думку дослідників, на праслов'янському ґрунті виникли такі флоронайменування:

- *Върба* (Salix L., верба). Пор. серб. *врба*, хорв. *vr̂ba*, словен. *vr̂ba*, укр. *верба*, рос. *верба*, білор. *вярба*, чес. *vrba*, слц. *vr̂ba*, польс. *wierzba*, вл. *wjer̂ba*, нл. *wjerba*. Відповідники цієї назви виявляємо й в інших індоєвропейських мовах: лит. *viřbas* «гілка, прутик», латис. *viřbs* «тонкий прутик», дгрец. *δάβδος* «прут», лат. *verbēna* «лаврова чи маслинова гілка або листя», від іє. **wer-* «звивати, перегинати» [БЕР 1, 208-209]. У болгарській мові на основі цієї назви виникла низка структурно-семантичних новотворів: *върбел*, *върбица*, *върбичка* «тс.», *върбѝвка* (Epilobium L., зніт, Isatis tinctoria L., вайда фарбувальна), *върбѝвник* (Lysimachia vulgaris L., вербозілля звичайне), *върби́ка*, *върби́нка* (Verbena officinalis, вербена лікарська), *върби́ца*, *върби́чка* (Tamarix pallasii Desv., тамарикс галузистий) [БЕР 1, 208-209], *върби́ка* (Verbena officinalis L., вербена лікарська) [256, 108].

- *Пук* (Convolvulus arvensis L., в'юнок польовий, Verbascum thapsiforme Schrad., дивина густоквіткова, Calystegia sepium (L.) R. Br., плету́ха звичайна), *пу́кавица* (Orobus albus L., чина біла, Prunus instititia L., тернослива), *пу́калка* «декоративний чагарник із білими плодами», *пу́калки* (Silene inflata Sm., смілка звичайна), *пу́книче* (Veronica L., вероніка), від

**ṛakāti*, **ṛakṇati*. Пор.: серб. *ṛukати*, словен. *rôkati*, рос. *пукать*, чес. *pukat*, польс. *pekać*, вл. *pikać*, нл. *pikaś* [БЕР 5, 846-849].

- *Пшени́ца* (*Triticum* L.), варіанти – *пшѣни́ць*, також – *пешени́ца*. Похідні – *пшени́чка*, *пчѣнка* (*Zea mays* L., кукурудза звичайна) [БЕР 6, 32-33], *пчени́чка* (*Ranunculus ficaria* L., пшінка весняна) [87, 91], *змійна пчѣнка* (*Verbascum phlomoides* L., дивина звичайна) [87, 84], *мѣчкина пчѣнка* (*Arum maculatum* L., арум плямистий) [87, 161]. Пор. серб. *пшеница*, словен. *pšenica*, укр. *пшениця*, рос. *пшеница*, чес. *pšenice*, слц. *pšenica*, польс. *pszenica*, вл. *pšenca*, нл. *pšenica*, полабське *rasenēica*. Походить із псл. **ṛpšenica*, що від **ṛpšena* – віддієслівного похідного з суфіксом *-ena*, від **ṛpḥāti* «бити, товкти», досл. «товчене зерно», зерно, що мелеться. Пор. лат. *triticum* «пшениця» від *tritus* «мелений» [БЕР 6, 32-33].

- *Пелі́н* (*Artemisia vulgaris* L., полин звичайний). Найменування, похідні від праслов'янського **relupь*, **relupь*, функціонують у різних регіонах Болгарії: *п'елін*, *пилін*, *пилин'*. Найменування поширене в усіх слов'янських мовах: хорв. *pêlin*, *pelín*, діал. *pelim*, словен. *pêlin*, діал. *pelín*, рос. *полынь*, укр. *полин*, діал. *полин'*, білор. *палын*, чес. *relupěk*, діал. *reluňek*, *reluň*, *relupek*, *ralin*, слц. *ralina*, діал. *relinek*, польс. *piołun*, діал. *pielun*, *pielun*, вл. *połon*, нл. *połun*, *róhun* [БЕР 5, 141-142]. Похідні від *пелін*, *пилин* у болгарській мові зрідка використовують для номінації рослин, подібних за певними ознаками до полину: *пелі́нец*, *пилинце* (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська). У болгарських говірках України (с. Євгенівка (Арса) Тарутинського р-ну Одеської обл.) зафіксовано лексему *пилінчи* (*Chrysanthemum* L., хризантема) [99, 260].

У болгарських говірках України виявляємо праслов'янську флороназву *шипшина* (*Rosa canina* L., шипшина собача) – с. Вільшанка Кропивницької обл. [20, 61]. Болгарська загальномовна назва – *шипка*. Пор. укр. *шипшина*, польс. *szypszyna*, від псл. *šipъcina* [ЕСУМ 6, 418].

Питомими (болгарськими) є чимало народних назв рослин, що утворені від слов'янських мотивувальних лексем. Це, зокрема, ті найменування

рослин, що походять від назв пір року: *зимникія* «сорт сливи, що досягає пізньої осені» [256, 161], *лётница* «сорт пшениці, яку висівають навесні» [141, 139], частин доби: *вèчерник* (*Melandrium* Mill., куколиця) [256, 162], *вèчерница* (*Mirabilis jalapa* L., нічна красуня) [256, 162], *полунòщник* (*Ipomoea purpurea* (L.) Roth, іпомея пурпурова) [БЕР 4, 695], деяких назв свят: *вèлькденче* (*Calamintha alpina* (L.) Moench, щебрушка альпійська, *Lamium purpureum* L., яснотка пурпурова, *Veronica* L., вероніка) [256, 163].

До болгарських новотворів відносяться також назви, похідні від питомих найменувань кольорів, як-от: *белина* (*Herniaria* L., остудник), *белòйка* (*Cannabis sativa* L., пор. укр. коноплі білі) [256, 54], *бèло цвèке* (*Chrysanthemum leucanthemum* (L.) E.H.L.Krause, королиця звичайна) [1, 158].

Відомо, що індоєвропейська твірنا основа *ǵhel- у слов'янських мовах дала три рефлекси, що стали базисом для трьох найменувань кольорів.

Один із рефлексів став основою для слов'янських *zoltъ, *zoltъnъ «золотий»: іє.*ǵhel->псл.*ǵhol+-to>*zolto [161, 32]. Автори Болгарського етимологічного словника вважають, що детермінант -to з'явився ще у *ǵ'helto-, тобто до зміни кореневого голосного е в о. Пор. лит. žel̃tas «золотий, жовто-золотого кольору», латис. zelts «золото», фрак. sald, salt «золото, золотий» [БЕР 1, 645]. У болгарській флоролексичі *zoltъ, *zoltъnъ реалізується в *златоврѣх*, *златоврѣшец* (*Lilium martagon* L., лілія лісова) [1, 32; БЕР 1, 645], *златоглѣвка* (*Doronicum cordifolium* Sternb.) [1, 163] тощо.

Крім того, від індоєвропейської основи *ǵhel- утворено також псл. *zel->*zelenъ(jъ) [161, 32-33]. Від *zelenъ «зелений» утворилися назви, вмотивовані зеленим кольором наземної частини рослини: *зеленина*, *зеленик* (*Prunus laurocerasus* L., лавровишня) [БЕР 1, 632], *зеленика* (*Asarum europaeum* L., копитняк європейський, *Buxus sempervirens* L., самшит [БЕР 1, 632], *Inula germanica* L., оман німецький), *зеленка* (*Vinca minor* L., барвінок малий) [87, 156] тощо.

Третій рефлекс іє. *ǵhel->псл. žel- спричинив до виникнення кольороніма *žylъ «жовтий» [161, 33]. Цей кольоровізм реалізувався у

болгарських флорономенах *жълтаци* «сорт груш» [БЕР 1, 564], *жълтурек* «сорт сливи». Про давність нерозрізнення зеленого та золотого (жовтого) кольорів свідчать і дані інших мов: лит. *žolė* «трава, зелень», *želvas*, *žalšvas* «зеленавий», латис. *helvus* «жовтавий» д.-інд. *hári-* «жовтий, золотавий, зеленкуватий», *híraṇyam* «золото», авест. *zaranya* «золото» тощо [БЕР 1, 645, ЭСРЯ 2, 92].

Слов'янське походження мають також назви, що походять від кольороніма *син* «синій, блакитний». Первісно **sinь*, **sinjь* пов'язувався з *syjati* > *сияя* «сяяти», пор. словен. *siniti* «сяяти», але з часом стало означати синій, блакитний та споріднені з ними кольори [ЕСУМ 5, 236; 79, 277; ЭСРЯ 3, 629]. До найменувань, що походять від лексеми *син*, належать *синчє* (*Scilla bifolia* L., проліска дволиста) [1, 34], *синяк* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [1, 156]. Від *syjati*, на думку деяких мовознавців, походить і *sivъ* > *сив* «сірий». Пор. лит. *súvas* «світлої масті», *šėtas* «попелястий, сіруватий, синій» [ЕСУМ 5, 236]. У болгарській мові флорономени, похідні від цієї кольороназви, виявляємо не так часто: з усіх досліджуваних флоролексем виявлено лише одну просту назву, похідну від *сив* – *сївка* (*Berteroa incana* (L.) DC., гикавка сіра) [256, 52] та 6 складених, серед яких – *сїва трева* (*Teucrium polium* L., самосил білоповстистий) [87, 311] та *сїва припътница* (*Herniaria incana* L., остудник сірий) [87, 311].

Питомими (болгарськими) є народні найменування, утворені від праслов'янських назв частин тіла. Так, від *глава* «голова» походять флорономени *главїчица* (*Pulicaria dysenterica* (L.) Bernh., блошниця різачкова) [256, 122], *главòчки* (*Anthemis arvensis* L., роман польовий) [256, 138], *главўляк* (*Centaurea iberica* Trevir. & Spreng., волошка іберійська) [256, 139], *червеноглавка* (*Sanguisorba minor* Scop., родовик малий) [БЕР 1, 244] та ін.

Від *коляно/колєно* «коліно» утворені флороназви *колєнка* (*Spergula arvensis* L., шпергель звичайний) [256, 125], *колєнчица* (*Spergularia rubra* (L.) J. Presl & C. Presl, торичник червоний) [БЕР 2, 565].

Від *мъде* «сім'яники» < псл. *mąda* < іє. **mǣd* «мокий» походять найменування *мъндѣня* (*Lonicera caprifolium* L., жимолость козолиста), *кочи мъде* (*Filipendula hexapetala* Gilib., гадючник шестипелюстковий) [1, 88], *пѣтлюви мъндѣня* (*Lonicera caprifolium* L., жимолость козолиста) [БЕР 4, 372]. Пор. укр. діал. *порові muda* (*Lonicera nigra* L., жимолость чорна) [260, 215].

Деякі флороназви утворені від *око* «око» – *очѣта, очѣци* (*Bellis perennis* L., стокротки багаторічні) [1, 154], *дѣво очѣ* (*Viola odorata* L., фіалка запашна) [1, 102], *кукувѣче окò* (*Adonis vernalis* L., горицвіт весняний) [85 197].

Питомо болгарськими є й флорономени, утворені від інших соматизмів – від *пѣшка* «статевий орган хлопчика» з < псл. **rixāti*: *зѣйча пѣшка* (*Arum maculatum* L., арум плямистий), *кòтешка пѣшка* «тс.» [БЕР 5, 274]; від *прѣст* «палець»: *петопрѣст, пѣти прѣс* (*Primula officinalis* Jacq., первоцвіт лікарський) [1, 111]; від *рог* «ріг»: *рòговка* (*Cerastium* L., роговик) [256, 129], *рожѣц* (*Cerastium* L., роговик) [256, 105]; від *срам* «статевий орган, найчастіше чоловічий»: *срамѣц, срѣмиче* (*Daucus carota* L., морква дика) [256, 105, 121], *срамѣшка* (*Orlaya grandiflora* Sturm., орлайя великоквіткова) [256, 143] і т. ін.

Особливу увагу слід звернути на флорономени, запозичені зі слов'янських мов. Так, у болгарських говірках України функціонують назви, що переважно мають відповідники в українській і/або російській мові і не виявлені у материкових говірках. Це так звані флорономени-**східнослов'янізми (русизми та українізми)**:

- *Клубник, клубника* (*Fragaria viridis* L., суниця зелена) – с. Арса (Євгенівка) Тарутинського р-ну Одеської обл. [99, 249]. Пор. рос. *клубника*.

- *Шѣпòвн'ак* (*Rosa canina* L., шипшина собача) – с. Євгенівка (Арса) Тарутинського р-ну Одеської обл. [99, 278]. Пор. рос. *шиповник*.

- *Узиминя* «городні, але найчастіше злакові культури, що висіваються під зиму» [20, 56]. У болгарських говірках метрополії зафіксовано назви *зімниця*, *зімка* «пшениця, що висівається восени».

Деякі фітоназви, що потрапили до ботанічного лексикону болгар України через українську чи російську мову, мають неслов'янське походження. Фітономен *убъркѝс* (*Prunus armeniaca* L., абрикос) – с. Вільшанка Кіровоградської (тепер Кропивницької) обл. [20, 55], не зафіксований у болгарських говірках метрополії, увійшов до словника болгарських переселенців в Україні під впливом української або російської мови. Назва *абрикос* походить із голл. *abricsos*, що, в свою чергу, через франц. *abricot* з ісп. *allbercoque* запозичено з араб. *al-bircqûq*, яке, імовірно бере початок із лат. *apricus* «відкритий» чи *praesox* «ранній, скоростиглий» [ЕСУМ 1, 39; ЭСРЯ 1, 57].

До фітонайменувань, запозичених до болгарських говірок України через українську мову, відносимо також *бур'ак* (*Beta vulgaris* L., буряк посівний) – с. Вільшанка Кропивницької обл. [19, 55]. У болгарських говірках метрополії ця назва не зустрічається. Слов'янські етимологи не одностайні щодо походження цієї лексеми. Назва рослини *Beta vulgaris* L., яка, на думку вчених, почала вживатися в українській мові під впливом польської, може бути пов'язана з кольором коренеплоду – укр. *буряк* від *бурий*, від польс. *burak* від *burg*, та опосередковано – з назвою іншої рослини *бурак*, *burak* (*Borago officinalis* L., бурячник лікарський). Латинська назва *Borago* (від араб. *abū 'araq* «бурячник, *Borago officinalis* L.», букв. «батько поту») могла через італ. *borragine* потрапити до польської мови, де цю назву перенесено на *Beta vulgaris* L. на підставі того, що обидві рослини вживалися, як пише А. Брюкнер, у їжу як салат [ЕСУМ 1, 305-306; 253, 49]. В. Махек виводить чеське *burák* із *burguňa* «кормовий буряк» від *burguňa*, *burgundská řepa* «бургундська ріпа» [258, 77].

Запозиченнями з **чеської** мови дослідники вважають назви *барабѝй*, *брамбѝй*, *брѣмбѝй*, *брабѝй*, *брѣбѝй*, *брѣмболе*, *брѣмбуле*, *барабѝйки* (*Solanum*

tuberosum L., картопля), від чes. *brambor* «картопля», від Branibor (Бранденбург, Німеччина, звідки картоплю, імовірно, було завезено до Чехії та інших європейських країн) [БЕР 1, 33; 258, 63-64]. Пор. укр. діал. *бараболя*.

Дискусійним залишається встановлення походження таких назв, як *пу́навка* (*Anthemis P. Micheli* ex. L., роман), *пу́налка* (*Oenothera biennis* L., енотера дворічна), *пу́ляк* (*Paraver rhoeas* L., мак дикий) [БЕР 5, 855-856], *пу́плек* (*Paraver rhoeas* L., мак дикий) [1, 81]. Припускають, що лексема-першоджерело має праслов'янське походження **rарāvā*, від *рарь*. Пор. слн. *putrava*, ро(т)рава, рос. *пунавка*, *пунавник* «тс.», чes. *purava* (*Carlina* L., відкасник). Проте, спираючись на невідповідність фонетичного оформлення кореня *rip*, замість характерних рефлексів $q > a$, деякі дослідники виводять найменування із рос. *пуп* та кваліфікують їх як русизми [БЕР 5, 855-856].

Б. Болгарські назви рослин, що мають неслов'янське походження

Крім слов'янських за походженням флороназв, у болгарській ботанічній лексиці виявлено, зокрема, **грецизми**:

- *Афион* (*Paraver somniferum* L., мак снодійний), через тур. *afyon* та араб. *afyun* від *опіум* «опіум» [БЕР 1, 21].

- *Г'озум*, *г'озан'*, *г'озен* [БЕР 1, 306; 213, 145], у переселенських говірках – *йòзел* (*Mentha crispa* L., м'ята перцева) – с. Червоноармійське (Кубей) Болградського р-ну Одеської обл. [10, 123]. На думку Т. Стойчева, назва має турецьке походження, проте автори Болгарського етимологічного словника та М. Філіпова-Байрова обстоюють давньогрецьку генезу цього найменування – від *ἡδυόσμος* «м'ята перцева» букв. «те, що гарно пахне» [БЕР 1, 306; 213, 145; 233, 83].

- *Д'ул'а* (*Cydonia* L., айва), *д'ула*, *дул'а*, *дун'а*, *дулка* та ін. У болгарських говірках України виявляємо *джул'а* (с. Суворове Ізмаїльського р-ну Одеської обл.) [178, 76], *китюля*, *кютюля* (с. Зоря Саратського р-ну Одеської обл.) [101, 116], *кютюля* (с. Кулевча Саратського р-ну Одеської обл.). Пор. серб.,

дуња, хорв. *dunja*, мак. *дуња*. Назва походить із куδώνια *μαλα* «кидонські яблука» від грецької назви поліса Кидонія (о-в Крит) [БЕР 1, 469; 254, 35].

- *Имѡник* (*Cucumis melo* L., диня звичайна) [58, 120]. Автори Болгарського етимологічного словника визначають лексему як похідну від *лимон* [БЕР 2, 72]. Існує й інша думка, за якою дослідники виводять назву з грец. *χεῖμωνιός* «кавун» [58, 120].

- *Крин* (*Lilium*, лілія) від κρῖον, пор. серб. *крин*, хорв. *krín*, рум. *crin*, алб. *krinë* [БЕР 3, 13; 254, 138]. У болгарських говірках України *крен* позначає *Iris germanica*, півники німецькі, а *кренуф цв'ат* – означає «фіолетовий», тобто за кольором найпоширенішого сорту півників (с. Євгенівка (Арса) Тарутинського р-ну Одеської обл.). Назва *син крем* для *Iris germanica* L. функціонує і у болгарських материкових говірках [БЕР 2, 730; 99, 250].

- *Ку́марка* (*Arbutus unedo* L., суничник великоплідний) від нгр. *жу́марі* або *жу́маріа* (суниці лісові, *Fragaria vesca* L.) [58, 126].

- *Попадѣйка* (*Hyoscyamus niger* L., блекота чорна [БЕР 6, 523], *Bellis perennis*, стокротки багаторічні [1, 154]), *пѣпѣйка* (*Chrysanthemum leucanthemum* L., королиця звичайна) [1, 159], *попадѣйца* (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська) [1, 166] від дгрец. *παπαδιά* [БЕР 6, 523].

- *Цвѣкла*, літ. *цвеклò* (*Beta vulgaris* L.), рос. *свѣкла*, діал. *свекла* від грец. *σεκῦλο(v)* з *σεῦτλον* [233, 172]. Зустрічається у болгарських говірках України: *свикла* (*Beta vulgaris* var. *saccharifera*, буряк цукровий) – с. Вільшанка Кропивницької обл.; різні види буряку, *Beta vulgaris* – с. Суворове Ізмаїльського р-ну Одеської обл. [178, 116]. Детальніше – див. Додаток 3.

Серед болгарських фітономенів іншомовного походження зафіксовано також **тюркізми**:

- *Азмàк* (*Scripus palustris*, комиш болотяний), від *azmak* «багно, трясовище» [БЕР 1, 5].

- *Алтѣнец*, *алтѣнка* (*Тропаеolum majus*, красоля травнева), *алтѣнче* (*Chrysosplenium alternifolium*, жовтяниця черговоліста), від *altın* «золотий» [БЕР 1, 9].

- *Балка* (*Cucurbita melopepo* L., гарбуз тарільчастий, патисон) – Севлієво, від *bal* «мед» та *kabaġi* «гарбуз» [БЕР 1, 29].

- *Барда̀че, барду̀че* (*Nuphar lutea* L.& Smith, глечики жовті), від *bardak* «глечик», пор. *бардаджик* (*Galanthus nivalis* L., підсніжник) [1, 36].

- *Биляк оту́* (*Anamirtha cocculus* (L.) Wight&Arn, анамірта кокулюсоподібна) від *balık* «риба» та *ot* «трава» [БЕР 1, 48].

- *Кукучйичи* (*Viola tricolor* L., фіалка триколірна) від *kuku* «зозуля» та *çiçek* «квітка» [БЕР 3, 112].

- *Соган* (*Allium* L., цибуля) *соган́, суган́, сован* – ця назва використовується у різних регіонах метрополії. Іноді лексема *соган, суган* уживається у складених назвах, наприклад: *соган лук, суган лук, соан лук* «ріпчаста цибуля», *суганов лук* «тс.». Дослідники фіксують також складну назву *кабà-суван* «солодка ріпчаста цибуля». За Болгарським етимологічним словником, назва походить від тур. *soğan* «цибуля» [БЕР 7, 262, 273, 277, 543, 547]. Детальніше – див. Додаток 3.

Серед аналізованих рослинних найменувань трапляються також **латинізми**:

- *Амаміла, ъмъміла* (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська) – від середньолатинського *chamomilla*, що, за словами Плінія, походить від *chamai* «низький» та *melon* «яблуко». Пор. серб. *камомила, какомиља*, хорв. *katomilja*, нім. *Kamilie*, англ. *chamomile*, франц. *camomille*, італ. *camomilla, caromilla* [1, 165; 198, 294, 580].

- *Прункъ* (*Prunus spinosa* L., терен колючий) [Бояджиев 1971, 74].

- *Рамон, роман, ромон, ърман* (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська) [1, 165-166]. Пор. серб. *рмањ*, хорв. *rman, ratojn, hrman* [198, 294, 650], укр. *роман, рум'янок, романець, ромен, романова трава* [145, 141], рос. *ромашка, ромен, білор. рамон* (*Matricaria chamomilla* L.) [ЭСРЯ 3, 499-500], слн. *rtân* (*Achillea millefolium* L., деревій звичайний), чес. *heřtánek*, слц. *hermánok* (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська), польс. *roman, romanek* (*Euphorbia* L., молочай). На думку В. Махека, це – спотворений

варіант *armamilla* або *ramulum* (від *chamaemelum romanum*, *anthemis romana*, які дослідник виявляє у чеських та німецьких травниках [258, 165].

Серед неслов'янських запозичень у болгарській фітонолексії зафіксовано також **іранізми**:

- *Замбул'* (*Pulsatilla pratensis* L., сон-трава лучна) – місце фіксації назви невідоме [47, 17], імовірно, дисимільоване *зюмбюл* (через тур. *sümbül* із перс. *sunbul* «гіацинт») – назва, що використовується на території Болгарії як офіційна *зюмбюл* та як розмовна *зимбіл*, *дзюмбюл* для гіацинта східного, *Hyacinthus orientalis* L.; як вторинна назва вживається для бузку (*дзимбил'*), конвалії (*бял зюмбюл*), волошки синьої (*див зюмбюл*), а також *зюнбилче* (*Hyacinthella leucophaea* (K. Koch), гіацинтик блідий) [БЕР 1, 670]. Фіксується і назва *замбул* (*Lilium candidum* L., лілія біла). Автори Болгарського етимологічного словника висловлюють припущення, що *замбул'* може бути і результатом схрещення *зюмбюл* та *замбак*. Назва *замба̀к* (від араб. *zanbaq* через тур. *zambak* «лілія») є діалектною для лілії білої, *Lilium candidum* L., лілії лісової, *Lilium martagon* L., півників німецьких, *Iris germanica* L.; *зомбак* (*Lilium* L.) [БЕР 1, 597].

- *Чукундур*, *шукундур* (*Beta vulgaris* V., буряк посівний), зафіксована, зокрема, у болгарських говірках України (с. Червоноармійське (Кубей) Болградського р-ну Одеської обл.) [10, 135, 136], за свідченнями лінгвістів, іранського (імовірно, перського) походження, що проникла до болгарської мови через турецьку [61, 184].

Вважається, що з **арабської** запозичено *дуд* (*Morus* L., шовковиця – дерево та плід), *дўда* (*Morus*, шовковиця – плід). У болгарських говірках України виявляємо *дўдала* (*Morus nigra* L., шовковиця чорна) – с. Суворове Ізмаїльського р-ну Одеської обл. [178, 78]. Імовірно, арабська лексема *dut* потрапила до болгарської мови через турецьку [БЕР 1, 441].

Як запозичення з **італійської** визначають назву *спàржа* (*Asparagus tenuifolius* Lam., холодок вузьколистий) [1, 29], що походить, на думку

дослідників, із *spáragio* [ЕСУМ 5, 365]. Сюди ж можна віднести й *шпарангел* «т.с.» [1, 29].

Автори «Матеріалів до болгарського ботанічного словника» (1939) підкреслюють роль народної етимології у формально-смісловій перебудові **німецького** *Borretsch* (*Borrago officinalis* L., бурачник звичайний) у болгарське *пòреч* [133, 76].

У болгарській мові вживаються складені флорономени, компоненти яких походять як зі слов'янських мов, так і з неслов'янських. Так, у переселенській говірці с. Калчево Болградського р-ну Одеської обл. зафіксовано означення *кърмъвдой* у складі назви *кърмъвдой чукундур* «кормовий буряк» [226, 248] – болг. *кърмен*, рос. *кърмъвдой*, рос. літ. *кормовой* та болг.-іран. *чукундур*. Назва *парлѝф пипѝр* «гострий перець» – с. Зоря (Камчік) Саратського р-ну Одеської обл. [44, 27] використовується для *Capsicum annuum* L., стручкового перцю, та складається з болг.-слов. *парлив* «пекучий» та болг.-грец. *пипер* із *пипѝрі* «перець» [БЕР 5, 248].

За різними характеристиками грецького запозичення *поп* (від *παλ(π)ᾱς*) у слов'янських мовах за допомогою атрибутивних означень утворено низку болгарських флороназв, зокрема: *пòнови кѝтки* (*Scilla bifolia* L., проліска дволиста, Крумовградський округ), *пòпску цвѝк'* (*Buxus semprevirens* L., самшит вічнозелений, Банат), *вѝрти поп* (*Geranium sanguineum* L., герань кривава, *Erodium cicutarium* L., грабельки звичайні), [БЕР 5, 520-522]. Латинізм *бивол* (від нар. *būvalus*) став складником слов'янського новотвору *бѝволско просò* (*Beckmannia cruciformis* (L.) Host, бекманія хрестоподібна) [БЕР 1, 46].

2.2. Структурні характеристики болгарських народних флорономенів.

Дослідження структури болгарських найменувань рослин передбачає визначення твірної основи (твірних основ), від яких формуються назви, та словотвірних засобів, які беруть участь у творенні флорономенів.

Структурні особливості рослинних назв у слов'янських мовах – предмет дослідження Н. В. Гуйванюк (українські складені назви рослин), Т. Я. Марченко (сербські назви рослин), М. Младенова (діалектні болгарські назви рослин), Х. Холіолчева (болгарські однолексемні найменування), А. М. Шамоти (українські однолексемні найменування), М. М. Феценка (українські найменування). Мовознавці переважно розглядали структуру рослинного номена з погляду частини мови, у якій він зафіксований, визначали найпродуктивніші афікси у простих флоронайменуваннях та вивчали принципи організації твірних основ у складній назві. Зокрема, Н. В. Гуйванюк аналізувала основні функції присвійних прикметників у складі двочленних ботанічних назв [51]. М. М. Феченко досліджував структурні різновиди складених найменувань рослин в українській мові [232].

Аналіз болгарського мовного матеріалу дає підстави виділити три основні структурні групи найменувань рослин за кількістю твірних основ та кількістю лексем, з яких складається назва.

Найменування, що мають одну твірну основу, є простими. Наприклад: *бакълчец* (*Scilla bifolia* L., проліска дволиста) [1, 34], *овчърка* (*Tagetes erecta* L., чорнобривці випрямлені) [БЕР 4, 771], *зуніци* (*Fragaria* L., суниці) [98, 34] тощо.

Флорономени, що походять від двох твірних основ, об'єднаних у спільну лексему, називають складними. Наприклад: *белокрїлник* (*Caltha palustris* L., калюжниця болотяна) [1, 70], *мъж-дрян* (*Fraxinus* L., ясен) [98, 35], *развързън-бурян* (*Herniaria* L., остудник) [98, 39], *чашкодрен* (*Rhamnus* L., жостір) [98, 60] і т. ін.

Найменування рослин, що складаються з двох чи більше лексем, є складеними. Наприклад: *миндъл храст* (*Amygdalus nana* L., мигдаль степовий) [1, 86], *мъжка клінава тревà* (*Filipendula hexapetala* Gilib, гадючник шестипелюстковий) [1, 89], *овча метлà* (*Cytisus* L., рокитник) [98,

30], *чефèл' ланат* (*Rumex confertus* Willd., щавель кінський) [159, 126-127] і под.

2.2.1. Прості флорономени.

Болгарські прості флорономени за частиномовною належністю є іменниками (у поодиноких випадках – субстантивованими прикметниками) чоловічого, жіночого та середнього родів, а також іменниками у множині. Наприклад, *благач* ч. р. (*Quercus sessiflora* Salisb., дуб скельний) [256, 31], *бъзѹнкъ* ж. р. «сорт черешні з дрібними плодами» [91, 110], *орèшко* с. р. (*Filipendula hexapetala* Gilib., гадючник шестипелюстковий) [1, 89], *кòкалици* мн. (*Pyrus amygdaliformis* Vill., груша мигдалеподібна) [БЕР 2, 531], *мишчèнца* мн. (*Anemone pulsatilla* L., сон-трава лучна) [1, 69].

2.2.1.1. Словотвір болгарських простих флорономів.

Болгарські прості флорономени походять від твірних основ іменників, дієслів та прикметників. До твірних основ відповідних частин мови приєднуються словотвірні форманти (надалі використовується аббревіатура СФ) [256, 18-20, 60-61, 92-93, 175-177]. Водночас варто зазначити, що серед болгарських рослинних найменувань є й ті, які утворилися безафіксним способом, а також (у незначній кількості) ті, для творення яких необхідні словотвірні форманти конфіксального типу (префікс+ ТО +суфікс+флексія).

Отже, болгарські прості флорономени найчастіше утворюються від твірних основ таких частин мови:

- іменників (десубстантивні флорономени): *дрèнче* (*Tropaneolus majus* L., красоля велика) [133, 36] від *дрен* (*Cornus mas* L., кизил звичайний), *меху́нки* (*Physalis* L., фізаліс) [98, 53] від *меху́н* «міхур, пухир», *мотові́лка* (*Valerianella olitoria* Pall., салат польовий) [133, 304] від *мотові́ла* «мотовило» тощо;

- прикметників (деад'єктивні флорономени): *белика́р* (*Quercus pedunculata* Ehrh., дуб черешковий) [98, 59] від *бел* «білий», *кисели́ца* (*Pirus*

malus L., яблуня) [133, 238] від *кисел* «кислий», *мекѹш* (Stapylea L., клокичка) [98, 68] від *мек* «м'який» та под.;

- дієслів (девербальні флорономени): *глушило* (Taraxacum officinale Weber, кульбаба лікарська) [98, 69] від *глушѹ* «глушити», *дрѣмавче* (Leucosium aestivum L., білоцвіт літній) [1, 39] від *дрѣма* «дрімати», *преседѹлка* (Pirus communis L., груша звичайна) [133, 237] від *пресѣдна*, *присѣдна* «присісти» і т. ін.;

- інших частин мови: числівників – *шестѹл* (Acer platanoides L., клен гостролистий) [98, 12] від *шест* «шість»; дієприкметника – *позлатѹница* (Alopecurus pratensis L., лисохвіст лучний) [1, 20] від *позлатѣн* «позолочений» (з випадінням кореневого приголосного *т*) і т. ін.

Словотвір відсубстантивних флорономів. Найпоширенішими у болгарській мові є флорономени, утворені від основ іменників. Є два основні способи творення таких назв: семантичний та морфологічний.

А.Семантичний спосіб творення найменувань рослин. Флорономени цього типу виникають унаслідок переосмислення твірного слова. Нова назва формально відповідає лексемі-першоджерелу та не містить додаткових словотвірних формантів. У таких назвах відсутній формальний показник належності до рослинних найменувань. Такі флорономени різняться за структурними характеристиками лексеми-першоджерела:

- Флорономени, утворені від лексем із емоційно нейтральними афіксами: *кѹтка* «кішка» (Anemone pulsatilla L., сон-трава лучна) [1, 69], *момчѣта* «хлопчики» (Gymnadenia conopsea (L.) R. Br., билинець довгорогий) [1, 48], *чучулиґа* «жайворонок» (Corydalis solida Sw., ряст ущільнений) [1, 80] тощо.

- Флорономени, утворені від демінутивних лексем. Під демінутивними лексемами розуміємо, услід за Б. Кристевим, ті слова, які утворені за допомогою зменшувальних морфем та означають певну фізичну демінутивність, виражають суб'єктивне експресивне ставлення мовця до чогось [116, 19]. При використанні таких морфем нова лексема набуває

додаткових семантичних та емоційно-оцінних відтінків: названий предмет об'єктивно меншого розміру, або ж мовець має до нього суб'єктивне лагідне ставлення. Зменшувальними морфемами можуть бути:

-енц-: *мачѐнца* «котики» (*Anemone pulsatilla* L., сон-трава лучна) [1, 69].

-ета: *очѐта* «очка» (*Bellis perennis* L., стокротки багаторічні) [1, 154].

-ец-: *нофтѐц* «кігтик» (*Corydalis solida* Sw., рясст ущільнений) [1, 80].

-ица: *сѝблица* «шабелька» (*Gladiolus illyricus* Koch., гладіолус ілірійський) [1, 43], *сълзѝца* «слізка» (*Briza media* L., трясучка середня) [256, 116].

-ка: *кадѝнка* (*Paraver rhoeas* L., мак дикий) [256, 124] від *кадѝнка* зменш. < *кадѝна* «туркєня», *калугѐричка* (*Iris*, півники) від *калугѐричка* зменш. < *калугерица* «монахиня». Також *попадѝйка* (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська) [1, 166].

-че: *турчѐ* «маленький турок» (*Paraver rhoeas* L., мак дикий) [1, 81].

-чета: *кѝшчета* «кошики» (*Campanula percisifolia* L., дзвоники персиковолисті) [1, 143] від *кѝшове* «коші».

-чица: *кокѝшчица* «курочка» (*Corydalis solida* Sw., рясст ущільнений) [1, 80].

Б. Флорономени, утворені морфологічним способом. Морфологічний спосіб словотворення характеризується найбільшою продуктивністю та є найбільш розмаїтим у болгарській ботанічній лексиці: за даними Ботанічного словника за ред. В. Канискова, на 5 однолексемних найменувань припадає 4 таких, що утворені морфологічним способом [87, 281, 282] Суть морфологічного способу творення флорономенів полягає у конструюванні нових лексичних одиниць за певними моделями за допомогою приєднання до твірних основ специфічних словотворчих елементів. До таких флорономенів належать, зокрема, ті, що утворені від мотивувальних основ інших лексем суфіксацією, префіксально-суфіксальним способом або нульовою афіксацією.

Назви рослин, утворені способом суфіксації. Найбільш поширені у болгарській фітолексичі назви, утворені суфіксальним способом, або, згідно Х. Холіолчева, за допомогою специфічних словотвірних формантів суфікс+флексія.

Більшість словотвірних формантів, що беруть участь у творенні болгарських флорономенів, мають праслов'янське походження та виникли внаслідок поєднання голосних формантів із словотворчими елементами *g-*, *-j*, *-k-*, *-n-*, *-t-*, *-v-* тощо. [184, 117].

Словотвірні форманти, що походять від утворень з елементом *-k-*.

У болгарських флорономенах функціонують словотвірні форманти, похідні від утворень з елементом *-k-*. Індоевропейський суфікс **ko-* розвинувся у праслов'янські **-ькъ*, *-ькъ*. На сучасному етапі цей словотвірний формант функціонує, зокрема, у вигляді *-ак/-'ак*: *козàк* (*Tragopogon major* L., козлобородник звичайний) [256, 94], *кравяк* (*Verbascum thapsiforme* Schrad., дивина густоквіткова, пор. укр. *коров'як*) [256, 95].

Для утворення рослинних назв жіночого роду використовується СФ *-ка*, похідний від псл. *-k*: *кромїдка* (*Ornithogalum refractum* Kit. ex Schltdl., рястка відігнута), від *кромїд* (*Allium sera* L., цибуля ріпчаста) [256, 124], *зехтїнка* «вид рослини» [256, 124] від *зехтїн* «оливкова олія», *мехурка* (*Urticularia vulgaris* L., пухирник звичайний) [256, 126] від *мехур* «пухир, бульбашка», *шлємка* (*Scutellaria galericulata* L., шоломниця звичайна) [256, 127] від *шлем* «шолом» тощо.

Поповнення ботанічного лексикону відбувається і за рахунок назв із СФ *-анка/-'анка*, який відображає зв'язок із місцем поширення рослини: *орманянка* (*Paraver rhoeas* L., мак дикий) [1, 81], *лугàнка* (*Dipsacus sylvestris* L., черсак лісовий) [98, 31]. Крім того, СФ *-анка/-'анка* може відображати подібність рослини до іншого об'єкта дійсності: *сàблянка* (*Gladiolus illyricus* Koch., гладіолус іллірійський) [1, 43] від ст.-болг. *сабля*, болг. *сабя* «шабля» (пор. *сàблица* *Gladiolus illyricus* Koch., гладіолус

іллїрійський [1, 43]. Пор. хорв. *markova sablja*, *maćić*, слн. *meč*, *meček* [256, 116].

Зрідка виявляємо у болгарських рослинних найменуваннях СФ -овка: *бòровка* (*Vaccinium vitis-idaea* L., брусниця) від *бор* «сосна» [1, 110].

Праслов'янський СФ -ьк- змінювався також у -ьц- > -ец- [95, 47]. У творенні болгарських ботанічних найменувань вживається СФ -ец, що, поєднуючись із іменниковими твірними основами, виражає елемент демінутивного чи пестливого значення: *салкъмец* (*Cytisus laburnum* L., рокитник звичайний) [256, 105] від *салкъм* «акація», «виноградне гроно».

Крім того, за допомогою СФ -ец може відображатися зв'язок рослини з твариною, яка її їсть: *конѐц* (*Festuca* L., костриця) [98, 34] від *кон* «кінь».

До утворень, похідних від псл. -к-, належить також -ица. СК використовується зазвичай для творення вторинних флорономенів та слугує показником меншого розміру рослини з вторинною назвою: *класїца* (*Alopecurus pratensis* L., лисохвіст лучний) [256, 114] від *клас* «колос», *лїтица* (*Myosotis palustris* L., незабудка) [256, 115], від *лїпа* (*Tilia* L., липа).

СФ -ица використовується і при творенні флорономенів від найменувань інших об'єктів та відображає подібність до них відповідної рослини: *в`ълница* (*Camelina sativa* (L.) Crantz, рижій посівний) [256, 113] від *в`ълна* «вовна», *зв`ънїца* (*Hypericum* L., звіробій) [256, 114] від *зв`ън* «дзвін», *пл`аменица* (*Fragaria* L., суниці) [БЕР 5, 300; 256, 116] тощо.

СФ -ачица, доволі рідкісний у словотворі найменувань рослин (серед досліджуваних номенів виявлено 5 одиниць із цим формантом), відображає їх зв'язок із місцем поширення: *лог`ачица* (*Dipsacus sylvestris* L., черсак лісовий) [98, 31] від *лог*, *луг* «лука».

Із давнього -ьк- походить СФ -ика, з допомогою якого утворені назви *чемерїка*, *чимирїка* (*Veratrum album* L., чемериця біла) [1, 35] від *чемер* з псл. *četerь* «отрута» [ЭССЯ 4, 54].

У морфологічному творенні найменувань середнього роду беруть участь СФ, що походять від псл. -ьсь > -ьсе > к'е, -че, -иче. Пор.: *дубче*, *дъбче*

(*Teucrium chamaedrys* L., самосил гайовий) [1, 127] від *дѣб* «дуб», *гушчерче* (*Thalictrum* Tourn. ex. L., рутвиця) [1, 77, 78] від *гушчер* «дифтерія». Також *звънчѣ* «дзвоник» (*Campanula ranunculoides* L., дзвоники ріпчастовидні) [1, 143], *свинкѣ* «свинка» (*Datura* L., дурман) [98, 30], *чѣхалче* (*Digitalis lanata* Ehrh., наперстянка) [98, 31] від *чѣхал*, *чѣхъл* «капця».

Праслов'янський СФ **-ъk-* також видозмінювався в *-ок* [95, 48]. Він використовується для творення болгарських рослинних найменувань чоловічого роду: *божурѣк* (*Paraver rhoeas* L., мак дикий) [1, 81] від *божѣр* (*Raeonia* L., півонія).

Рідкісним для болгарських ботанічних найменувань є СФ *-оч*. Серед досліджуваних назв вдалося виявити лише один флорономен із таким формантом: *главѣч* (*Carduus crispus* L., чортополох кучерявий) [БЕР 1, 244] від *главѣ* «голова».

Словотвірні форманти, що походять від утворень з елементом –п–.

Похідним від іє. **no* є псл. утворення з елементом *-п-*, які у болгарській мові розвинулися в СФ *-ина*, *-ин'а* < *унјі* [184, 121].

СФ *-ина* та його розширений варіант *-овина* використовується зазвичай для творення вторинних флорономенів та приєднується до твірної основи первинного найменування рослини чи її органу: *кокѣчина* (*Galanthus nivalis* L., підсніжник звичайний) [1, 36] від *кокѣче* < грец. *κοκκίτης* «зернятко» [БЕР 2, 534], *лѣщовина* (*Lemna* L., ряска) [256, 112] від *лѣща* (*Lens* L., сочевиця), *прѣсковина* (*Polygonum persicaria* L., гірчак почечуйний) [БЕР 5, 603], від *прѣскова* (*Prunus persica* (L.) Batsch, персик). Аналогічно СФ *-ин'а*: *прѣсковиня* (*Amygdalus nana* L., мигдаль степовий) [БЕР 5, 603].

Унаслідок поєднання суфіксів *-н-* та *-ик* виник СФ *-ник*. Пор.: *барабѣйник* (*Solanum dulcamara* L., паслін солодко-гіркий) [256, 131], від *барабѣй* (*Solanum tuberosum* L., картопля звичайна), *вѣчерник* (*Melandrium*, куколиця) [256, 162] від *вѣчер* «вечір», *крѣстник* (*Senecio vulgaris* L., жовтозілля звичайне) [256, 131] від *крѣст* «хрест» *кѣтник* (*Helleborus odorus* Waldst. et Kit., чемерник пахучий) [1, 74] від *кѣт* «куток» тощо.

СФ *-ни́ца* відображає зв'язок із предметом, на який схожа рослина чи її частина: *канди́лница* (*Aquilegia vulgaris* L., орлики звичайні) [98, 17] від *канди́ло* «кадило».

Унаслідок поєднання *-ин-* та *-ка-* утворився СФ *-инка*, що бере участь у творенні таких найменувань: *вѣрбѣнка* (*Verbena officinalis* L., вербена лікарська) [256, 112] від *вѣрба* (*Salix* L., верба), *ко́шеринка* «підсніжник» [256, 112] від *ко́шер* «вулик» або *кош* «кошик».

Словотвірні форманти, що походять від утворень з елементом –r-

Серед назв чоловічого роду звертають на себе увагу і найменування зі словотвірним комплексом *-arjъ* (< *-*ariō-*), запозичений з лат. *-ārius*, у болгарській мові успадкований як *-ар*: *бивола́р* (*Datura stramonium* L., дурман звичайний) [256, 99] від *бѣвол* «бугай», *муа́р* (*Alopecurus pratensis* L., лисохвіст лучний, від діал. *муа* «муха» [БЕР 4, 298]), *плюска́р* (*Rhinanthus* L., дзвінець) [256, 99] від *плю́ска* «бульбашка, пухир».

Для творення поодиноких назв використовується СФ *-ор*: *грахо́р* (*Lathyrus* L., чина) [256, 137]. Унаслідок поєднання *-ор* та *-и́ца* виник СФ *-ори́ца*, що входить до складу деяких найменувань жіночого роду: *грахо́ри́ца* (*Vicia sativa* L., ви́ка посівна) [256, 137], від *грах* (*Pisum* L., горох).

Інші словотвірні форманти у складі болгарських народних флорономенів.

До СФ праслов'янського походження також відноситься успадкований з давнього утворення з формантом *-g-* > **-ьg-* > *-ига*: *божю́рига* (*Paraver rhoeas* L., мак дикий) [1, 81] від *божѹр* «тс.» [там само], *тютю́нига* (*Viburnum lantana* L., калина гордовина) від *тютю́н* (*Nicotiana* L., тютюн), *чемери́га*, *чюмери́га* (*Veratrum album* L., чемери́ця біла) [1, 35] від *чемер* «отрута».

У болгарських флорономенах виділяється СФ *-овни́ца* (*-ов* < *-v-* у поєднанні з *-ни́ца*) як показник зв'язку рослини з об'єктом, поблизу якого вона поширена: *боровни́ца* (*Vaccinium vitis-idaea* L., брусни́ця звичайна) від *бор* (*Pinus* L., сосна).

Словотвірний комплекс *-ило* з давнього *-l-* використовується у *ветріло* (*Anemone pulsatilla* L., сон-трава лучна) [1, 69] – рослина, що росте на вітряних територіях. Від *-l-* утворений також СФ *-ули*: *бòбули* (*Zea mays* L., кукурудза) [БЕР 1, 60] від *боб* «кругле зерно».

Назви рослин, утворені префіксальним та префіксально-суфіксальним способом.

Префіксальний спосіб словотворення менш продуктивний, проте у «Матеріалах до болгарського ботанічного словника» (1939) наведено до 10 назв, більшість із яких згодом увійшли до наукової ботанічної номенклатури, як-от: *възкрúша* (*Sorbus domestica* L., горобина домашня) [133, 40] з префіксом *въз-*, також *пàдъб* (*Ilex aquifolium* L., падуб гостролистий) [133, 40] з префіксом *па-*, який вказує на менший розмір (пор. укр. *паморозь* від *мороз*), та *маклєн* (*Acer monspessulanum* L., клен французький) [133, 40] із префіксом *ма-*, що є скороченням від *мàльк* «малий».

Деякі назви рослин утворені префіксально-суфіксальним способом. Це найменування, що виникли внаслідок перетворення прийменника на префікс та додавання до твірної основи суфіксальних морфем. Так, назва *подплєтник* (*Lamium purpureum* L., яснотка пурпурова) [БЕР 5, 470] утворена від *под* «під» та *плет* «тин» із додаванням суфікса *-ник-* (СФ *-ник*). Назва *подсúнка* (*Heliotropium europaeum* L., геліотроп європейський) [133, 179] утворена від *под* «під», *сúнце* «сонце» та СФ *-ка*.

До флорономенів, утворених префіксально-суфіксальним способом, належать також *подплєтуша* (*Lamium purpureum* L., яснотка пурпурова) [БЕР 5, 470], що має суфікс *-уш-* (СФ *-уша*), *подúрица* (*Lamium maculatum* L., яснотка плямиста) [БЕР 5, 470], що є результатом деетимологізації *пòдвòрица* – від *по* та *двор*, а також із використанням СФ *-ица*. До таких флорономенів належить і *подру́миче* (*Matricaria chamomilla* L., *Nasturtium officinale* L., настурція лікарська, *Filipendula hexapetala* Gilib, пор. укр., рос. подорожник (*Plantago* L., серб. *попутница*, *попутъача* [198, 361]) походить від

орешковина/орешковиня (*Lathyrus* L., чина) [256, 112] від *орешков* < *орех* (*Juglans regia*, горіх).

Для творення болгарських флоронайменувань середнього роду використовується СФ *-че/-иче*: *лїшавче* (*Chelidonium* L., чистотіл) [98, 25] від *лїшав* «той, хто страждає від лишаю».

З-поміж словотвірних формантів, що походять від давнього *-k-*, використовується й СФ *-аче*: *синяче* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [256, 31] від *син* «синій, блакитний». Функціонують також розширені форманти, як-от: *-ачище*: *жива́чище* (*Impatiens* L., розрив-трава) [256, 31] від *жив* «живий», *-авче*: *синявче* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [256, 33] від *син* «синій, блакитний».

Плюральні найменування утворюються з допомогою СФ *-ици*: *дебеліци* «сорт слив» [256, 45] від *дебел* «товстий», *мòравици* (*Solanum melongena* L., баклажан звичайний) [133, 35] від *мòрав* «темно-синій» та *-инки*: *благінки* (*Mespilus* L., мушмула) [256, 44] від *благ* «солодкий».

Словотвір віддієслівних найменувань рослин.

У болгарській народній ботанічній лексиці функціонують віддієслівні назви чоловічого роду, утворені за участю словотвірних формантів, що походять від давнього *-k-* > **-ъk*. Це такі СФ як *-ец* < **-ьсь* у назвах *плавєц* (*Lemna minor* L., ряска мала) [256, 75] від *плàвам*, літ. *плу́вам* «плавати» та розширений *-вец* у назвах *лепавец* (*Alopecurus* L., лисохвіст) від *лєня* «ліпити» [256, 71], *реза́вец* (*Carex* L., осока) [256, 71] від *рèжа* «різати».

Від давнього *-x-* > **-ъxъ* у болгарській мові утворився СФ *-еш*, що функціонує у назвах *лєпеш* (*Galium aparine* L., підмаренник чіпкий) [256 75] від *лепя* «клеїти», *пукнеш* «дикоросла рослина, поширена на луках та на обніжках – з листками, що нагадують дзьоб лелеки, з дрібними білими квітками» [256, 75-76] від *пукна* «луснути, тріснути».

Для творення назв чоловічого роду можуть використовуватися і складні СФ, що містять суфікси *-idl-* та *-nik-*: *синилник* (*Isatis tinctoria* L., вайда фарбувальна) [256, 42-43].

Серед досліджуваних віддієслівних флорономенів чоловічого роду виявлено лише поодинокі назви, утворені префіксацією: *сòвлак* «повзуча рослина, що цвіте білим», *с'ьвлак* (*Convolvulus arvensis* L., повитиця звичайна) [БЕР 7, 274], *сòвлек* (*Convolvulus arvensis* L., повитиця звичайна) [БЕР 7, 274-275], *совл'ьк* «вид конопель» [БЕР 7, 275] від *влача* «волочити».

У творенні віддієслівних назв рослин жіночого роду бере участь СФ *-ка*, що походить з псл. **-ьk-* та відіграє важливу роль у творенні слов'янських іменників, які позначають дію [184, 55-75]. Функціональною особливістю форманта *-ка* є те, що іменники, утворені з його допомогою від дієслівної основи, називають дію одночасно з її вторинними семантичними ознаками, або предмет, нерозривно пов'язаний з ознакою процесу [184, 57].

Свідченням цієї особливості СФ *-ка* є болгарська назва *при́лепка*, від *приле́ня* «приклеїти» (*Viscaria* L., смолянка) [1, 65]. У назві поєднується дія «приклеїти (приворожити)» та предмет, який має таку здатність (рослина).

Від давнього *-k-* походить також СФ *-ица* у назвах *б'ьлвица* (*Lolium temulentum* L., пажитниця п'янка) [256, 79] від *б'ьлвам* «блювати», *глуш'ица* (*Lolium perenne* L., пажитниця багаторічна) [256, 79] від *глу́ша* «глушити», та розширений варіант *-ерица* у назві *бòдерица* (*Xanthium spinosum* L., нетреба колюча L.) [256, 75] від *бòда* «колоти».

СФ *-ачка* функціонує у флорономенах *др'ьнкачка* (*Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik., грицики звичайні) [256, 70] від *др'ьнкам* «торохтати», Використовується також *-ашка*: *клап'ашка* (*Rhinanthus major* L., дзвінець великий) [256, 70] від *кла́пам*, *кло́пам* «лускати».

Для творення флорономенів середнього роду від дієслівних основ використовується СФ **-idlo*, що розвинувся в *-ило*: *бел'ило* (*Herniaria incana* Lam., гикавка сіра) [256, 43] від *беля* «білити», *леп'ило* (*Viscaria* (L.), смолянка) [1, 65] від *ле́ня* «клеїти, приклеювати».

СФ *-ниче* з *-п-* та *-к-* бере участь у творенні не лише відприкметникових, а й віддієслівних флорономенів середнього роду: *наста̀вниче* «витка рослина з хребтоподібним стеблом та зернистим плодом» [БЕР 4, 535] від *наста̀влям*, *умра̀зниче* (*Viola* L., фіалка) [98, 75] від *умра̀зя*, *омра̀зя* «зненавидіти».

Для творення плюральних флорономенів від дієслівних основ використовується також СФ *-ики* з давнього *-к-*: *люб̀и́ки* (*Viola* L., фіалка) [98, 75], *-ичи́ци*: *люб̀и́чи́ци* «т. с.» [98, 75], від *л̀ю́бя* «любити, кохати».

2.2.2. Складні флорономени.

Складні утворюються від кількох твірних основ шляхом слово- та основоскладання.

А. Флорономени, утворені словоскладанням.

Поєднанням основ прикметника та іменника утворено такі болгарські флорономени, як: *божигро̀бче* (*Calamintha officinalis* Moench., каламінта лікарська) [БЕР 1, 283] від *бо̀жи* *гроб*, *пачи-кра̀к* (*Anemone hepatica* Miller, печіночниця) [1, 65] від *па̀чи* *крак* «качина лапка».

Від основ іменників походять: *сьн-ко̀тка* (*Anemone pulsatilla* L., сон-трава) [1, 69] від *сьн* «сон» і *ко̀тка* «кішка», *сьн-сьн-ко̀тка* (*Anemone pulsatilla* L., сон-трава) [1, 69], *тр̀ьнгло̀г* (*Crataegus monogyna* Jacq., глід колючий) [133, 35] від *тр̀ьн* «терен, колючка» та *глог* «глід».

Від дієслова та іменника утворені: *к̀ърши́йкалп̀ак* (*Lilium martagon* L., лілія лісова) [1, 32] від *к̀ърши́* «ламай» та *калп̀ак* «висока шапка з нестриженого хутра [БТР, 339]», *лет̀и́-кос̀а* (*Papaver rhoeas* L., мак дикий) [1, 81], *любидра̀г* (*Tropaneolium* L., красоля) [133, 19] від *л̀ю́би* «любви» та *драг* «трясовина, багно», *слет̀и́-кос* (*Delphinium orientale* J. Gay, сокирки східні) [1, 73] від *слет̀и́* «спади, осипся» та *кос̀а* «волосся».

Б. Флорономени, утворені основоскладанням.

За допомогою основоскладання утворено не так багато болгарських народних назв рослин. Більшість із них указує на поєднання основ іменника

та утворені від прикметника з можливою додатковою суфіксацією. Наприклад: *твърдоку́п* (*Hypericum perforatum* L., звіробій продірявлений) [1, 100] від *твърд* «твердий» та *ку́па* «копиця сіна», *чернокòс* (*Veratrum album* L., чемериця біла) [1, 35] від *чѐрен* «чорний» та *косà* «волосся».

У інших флорономенах до кінцевої основи додається суфікс: *-ець* – *златоврѣшец* (*Lilium martagon* L., лілія лісова) [1, 32], *-ник*: *белокрѣлник* (*Caltha palustris* L., калюжниця болотяна) [1, 70], *остролістник* (*Ilex aquifolium*, падуб гостролистий), *-че*: – *гологлавче* (*Globularia vulgaris*, кулівниця звичайна, *Sanguisorba minor* Scop., родовик малий) *-ка*: *златоврѣшка* «польова рослина з квітами золотаво-жовтого кольору» [БЕР 1, 645], *-иче*: *гологлãвиче* (*Scripus* L., комиш) [98, 64].

Від основ іменників утворено такі назви, як *дланогрѣдка* (*Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br., билинець довгорогий) [1, 48] від *длан* «долоня» та *грѣдка* «бульба». Від основ дієслова та іменника – *падикòс* (*Papaver rhoeas* L., мак дикий), *пуст-крѣвчѣца* (*Delphinium orientale* J. Gay, сокирки східні) [1, 73] від *пѹстя* (літ. *пусна*) «пустити» та *крѣвчѣца* «крівця». Від основ числівника та іменника – *петопрѣст* (*Primula officinalis* (L.) Hill., первоцвіт лікарський) [1, 111] від *пет* «п'ять» та *прѣст* «палець», *трилістник* (*Trifolium* L., конюшина) [БЕР 3, 425]. Наукова назва *трилістник* «конюшина» походить від латинського *trifolium*, і вже на її основі виникло народне найменування *четирилістник* «конюшина з чотирма листками» [БЕР 3, 425].

Поєднанням основ прислівника та дієслова утворені флорономени: *леснорòдиче* (*Delphinium orientale* J. Gay, сокирки східні) [1, 73] від *лєсно* «легко» та *родѣ* «народити», *милоглєдка* (*Cyclamen* L., цикламен) [БЕР 3, 788] від *мѣло* «мило, приємно» та *глєдам* «дивитися». Від основ іменника та дієслова – *вихрогòн* (*Eriophorum latifolium* Hoppe, пухівка широколиста) [1, 25] від *вихър* «вихор» та *гòня* «гнати», *костолòм* (*Lathyrus tuberosus* L., чина бульбиста) [1, 90] від *кост* «кістка» та *лòмя* «ломити», *росонàс* (*Fumaria officinalis* L., рутка лікарська) [133, 35] від *росà* «роса» та *пасà* «випасати».

Кілька аналізованих назв рослин утворено шляхом редуплікації основ чи слів: *пукалче-пукал* (*Paraver rhoeas* L., мак дикий) [1, 81], *син-син-бакалчєц* (*Scilla bifolia* L., проліска дволиста) [1, 34]. Дуже рідко у болгарській мові зустрічаються триосновні складні флорономени. Зазвичай у таких назвах також фіксується редуплікація однієї з основ: *тъчи-тъчи-платнò* (*Plantago major* L., подорожник великий) [87, 143], *бий-бий-тъпанче* (*Silene venosa* Aschers., смілка звичайна) [1, 63], *гол-бос-гологлòв* (*Senecio vernalis* Waldst.& Kit., жовтозілля весняне) [98, 66].

2.2.3. Складені флорономени.

У болгарській ботанічній лексиці функціонують переважно дво- та багатокомпонентні флорономени. Ми спираємося на досвід визначення основних структурних моделей складених флорономенів, запропонований М. Белетич [13, 89-101].

Найбільш поширена модель складених флорономенів у болгарській ботанічній лексиці – Adj.+Sub.: *влòшко грòзде* (*Ribes grossularia* L., агрус) [БЕР 1, 163; 240, 27], *грòздòт зюмбòл* (*Muscari racemosum* Mill., гадюча цибулька китицева) [240, 28], *див здрòвєц* (*Geranium sylvaticum* L., герань лісова) [98, 36], *фрèнково бìлье* (*Fumaria officinalis* L., рутка лікарська) [98, 35] тощо. Плюральні складені назви також поширені у болгарській народній ботанічній лексиці: *влòшки`ябòлки* (*Carlina acanthifolia* L., відкасник) [БЕР 1, 163], *орлòви гòци* (*Corydalis solida* Sw., ряст ущільнений) [1, 80], *червèни боровìни* (*Vaccinium vitis-idaea* L., брусниця) [1, 110] тощо.

Для болгарської народної ботанічної лексики характерними є складені флорономени, що містять гіперонім – узагальнену назву рослини або її частини. Так, до складу численних дволексемних найменувань входить компонент *бìле* «дикоросла трава, найчастіше лікарська, бур'ян» з іє. *bhūlijo- «рости» [БЕР 1, 47]. Наприклад: *ба̀бино бìле* (*Erythraea centaurium* Pers., золототисячник звичайний) [1, 117], *жèлто бìле* (*Melilotus officinalis* (L.) Medik., буркун лікарський) [1, 92], *змìйно бìлье* (*Veronica beccabunga* L.,

вероніка струмкова) [98, 74], *сврѣно бїле* «міфічна рослина, що має здатність повертати все, як було», *ста́ро бїле* (*Asarum europaeum* L., копитняк європейський) [87, 189], *ша́наво бїле* (*Thymus serpyllum* L., чебрець звичайний) [БЕР 1, 47] тощо. Компонентом дволексемних назв рослин може бути і похідний від гіпероніма *бїле* – *бїлка* «трава, найчастіше лікарська»: *гърлічава бїлка* (*Silene armeria* L., смілка однорічна) [1, 62], *ме́ща бїлка* (*Verbascum thapsus* L., дивина звичайна) [98, 73], *оборчліва билька* (*Tanacetum vulgare* L., пижмо звичайне) [1, 171].

Гіперонім *трєвѧ, тра́вѧ* вживається у назвах *млєчна трєвѧ* (*Pulmonaria tuberosa* Schr., медунка бульбиста) [БЕР 4, 167], *кукувїча трєвѧ* (*Stipa pennata* L., ковила пірчаста) [1, 24], *бе́сна трєвѧ* (*Orobanchе* L., вовчок) [98, 51], *дрисліва трєвѧ* (*Asphodelus liburnicus* Scop., асфодель ліборнська) [98, 19]. У всіх таких випадках основне смислове навантаження падає на загальну назву «трава», атрибутивні компоненти характеризують найрізноманітніші ознаки, властивості саме цієї рослини.

За такими самими правилами утворено назви з гіперонімом *бу́рен, бу́ран*: *дървенїчав бу́рен* (*Artemisia annua* L., полин однорічний) [БЕР 1, 91], *жївеничав бу́рен* (*Filipendula hexapetala* Gilib, гадючник шестипелюстковий) [1, 88], *самодївски бу́рен* (*Asarum europaeum* L., копитняк європейський) [БЕР 1, 91], *се́чин бу́ран* (*Gentiana cruciate* L., тирлич хрещатий) [1, 119] тощо.

В інших випадках спостерігаємо використання гіпероніма *цвєте*: *жълто цвєте* (*Melilotus officinalis* (L.) Medik., буркун лікарський) [1, 92], *кукувїчино цвєте* (*Lychnis flos cuculi* L., зозулин цвіт) [1, 60], *черкòвно цвєте* (один із різновидів *Vicia* L., бобу) [98, 75] тощо. Рідше трапляється гіперонім *кїтка* «китиця, суцвіття»: *ме́дова кїтка* (*Lathyrus tuberosus* L., чина бульбиста) [1, 90], *самѧ кїтка* (*Viscaria altropurpurea* Grsb., смольовка пурпурова) [1, 64].

Для творення складених найменувань рослин у болгарській мові використовується також гіперонім *дърво*: *бе́сно дървò* (*Coronilla emeroides* Boiss & Sprun., в'язіль емероїдний) [98, 28], *дѧволско дървò* (*Sorbus torminalis*

Crantz, горобина звичайна) [98, 68], *смърдливо дърво* (*Sorbus aucuparia* L.) [БЕР 7, 220].

Крім того, у поодиноких випадках гіпероніми-іменники поєднуються з найменуваннями інших рослин: *миндъл храст* (*Amygdalus nana* L., мигдаль степовий) [1, 86], де *храст* означає «кущ». До таких назв належить і *ягодово дърво* (*Arbutus unedo* L., суничник великоплідний) від *ягода* (*Fragaria vesca* L., суниця) – за подібністю форми плодів відповідної деревної рослини до плодів суниці, пор. чes. *jahodové stromy*, нім. *Erdbeerbaum*) [240, 28].

Як зазначалося раніше, у складі найменувань, утворених за допомогою означення й означуваного, функціонують якісні, присвійні та відносні прикметники. Так, компонентами складених назв можуть бути якісні прикметники – *бяла сьсьнка* (*Anemone nemorosa* L., анемона дібровна) [1, 67], *власато цвєте* (*Trifolium arvense* L., конюшина польова) [БЕР 1, 162], *мàзно кòкълче* (*Caltha palustris* L., калюжниця болотяна) [1, 70], *смърдлив салєп* (*Orchis coriophora* L., зозулинець клопоносний) [1, 48].

Флорономени, до складу яких входять присвійні прикметники, також широко представлені у болгарській ботанічній лексиці: *змйово грозде* (*Morus* L., шовковиця) [240, 26], *кукавїчино цвєкье* (*Primula officinalis* (L.) Hill., первоцвіт лікарський) [1, 111], *крътска млєчка* (*Cichorium intybus* L., цикорій дикий) [БЕР 4, 168], *магàрешки зьб* (*Melampyrum arvense* L., перестріч польовий) [1, 129] і под.

Складені флорономени можуть мати у своєму складі й відносні прикметники: *гърлічава тревà* (*Silene armeria* L., смілка армерієподібна) [1, 62], *ливàдна чàшка* (*Anemone pulsatilla* L., сон-трава звичайна) [1, 69], *прòлетен минзухàр* (*Crocus toesiacus* Ker., шафран жовтий) [1, 40] та ін.

Складені флорономени можуть також мати двоосновний прикметниковий компонент: *сьрцебòлово бїле* (*Alchemilla vulgaris* L., приворотень) [87, 127], *чернодрòбна сьсьнка* (*Anemone hepatica* Miller, печіночниця) [1, 65]. Або, навпаки, прикметниковий компонент є простою

лексемою, а іменниковий – складається з двох основ: *жѣнска грѣбоглѣдка* (*Lotus corniculatus* L., лядвенець рогатий).

Структурно схожі на попередні моделі складені ботанічні назви, що мають дієприкметникове означення: *вонѣщ кукурѣяк* (*Helleborus odorus* Waldst. et Kit., чемерник пахучий) [1, 74], *навѣден дѣдо* (*Erythronium dens-canis* L., еритроній собачий зуб) [1, 31], *надѣто плѣскавиче* (*Silene venosa* Aschers., смілка звичайна) [1, 63], *увѣснал ливѣдник* (*Filipendula hexapetala* Gilib, гадючник шестипелюстковий) [1, 89].

Трилексемні флорономени зустрічаються в небагатьох випадках. Пор.: *жѣлта вѣдна рѣза* (*Nuphar lutea* L & Smith, глечики жовті) [БЕР 1, 168], *чѣрна мѣртва копрѣва* (*Lamium purpureum* L., яснотка пурпурова) [БЕР 3, 620], *чѣрно кѣчешко грѣзде* (*Solanum nigrum* L., паслін чорний) [240, 28]

Треба зазначити, що деякі аналізовані болгарські флорономени мають різне орфографічне оформлення, найчастіше з огляду на різні варіанти правопису у письмових джерелах (*кучешко-грозде* [98, 67] та *кучешко грозде* [240, 26] (*Solanum nigrum* L., паслін чорний), *бамба тура* і *бамба-тура* (*Helleborus odorus* Waldst. et Kit., чемерник пахучий) [1, 74]) що ускладнює кваліфікацію їх належності до структурних типів.

2.3. Семантичні характеристики болгарських народних найменувань рослин.

Під семантичними характеристиками болгарських флорономенів розуміємо усю сукупність різновидів їхньої мотивації і особливості семантичних відношень між найменуваннями рослин та інших предметів дійсності. Ключовим при дослідженні флорономенів у болгарській мові є розуміння їхньої семантики як змісту, інформації, що передається за допомогою слова або словосполучення, а також як співвіднесення з реаліями, назви яких стали мотивувальними для аналізованих лексичних одиниць [123, 438].

2.3.1. Семантичні характеристики найменувань рослин, умотивованих функціональними ознаками.

Поняття «функціональні ознаки» об'єднує відображені у народних найменуваннях особливості реального або уявного впливу рослини на довкілля, які людина використовувала чи використовує у повсякденній діяльності, в лікувальній практиці тощо.

Флорономени, вмотивовані лікувальними властивостями.

Флорономени з мотивувальною основою «назви органів чи частин тіла» зумовлені переважно лікувальними властивостями щодо конкретного органу. Мотивувальні основи, від яких творяться флорономени цієї групи, виділяються з таких назв:

- Гърло «горло»

Назви *гърленик* (*Prunella vulgaris* L., чорноголовка звичайна), *гърліче* (*Saponaria officinalis* L., мильнянка лікарська, *Scrophularia nodosa* L., ранник шишкуватий, *Sedum maximum* L., очиток великий) позначали рослини, відвари яких вважалися ефективними при захворюванні горла – зокрема, заварену траву використовують для компресів [191, 234; 256, 168, 170]. Рослину з назвою *гърліче* (*Saponaria officinalis* L., мильнянка лікарська) застосовують для полоскання горла при ангінах [125, 121; 191, 234]. Пор. серб. *гркљанка* (*Brunella vulgaris* L., чорноголовка звичайна) [198, 547], хорв. *gortanka*, укр. *горлянка*, *Prunella vulgaris* L., суховершки звичайні) [256, 168, 170], рос., білор. *горлянка*, укр. *поміч горляна* [260, 66; 95, 332].

- Далак, слез «селезінка»

До флорономенів, що походять від цих мотивувальних основ, належать *далачница*, *далачниче* (*Origanum vulgare* L., материнка звичайна, орегано), *слъзница* (*Chrysosplenium alternifolium* L., жовтяниця черговолиста) – рослини, що застосовуються при захворюваннях селезінки [90, 127-128; 133, 135; 256, 172]. Пор. *Chrysosplenium* від лат. *splēn* «селезінка»). Назви, що походять від *далак*, функціонують і в сербській мові: *далакљивица* (*Lysimachia vulgaris* L., вербозілля звичайне) [198, 549].

- Жлъчка «жовчний міхур» < жлъч < злъч < злѣь [БЕР 1, 551, 646]

Від цієї мотивувальної лексеми походить *жлъчка* (*Gentiana L.*, тирлич) – у медицині відвари цієї рослини застосовувалися як жовчогінний засіб, для покращення секреції жовчного міхура, виведення каменів [166, 179; 191, 241; 221, 177].

- Кожа «шкіра» від псл. *kaz-jā, що від *kazā «коза» [БЕР 2, 519]

Від цієї лексеми походить флороназва *кѡжнице* (*Chelidonium majus L.*, чистотіл) [256, 172] – рослина, сік якої використовується при різноманітних захворюваннях шкіри – висипах, гнійних ранах, бородавках тощо.

- Стомах «шлунок»

Від цієї мотивувальної лексеми походить *стомѡхнице* (*Allium ursinum L.*, цибуля ведмежа) – рослина, що лікує розлади шлунку [80, 89; 256, 173].

Активно функціонують у болгарському народному флоролексиконі найменування з мотивувальною основою «захворювання, травми чи інші порушення функціонування організму». Під порушеннями слід розуміти захворювання різної етіології, травми та інші розлади діяльності органів чи систем органів. Мотивувальні основи з цією семантикою виділяються з таких назв:

Бабици «пронос, діарея, розлад травного тракту»

На ґрунті цієї лексеми виникли найменування рослин *ба̀бици* (*Nepeta cataria L.*, котяча м'ята, *Salvia verticillata L.*, шавлія кільчаста), *ба̀бичице*, *ба̀буї*, *ба̀бушка* (*Salvia verticillata L.*, шавлія кільчаста), *ба̀бух* (*Marrubium vulgare L.*, шандра звичайна, *Salvia verticillata L.*, шавлія кільчаста) [256, 173], *ба̀биче* (*Potentilla argentea L.*, перстач сріблястий, *Teucrium chamaedrys L.*, самосил гайовий) від *ба̀бици* «пронос, діарея, розлади шлунка тощо» – рослини, що виліковують захворювання травного тракту [80, 256; 256, 171-173].

- Гушчер «дифтерія»

Назви, що виникла на ґрунті цієї лексеми – *гу̀шчерица* (*Valeriana officinalis L.*, валеріана лікарська) [1, 78-79; 256, 169], *гу̀шчерка* (*Thalictrum*

aquilegifolium L., рутвиця орликолиста) [1, 78] – позначали рослини, які вважалися ефективними проти дифтерії.

- Жівениця «золотуха»

Від зазначеної лексеми походить флороназва *живениця* (Scrophularia aquatica L., ранник крилатий), *живениче* (Prunella L., суховершки, Scrophularia L., ранник) – рослини, що застосовуються для лікування золотухи [256, 170; 191, 234].

- Клі́не «назва кількох видів болю, здебільшого внизу живота та в паху
[БТР, 363]. Від псл. *kiln- «той, що розколює» [БЕР 2, 451-453]

Ця мотивувальна лексема стала підґрунтям для утворення цілого ряду флороназв: *клі́навче* (Astragalus glycyphyllus L., астрагал солодколистий, Digitalis L., наперстянка, Epilobium L., зніт) [256, 167], *отклі́шниче* (Astragalus glycyphyllus L., астрагал солодколистий) – рослини, що використовувалися для подолання болю в животі. У сучасній фітотерапії астрагал солодколистий застосовується при менструальних болях [14, 131]. Відвар рослини з назвою *клі́ниче* (Geranium L., герань), зокрема, радять уживати внутрішньо при проносах та для спринцювань при гінекологічних захворюваннях [221, 169].

- Кòлики «здугтя живота»

Від цієї лексеми походить назва *кòличе* (Cynanchum laxum Bartl., ластовень лікарський, Teucrium chamaedrys L., самосил гайовий, Erythrea centaureum Pers., золототисячник) – рослини, що застосовуються проти болю в животі – кольок [256, 170].

- Лї́шей «лишай»

Від цієї лексеми походять назви рослин *лї́шавець*, *лї́шавче*, *лї́шайче* (Chelidonium majus L.) [256, 167] на підставі того, що соком чистотілу обробляли уражені місця на шкірі (пор. хорв. *lišavac*, *lišavica*, *lišavče*).

- Маясѣл «геморой» з тур. mayasıl < араб. mā jasīl «те, що витікає» [БЕР 3, 703]

Ця лексема стала твірною базою для назв *майсїличе* (*Agrimonia eupatoria* L., парило звичайне) [256, 171], *маясьлчи* (*Cichorium intybus* L., цикорій дикий), *маясьлче* (*Polygonum hydropiper* L., гірчак перцевий), *маясьлниче* (*Filago arvensis* L., жабник польовий), *маясьливче* (*Sideritis montana* L., залізниця гірська) [БЕР 3, 703] – здавна використовувалися для лікування геморою (пор. укр. *почечуйник*, *гемороїдальник* *Polygonum hydropiper* L. [95, 322]). Про цю властивість рослини повідомляють посібники з фітотерапії [80, 218; 120, 191]. Відвар рослини водний перець радять використовувати при гемороях у вигляді ванн або внутрішньо [14, 68].

- Охтика «туберкульоз легень» із нгр. ђхтикаꝥ «туберкульоз»

Від цієї лексеми походять назви *ѡфтиче*, *ѡхтивче* (*Agrimonia eupatoria* L., парило звичайне) [256, 171] – рослина, що має бактерицидні властивості, через що застосовувалася при лікуванні туберкульозу.

- Страх «переляк»

Від цієї мотивувальної основи утворені назви *страшник* (*Anemone hepatica* Miller, печіночниця звичайна) [1, 65], *страхливче* (*Anemone hepatica* Miller, печіночниця) [1, 65] – рослина, відвар якої нібито допомагає позбавити переляку [146, 142]. Про використання рослин у народній медицині «від переляку» пишуть і автори «Матеріалів до болгарського ботанічного словника»: *страшнїче* (*Acanthus longifolius* Host, колючник довголистий) [133, 86], *стръшнїчи* (*Anemone hepatica* Miller, печіночниця) [133, 100].

- Струпей «струп»

Від цієї мотивувальної лексеми походять флороназви *струпейниче* (*Chenopodium foliosum* (Moench.) Asch., лобода багатоліста), *струпейче* (*Clinopodium vulgare* L., павучка звичайна) – рослина, що використовується у народній медицині для лікування чиряків, лишайів, шкірних захворювань та струпів [90, 333].

- Треска «лихоманка»

Від цієї мотивувальної основи утворені назви *трєскавиче* (*Aconitum cammarum*, аконіт каммарум, *Erythrea centaurium* Pers., золототисячник зонтичний, *Ranunculus* L., жовтець), *трєскавче* (*Erythrea centaurium* Pers., золототисячник зонтичний) – рослина, що позбавляє лихоманки [120, 298; 256, 167].

Урбаличе «захворювання ясен, стоматит»

Флороназва, що походить від цієї мотивувальної лексеми – *урбаличе* (*Glechoma hederacea* L., розхідник плющоподібний) [133, 175], а також деетимологізовані *върбàличе*, *рубàлчи* (*Glechoma hirsuta* Waldst. & Kit., розхідник волосистий) [133, 175]. Відвар цієї рослини використовується для полоскань при захворюваннях ротової порожнини [133, 175].

- Шан «афта, інфекційне захворювання кінцівок у свійської худоби»

Флороназва, що утворилася від цієї мотивувальної основи – *шàпище* (*Alchemilla vulgaris* L., приворотень звичайний, офіційна назва *шàпиче обикновєно* – позначає рослину, яка виліковує відповідне захворювання у копитних тварин [256, 171].

Лікувальними властивостями, пов'язаними з конкретною хворобою, мотивуються й поодинокі складні флороназви: *клєка-оту́* (*Hesperis matronalis* L., фіалка нічна) [133, 181] від *клєка* «захворювання опорно-рухового апарату в тварин, *Enterohaemia infectiovium*» < *клєкна* «присісти» [БЕР 2, 430]. Друга частина назви *оту́* походить від тур. *ot* «трава».

Інші найменування рослин, умотивовані лікувальними властивостями, утворюються від мотивувальних основ, що позначають дію – симптом захворювання, факт травмування тощо. Серед них:

- Бълвам «блювати»

Від цієї лексеми походить *бълва̀вица* (*Lolium temulentum* L., пажитниця п'янка) – рослина, вживання якої провокує нудоту.

- Порежа «порізати»

Кровоспинні властивості рослини мотивували до появи такого найменування як *поре́зика* (*Achillea millefolium* L.) [1, 146]. Пор. укр.

серпоріз, кровоспирач [95, 34 - 35] рос. *порез* «тс.». Також *порезниче, порезното* (*Hypericum perforatum* L., звіробій звичайний) [1, 100] – рослина з кровоспинними властивостями, пор. укр. *ранник* [80, 170; 90, 240; 204, 143-144].

Окремо варто виділити флорономени з мотивувальною основою «спосіб дії на хворобу, рану, вогнище запалення тощо». Всі вони вказують на узагальнене поняття дії і тому пов'язані з дієслівними структурами.

- Изтягам «витягувати»

Від цієї мотивувальної основи утворені флороназви *т'ягавец, т'яговец* (*Plantago major* L., подорожник великий, пор. укр. *потєгач, Plantago lanceolata* L.) – рослина, сік якої загоює («затягує») рани [245, 143].

Серед болгарських народних назв рослин, умотивованих лікувальними властивостями, виявляємо також флорономени з мотивувальною основою «результат лікувальної дії». Мотивувальні основи цих флорономенів виділяються з таких лексем:

- Зарàсна «зарости, загоїтись»

До назв, що виникли на ґрунті цієї мотивувальної лексеми, належить *зарàсличе* (*Symphytum officinale* L., окопник лікарський) [98, 69; 256, 79] – рослина, що сприяє загоєнню, заростанню ран.

- Развържа «розв'язати»

Семантичною мотивацією назви *развързанче* (*Herniaria* L., остудник) є те, що відвар цієї рослини позбавляє болю, визволяючи («розв'язуючи») таким чином хворого [256, 70]. У народній медицині відвар рослини застосовується при захворюваннях нирок, ревматизмі, подагрі, артриті та при катарі сечового міхура [108, 30].

У цій тематичній групі представлені також флорономени з мотивувальною основою «назва істоти/особи, для якої призначена рослина»: *леху́сниче* (*Potentilla argentea* L., перстач сріблястий) [БЕР 3, 379], *леху́сче* (*Delphinium consolida* L., сокирки польові) [БЕР 3, 379], *луфу́стниче*

(*Orobanche* L., вовчок) від *леху́са* «породілля» – найменування рослин, що використовуються для полегшення післяпологового періоду [256, 113].

Серед складних найменувань, що вмотивовані лікувальною дією, у болгарській мові вживаються такі, як *леснорòдиче* (*Delphinium orientale* J. Gay, дельфініум східний) від *лèсно* «легко» та *родя́* «народити» – рослина, відвар якої полегшує потуги при пологах [1, 73], *водогòн* (*Tamus communis* L.), рослина, яка слугує сечогінним та проносним засобом («жене воду» з недужого) [133, 290].

Деякі складні флорономени відображають суб'єктивну оцінку лікувальних властивостей. Наприклад, *дивисїл* (*Conium maculatum* L., болиголов плямистий) [87, 114] від псл. **devęsilъ*, що пов'язуються з **devęть* та **silā* – рослина, яка, за народним повір'ям, здатнавилікувати від дев'яти хвороб. Пор. укр. *дев'ятосин*, *дев'ятосіль* – *Ononis spinosa* L., вовчуг колючий, *дев'ятосил*, *дівосил* (*Carlina* L., відкасник) [189, 75; 134, 105; ЭСРЯ, 491].

За Б. Ахтаровим, назва *лай-лай-кўчка*, *кучелайка*, *лай-кўчица* (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська) [133, 20, 207] від *лāя* «гавкати» та *кўчка* «собака» пов'язана з приємним запахом рослини, від якого собаки пожвавлюються й гавкають [133, 20]. Проте, на нашу думку, мотиваційною ознакою тут може слугувати не лише запах: рослина широко використовується у ветеринарній практиці, зокрема, для лікування шлунково-кишкових розладів, кон'юнктивіту та для дезинфікування ран у собак [149, 26].

У деяких складених флорономенах поєднується найменування тварини та органу її тіла, на який спрямована дія рослини: *крави бòцки* «коров'ячі дійки» (*Asphodelus albus* Mill., асфodelь біла) – за свідченнями опитуваних, коріння цієї рослини використовувалося як добавка до харчування молочної худоби (найчастіше корів) для збільшення кількості молока [181, 4]. До флорономенів, пов'язаних із лікувальними властивостями рослини щодо конкретного органу у відповідної істоти/особи, можна віднести *свїнски*

гърлицник (*Chenopodium* L., лобода), від *свински* «свинячий» та *гърло* «горло» – рослина, що використовувалася для лікування різних захворювань горла у свійських тварин.

Складені флорономени, що належать до цієї тематичної групи, можуть бути пов'язаними і зі здатністю рослинивилікувати хворобу, і з можливістю впливу на певну істоті/особу: *мъжско кльнавиче, жёнско кльнавиче* (*Astragalus glycyphyllus* L., астрагал солодколистий) [87, 142, 243].

Флорономени, вмотивовані магічними властивостями.

За нашими спостереженнями, подібні назви отримували ті рослини, які, за давніми віруваннями, здатні справити чародійний ефект на людину. Семантика мотивувальних основ найчастіше пов'язана зі здатністю рослини викликати чи знищувати в людині певні почуття – переважно любовної залежності. Наприклад:

- *Горя* «горіти»

Найменування, що походять від цього дієслова, проходять складний шлях метафоризації – через «горіти, побиватися за кимось, бути палко закоханим у когось» до *горещник* (*Ajuga* L., повзучка) [87, 92]. Цю рослину, за народними повір'ями, дівчата мали носити у пазусі, аби хлопці «горіли» (упадали) за ними [133, 77].

- *Лєня* «приклеювати», *прилєня* «приклеїти»

До найменувань із цією мотивувальною основою належать *лєпїло, прилєпка*, від дієслова *прилєня* «приклеїти» (*Viscaria* L., смолянка) – рослина, що здатна приворожити, «приклеїти» обранця [1, 65].

- *Обич* «любов», *обйчам* «любити»

До флорономенів, похідних від цієї основи, відносяться *обйчник* (*Saxifraga (rotundifolia)* L., ломикамінь (круглолистий) [256, 85], *убйчниччи* (*Thalictrum aquilegifolium* L., рутвиця орликолиста – рослина, що застосовувалася у болгарській магічній практиці для любовного привороту [1, 80], пор. слц. návratník).

- *Омая* «запаморочити, зачарувати до божевілля»

Від цієї лексеми походить назва *омайниче* (*Geum urbanum* L., гравілат міський) [81, 102], *омайник* (*Geum coccineum* S. S., гравілат яскраво-червоний) [1, 87]. За народними віруваннями, дівчина могла причарувати хлопця, вплівши до свого намиста, з-поміж інших трав, *дрёбно биле омайниче* «дрібне чар-зілля» [81, 102].

- Омраза «ненависть»

До флорономенів, утворених від цієї мотивувальної основи, належать *омра́зниче*, *умра́зничи* (*Onosma dichroantum* Boiss., громовик, *Campanula persicifolia* L., дзвоник персиколистий – рослини, які, за давніми повір'ями, здатні знищувати любовне почуття і тому використовувалися для відвороту) [БЕР 4, 278].

- О́тврат «відворот»

Від цієї мотивувальної лексеми походить назва *отвратниче* (*Filipendula vulgaris* Moench, гадючник звичайний – рослина, що використовувалася для викликання почуття відрази) [1, 89].

- Разва́ля «зруйнувати, зіпсувати»

До флорономенів, що походять від цієї мотивувальної основи, належать *разва́ленка* (*Atropa belladonna* L., беладонна звичайна, *Alyssum calycinum* L., бурачок чашечковий, *Sanguisorba minor* Scop., родовик малий) – рослини, які використовувалися для руйнування любовного союзу [256, 74]. Аналогічно *разва́лянка* «вид рослини» [256, 69], *разва́лниче* (*Atropa belladonna* L., беладонна звичайна, *Sanguisorba officinalis* L., родовик лікарський, *Solanum dulcamara* L., паслін солодко-гіркий, *Valeriana officinalis* L., валеріана лікарська) [256, 87] – використання цих рослин може призвести до розлучення закоханої пари (відворотне зілля). Пор. укр. *откасник*, *одолянка* (*Valeriana officinalis* L., валеріана лікарська) [95, 423].

- Разво́д, разхо́д «розлучення»

Ця лексема стала твірною базою для назв *разво́дник*, *разво́дниче*, *разхо́дник* (*Sedum* L., очиток, пор. чес. *rozchod*, *rozchodníček*; *Solanum*

dulcamara L., паслін солодко-гіркий), пор. *деленка*, *делянка*, *деленче* (*Valeriana officinalis* L., валеріана лікарська) [256, 69].

- Разгòня «розігнати, розлучити»

До флорономенів, що походять від цієї мотивувальної основи, належить *разгòнка* (*Veronica (officinalis)* L.), вероніка (лікарська), *Atropa belladonna* L., беладонна звичайна, *Solanum dulcamara* L., паслін солодко-гіркий) [256, 83] – рослина, що здатна позбавити почуття кохання.

- Ревнїв «ревнивий»

Від цієї мотивувальної лексеми походить *ревнївче* (*Thalictrum aquilegifolium* L., рутвиця орликолиста) – рослина, що застосовувалася у магичній практиці для викликання почуття ревності [1, 80].

- Сведà «звести, з'єднати»

Семантичною мотивацією назви *свòдниця* (*Cytisus laburnum* L., бобівник анагіроподібний, *Ranunculus scleratus* L., жовтець щитоподібний) є те, що зазначені рослини слугували для єднання чи возз'єднання закоханих чи подружжя, а також для появи почуття кохання (приворотне зілля) [256, 86].

Рідше використовуються флорономени, вмотивовані приписуванням рослині таких магичних властивостей як здатність привернути людей до конкретно визначеного місця (оселі, торговельної точки), або здатність берегти таємницю. Наприклад:

- Навàлиця «натовп»

Від цієї лексеми походить *навàлче* (*Anthemis tinctoria* L., роман фарбувальний) [1, 152], *навалче*, *навал* (*Polystichum lonchitis* (L.) Roth, багаторядник списоподібний) – рослини, які рекомендували крамареві зберігати в крамниці у потаємному місці, щоб збільшити кількість покупців («щоб у крамниці був натовп») [181, 33]. Назви інших рослин пов'язані з вірою в те, що, зберігаючи їх у хаті, батьки привертають потенційних наречених для своєї дочки: *навàлник* (*Valeriana officinalis* L., валеріана лікарська), *навалче* (*Pugola* L., грушанка) [БЕР 4, 457]. Пор. укр. *гістьованець* (*Polystichum lonchitis* (L.) Roth, багаторядник списоподібний) [95, 324].

- Потàен «потаємний»

Від цієї мотивувальної лексеми походять *потàйка* (*Anemone hepatica* Miller, печіночниця) [1, 66, 256, 82], *потàйник* (*Asarum europaeum* L., копитняк європейський) [87, 323] – рослина, відвар якої, за давніми уявленнями, допомагає зберегти таємницю.

На відміну від простих флорономенів, складні назви рослини не так часто мотивуються магічними властивостями. Проте у поодиноких найменуваннях можуть відображатися уявлення про рослину як знаряддя ворожінь, як індикатор у різноманітних передбаченнях. Так, назву *злòетица* (*Erigeron canadense* L., злинка канадська), що походить від *зло лято* «зле, погане літо» рослина отримала, імовірно, через те, що, коли її виростає багато, це віщує неврожай [133, 39].

Цікавими є випадки семантичної трансформації найменувань із простих до складних: від *глогіння*, *гологіння*, *гологòнка* (*Crataegus* L., глід) з іє. *ghlægh- до *гологòн* від *гол* «голий» та *гòня* «гнати». За народними уявленнями, щоб прогнати злих духів, вампірів, людина повинна була роздягнутися догола та махати гілкою глоду [133, 77].

Флорономени, вмотивовані снодійними та отруйними властивостями.

У деяких назвах рослин відображаються отруйні властивості: *чемери́ка* (*Veratrum* L., чемериця) від *чèмер* «отрута» [142, 211], пор. хорв. *četerica*, *četeričica* [198, 490], укр. *чемериця*, рос. *чемерица* (*Chelidonium majus* L., чистотіл), *отровник*, *утровник* (*Veronica austriaca* L., вероніка австрійська), *отрòвачка* (*Chelidonium majus* L., чистотіл, *Solanum* L., паслін) [256, 70].

Серед складених флорономенів також є ті, в яких відображаються отруйні властивості рослин. Іноді найменування, вмотивовані отруйністю, відображають також ступінь її вираження. У назві *з'ємски утрòвник* (*Veronica austriaca* L., вероніка австрійська) [1, 130] компонент *утрòвник* свідчить про

відповідний потенціал рослини, а з`мски «зміїний» – про смертельну отруйність, як від укусу гадюки.

У назві *кучешка отрѡва* «собача отрута» (*Solanum nigrum* L., паслін чорний) [256, 70] також відображає отруйну властивість, але означення *кучешки* «собачий» може свідчити про незначну отруйність пасльону чорного. Означення *кучешки* фігурує у назвах рослин як характеристика «несправжньої» рослини, другосортної. Пор. *кучешко грѡзде* «собачий виноград» (паслін чорний, *Solanum nigrum* L.) [240, 26], *кучи дрен* (клокичка пірчаста, *Staphylea pinnata* L.) [1, 99], де «собачий» означає «несправжній, нелюдський». Аналогічно *кучешка отрѡва* – «несправжня, не дуже сильна отрута». Про слабку отруйність ягід пасльону свідчить і те, що в деяких народів плоди вживаються в їжу (після термообробки).

Флорономени, вмотивовані медоносними властивостями.

До таких найменувань відносимо *меду́нче* (*Salvia glutinosa* L., шавлія залозиста), *медуні́ца* (*Salvia glutinosa* L., шавлія залозиста), *Medicago orbicularis* (L.) Bartal., люцерна) [БЕР 3, 708].

Окремі назви походять від мотивувальної основи «назви медоносних комах»: *пчели́няк*, *пчельо́к*, *пчеля́к* (*Melissa officinalis* L., меліса) [БЕР 6, 27-29], *пчело́к* (*Marrubium vulgare*, шандра) [БЕР 6, 27] – рослини своїм запахом приваблюють бджіл.

Також заслуговують на увагу **флорономени, вмотивовані способом застосування**. Вони утворені від таких мотивувальних лексем:

- Врачу́вам «ворожити» від псл. **v(ъ)raśь* «ворожбит, знахар» [БЕР 1, 183].

Від цієї мотивувальної лексеми утворена назва *врачо́вник* (*Circaea lutetiana* L., цирцея звичайна, *Vicia faba* L., біб кінський – рослина, плід якої використовувався для ворожіння [БЕР 1, 183; 256 73]).

- Ма́жа «мазати»

Похідні від цієї лексеми – флорономени *мазало* (*Ajuga* L., повзучка) – рослина, з якої виготовляють мазь та мастьєть нею рани [256, 67], *мъзала* (*Malva sylvestris* L., калачики лісові) – рослина, з якої виготовляють мазі та настоянки для загоєння ран [256, 65].

- Смукам (смохта, смухтя, літературна форма смуча) «смоктати, ссати»

Від цієї мотивувальної лексеми утворені найменування *смукалєц* (*Melittis melissophyllum* L., кадило пахуче, пор. *медунїка*, *медунїца*, *пчеляк*, чes. *medovník*) [256, 64; 258, 197], *смукалник* (*Helleborus odoratus* Waldst. et Kit., чемерник пахучий) [60, 129; 256, 66] – медоносна рослина, із якої бджоли висмоктують нектар.

Інша група назв *смухтіло*, *смохтілу*, *смохтіло*, *смухілка*, *смухтіка* (*Salvia glutinosa* L., шавлія залозиста) умотивована не лише медоносними властивостями рослини (на які вказують і інші діалектні назви *Salvia glutinosa* L. – *медак*, *медунїца*, *медунче*, укр. *медуниця*, *мідунїця*, *сисак* [95, 362]). Одне з припущень щодо мотивації цих назв полягає у способі застосування шавлії з лікувальною метою: із її сухого листа виготовляються спеціальні лікувальні цигарки проти астми, і хворий вдихає їх дим (*смокче* цигарку) [60, 129; 133, 514].

Серед найменувань рослин (це стосується переважно городніх культур) трапляються такі, що вмотивовані використанням конкретної частини рослини. Утворюються від мотивувальної лексеми «назва частини рослини»:

- Семе «насіння»

До флорономенів, утворених від цієї мотивувальної лексеми, належать *сєменик* (цибуля, залишена для посіву [БЕР 6, 606], *сєменик*, *сєменица* (огірок, залишений для посіву [БЕР 6, 606], *семенїк* (коноплі, залишені для посіву), *семенїци* (кукурудзяні початки, розвішені для просушки насіння), *сєменка* (чорні коноплі, залишені на дозрівання, з метою зібрати насіння [БЕР 6, 606], *сємичкь* (*Helianthus annuus* L., соняшник) [БЕР 606], *сємьєник* «помідор, з якого отримують насіння» [БЕР 6, 607], *с'ємьєник* «рослина, залишена для посіву» [БЕР 6, 606] тощо.

Поодинокі флорономени інформують про застосування однієї рослини замість іншої. Утворюються від мотивувальної лексики «назва іншої рослини»:

- Туту́н «тютюн, Nicotiana» < тур. tütün [ЕСУМ 5, 696]

Від назви рослини утворений флорономен *тутунешка* (*Zea mays* L., кукурудза звичайна) – через використання подрібненого кукурудзяного волосся замість тютюну [70, 122].

Серед аналізованих болгарських флорономенів можна виділити також назви, вмотивовані результатом вживання як харчового продукту. До таких належить відносно давня лексема *жир* «жолудь», від ст.-болг. *жи-р-ъ* < *жити*, букв. «рослина, завдяки якій підтримується життя» [141, 191], адже жолуді вживали за відсутності іншої, звичної їжі (при неврожаю, стихійних лихах тощо).

Деякі назви вмотивовані зв'язком рослини з певною істотою, переважно міфічною. Так, за мотивувальною лексемою «ім'я міфічної істоти» утворено флороназви *кантридн*, *кънтъридн*, *которднче* тощо (*Erythraea centaureum* Pers., золототисячник звичайний) [1, 117]. Найменування походить від латинської назви античної міфічної істоти – кентавра. Вважається, що кентавр Хірон, знаний лікар, зцілював рани соком золототисячника, звідки й назва – «трави кентавра», пор. лат. *Centaurea* – волошка [36, 213, 319].

2.3.2. Семантичні характеристики найменувань рослин, умотивованих перцептивними ознаками.

Флорономени, що мотивуються перцептивними властивостями, можуть бути сформованими на підставі фізичних характеристик, які спостерігаються людиною і/або на підставі асоціацій із іншими реаліями навколишньої дійсності [256, 29]. До перцептивних ознак належать, зокрема, візуальні, аудіальні, одоративні й тактильні характеристики об'єктів.

2.3.2.1. Флорономени, вмотивовані візуальними характеристиками.

Серед флорономенів, назви яких умотивовано візуальними характеристиками, вирізняються такі, яким властиві метричні ознаки (мотивувальна основа – назва величини: висота, ширина, товщина, густота тощо). Так, рослини з м'ясистим, соковитим листям або плодами отримують назви, похідні від *дебел* «товстий»: *дебелєц* (*Sedum maximum* L., очиток великий, *Semprevivum* L., молодило), *дебеліци* «сорт м'ясистих слив» [БЕР 1, 328]. Від *дрібен* (літ. *дрібен*) «дрібний» походить назва *дрібніца* «груша з дрібними плодами» [ЭССЯ 5, 121].

Флорономени можуть бути вмотивовані ознаками кольору всієї рослини або її частин.

Білий колір: *беліка* (*Betula alba* L., береза біла, *Quercus sessiflora* Salisb., дуб скельний) [256, 39], *белина* (*Herniaria* L., остудник) [256, 44], *белушка/и* (*Ornithogalum* L., рястка) [256, 57], *белючка* (*Primula* Jacq., первоцвіт) [133, 249].

Жовтий колір. Більшість флорономенів умотивована кольором квіток: *желтѧк* (*Helianthemum vulgare* Gaertn., сонцесвіт, пор. укр. *жовтух* [95, 210]), *жълтеница* (*Chelidonium majus* L., чистотіл звичайний) [256, 34], пор. укр. діал. *жовтило* [95, 123]. До таких назв належать і *жълтиче* (*Taraxacum officinale* Weber, кульбаба лікарська, пор. серб. *жутель* [198, 563]), *жълтѹрче* (*Caltha palustris* L., калюжниця болотяна, пор. укр. діал. *жовтячка* [95, 94], слц. *žlták*; *Ranunculus acris* L., жовтець їдкий, пор. укр. діал. *жовток* [95, 340]; *Taraxacum officinale* Weber, кульбаба лікарська). Зафіксовано також поодинокі назви, пов'язані з жовтим кольором плодів: *жълтѹрка* «сорт сливи» [160, 383].

Зелений колір. Флорономени, похідні від назви зеленого, стосуються переважно рослин із виразним кольором листя та стебел. Наприклад, *зелен*, *зеленец* (*Asarum europaeum* L., копитняк європейський), *зеленік* (*Buxus sempervirens* L., самшит) [87, 80] – за кольором наземної частини рослини.

Синій, блакитний колір. Більшість флорономенів, що походять від найменуван синього кольору, вмотивовані забарвленням квіток: *модрі́ка* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [БЕР 4, 203], *синилни́чки* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [256, 43] [БЕР 6, 662]. Також *синче́к* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя), *синче́ц* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [БЕР 6, 661] Одним із кольорів квітки вмотивована і назва *синче́ц* для *Viola tricolor* L., фіалки триколірної [БЕР 6, 661].

Окремі флороназви пов'язані з кольором плодів: *морова́к*, від *мо́ров* «темний» (*Solanum melongena* L., баклажан, пор. укр. діал. *синенькі* [95, 110]). Інші – з кольором соку, що виділяється рослиною: *синяга* (*Jasione heldreichii*, агалик-трава, пор. укр. *синюшка*, *Jasione montana* L. [95, 233]).

Червоний колір: *червенàк* (дика груша – за кольором плодів), *червені́ка*, *червені́ця* (*Physalis alkekengi* L., фізаліс звичайний) [95, 311].

У болгарській ботанічній лексиці функціонує також назва *брусни́ца* (*Vaccinium vitis-idaea* L., брусниця звичайна) [1, 110], вмотивована червоним кольором плодів, від псл. **brus-* (**brous-*) «червоний». Пор. укр. *брусни́ця*, рос. *брусника*, білор. *брусні́ца*, чес. *brusnice*, польс. *brusznica* тощо. Лексеми, похідні від цього кореня, вживаються із спільним значенням «червоний»: укр. *брусли́на* (*Evonymus* L.) – рослина з червоними плодами, білор. *бру́снiць* «червоніти, загоряти», болг. *брусни́ца* «кір» [ЕСУМ 1, 270].

Чорний колір. Передусім такі найменування мотивуються кольором плодів: *черни́чка*, *черни́че* (*Ligustrum vulgare* L., бирючина звичайна, *Prunus laurocerasus* L., лавровишня) [256, 49]. Чорний колір висушеної наземної частини рослини став приводом для виникнення назв *чърно́йка*, *чърно́йка* (*Cannabis sativa* L., коноплі) [256, 54].

До флорономенів, умотивованих динамічними характеристиками, відносяться такі як *ви́тва* (*Clematis vitalba* L., ломиніс виноградолистий – рослина, що в'ється, пор. хорв. *vinjuga*, *pavit* [198, 130]), *пàвiт*, *пàвой*, *пàвуй* (*Clematis vitalba* L., ломиніс винограднолистий – витка рослина, від *пові́я* «звитися», пор. хорв. *pavetina*, псл. **paviti*, **pavija* [БЕР 5, 996-998]). До цієї

групи назв належать також *nàvьрт* (*Clematis recta* L., ломиніс прямий – рослина, листки якої загнуті, повернуті – від *повьртя* «покрутити» [БЕР 5, 998]), *повьт* «вид винограду» [БЕР 5, 996].

За нашими спостереженнями, болгарській мові властиві найменування рослин, похідні від назв об'єктів живої природи, серед яких функціонують номени, похідні від назв інших рослин (необов'язково споріднених за ботанічними параметрами). Такі найменування ми кваліфікуємо як вторинні флорономени – ті, що виникли внаслідок перенесення назви однієї рослини на іншу на підставі спільності деяких характеристик. Так, до найменувань рослин, умотивованих візуальною подібністю всієї рослини (або наземної її частини), відноситься *бурчак* (*Vicia cracca* L., мишачий горошок, від тур. *buçak* – горох, пор. укр. гадючий горошок).

Серед флорономенів, умотивованих візуальною подібністю плодів рослин, функціонують такі як *грòзде* (*Zea mays* L., кукурудза звичайна, від *грòзде* (*Vitis* L., виноград) – за уявною подібністю кукурудзяного початка до виноградного грона). Подібністю формою та кольору плодів можна пояснити і найменування *кьпйна*, *мұра* (*Morus* L., шовковиця), пор. грец. *μόρου*, *μόρου* «ожина», франц. *mûron*, *mûre de ronce* «плід ожини», італ. *mora* «ожина»; «шовковиця» [239, 311-312]). У болгарській народній фітолексиці плодам звіробою звичайного приписується подібність до плодів горіха: *орешак* (*Hypericum perforatum* L, звіробій звичайний) [1, 100] від *орех* (*Juglans*, горіх), *черешки* (*Gomphrena globosa* L., гомфрена кулеподібна), від *череша* (*Prunus avium* L., черешня) – за уявною подібністю плодів рослини до плодів черешні.

Серед вторинних ботанічних назв, умотивованих візуальною подібністю, виявляємо й такі, що зумовлені схожістю стебла, кореня тощо: *картòфел* (*Сyclamen* L., цикламен) [БЕР 2, 256; 256, 103] – за подібністю коренеплоду до картоплини, *фасу́лица* (*Lotus corniculatus* L., лядвенець рогатий) від *фасу́л* (*Phaseolus* L., квасоля) – за подібністю форми квітки та

насіння до квасолі, *фасу́личе* (*Lathyrus tuberosus* L., чина бульбиста) – за подібністю форми квіток та плодів [256, 121].

Подібністю листя мотивуються такі найменування, як *гроздовче* (*Symphoricarpos racemonus* Michx., сніжна ягода) [87, 342], від *грозде* (*Vitis*, виноград). Подібністю зовнішнього вигляду всієї рослини можна пояснити назву *овєсица* (*Bromus secalinus* L., стоколос житній) від *овєс* (*Avena sativa* L., овес) [87, 119]. Пор. серб. *овсик*, *осатица* [198, 623, 627] укр. діал. *вівсянка*.

Болгарські назви рослин можуть бути вмотивовані схожістю до тварин або частин їхнього тіла. Деякі з них можна пояснити подібністю форми квітки до частини тіла тварини або людини. Наприклад, назва *пàтета* «каченята» (*Iris germanica* L., півники) [98, 41] виникла, ймовірно, завдяки схожості квітки до дзьоба качки. Подібність форми квітки до левиної морди спричинили до формування назви *арслàнче* «левик» (*Anthirrhinum majus* L., ротики садові) [БЕР 1, 18]. Подібністю суцвіття до хвоста можна пояснити назву *опàшка* «хвіст» (*Delphinium consolida* L., сокирки звичайні), з псл. **арāšь* «хвіст, віяло» від **арāхь* < **рāхāti* «віяти, махати» [БЕР 4, 897, ЭССЯ 28, 167]. До цієї групи назв належить також *петлюга* (*Pinguicula vulgaris* L., товстянка звичайна) [256, 138], вмотивована подібністю форми квітки до голови півня.

Назва *дзàпало* (*Antirrhinum majus* L., ротики садові) [256, 67] ілюструє подібність квітки до роззявленої пащі, *мìгало* «вид садової рослини» [256, 67] – до очей, які то відкриваються, то закриваються.

У деяких болгарських флорономенах відображається подібність форми плодів або насіння рослини до тіла тварини. Так, назва *òхлювка* (*Lotus corniculatus* L., лядвенець рогатий) [87, 263] може пояснюватися подібністю форми насіння до черепашки равлика, від грец. *κοχλίας* із лат. *cochlea* < дгрец. *κόχλος* або *χοχλός* «равлик» [58, 133; 233, 133]. Також до цієї групи назв належить *рòговка* (*Cerastium* L., роговик) – за подібністю плодів до рогів, пор. укр. *рогівник*, серб. *рожац*, хорв. *rožac* [198, 650], нім. *Hornkraut*), *свìница* (*Xanthium spinosum* L., нетреба колюча) [БЕР 6, 551] – за подібністю

плоду до порослячої морди. Формою насіння, шипи якого нагадують роги, може пояснюватися назва *кравуци* «корівки» (*Datura stramonium* L., дурман звичайний) [БЕР 2, 700].

Іноді флорономени можуть пояснюватися подібністю органів рослини до частин тіла тварини не за одним параметром, а за двома чи більше. Так, назва *сврачє* (*Orchis morio* L., зозулинець салеповий) [1, 49] виникла і внаслідок асоціаціювання плямистого листа із строкатим пір'ям сороки, і на підставі схожості форми квітки з тілом цього птаха. Назва *рїбичке* (*Achillea millefolium* L., деревій), виявлена у болгарській говірці України – с. Трояни Бердянського р-ну Запорізької обл. [159, 128], вмотивована подібністю листків і/або стебла з квіткою до тіла риби).

Окрему тематичну групу становлять болгарські флорономени, вмотивовані подібністю до людини чи частини її тіла. Це насамперед назви рослин із мотивувальною основою «назва частини людського тіла»: *дл̀ановка* (*Alchemilla vulgaris* L., приворотень) [256, 129] – за подібністю листа до людських долонь, *срамлївче* (*Orlaya grandiflora* L., орлайя великоквіткова), *ср̀аменче*, *срамєж*, *срамєжлївче*, *ср̀амничи*, *срам* (*Daucus carota* L., дика морква). Пор. серб. *срамучица* [198, 164], хорв. *sramućiца*, *stidak* [256, 58]) – за подібністю форми кореня до чоловічого соромітного органу і т. ін.

До флорономенів, умотивованих візуальними характеристиками, належать назви рослин із мотивувальною «назва людини», в яких відбиваються асоціації певної частини рослини (найчастіше квітки) з людиною: *бу̀лиця* від *бу̀лка* «наречена» (*Picris hieracioides* L., гіркуша нечуйвітрова) – за ототожненням рослини зі скромною дівчиною, *кє̀лавче* «лисий чоловічок» (*Taraxacum officinale* Weber, кульбаба лікарська) [87, 94] – на підставі того, що кульбаба, втративши насіння, стає схожою на облісілу людину, *момїченца* (*Viola tricolor* L.) [БЕР 4, 225] – за асоціацією квіток з яскраво вбраними дівчатами.

Назви *ка́лю, ка́леш* (*Geum coccineum* Sm., гравілат яскраво-червоний) від грец. καλλός «гарний» мотивується позитивними враженнями від яскравого забарвлення квіток цієї рослини. І у складеній назві *хубавия ка́лю* «тс.» [133, 175] ця ознака дублюється.

У болгарській ботанічній лексиці функціонують також і найменування з мотивувальною основою «назва об'єкта неживої природи». Вони походять від мотивувальних лексем, що належать до таких тематичних груп:

Космічні об'єкти, світила

- *Звезда* від псл. *gwezdā [БЕР 1, 622].

До таких відносяться назви рослин, умотивовані подібністю квітки до зірки: *звездàтка* (*Callitriche vernalis* W. D. J. Koch, болотяник весняний), *звездйца* (*Scabiosa* L., короставник, *Stellaria* L., зірочник [122, 42]). Пор. укр. діал. *zvizda bahńana* [260, 71].

Інші назви, похідні від *звездà*, можна пов'язати з подібністю до зірки суцвіття: *звèздел* (*Trifolium* L., конюшина, *Melilotus officinalis* L., буркун лікарський, *Medicago lupulina* L., люцерна хмелеподібна) [БЕР 1, 621], *звездàн* (*Lotus corniculatus* L., лядвенець рогатий) [БЕР 1, 621].

Вогонь

- *Огън* від псл. *agnь < *ogni-s «вогонь» [БЕР 4, 787].

Найчастіше флорономени, похідні від *огън*, умотивовані яскравими кольорами квітки: *òгненче* «декоративна рослина, інші назви – *пламък*, *пожарче*» [БЕР 4, 785] (найімовірніше, *Salvia splendens* Sellow ex. M. Roem. & Schult., шавлія сяюча) [122, 33], *огнянка* (*Adonis flammea* Jacq., горицвіт полум'яний). Проте назва *огнйвче* (*Anagalis coerulea* Schreb., курячі очка блакитні) [БЕР 4, 785] функціонує за аналогією до *огнйвец*, *огнйвче* (*Anagalis arvensis* L., курячі очка польові) [БЕР 4, 785; 256, 106] – рослини з яскраво-червоними квітками.

Інша мотивація цих назв – подібність усієї рослини за формою і/або кольором до вогнища: *òгниче* (*Valeriana officinalis* L., валеріана лікарська, *Chenopodium botrys* (L.) Mosyakin & Clemants, лобода запашна) [БЕР 4, 785].

- *Плaмeн* псл. **palmy* «полум'я» [БЕР 2, 299].

Рослини, назви яких походять від *плaмeн*, мають яскраво-червоні квітки або ж плоди: *плaмeницa* (*Fragaria* L., суниця, *Papaver rhoeas* L., мак дикий) [БЕР 5, 300], *плaм'як* (*Salvia splendens* Sellow ex. M. Roem. & Schult., шавлія сяюча) [122, 33].

- *Сняг, снeг*, від іє. **sneig^{uh}* «сніг» [ЕСУМ 5, 334].

До похідних від цієї лексеми належить *снeжник* (*Viburnum opulus* L., калина), що мотивується подібністю форми та кольору квіток до сніжинок.

До тематичної групи болгарських назв рослин, умотивованих візуальними характеристиками, можна віднести також *флорономени з мотивувальною основою «назва артефакта»*: *бардaчe, бардyчe* (*Nuphar lutea* L. & Smith, глечики жовті), від тур. *bardak* «глечик» – за подібністю квітки до глечика, *бyтyшчeтa* «чобітки» (*Aquilegia vulgaris* L., орлики звичайні) [87, 65] – за подібністю квітки до черевичків.

Сюди належить і назва *възeл* «вузол» (*Potentilla tormentilla* Neck., перстач випрямлений) [БЕР 1, 203] – імовірно, через вузлуватість або заплутаність стебел рослини. Назва *лeщeничe* від *лeщa* «лупа» (*Cardamine* L., жеруха) [87, 97] може бути вмотивована подібністю форми насіння до лупи. Назва *гaщички* від *гaщи* «штани» (*Aquilegia vulgaris* L., орлики звичайні) [87, 66], можливо, пов'язана з подібністю квітки до дитячих штанців. Подібністю квітки до кадила зумовлений ряд назв *кaндiлницa, кaндил, кaндiлo* (*Aquilegia vulgaris* L., орлики звичайні) [87, 66], *кaндiлчe* (*Ballota nigra* L., м'яточник чорний) [87, 242] від *кaндiлo* «кадило», з нгр. *κaντήλα* «лампа» [251, 480].

До найменувань, умотивованих подібністю до артефактів, відноситься також *къртyнa, крътyнa* (*Lagenaria vulgaris* Ser., тиква-горлянка). Не викликає сумнівів твердження В. Георгієва, який вважає назву латинізмом, від **cortuna*, що є контамінованою формою від *cortīna* «кругла посудина, казан» та *lagūna, lagōna* «опукла пляшка з вузьким горлом» [40, 47].

Чимало назв мотивуються подібністю квітки рослини до обрядової їжі: *прoсфopничe, прoсypничe* (*Abutilon avicennae* Gaertn., канатник Авіценни),

просфурник (*Abutilon avicennae* Gaertn., канатник Авіценни, м. Болград Одеської обл.) [БЕР 5, 778], від *прѡсфора* «обрядова церковна випічка» (з дгрец. *прѡсфорѡ*) [233, 146-147].

До флорономенів, що мотивуються подібністю частин рослини до артефактів, належить і *сѡблица, саблянка* (*Gladiolus* L.). Пор. серб. *сабља* [198, 654], хорв. *sablja, sabljica*, слн. *meček*, слц. *mečik*, польс. *mieczyki*, англ. *sword-grass*, нім. *Schwertel*). Також *свецилка* (*Verbascum* L., дивина) [87, 52]. Пор. чес. *císařská svíce, svíce královská* (*Verbascum thapsiforme* Schrad, дивина густоквіткова) [265, 77]. Назва *стѣкленка* (*Salicornia herbacea* L., солонець трав'янистий) може бути пов'язана з блиском стебел та квіток [256, 128].

До складних флорономенів, вмотивованих перцептивними ознаками, відносяться назви, похідні від словосполучень, семантика яких безпосередньо або опосередковано пов'язується з відповідними характеристиками рослин.

Назва *вихрогѡн* (*Eriophorum latifolium* Horre, пухівка широколиста) [1, 25] утворена від лексем *вѣхър* «вихор» (сила, під впливом якої переміщується насіння рослини) та *гѡня* «гнати» (дія, яку виконує насіння пухівки). Від лексем на позначення кольору та форми походить назва *картѡну* (*Viburnum opulus* L., калина звичайна) [1, 136] від тур. *kar* «сніг» (колір суцвіття) і *topu* «куля» (форма суцвіття). Найменування *черноврѣшка* (*Origanum vulgare* L., материнка звичайна) [1, 124] вказує на колір – *черен* «чорний» та частину рослини, яка має цей колір – *врѣх* «верхівка».

До флорономенів, умотивованих візуальними ознаками, належать також *златѡлист* (*Bupleurum rotundifolium* L, ласкавець круглолистий) від *златѡн лист* «золотий листок», *златоврѣх* (*Lilium martagon*, лілія лісова [1, 32]) від *златѡн врѣх* «золота верхівка», *пачкрѡк, пачикрѡк* (*Anemone hepatica* Miller, печіночниця) [1, 65], *синецвѣт* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) – від *син цвѣт* «синя квітка». Пор. укр. *синьоцвіт*, рос. *синцеветка*. Також *гологлѡвче* (*Globularia vulgaris* L., кулівниця звичайна, *Sanguisorba minor* Scop., родовик малий) від *гола глава* «непокрита голова», що мотивується подібністю квітки

до кулястої, волохатої та непокритої («голої») людської голови). Назву *крилобоб* (*Tetragonolobus siliquosus* (L.) Roth., тетрагоноглобус пурпуровий) [133, 42] можна пояснити округлою формою плоду (*боб*) та схожістю квітки з метеликом (*крила*).

У деяких назвах рослин згадується кількість їх частин, органів. Це, наприклад, *петоліст* (*Potentilla* L., перстач [БЕР 3, 425], *седмоліст* (*Aegorodium podagraria* L., яглиця звичайна, пор. серб. *седмолист* «тс.» [198, 12]). Назва *петокрѣст* (*Leonorus cardiaca* L., собача кропива звичайна [БЕР 5, 191] – це, можливо, спотворене *петонпрѣст* від *пет прѣста* «п'ять пальців» (за формою листка), під впливом іншого мотиватора *крѣст* (за візуальною подібністю стебла з супротивно розташованими листками до хреста), або ж назва обумовлена своєрідним «перехрещенням» стебла з листками – візуально сприйнятим як п'ятикратне), *пятожылки* (від *пет/n'am* < псл. *рѣтъ*) та *жылки* *Plantago* L., подорожник). Пор. укр. діал. *semižylnyk* [260, 280], польс. *pięciożyłki* (*Plantago major* L.) [265, 158].

До цієї групи відносяться також *зеленоліствен* (*Bupleurum rotundifolium* L., ласкавець круглолистий) – назва, вмотивована кольором відповідної частини рослини. Назва *лесичина-пачина* (*Corydalis solida* Sw., ряст ущільнений) [1, 80] мотивується подібністю пишного суцвіття рослини до лисячого хвоста (*лесичи* «лисячий»), а листків – до качиних лапок (*пачи* «качиний»). Назва *петлогашка* (*Corydalis solida* Sw., ряст ущільнений) [1, 80] від *петел* «півень» та *гашци* «штани» пов'язана з подібністю рослини до «штанів» із пуху й пір'я над лапками півнів окремих порід.

Деякі найменування мотивуються подібністю рослини одночасно до двох об'єктів: *жиловрат*, *жилоглав* (*Plantago* L., подорожник) [БЕР 1, 545]-листок подорожника округлою формою схожий на голову, а листовий черешок – на шию (*врат*), тоді як листові судини нагадують жили.

Назви *петрожилка*, *петрожилки* (*Plantago* L., подорожник) умотивовані подібністю листових судин до людських чи тваринячих жил. У окремих регіонах Болгарії функціонує варіант *петложилка*, *петлужилка*, *патрушилка*

[БЕР 5, 204-205]. Назва виникла, на думку авторів Болгарського етимологічного словника внаслідок переосмислення *петрожел*, *петрожил* (*Petroselinum sativa* L., петрушка посівна) [БЕР 5, 204-205]. На нашу думку, причиною такого переосмислення стало сприйняття рослини як атрибута фольклоризованої постаті св. Петра, який багато мандрував (звідси вибір дикорослої трави) і лікував хворих (подорожник – рослина, що завжди напхвата і поширена майже скрізь).

Окремі флорономени мотивуються формою частин рослини: *колелоліст* (*Bupleurum rotundifolium* L., ласкавець круглолистий) [БЕР 3, 425] від *колелò* и *лист*, *лист катò колелò* «листок, схожий на колесо».

Деякі назви вмотивовані подібністю окремих органів рослини до відповідних органів інших рослин – *ленолист* (*Thesium ramosum* Hayne, льнолистик гіллястий) від *лен* и *лист* [БЕР 3, 425].

Назва *поп-попадийка* (*Hyoscyamus niger* L., блекота чорна) [БЕР 5, 520-522], на нашу думку, пов'язана з жовтим кольором пелюсток, які нагадують папір. Адже священик асоціюється в народній уяві з письменністю – саме до нього зверталися з проханням прочитати або написати якийсь документ чи лист. Про це свідчать інші назви цієї рослини: *пиши поп*, *пишй-поп-марка* [БЕР 5, 520-522], де світлий колір квітки блекоти пов'язується з папером, темний – із чорнилом (маркою), а піп визначається як людина, яка вміє писати. Хоча назва *пишй поп*, на думку деяких дослідників, є переосмисленим *пишбоб* < *бйши боб* «поросячий біб» (*Hyoscyamus niger* L., блекота чорна), де *бйше* – діал. «порося». Імовірно, *пишбоб* < *бйши боб* кальковано з грец. *ύς* «свиня» та *κύαμος* «біб» [БЕР 5, 273].

Перцептивні характеристики відображені і в назвах *влячиградина* (*Vincetoxicum*, барвінок малий – рослина, що тягнеться («волочиться») по землі), а також *опадикòс*, *подикòс* (*Papaver rhoeas* L., мак дикий) [1, 81]. Ці назви можуть бути вмотивовані тим, що з маку при відцвітанні облітають пелюстки, як у старій людини випадає волосся. Назва *въртислънце* (*Helianthus* L., соняшник) [БЕР 1, 213] пов'язана із здатністю рослини

обертати квітку в напрямку сонця. Назви *гръбогледка* (*Lotus corniculatus* L., лядвенець рогатий) [87, 80], від *гръб* «спина» та *гледам* «дивитися», *гъзногледница* від *гъзно* «зад» і *гледам* «дивитися» (*Delphinium orientale* J. Gay, дельфініум східний) [1, 73] вмотивовані, на нашу думку, подібністю квітки до пташиного гузка, обернутого до реципієнта.

У болгарській ботанічній лексиці представлені й складені назви, що мотивуються зоровою перцепцією: *едър звездец* (*Melilotus officinalis* (L) Pallas, буркун лікарський) [87, 136]. Суцвіття рослини асоціюються з зіркою, про яку йдеться в іменниковому компоненті *звездец* < *звезда*, а означення вказує на висоту рослини – *едър* «великий» < псл. *ędrъ (jъ) [ЭССЯ 6, 66].

Серед досліджуваного матеріалу ми виявили флороніми, що містять у прикметниковій частині колірні ознаки, а в іменниковій – інші візуальні ознаки. Це, зокрема, складні найменування з гіперонімами – *жълто бїле* (*Melilotus officinalis* (L) Pallas, буркун лікарський) [87, 137], *жълта кїтка* (*Adonis vernalis* L., горицвіт весняний) [87, 180], *желтеникав бурен*, *желтеничева тревà* (*Chelidonium majus* L., чистотіл) [87, 213], *сїня бїлка* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [1, 156].

У складених найменуваннях, окрім колірних ознак, підкреслюються й такі візуальні характеристики як форма частин рослини (найчастіше плодів): *мòрав домàт*, *син домàт* (*Solanum melongena* L., баклажан звичайний) від *домат* (*Solanum lycopersicum* L., помідор; через тур. *tomates* (або грец. *τομάτα*, запозиченого з тур.) із франц. *tomate*, від ацтек. *tomatl* «набубнявіти» [БЕР 1, 411], *чёрна гулія* (*Solanum dulcamara* L., паслін солодко-гіркий) від іє. *gou- «круглий, кулястий» [БЕР 1, 293].

Іноді з колірними ознаками поєднуються й інші візуальні ознаки, наприклад, товщина частин рослини: *бял дебелец* (*Sedum album* L., очиток білий) [87, 73], наявність колючок: *бєли тръни*, *бяло тръне*, *бял трън* (*Eryngium campestre* L., миколайчики польові) [87, 72, 289].

У деяких випадках візуальні характеристики, виражені у прикметниковій частині, стосуються окремих органів рослини, на що вказує

іменникова частина: *бяла сурвіца* «білий дуб» [БЕР 7, 601], досл. «біла сира гілка», *чёрна сурвіца* «чорний дуб» [БЕР 7, 601], досл. «чорна сира гілка», *рѣшеткув корен* (*Carlina acanthifolia* All., відкасник акантолистий) «гратчастий корінь» [БЕР 2, 634].

Складені флорономени можуть указувати на подібність рослини до різноманітних об'єктів дійсності: *мòдра мётла* «синя мітла» (*Centaurea cyanus*, волошка синя), *бяла кàпка* «біла крапля» (*Galanthus elvesii* Hook. f., підсніжник Ельвеца), *стѣблена рѣшетка* «стеблова решітка» (*Carlina vulgaris* L., відкасник звичайний) [БЕР 7, 519]. Зокрема, відображається й подібність до інших рослин – *жѣлта вѣрбїна* (*Lysimachia* L., вербозілля – за подібністю листя рослини до вербового, пор. слц. *vr̋bina*, укр. вербейник, вербівник), *жѣлто лалє* (*Narcissus pseudonarcissus* L., нарцис) [87, 141] тощо.

Деякі флорономени, вмотивовані візуальними характеристиками, утворені від найменувань двох рослин: *гроздàт зюмбюл* (*Muscari racemosum* Mill., гадюча цибулька китицева [240, 28] від *грозде* (*Vitis* L., виноград) та *зюмбюл* (*Hyacinthus* L., гіацинт) – мотиваційною ознакою є подібність суцвіття рослини до грона винограду, а всієї рослини – до гіацинта. Аналогічно *гроздова черèша* (*Prunus padus* L., черемха звичайна) [240, 27] – від *грозде* (*Vitis* L., виноград), за подібністю супліддя рослини до супліддя винограду – та *черèша* (*Prunus avium* L., черешня), за подібністю зовнішнього вигляду всієї рослини, окрім плодів, до черешні), а також *дренлїка черèша* «слива, плоди якої схожі на кизиліві» [160, 381] від *дрен* «дерен, кизил» та *черèша*.

Доволі часто вживаються складені флорономени, що мотивуються подібністю рослин до частин тіла тварин. Наприклад: *кòнски зѣб* (*Erythronium dens canis* L., еритроній собачий зуб) [1, 31], *кòнско ребрò* (*Gladiolus illyricus* Koch, гладіолус) – за подібністю листка до кінського ребра, *пàчи перà* «качині пера» (*Achillea millefolium* L., деревій – за подібністю листків рослини до пташиного пір'я) [1, 146], *рїбена уста* «риб'ячий рот» (*Linaria vulgaris* Miller, льонок звичайний) [87, 216] – за

подібністю квітки рослини до розкритого рота риби. Назва *петелев грѣбен* «півнячий грєбінь», (*Rhinanthus crista-galli* L., дзвінець) [БЕР 5, 196] може бути зумовлена схожістю квітки і/або листка до півнячого грєбєня.

Поширені у болгарській ботанічній лексиці й складені найменування з антропоморфною семантикою. Вони можуть пов'язуватися з назвами людей чи частин їхнього тіла. Наприклад, *ханъм-чичє* (*Paeonia decora* Anders., півонія декоративна) [133, 226] походить від *ханъм* < *hanım* «туркеня» та *сісек* «квітка» [БЕР 3, 112; 17, 383]. Ця назва може пов'язуватися з яскравими та пишними квітками півонії, що нагадували вбрання турецьких жінок. Пор.: *рòшава кадъна* (*Chrysanthemum vulgare* Bernh., хризантема, звичайна) [87, 85] – рослина, в якій форма та яскравий колір квітки асоціюються з сукнею туркені.

Подібністю квітки рослини до зубів може мотивуватися назва *бàбини зъби* (*Astragalus glycyphyllus* L., астрагал солодколистий). Назва *момінско сърце* (*Dicentra spectabilis* (L.) Lem., дицентра прекрасна) [БЕР 4, 225] мотивується серцеподібною формою квітки, пор. чес. *srdcovka nádherná*, польс. *serduszka*, англ. *bleeding heart*, нім. *Tränendes Herz*.

Найменування рослин, що містять антропоніми, можуть одночасно бути пов'язаними з подібністю до інших рослин: *бàбино грòзде* (*Sedum* L., очиток) [240, 27] від *грòзде* «виноград» – назва, вмотивована подібністю листя рослини до плодів винограду.

Серед складених флорономенів, умотивованих перцептивними характеристиками, також є ті, що походять від найменувань артефактів. Найменування *пєтлев крѣст* (*Rhinanthus crista-galli* L., дзвінець) [БЕР 5, 196] можуть мотивуватися подібністю стебла з листками (із паралельним розташуванням останніх) до хреста. Назва *пòпова чàшка* (*Ranunculus acer* L., жовтець їдкий) [БЕР 5, 520] може бути пов'язана з подібністю квітки рослини до церковної чаші, якою священник користується під час богослужінь.

Поодинокі складені флорономени мотивуються однорідними характеристиками. У назві *ден и нощ* (*Viola tricolor* L.) [1, 104]

відображається забарвлення квітки – зі світлим та темним кольорами. Так само назва *ккодѣшки и петлѣ* (*Corydalis solida* Sw, ряст ущільнений) [БЕР 5, 195] мотивується подібністю рослини до «штанів» із пуху й пір'я над лапками курей та півнів окремих порід, а також до «сережок» у півнів).

2.3.2.2. Флорономени, вмотивовані смаковими ознаками.

Смакові характеристики, за якими оцінюють рослину, можна умовно поділити на п'ять основних груп: солодкі, гіркі, кислі, гострі, солоні.

До найменувань, умотивованих солодким смаком рослини або її частин, відносяться похідні від *благ* «солодкий, добрий на смак» < псл. **bolgъ* «світлий, добрий»: *благѣн, благѣнки* (*Mespilus Bosc* ex Spach, мушмула) [141, 191], *благѣн* (*Quercus* L., дуб – за смаком плодів [141, 138]), *слѣдица, слѣдѣнѣк* (*Glycyrrhiza glabra* L., солодка гола, пор. серб. *сладић* [198, 660], хорв. *sladić*, словен. *sladič, sladkirica*, слц. *sladič, sladornik*, укр. *солодець*), *слѣдѣниче* (*Pulmonaria officinalis* L., медунка лікарська), *слѣдѣнчо, слѣдѣняк* (*Quercus sessiflora* Salisb., дуб скельний), *слѣдѣнѣца* «алича» [БЕР 6, 844] від *слѣдѣк* «солодкий» < псл. **saldъ* «солод» [БЕР 6, 844].

У болгарській ботанічній лексиці представлені назви, пов'язані з гірким смаком рослин. Від *гѣрък, гѣръчѣв* < псл. **garъkъ* утворені назви *гѣръчѣвка* (*Fumaria officinalis* L., рутка лікарська) [БЕР 1, 266], *гѣръчѣвѣче* (*Gratiola officinalis* L., авран лікарський) [87, 102], *гѣръчѣче* (*Fumaria officinalis* L., рутка лікарська) [БЕР 1, 266], *гѣръчѣло* (*Erytharea centaurium* Pers., золототисячник) [87, 102], *гѣръчѣка* (*Sonchus oleraceus* L., осот городній) [ЭССЯ 7, 52]. Крім слов'янських за походженням флорономенів, сюди відносимо й грецизми *пекралѣда, пикралѣда* (*Taraxacum officinale* Weber, кульбаба лікарська, від нгр. *пикралѣда* (*Cichorium* L.) від *пикрѣс* «гіркий» [БЕР 5, 233]. До флорономенів, умотивованих гірким смаком рослини, слідом за В. Георгієвим, відносимо болгарські назви *иглѣка, аглѣка* (*Primula* L., первоцвіт), що з грец. *ἄγλυκος* «несолодкий, гіркий» [38, 14-15].

До складних назв, умотивованих перцептивними ознаками, відноситься також *гòроцвет* (*Primula veris* subsp. *suaveolens*, первоцвіт великочашковий) С. Младенова це найменування трактується як похідне від *гòров цвят*, де *гòров* означає «лісовий» [БЕР 1, 265]. Проте В. Георгієв вважає цю думку хибною та пропонує виводити *гòроцвет*, *гòроквец* із **горькцвет* «гіркий цвіт», аналогічно до згаданої загальнонародної назви *иглика*, *аглика*. Ми вважаємо переконливими аргументи вченого, що наведені найменування походять від лексеми *гòрѣк* у значенні «гіркий». Пор.: *грòквец*, *грòгвец* (Македонія), *грòчвец*, де *грок-* має значення «гіркий» [40, 15].

До найменувань, умотивованих кислим смаком рослини або її частин, ми відносимо похідні від *кисел* < псл. **kys-*: *киселѣц* (*Rumex acetosella* L., щавель горобиний, пор. слц. *kyselica*, *kyselina*), *киселик* (*Rumex acetosa* L., щавель кислий), *киселица* (*Malus silvestris* L., яблуня лісова), *киселиче* (*Oxalis acetosella* L., квасениця, пор. слц. *kyslička*, *kysel*), *киселяк* (*Oxalis acetosella* L., квасениця, пор. чes. *kyslička*, *kysánek*) [256, 30].

Найменування, вмотивовані пекучим смаком рослини або її частин, походять від кореня *лют* – «злий, пекучий» < псл. **ljutъ*: *люти́вец* (*Polygonum hydropiper* L., гірчак перцевий, пор. хорв. *ljutič* [256, 36, 198, 391], укр. *лютик*, *Ranunculus acris* L., жовтець їдкий), *люти́виче* (*Polygonum* L., гірчак або спориш) [256, 48], *лютица* (*Crocus* L., крокус) [87, 219], *лютлик* (*Ranunculus acris* L., жовтець їдкий), *лютник* (*Rumex acetosa* L., щавель кислий), *лютница* (*Ranunculus acris* L., жовтець їдкий) [87, 219].

До найменувань, умотивованих солоним смаком рослини або її частин, можна віднести *слану́тък* (*Cicer arietinum* L., нут) – рослина, що здатна виділяти солоний сік [97, 432] від заст. *слан* «солоний» < іє. **sal-* «сіль, солоний».

2.3.2.3. Флорономени, умотивовані одоративними ознаками.

Мотиваційною ознакою, що залягає в основу найменувань цієї групи, є запах рослини – приємний або неприємний. Зокрема, з лексемою *мирі́ша*

«пахнути» (з грец. *μύσμα* «приємні пахощі»), що в різних ситуаціях виражає поняття «пахнути» та «смердіти», пов'язані *миризлївка* «та, що гарно пахне» (*Anthoxanthum odoratum* L., пахуча трава), *миришилївка* «та, що різко пахне» (*Artemisia abrotanum* L., полин гіркий) [БЕР 4, 116], *миризлївче* «те, що має приємний запах» (*Calamintha* L., каламінта) [БЕР 4, 115].

Частина флорономенів, умотивованих одоративними характеристиками, походить від *смърдя* «смердіти», що з псл. **sm^brdēti* «неприємно пахнути». Наприклад: *смърдѧн* (*Stachys germanica* L., чистець німецький), *смърдѧлика*, *смърдѧка* (*Colutea arborescens* L., пузирник деревовидний, *Ligustrum vulgare* L., бирючина, *Pirus aucuparia* Gaertn., горобина звичайна) [БЕР 7, 219-220] тощо.

Треба відзначити, що у болгарських переселенських говірках також формуються назви з цією семантичною мотивацією, які невідомі діалектам метрополії. Наприклад, *вунитїць* «пахуча рослина, насіння якої кладуть до здобного тіста» – с. Калчево Болградського р-ну Одеської обл. [226, 24]. На думку дослідників, корінь *вон-* є результатом схрещення іє. **hod-n(ī)uō* «пахнути». Пор.: болг. *вонѧ* «неприємний запах», *вонѧ* «смердіти», серб. *вѡњ*, *вѡња* «неприємний запах», чes. *vůně* «приємний аромат», лат. *odor* «пахощі», норв., дан. *os* «випари») та псл. **wōx-* (як у бълг. *ухѧя* «гарно пахнути») [БЕР 1, 176]. У болгарських говірках метрополії *вонещица* – назва комахи (лат. *Blaps mortisaga*), яка видає неприємний запах [БЕР 1, 176].

Серед флорономенів із мотивувальною основою «назва об'єкта дійсності» ми виявили, зокрема, назву *пърчовка* (*Himathoglossum hircinum* Spreng., ременепелюстник козячий) від *пърч*, *пърч* «цап» [133, 181], яка мотивується різким запахом рослини («смердить, мов від цапа»).

Окремі флорономени походять від назв інших рослин (необов'язково споріднених за ботанічними параметрами): *лимѡника*, *лимѡнич* (*Melissa officinalis* L., меліса, пор. укр. *лимонна трава*, *лимонна м'ята*, *меліса лимонна*, рос. *лимонная трава*, *цитронмелисса*), *лимѡнче* (*Lippia citriodora* Kunth., вербена лимонна), *портокалка* (*Melissa officinalis* L., меліса).

2.3.2.4. Флорономени, вмотивовані тактильними ознаками.

Серед флорономенів, умотивованих тактильними характеристиками, вирізняється група з мотивувальною основою «назва дії». Ці найменування рослин пов'язані з такими твірними лексемами:

Бода «колоти» з іє. **bhod-*, **bhōd-* [БЕР 1, 61-62] > псл.**bodq* [ЭССЯ 2, 152].

До флорономенів, що походять від мотивувальної основи *бод-*, належать такі назви, як *бодл'ак* (*Caucalis daucoides* L., пазурник морквяний), *бодл'ок* (*Turgenia latifolia* Hoffm.) [БЕР 1, 62], *б'одерица* (*Xanthium spinosum* L., нетреба колюча). Пор. укр. діал. *колючки, не-займай* [95, 439], польс. *bodak* [ЭССЯ 2, 152]. Тактильними характеристиками мотивується також *б'одел* (*Carduus nutans* L., будяк пониклий). Пор. укр. діал. *бодець, не-тронь-мене* [95, 102], *bod'ak* [260, 80]. Про відповідні характеристики рослини свідчить і назва *бодл'анка* (*Tribulus terrestris* L., якiрці сланкі). Пор. укр. діал. *колючки* [95, 410].

Желя «жалити» із псл. **žędla* < **geldla* «жало» [БЕР 1, 533].

До флорономенів, що походять від мотивувальної основи *жел-*, відноситься, зокрема, *жёлка* (*Urtica dioica* L., кропива, пор. укр. діал. *жаслива*, чес. *žihlava, žihlavka*).

Леня «чіпляти, приклеювати» від псл. **lępiti* < іє. **loip-*, **lep-* [БЕР 3, 366-367, ЕСУМ 238-239; 257, 327].

До флорономенів, що походять від мотивувальної основи *лен-*, належать *л'єнка* (*Galium aparine* L., підмаренник чіпкий, пор. укр. *ленець*, слц. *lipkáč, lipkavec* [256, 82], луж. *lěpjaty sydrik* [2, 99]; *Alopecurus pratensis* L., лисохвіст лучний), *л'єнеш*, *лип'анка* (*Galium aparine* L., підмаренник чіпкий) [256, 82].

Режа «різати» з іє. **ure-g'h-/urōg'h* «ламати» [БЕР 6, 209; ЕСУМ 5, 92; 257, 531].

До найменувань, похідних від *рез-/реж-*, відноситься *рèзавец* (Sparganium L., їживник) [87, 136]. Пор. укр. діал. *різуха, різучка* (Carex acuta L., осока гостра) [95, 102].

Серед флорономенів, умотивованих тактильними характеристиками, є й ті, що походять від мотивувальних лексем – назв предметів. До таких відносяться найменування, що походять від назв тварин: *мишчє* «мишка» (Pulsatilla vulgaris Mill., сон-трава) [159, 398], *мишчєнца* «тс.» [1, 69] – рослина, що на дотик нагадує ніжне мишаче хутро. Одночасно ця рослина має назви, які походять від зоонімів *мàчка, котка, котенце* тощо: *коте, кòтенца, мàченца* (Anemone pulsatilla L., сон-трава лучна) [1, 69], що також умотивовані подібністю до пухнастого котячого хутра.

Назва *писан-кòтка* (Anemone pulsatilla L., сон-трава лучна) [1, 69] від *писàна* – дитячого та фольклорного «кішка, киця» та *кòтка* заг.-мов. «кішка». Семантичні дублети тут відіграють роль посилювачів перцептивних характеристик – листя та квітка рослини м'які на дотик, нагадують котячу шерсть.

Також тактильними характеристиками мотивується назва *катраника* (Viscaria L., смольовка). Походить від тур. *katran* «смола», що з араб. *qaṭrān* [БЕР 2, 276] – рослина, що липне, як смола.

Тактильні характеристики, що виявляються при контактуванні людини з рослиною, відображені у флорономенах, утворених від назв дії: *цвїкало* – від *цвїкам* «прискати водою» (Conium maculatum L., болиголов плямистий), *цвѣкалка* (Aethusa cynapium L., собача петрушка) від *цвѣкам* «бризкати», *църкало* (Conium maculatum L., болиголов плямистий) від *църкам* «бризкати, дзюрчати» – рослина має порожнисте стебло, крізь яке вільно проходить вода) [256, 67].

Серед флорономенів, умотивованих тактильними характеристиками, є ті, що утворені від мотивувальної основи «назва природної речовини». Наприклад:

Млеко «молоко». Одні дослідники обстоюють праслов'янське походження лексеми – з *malkā [253, 340]. Інші вважають, що *млєко* запозичено з германського *meluk-, або конкретно з гот. *miluks* [ЭСРЯ 2, 646; 257, 368].

Від мотивувальної основи *млек-* утворені флороназви *млєчник* (*Euphorbium* L., молочай, *Polygala vulgaris* L., китятки) [87, 254]. Пор. чes. *mlečnice*, польс. *mlecznica*). Також *жълта млєчка* (*Taraxacum officinale* Weber, кульбаба лікарська) [87, 95] – через молокоподібний сік, що виділяється на зламі стебла рослини).

Пяна, пена «піна» з іє. *(s)poimno-, *(s)poimnā [БЕР 6, 129].

Від мотивувальної основи *пен-* утворена назва *пенявец* (*Saponaria officinalis*, мильнянка лікарська – рослина, що піниться, пор. серб. *пенавац* [198, 632], хорв. *penavac*, *penušavka*).

Іноді тактильні характеристики рослини відображаються у найменуванні з мотивувальною основою «назва артефакта». Наприклад:

Сапун «мило» через сер.-грец. *σαλώνι*, нгр. *сало́уни* з лат. *sapo*, що має кельтське походження [БЕР 6, 492-493]. На думку інших дослідників, цю назву запозичено до болгарської мови через рум. *săpun*, що з роман. *săponet*, або через італ. *sapone* [БЕР 6, 492]. Від цієї мотивувальної основи утворено назву *сапунче* (*Herniaria* L., остудник, пор. чes. *husí mýdlo*, *kočičí mejdýlko*), *сапунарка* (*Saponaria officinalis*, пор. серб. *сапун-корен*, *сапун-трава*, *сапуњача* [198, 655], хорв. *sapun-koren*, *sapunjača*, чes. *kočičí mýdlo*, *mydlička*, слц. *mydelník*, *mydelnica*, укр. *собаче мило*), *сапунєница*, *сапунка* (*Herniaria* L., остудник) [БЕР 6, 492].

До складних флорономенів, умотивованих тактильними характеристиками, відноситься, зокрема, *шилобод* (*Ononis arvensis* L., вовчуг польовий), від *шило* «шило» та *бодà* «колоти» – рослина, що колеться так, як шило. Назва *милобод* (*Ononis columnae* All., вовчуг малий) [133, 43] пов'язана з тим, що шипи цієї рослини не такі гострі, як у її родича, *мили* «милі, слабкі, не колючі». До складних найменувань цієї підгрупи належить і *руноліст*

(*Filago arvensis* L., жабник польовий) [БЕР 3, 425]. На дотик листя цієї рослини нагадує вовну.

2.3.2.5. Флорономени, вмотивовані звуковими ознаками: *букїниши*, *букимиши* (*Conium maculatum* L., болиголов плямистий, від *буча* «гудіти» – рослина з порожнистим стеблом, що при потраплянні повітря всередину вібрує, породжуючи характерний звук, пор. серб. *бучумиж*, *бучумика* [198, 137]), *дрьнкàлка*, *дрьнкàчка* (*Capsella bursa pastoris* (L.) Medik., грицики). *Дрьнчїлка* – так у м. Трявна називають сорт яблук, насіння яких, коли плоди висушені, видає специфічний звук [БЕР 1, 438]. Назва *грохòлка* (*Pyrus malus*) від *грòхам* «grimіти», позначає сорт груші, у дозрілих плодах якої торохкоче насіння [133, 36].

До назв, пов'язаних зі звуковими характеристиками, належать *плюскавица* (*Silene venosa* Aschers., смілка звичайна) [1, 63], *плюскало* (*Colutea arborescens* L., пузирник деревовидний) [256, 67], *плюсковец* (*Papaver rhoeas* L., мак дикий) [256, 71]. Усі ці рослини мають квітку або плід у формі порожнистого міхура та можуть лускати при натисканні. Насіння вивільнюється із коробочки з характерним тріском. Аналогічно *пўкалец*, *пўкалче*, *пўкалки* від *пўкам* «луцати» (*Silene inflata* Sm., смілка звичайна – рослини, плоди яких після досягання луцать) [87, 332], *тракàчка* (*Capsella bursa pastoris* (L.) Medik., грицики) [256, 70] тощо.

2.3.3. Семантичні характеристики флорономенів, умотивованих особливостями росту та розмноження.

Такі характеристики стосуються переважно культурних рослин, коли назва формується на основі спостережень землероба щодо особливостей культивування. Проте ці мотиваційні ознаки реалізуються і при номінації деяких дикорослих рослин, наприклад: *невèхниче*, *неувяха* (*Xeranthemum annuum* L., безсмертки звичайні) [1, 174].

У ряді випадків така мотиваційна ознака, як особливість росту, реалізується у ботанічних найменуваннях, утворених від назв пір року, місяців, пір доби, святкових дат тощо, серед них:

а) флорономени, що походять від назв пір року: *зімниця* «пшениця, яку висівають восени», пор. укр. *озимина*, також *зим'як* – сорт груші, що зріє пізно восени [256, 158], *лётницъ* (у троянському говорі пшениця, яку висівають у січні чи в лютому [БДПМ IV, 212]), *есёнк'овица* «фрукт, що дозріває восени» [141, 139], *зимник'ня* – груша або слива, плоди якої дозрівають ближче до зими [БЕР 1, 640];

б) флорономени, що походять від назви місяця висаджування рослини та її цвітіння, дозрівання плодів тощо: *йàгусник* (від *йàгус* – діалектний варіант назви місяця *àвгуст*, тобто серпень), *йàгусница* – груша, плоди якої дозрівають у серпні [БДПМ II, 175], *мартениче*, *марта* (*Tussilago farfara* L., мати-й-мачуха) [БЕР 3, 672] Пор. серб. *марта*, *мартуца* (*Tussilago farfara* L., мати-й-мачуха) [198, 482-483].

Мотиваційні ознаки часу появи та цвітіння рослин реалізуються і у флорономенах із мотивувальною основою «назва кліматичного явища»: *мразец* (*Colchium autumnale* L., пізньоцвіт осінній). Пор. серб. *мразовац* [198, 134], укр. *мороз*, *морозець*). Також *сніжнице* (*Galanthus nivalis* L., підсніжник звичайний) [1, 36] – рослина, що проростає та цвіте під час танення снігу (пор. луж. *snězučka*, *snězynka* [2, 98]).

Найменування з мотивувальною основою «назва частини доби» вживаються переважно щодо рослин, квіти яких розкриваються не вранці, як у більшості, а надвечір. Це такі назви, як *вечєрник* (*Melandrium album* (Mill.) Garcke, куколиця біла, *Hesperis matronalis* L., фіалка нічна), *вечєрнице* (*Ajuga*) [БЕР 1, 140] – рослина, квітка якої розкривається ввечері. У болгарській ботанічній лексиці представлені й складні назви, пов'язані з часом цвітіння: *заран-вєчер* (*Convolvulus sepium* (L.) R. Br., березка польова) [133, 142] – рослина, квіти якої ввечері розкриваються, а вранці закриваються (ніби «плутають» ранок із вечором).

На час цвітіння та збирання рослин указують також флорономени з мотивувальною основою «назва свята»: *гєргєвка* (*Convallaria majalis* L., конвалія) [1, 29], *гєргєовче* (*Ajuga*) [БЕР 1, 237] – рослина, що цвіте на *Гєргєовден*, тобто святого Юрія (6 травня). До цієї групи найменувань належать також *димїтриче*, *димїтровка* (*Chrysanthemum* L., хризантема) [БЕР 1, 391-392] – від назви свята *Димитровден* «св. Дмитра» (відзначається 25 жовтня (8 листопада) – приблизний час цвітіння рослини. Крім того, *янювичка* (*Achillea millefolium* L., деревій звичайний) [1, 146], *яновичка* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [98, 24]. Рослина з назвою *єнювчец* (*Galium verum* L., підмаренник, справжній) [98, 36] використовується в магічно-лікувальних обрядах на Івана Купала [220, 147, 151].

Із назвами свят пов'язані й такі флоронайменування як *лазаркїня* (*Asperula odorata* L., маренка пахуча), *лàзарниче* (*Myosotis palustris* L., незабудка болотяна, *Veronica officinalis*, вероніка лікарська), *лàзарче* (*Geranium robertianum* L., герань Роберта) – рослини, якими квітчалися дівчата – учасниці святкового дійства *лазаруване* (відбувалося у *Лàзаровден* – свято на честь воскресіння Лазаря, напередодні Вербної неділі) [БЕР 3, 279-280].

Деякі складні назви рослин також пов'язуються зі святковими датами, оскільки з цими святами збігаються поява, цвітіння, дозрівання рослини тощо. Наприклад, *великденче* (*Calamintha alpina* (L.) Moench, щєбрушка альпійська, *Lamium purpureum* L., яснотка пурпурова) – назва рослин, які збирають на Великдень та використовують у ритуальному обмиванні водою дівчат та маленьких дітей. Це саме найменування для *Lithospermum purpureo* L., воробейника пурпурового, *Ornithogalum tenuifolium* Guss., рястки вузьколистої, *Taraxacum* Weber, кульбаби пов'язане з тим, що ці рослини, за народними спостереженнями, розквітають у час, найближчий до Великодня [256, 163]). Часом цвітіння вмотивована назва *гєргєòвденче* (*Convallaria majalis*, конвалія) [1, 29], пор. мак. *гурґєвче*, *гурґєвденче*) – День святого Георгія (Юрія), що припадає на травень.

Окремі флорономени містять абстрактну вказівку на час: *гладниче*, *гладниччи* (*Draba verna* L., крупка весняна) [98, 32] – рослина, що проростає та цвіте в той час, коли ще немає харчових культур – у «голодну» пору). Також *рѣнузрѣйкъ* – абстрактна назва фруктових дерев, плоди яких дозрівають рано, *ладолѣж*, пор. хорв. *hladolež* (*Convolvulus sepium* L.) [133, 142] від *лад*, *клад* «прохолода» та *лежа* «лежати» – рослина, яка розповзається по землі («лежить»), а її квіти розкриваються тоді, коли настає прохолодний вечір.

Цікавою з погляду семантики є назва *лажитрѣва* «весняна рослина з дрібними білими квітками, яка з'являється раніше за траву» (с. Страшимир, Маданський край, Родопи [БДПМ II, 198]), тобто «перехитрює», «обманює» її, від *лажа*, *лъжа* «обманювати».

Серед болгарських народних флорономенів ми виявили назви, вмотивовані місцем поширення рослин. До них відносяться флоронайменування з мотивувальною основою «назва іншої рослини». Вони вживаються для номінації рослин (переважно трав'янистих), які поширені поблизу інших фітооб'єктів (деревних рослин). Наприклад: *бориче* (*Vaccinium myrtillus* L., чорниця), *боровіна* (*Vaccinium myrtillus* L., чорниця, пор. серб. *боровица*, *боровъча* [198, 488], хорв. *borov(n)ica*, *borovnjača*, укр. *боровниця*) [256, 151], *боровниџа* (*Vaccinium vitis-idaea* L., брусниця) [Аврамова, 110] від *бор* «сосна». Від *дѣб* «дуб» утворені *дѣнче* (*Teucrium chamaedrys* L., самосил гайовий) [БЕР 1, 453], *подѣбиче* (*Teucrium chamaedrys* L., самосил гайовий) [98, 70]. Пор. серб. *дубац*, *дубчац* [198, 464], укр. *дубрівка*, *дубрівник*). Також *подѣбец* (*Potentilla argentea* L., перстач сріблястий) [87, 125]. Пор. укр. *dubrovka* [260, 292].

Серед найменувань рослин, умотивованих місцем поширення, ми виявили цікаву групу флорономенів, утворених від мотивувальних лексем «назви тварин, у середовищі яких поширена рослина». Це, зокрема, *жаба* «жаба», псл. **gēbā* < **g^wēbhā* [БЕР 1, 520]. До флорономенів, що походять від цієї лексеми, належать: *жабѣнѣяк* (*Myosotis palustris* L., незабудка болотяна) [БЕР 1, 520], *жабѣяк* (*Mentha silvestris* L., м'ята лісова) [87, 140], *жабѣуѣяк*

(*Lemna minor* L., ряска мала) [87, 82]. Це рослини, що поширені у зволоженій місцевості, у безпосередній близькості до водоймищ, де водяться жаби. Пор. укр. *жабл'ачки* (*Caltha palustris* L., калюжниця болотяна) [46, 181].

Досліджуючи флороназви, вмотивовані місцем поширення рослин, ми виявили групу найменувань із мотивувальною основою «назва біотопу».

Сюди, зокрема, належать назви, похідні від *блато* «болото» *бл'атия*, *бл'атник* (*Lythrum salicaria*, пор. укр. *бурячок болотний*) [256 1, 153], *блатняк* (*Caltha palustris* L., калюжниця, пор. чес. *blatuch*, *blatucha*, *blaťouch*), *бл'атниче* (*Caltha palustris* L.) [БЕР 1, 54].

Болгарські флоронімени можуть походити і від назв біотопів із кількома розпізнавальними екологічними особливостями. Так, від назви *ливада* «левада» утворені флоронайменування: *ливадел* (*Leucosium aestivum* L., білоцвіт літній) [87, 185], *ливадина* (*Poa pratensis* L., тонконіг лучний) [256, 153], *ливадник* (*Orchis palustris* Jacq, зозулинець болотяний, *Spiraea* L., таволга, *Filipendula vulgaris* Moench., гадючник звичайний) [БЕР 3, 389-390].

Назви *лог'ачка*, *луг'ачка* (*Carlina acantifolia* All., колючник акантолистий, *Dipsacus* L., черсак) [256, 150] також умотивовані місцем поширення рослин. Дослідники вважають, що *лугачка* – це переосмислене *логачка*, від **legh-* «полога місцевість» [БЕР 3, 450].

Серед досліджуваних номенів ми зауважили також флоролексеми з мотивувальною основою «назва біотопу, обмеженого чи створеного штучно»: *подрумиче*, від *по* та *друм* з грец. *др'омос* «шлях» (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська) [БЕР 1, 433] Пор. укр., рос. *подорожник* (*Plantago* L., серб. *попутница*, *попутњача* [198, 361]), *др'умче* (*Nasturtium officinale* R.Br., настурція лікарська), *подпл'етник*, від *под* та *плет* «пліт, тин», *подплетуша* (*Lamium purpureum* L., яснотка пурпурова) [БЕР 5, 470], *подурица* (*Lamium maculatum* L., яснотка плямиста) <*п'одв'орица*> *двор* [БЕР 5, 470].

У деяких найменуваннях рослин відбиваються характеристики *грунту*, в якому ростуть. Наприклад: *говнушки* (*Prunus cerasus* L., вишня) від *говн'о* –

рослина, що найкраще пристосовується до ґрунтів-гнійників; *каменàрче* (*Draba aizoides* Wahlenb., крупка айзоподібна) від *ка̀мен* «камінь» – рослина, що проростає на кам'янистих ґрунтах, *песъча̀рка*, *песъчнїца*, від *п̑ясък* «пісок» (*Arenaria serpyllifolia* L., піщанка, пор. серб. *пешченица* [198, 45], хорв. *pieskarica*, *pesčanka*, слн. *pesčenica*, *pesčanka*, англ. *sandwort*, нім. *Sandkraut*).

Особливості росту рослин виявляються і в таких назвах як *къртул* (*Festuca spadicosa* L., костриця брунатна) – коли ця трава відмирає, після неї лишаються пагорбки, схожі на кротячі [133, 43]. Інша назва – *сирàче* (*Merendera sobolifera* Fisch. et C. Mey, мерендера паросткова) [133, 43] – мотивується тим, що ця трава виростає рано навесні, коли ще немає інших.

Серед складних назв, умотивованих особливостями росту та розмноження, можна виділити *ветрогòн*, *вихрогòн* (*Eriophorum latifolium* Норре, пухівка широколиста) [1, 25]. Назви рослин можна пояснити тим, що їхнє насіння (або відмерла наземна частина) переноситься вітром. Інша назва, яка пояснюється особливістю розмноження рослини – *сечосёмка* «кавун, із якого легко видобути насіння» [БЕР 6, 607] від *сека семка* «сікти насіння».

Цікавим прикладом складної назви, вмотивованої особливістю розмноження рослини, є *коловòз* (*Ononis spinosa* L., вовчуг колючий) [133, 43] від *возя с кола* «везти возом», адже вовчуг має здатність чіплятися до різних предметів, зокрема й до коліс воза, який проїздить там, де росте ця рослина.

2.3.4. Флорономени, вмотивовані походженням рослин.

Рідкісними у болгарській ботанічній лексиці виявляються флорономени, вмотивовані походженням рослин. Серед них – назви з мотивувальною основою «власне ім'я людини». Наприклад, *ка̀лчуу* (*Solanum tuberosum* L., від Калчо – ім'я людини, яка вперше принесла картоплю до болгарського регіону Тревненско, – власне, там і функціонує ця назва). Найменування *муткурче* (*Camellia japonica* L., камелія японська), що використовується у м. Шумен,

пов'язано з прізвищем генерала Муткурова, який привіз туди цю рослину [133, 73].

Крім того, ми виявили назви з мотивувальною основою «власне найменування географічного об'єкта». До таких відносяться *брашòвки* (сорт квасолі, від назви румунського міста *Брашòв*, звідки цей сорт, імовірно, завезений до Болгарії). Також *шумненче* (*Matthiola odorata* (Jacq.) Kuntze, матіола пахуча) від *Шумен*, відома у районі міста Разград, оскільки матіола була завезена до цього краю саме з Шумена [133, 73].

Назви *стамбòлка* «сорт яблук», *стамбòлки* «сорт черешні/сливи», *стамбòлче* (*Dahlia variabilis* L., жоржина) через тур. *Istanbul, Istanbul* (нині м. Стамбул, Туреччина) < нгр. *εις τήν πόλιν* «у місті, до міста» [БЕР 7, 428] може бути пов'язана з уявленнями походження цих рослин зі Стамбула.

2.3.5. Флорономени з більш ніж однією семантичною ознакою.

Для складених болгарських найменувань є характерною наявність більш ніж однієї семантичної характеристики. Часто компоненти складеної назви мають різну семантичну мотивацію.

Так, іноді назва рослини може бути зумовлена зовнішнім виглядом, схожістю рослини до іншого об'єкта дійсності. При цьому така схожість часом спонукає до використання рослини з відповідною метою. До таких назв відноситься *пиш-пиш-кукла* (*Papaver rhoeas* L., мак дикий) [1, 81]. Компонент *кукла* «лялька» може пояснюватися тим, що плодова коробочка маку нагадує голову, тому мак може слугувати для виготовлення ляльки. Такі саморобні іграшки були відомі і в інших народів: зокрема, у Франції діти майстрували з макових квітів фігурки, відгинаючи пелюстки донизу та зв'язуючи бадилінкою, щоб вийшла сукенка [74, 269]. *Пиш-пиш* – це, імовірно, звук, який має видавати іграшка, якщо на неї натиснути. Або ж болгарське *пиш-пиш* – це дитяча назва для акту сечовипускання («пісь-пісь»), пор. *пишка* розм. «статевий орган хлопчика», *пишкам* дит. «мочитися». Можливо, така асоціація виникає, коли при натисканні на макову недозрілу

коробочку витікає сік. Отже, квітка маку (разом із плодовою коробочкою) схожа на фігурку людини і тому може використовуватися як лялька.

До назв, умотивованих візуальними і тактильними характеристиками, належать, зокрема, *глависто трънче* (*Dactylis glomerata* L., грястиця збірна, *Pulicaria* L., блошниця), які позначають колючі рослини з квіткою або плодом, подібними до людської голови. Також у флорономенах можуть поєднуватися тактильні ознаки з колірними: *черен трън* (*Ononis arvensis* L., вовчуг польовий), де *трън* походить від іє. **(s)ter-* «колюча стеблина, колючка» [ЕСУМ 5, 551, ЭСРЯ 4, 48-49], пор. серб. трн, хорв. trn «колючка», укр. терен (*Prunus spinosa* L., терен колючий), тернина «тс.», рос. тёрн, терновник, білор. цёрн, польс. ciernь, чес. trn, слц. tŕň, вл. čerň, нл. šerň «тс.» тощо [ЕСУМ 5, 551]. Тактильними й візуальними характеристиками мотивується назва *пърлива бѣлка* «пекуча трава» (*Ranunculus acris* L., жовтець їдкий) [133, 258].

Із функціональними характеристиками (зокрема, здатністю рослини діяти на конкретний орган) можуть поєднуватися колірні ознаки: *сѣня жлъчка* «синя жовч» або «синій жовчний міхур» (*Cichorium intybus* L., цикорій дикий – у медицині відвари цих трав застосовувалися як жовчогінний засіб, для покращення секреції жовчного міхура, виведення каменів [1, 118; 166, 179]). Найменування *жѣлта боя* «жовта фарба» (*Rhamnus saxatilis* Jacq., жостір фарбувальний) [БЕР 1, 563] може мотивуватися здатністю рослини забарвлювати у жовтий колір Назва *жѣлта подквѣса* (*Galium verum* L., підмаренник справжній) пов'язана з забарвленням квітки рослини та з тим, що її використовують, щоб пришвидшити процес скисання молока [14, 110].

У назві рослини можуть відображатися її зорові характеристики та місце поширення: *ливадна опѣшчица* (*Alopecurus pratensis* L., лисохвіст лучний [1, 20]) – рослина, поширена на левадах, квітка якої нагадує хвіст – *опѣшчица*. Аналогічно *жѣлта ливадѣрка* (*Rhinanthus major* Ehrh., дзвінець великий), *червѣна ливадѣрка* (*Orchis palustris* Jacq., зозулинець болотяний) [БЕР 3, 389].

Колірними характеристиками та місцем поширення можна пояснити й *гòрски синчèц* (*Scilla bifolia* L., проліска дволиста) – рослина, що росте в лісі та має синє забарвлення квітки, *блàтски пòвет* (*Solanum dulcamara* L., паслін солодко-гіркий) [БЕР 1, 54] – рослина з гнучким стеблом, поширена у болотистій місцевості.

Назва *зàйча мàсть* (*Ranunculus ficaria* L., пшінка весняна) [133, 259] пов'язана з тим, що рослина поширена на луках (там, де харчуються зайці) та з тактильною ознакою: її стебла слизькі (масні) на дотик.

Деякі складені найменування містять указівку на візуальні характеристики рослини та на час появи цих рослин, цвітіння тощо. Наприклад, *снèжно кокìче* (*Galanthus nivalis* L., підсніжник звичайний) [1, 36]. Якщо компонент *кокìче* мотивується візуальними ознаками (малий розмір квітки, з грец. *κοκχίτης* «зернятко» [БЕР 2, 534]), то означення *снèжно* можна пов'язати і з білим кольором квітки, і з тим, що рослина з'являється і зацвітає, щойно лише починає сходити сніг. Пор. *каръчичек* (від тур. *kar* «сніг», *çiçegi* «квітка»), укр. *підсніжник*, рос. *подснежник*, польс. діал. *pszebiśnieg* тощо.

До флорономенів, компоненти яких мотивуються перцептивними характеристиками та походженням, належить назва *божигрòбски босìлек* (*Artemisia abrotanum* L., полин гіркий) [133, 36], де *божигрòбски* вказує на уявне, міфічне місце *божи грòб*, звідки рослина була принесена, а *босìлек* пов'язується зі словом βασιλεύς «цар», через найменування *босìлек* (*Ocimum basilicum* L., васильки справжні), вмотивоване особливим, благородним запахом рослини.

Найменування рослин із означальним компонентом *див* «дикий».

Лексему *див* «дикий» Д. І. Едельман характеризує як похідну від і.е. *deǵō «Бог, небесний» (пор. праір. *daiça- «Бог, божество», д.інд. dáivya- «божественний, властивий Богові», лат. *deus*, лит. *diẽvas*, латис. *dievs*, ст.-прус. *deiws*, *deuwis* «Бог»). Пізніше в іранських мовах це слово набуло негативного значення: пізньюавестійське *daēva*- «демон», *daēvī* «чортиця»,

дперс. *daiva*- «демон», середньоперс. *dēv* «поганий» тощо [249, 162-164]. Із цим значенням функціонують іранські запозичення й у слов'янських мовах: д.-рус. дивъ, укр. див «злий дух» [ЭСРЯ 1, 512].

Водночас науковці висувують гіпотезу, що дикі (неприручені) тварини та дикорослі рослини у ряді мов (зокрема, індоєвропейських) характеризуються як «Божі» (такі, що існують волею Бога, без впливу людини). Так, Д. І. Едельман наводить кілька іранських флорономенів, похідних від **baga-* у значенні «Бог»: язгулямське *vaṇ* «дика вишня, сорти *Cerasus tomentosa* (Thunb.) Wall., вишня повстиста, *Cerasus verrucosa* Franch., вишня бородавчаста. Дослідниця вважає, що прототипом цих слів могла бути ознака **bag-ina-* або ж **bag-n(i) ja-* «божа, вирощена Богом», на відміну від садової вишні [249, 161-162]. Аргументами на підтвердження цієї гіпотези може бути і сербська назва вовка *dīvli nās* «дикий пес» [249, 162], болгарська назва рослини *dīvo grōzde* (*Prunus spinosa* L., терен колючий, *Vaccinium myrtillus* L., чорниці звичайні та *Vitis silvestris* L., виноград лісовий) [240, 26] «виноград, що росте сам, дикий виноград». Подібний зв'язок відображено і в сербській назві *дивље грожђе*, «дикий виноград» для *Ribes alpinum*, смородини альпійської [240, 26, 27].

Іншу конотацію означення *див* «дикий» виявляємо у флорономені *dīva череша* (*Prunus mahaleb* L., магалебська вишня, *Prunus chamaecerasus* Jacq., вишня чагарникова та *Physalis alkekengi* L., фізаліс) [240, 27]. Рослини з цією назвою якої вживають у їжу, проте їхні плоди терпкі на смак. Можливо, в цьому випадку *dīva череша* означає «черешня, яку посадила не людина, а нечиста сила». Підтвердженням цього може стати українська назва рослини *Prunus mahaleb* L. – *антипка*, яку виводять із тур. *anter* «вишня» [ЕСУМ 1, 76]. Пор. серб. *турска вишня*, укр. *турецька вишня* [240, 28] «тс.». Можливо, під впливом народної етимології відбулося схрещення тур. *anter* та укр. *антипка* «чорт» – вишня, яку посадила не людина, а нечиста сила (плоди магалебської вишні неїстівні, чагарник використовується як прищепи для культурних сортів вишні та черешні) [228, 231]. Аналогічно укр. *чортова*

вишенька (*Prunus chamaecerasus* Jacq., вишня чагарникова) [240, 28] – «вишня, яку посадив чорт». Пор. чes. *třešně liščí* «черешня лисяча», *třešně psi* «черешня собача», де також відображено семантику несправжності, вторинності, обману.

Болгарські флорономени з означенням *див* «дикий» можуть реалізувати один із двох семантичних відтінків поняття *дикий*:

1. Дикий, вирощений Богом (їстівні або привабливі на вигляд рослини). До таких належить *див кевевіз* «дика селера» (*Anthriscus cerefolium* (L.), кевель ажурний) [87, 652]. Застосовується, подібно до селери, в кулінарії як спеція, а також у народній медицині. Ця рослина вважається культурною, а ознака дикий характеризує її як менш популярну в сільському господарстві, порівняно з селерою.

2. Дикий, вирощений нечистою силою, дияволом (дикі неїстівні або отруйні рослини, непривабливі на вигляд, колючі тощо). Такими назвами є *див пунєр* «дикий перець» (*Daphne mezereum* L., вовчі ягоди, пор. укр. *дикий перець*, чes. *divoký pepř*) [1, 107], *дїва кр̀аставица* (*Escbaliu elaterium* (L.) A. Rich., скажений огірок) [БЕР 2, 720] від *кр̀аставица* (*Cucumis sativus* L., огірок). Плоди цих рослин подібні за деякими зовнішніми ознаками, але отруйні.

Флорономени з трьома семантичними ознаками

За структурою це – переважно трилексемні найменування або дволексемні складені назви, де один із компонентів виражений складним словом. У слов'янських мовах подібні найменування трапляються порівняно рідко: луж. *běla wowča rutwica*, *dźiwje jandžeske zelo*, *swjateje Marcyne mantlki*, *swjatoħ Janowy pask* [2, 167], серб. *пусти баба коњу крв*, укр. *люби мене не покинь* тощо.

До таких флорономенів належать як дволексемні (якщо один із компонентів або обидва є двоосновними), так і полілексемні.

У болгарській флоролексиці функціонують складені назви, в яких усі компоненти вказують на перцептивні характеристики. Найчастіше

перцептивні характеристики стосуються різних частин рослини. Напр., *остролістно лютиче* (*Ranunculus acris* L., жовтець їдкий) [БЕР 3, 425] – рослина, листки якої на вигляд гострі, а квітка – пекуча на смак. Назва *целолістен півит* (*Clematis integrifolia* L., ломиніс цілолистий) [1, 72] мотивується тим, що листки рослини цілі, не розщеплені, як у ломиноса винограднолистого (*Clematis vitalba* L.), а стебло – витке. Іноді перцептивні характеристики пов’язані лише з одним із органів рослини: *листоюден двулістник* (*Listera ovata* (L.) R. Br., зозулині сльози яйцеподібні) [БЕР 3, 425] – рослина, яка має два листки, що ніби надгризені.

У деяких складених назвах перцептивні характеристики виражені у прикметниковій (двоосновній) частині, функціональні – в іменниковій: *главокòренна диланка* (*Corydalis solida* Sw., ряст ущільнений) [БЕР 2, 635] – рослина, корінь якої нагадує голову, та яка використовується у магичній практиці для руйнування любовного зв’язку, для відвороту.

Проте серед флорономенів із більш ніж двома семантичними ознаками найчастіше у болгарській ботанічній лексиці вживаються назви з кількома простими компонентами. Це можуть бути найменування, де відображаються візуальні характеристики та місце поширення: *блàтен жьлт корен* (*Iris pseudoacorus* L., півники болотяні) [БЕР 2, 634]. Назва може містити означення див «дикий», також указуючи на місце поширення рослини, та означення, що характеризує зовнішній її вигляд: *червèни дїви черèшки* (*Vaccinium vitis-idaea* L., брусниця), *чèрни дїви черèши* (*Vaccinium myrtillus* L., чорниця) [БЕР 1, 383].

Деякі флорономени пов’язані з функціональними та перцептивними характеристиками. Так, *лèкарски чер кòрен* (*Symphytum officinale* L., окопник лікарський) [БЕР 2, 634] вказує і на лікувальні властивості відповідної частини рослини (кореня), і на її зовнішній вигляд (чорний колір).

Окремі флорономени з більш ніж двома семантичними ознаками вказують на час збирання рослини, і водночас – на її зовнішній вигляд (трав’яниста, деревна тощо): *бàбина відина тревà*, рослина, яку збирають на

свято, що має назву *Видовден* – день святої Віди, «баби Віди» (15 червня) [БЕР 1, 23],

Часто вживаються назви, один із компонентів яких є гіперонімом, другий – вказує на захворювання, яке лікує ця рослина, третій – на особу, для якої рослина призначена: *мъжка клінава тревà* (*Sanguisorba officinalis* L., родовик лікарський) [87, 127], *жёнска клінава тревà* (*Ranunculus ficaria* L., пшінка весняна) [87, 64], *жёнска клінова тревà* (*Orchis morio* L., зозулинець салеповий) [1, 49].

2.4. Флорономени з неоднозначною семантичною мотивацією.

Під неоднозначною семантичною мотивацією ми розуміємо можливість семантичного співвіднесення похідної назви не з однією твірною лексемою, а з кількома. Вибір дослідником мотиватора при цьому залежить від ступеню переконливості зв'язку між похідним та твірним поняттями. О. О. Селіванова пропонує термін **подвійна мотивація** – наявність в одному слові двох можливих твірних основ (або/або). При дослідженні лексем із подвійною мотивацією окреслюються два шляхи творення слова [194, 468].

До таких належить назва *жаборія* (*Sedum* L., очиток) [БЕР 1, 520; 176, 91]. Дослідники пропонують виводити її з псл. **žabryjь*, вважаючи, що мотивацією слугують цілющі властивості рослини: очиток використовується для лікування виразок та нарывів на язиці – слн. *žaba*, *žabka*. Пор. слц. діал. *ziabre*, *zjabra*, чес. *žábrý*, вл. *zabr*, польс. *żaba okosona* «молочниця» [176, 96]. Можливе й інше пояснення назви – *жаборія* асоціативно пов'язана з *жабуркам*, *жабуря се* «пускати бульбашки у воді», оскільки рослина використовувалася для полоскання горла. Пор. *гърличе* (*Sedum maximum* L., очиток великий) [256, 170]. Окрім того, назва *жаборія* від *жаба* може мотивуватися подібністю кольору наземної частини рослини до забарвлення тіла жаби.

Назва *жабрèй* (*Linaria vulgaris* Mill., льонок звичайний) [176, 90] позначає рослину з характерною формою квітки. Суцвіття та квіткова чашка льонка відзначаються особливою структурою: квітка ніби вкрита пухирцями, суцвіття також схоже на пухирі. Пор. укр. *жабрій* (*Stachys* L., чистець), рос. *зябрей*, *зябурь* (*Stachys* L., чистець), *жабра* (*Linaria* L., льонок), нл. *žybra* (*Lamium* L., яснотка) [175, 90-91] – рослини, квіти яких нагадують пухирчасте тіло жаби. Крім того, квітка льонка та яснотки схожа на морду з роззявленим ротом, що асоціюється з жабою. Пор. *жабò дете* «дитина, що народилася з широко розкритим (роздертим) ротом» [БЕР 1, 521].

Немає одностайної думки щодо мотивації назви *изсїпниче* (*Herniaria incana* Lam., остудник сірий) [256, 86-87]. Вважалося, що відвар цієї рослини спряє загоєнню переломів – від *сїсїня* «зламати» [256, 86-87]. Інша версія – вживаючи рослину внутрішньо, людина позбавляється грижі – *изсїпване* [14, 126; 133, 180].

До найменувань рослин із неоднозначною семантичною мотивацією належить *видовиня* (*Anagalis arvensis* L., курячі очка польові – рослина, що покращує зір [256, 72]. Однак у Болгарському етимологічному словнику це найменування ідентифікується як похідне від назви свята – *Видовден* – 15 червня, що є орієнтовним початком цвітіння рослини [БЕР 1, 144]).

Неоднозначна семантична мотивація виявляється у назвах *гўгерка* (*Muscari* Mill., гадюча цибулька) [238, 246] – з одного боку, це найменування можна пояснити подібністю суцвіття та супліддя рослини до кукурудзяного початка, з іншого – кольором рослини, за яким вона уподібнюється до голуба, пор. *гугули*, *гугуля* – *Zea mays* L., кукурудза звичайна, *гўльбинка*, *гўльбика* (*Muscari botryoides* (L.) Mill., гадюча цибулька дрібноцвіта) [238, 246]. Пор. укр. *голубок* (*Muscari tenuiflorum* Tausch, гадюча цибулька тонкоцвіта) [95, 280], – але і *кукурузка* [238, 246].

Назва *сўнуван* (*Anemone pulsatilla* L., сон-трава лучна) позначає рослину, що нахилилася до землі, ніби спить [104, 267], пор. серб. *дремандеда* [198, 36], хорв. *dremnidedo*, *dremniče*, слн. *dremolče*, слц. *denni sen*, рос. *сон*

богородицы, нім. *Tagesschlaf*. Проте окремі джерела стверджують, що рослина отримала таку назву завдяки снодійним властивостям [218, 8; 71, 42].

Назву *минушàга* (*Viola tricolor* L., фіалка триколірна) [1, 105] можна вивести від *мину́вам*, літ. *минàвам* «проходити повз». Пор. *минува́нка* «тс.» Проте наявність інших найменувань для цієї рослини – літ. *темену́га*, нар. *темену́шка*, *темъну́га* може свідчити про деетимологізацію назви *теменушàга* після додавання збільшувально-згрубілого СК *-ага*. Пор. *менушàга* (*Viola odorata* L., фіалка запашна) [1, 102], *мъжàга* «чоловік, мужик» від *мъж* «чоловік». Проте ми припускаємо, що *минушàга* походить не від *теменушàга*, а від *мину́вам*.

Сюди ж належить *менèвишь* (*Viola odorata* L., фіалка запашна) [1, 102]. Аналізуючи інші говіркові найменування цієї рослини, фонетичні варіанти назви, можна пов'язати її із співзвучною *менушàга* «тс.» < *теменушага* < *темену́га* «тс.», проте зв'язок із першолексею не простежується.

Дискусійним лишається питання мотивації назв *вратліка*, *обръти́че*, *обръ́ника*, *свраті́ка*, *свъ́ртика* (*Tanacetum vulgare* L., пижмо звичайне. Пор. серб. *вратић*, *вратиш* [198, 460], слц. *vratač*, укр. *воротаиш*, *воротиш*, *навротень*, *навротич* – усі ці назви є похідними від псл. **vārtiti* «крутити, обертати, повертати» та пов'язуються, імовірно, із здатністю цієї рослини переривати вагітність [140, 108; 129, 79]. З іншого боку, ці назви можуть бути вмотивовані переконаннями щодо магічних (приворотних) властивостей рослини, пор. укр. *приворотень*, *привертень*) [30, 58]. Автори «Матеріалів до болгарського ботанічного словника» вважають, що назва *враті́ка* пов'язується зі здатністю рослини “*да свръща градушката от селото*” («відвертати град від села»), адже саме з метою захистити від граду селяни прикріпляли до своїх дверей букети з пижма [133, 76-77].

Серед запозичених назв слід відзначити *барабòй*, *брамбòй*, *бръмбòй*, *барабòйки* (*Solanum tuberosum* L., картопля звичайна), що походять, на думку більшості лінгвістів, від топоніма Бранденбург – області у Північній

Німеччині, з якої у XVIII ст. картоплю завезли до Чехії та інших країн. До болгарської мови ці назви запозичені через чеські *brambor*, *brambora* «тс.» < Branibor (чеський варіант топоніма Brandenburg) [212, 130]. Пор. укр. діал. *бараболя*. Проте В. Махек припускає, що чеська назва *brambor*, від якої утворено болг. *барабѝй*, пов'язана з *bambol* «щось кругле», пор. новочес. *bambule* (*bambol* > **blambol* > **brambol* > *brambor*) [259, 206]. Цю семантичну мотивацію – «округла форма» відображено і в назві *гулийа*, *гулийъ* (за аналогією до *Helianthus tuberosus* L., топінамбура) від іє. **gou-* «круглий, кулястий» [БЕР 1, 293]. Форма бульб картоплі, можливо, спричинила і появу складеного найменування *влашки боб* «тс.» [212, 133] від *боб* з іє. **bhabo-s* «круглий» [БЕР 1, 59]. Семантика округлості закладена і в основу назв картоплі в інших слов'янських мовах: укр. та білор. *бульба* «картопля, їстівна частина картоплі», болг. *кълбо* «куля, сфера» та рос. *клубень* «картоплина» з псл. *klǫbъ* [БЕР 3, 188].

Інше болгарське найменування картоплі, щодо походження якого дискутують учені-етимологи – *кѝмбари*, *кѝмбари*. Воно може бути і результатом деетимологізації найменування *кѝмбир*, що від нім. *Grundbirne* «земляна груша», і схрещенням німецької основи з грец. *кѝмβος* «вузол, грудка». На користь другої версії свідчить наявність у болгарських діалектах ще однієї назви картоплі – *грутки* «грудки», але вона вживається лише у поодиноких населених пунктах Болгарії.

До болгарських флорономенів із неоднозначною семантичною мотивацією можна віднести також *ходжъ-каръчичѝк* (*Helleborus odorus* Waldst. et Kit., чемерник пахучий) [1, 74] від *ходжъ* «господар, пан; учитель в ісламі», тур. *kar* «сніг», *çiçek* «квітка» [БЕР 3, 112; 17, 410]. Якщо означення *ходжъ-* може мотивуватися зовнішнім виглядом квітки – вона нагадує тюрбан, який носили мусульмани, – *каръ-* «сніжний» можна пов'язати як із забарвленням квітки, так і з часом цвітіння рослини – взимку або рано навесні, коли ще не розтав сніг.

Відкритим залишається питання і про мотивацію складеної назви *кукувїчина сълза* (*Orchis morio* L., зозулинець салеповий) [1, 49]. Найменування можна пояснити забарвленням листків – плями на них нагадують сльози, – і водночас вони асоціюються із кольором самого птаха. Пор. рос. черніг. *рябые зезюльки*, рос. новг. *кукушечье точиво* [62, 136]. Форма квітки також подібна до тіла птаха, пор. укр. *зозулька* (зозулинець, *Orchis* L.), *півник* (*Orchis militaris* L., зозулинець шоломоносний), *чобітки зозулячі* (*Orchis morio* L., зозулинець салеповий) [95, 294]. Час цвітіння рослин роду *Orchis* – квітень-липень (коли кує зозуля) – також може зумовлювати функціонування подібних назв. Пор. укр. *сльози зозулині* (*Orchis morio* L., зозулинець салеповий) [95, 294], рос. *кукушкины слезки* (*Orchis maculatum* L., зозулинець плямистий,) [64, 136], серб. *кукавец, кукавичина трава* (зозулинець, *Orchis* L.) [198, 327].

2.5. Полісемія в болгарській ботанічній лексиці.

Полісемія визначається у науковій літературі як наявність в однієї мовної одиниці кількох значень які певним чином пов'язані одне з одним. З. А. Харитончик кваліфікує полісемію як наявність в одному слові кількох взаємопов'язаних значень, що мають спільні семантичні компоненти [237, 15]. Розрізняють лексичну та граматичну полісемію [194, 469]. Аналізуючи болгарські флороназви, ми послуговуємося терміном **полісемія** у значенні лексичної полісемії.

Одній і тій самій назві у болгарській мові може відповідати кілька реалій, як-от:

- *божурѝга* (*Althaea rosea* Cav., алтея рожева, *Paraver rhoeas* L., мак дикий) [256, 107];
- *врѣти-пѡпѣ* (*Tribulus terrestris* L., якірці сланкі) [133, 295] та *врѣти-пѡп* (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська) [133, 207];
- *глушѡна* (*Vicia hirsuta* Koch., вика шорстка [87, 190], *Paraver* L., мак [87, 222] та *Lolium perenne* L., пажитниця багаторічна [87, 272]

- *єньовче* (*Achillea* L., *деревій*, *Asperula* L., *маренка*) [87, 63, 203, 371];
- *зеленіка* (*Buxus semprevirens* L., *самшит вічнозелений*, *Vinca minor* L., *барвінок малий*) [БЕР 1, 632];
- *зв'ніка* (*Campanula* L., *дзвоники*, *Hypericum perforatum* L., *звіробій звичайний*, *Rhinanthus major* Ehrh., *дзвінець великий*) [256, 108];
- *копитняк* (*Asarum europaeum* L., *копитняк європейський*, *Cyclamen coum* L., *цикламен коський*) [256, 131];
- *мòмина/момінска сълза*, *мòмини/момінски сълзи* (*Convallaria majalis* L., *конвалія звичайна*) [1, 29] (*мòмина сълза* – наукова назва), *Anemone nemorosa* L., *анемона дібровна* [1, 67], *Briza media* L., *трясучка середня* [1, 22], *Bellis perennis* L., *стокротки багаторічні* [1, 154];
- *сводница* (*Ranunculus scleratus* L., *жовтець щитоподібний*, *Cytisus laburnum* L., *рокитник анагіроподібний*) [256, 86];
- *синчєц* (*Scilla bifolia* L., *проліска дволиста* (наукова назва), *Centaurea cyanus* L., *волошка синя*, *Viola tricolor* L., *фіалка триколірна*) [256, 59];

У різних говірках народна назва *замбàк* означає *півники* (*Iris germanica*) чи *лілію* (*Lilium candidum* L.). *Гадючник шестипелюстковий* (*Filipendula hexapetala* Gilib.) [1, 88] та *клокичка периста* (*Staphylea pinnata* L.) отримали в народі назву *кòчи мьде/мьди* «котячі яйця». *Лисохвіст лучний* (*Alopecurus pratensis* L.) [1, 20] та *ряст* (*Corydalis solida* Sw.) мають народну назву *лесїча опàшка* «лисячий хвіст».

Полісемія зумовлюється переважно спільністю мотиваційних ознак – подібністю позначуваних реалій-рослин до одних і тих самих предметів навколишньої дійсності. Якщо чина весняна (*Orobis vernus* L.) отримала назву *петльòва опàшка* [БЕР 5, 196] завдяки подібності до півнячого хвоста квітів цієї рослини, то мотивацією для закріплення назви *пèтлува опàшка* (*Polygonatum multiflorum* (L.) All., *купена багатоквіткова*) [1, 34], імовірно, стала подібність до нього листя рослини.

Як бачимо, більшість флорономенів, вмотивованих перцептивними, рідше функціональними характеристиками, мають паралелі в інших

слов'янських мовах, а подекуди – не лише у слов'янських (пор. болг. *къдравче*, рос. *царские кудри*, *Lilium martagon* L., лілія лісова; болг. *звъника*, серб. *звонце*, польс. *dzwonek*, чес. *zvonec*, слц. *zvonček*, укр. *дзвіночки*, рос. *колокольчик*, англ. *bell flower*, нім. *Glockenblume*, лат. *Campanula*). Як зауважує Т. Я. Марченко, наявність спільних семантичних і словотвірних типів у найменуваннях може свідчити про те, що процес формування цієї тематичної групи проходив у період мовної єдності [132, 145]. Проте формальна та смислова подібність у споріднених мовах може бути зумовлена і взаємним запозиченням, калькуванням тощо (пор. болг. *многоцветна момкова сълза*, рос. *купена многоцветковая*, нім. *vielblütige Weisswurz*, лат. *Polygonatum multiflorum* (L.) All.) [1, 34]. У таких випадках головну проблему становить визначення мови-першоджерела, а відтак з'ясування обставин, за яких відбулося формальне і/або смислове запозичення.

ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ

Аналіз болгарських народних флорономенів з погляду їх походження встановив, що серед досліджених ботанічних назв найбільш поширеними є слов'янські фітонайменування. Рідше функціонують запозичення з інших мов, зокрема турецькі, грецькі, латинські найменування. Іноді зустрічаються іншомовні запозичення, що потрапили до болгарського лексикону через мову-посередника (найчастіше з іранських чи семітських мов через турецьку).

За структурними ознаками болгарську ботанічну лексику можна розподілити на три групи: прості (однолексемні) флорономени, складні (дво- та триосновні) й складені (дво- і трилексемні) назви рослин. Прості найменування рослин переважно утворюються від твірних лексем морфологічним способом, що передбачає приєднання відповідних словотвірних формантів до основ іменників, прикметників чи дієслів.

Семантичний аналіз болгарських народних найменувань флори дає підстави говорити про п'ять основних різновидів мотиваційних ознак,

найпоширенішими з яких є функціональні характеристики, перцептивні характеристики, місце поширення та час появи, цвітіння, плодоносіння рослини й збирання врожаю.

Кожен різновид мотиваційних ознак реалізується за допомогою різних структурних моделей, які зберігають найвищу частотність вживання на рівні простих (однослівних) найменувань, рідше вживаються складені (дво- і трислівні) найменування; найменш частотними є складні флорономени, що складаються з двох та більше основ. Найвиразніше така закономірність спостерігається у семантичних групах болгарських флорономів, умотивованих функціональними характеристиками, пов'язаними з назвами органів тіла, захворювань, травм та інших розладів життєдіяльності, а також мотивувальними основами дієслів на позначення способів лікувальної (отруйної, магічної) дії та результатів такої дії.

Менш частотними, але з такими самими кількісними пропорціями є болгарські народні флорономени, вмотивовані особливостями росту, розвитку рослин та догляду за ними, що утворюються від мотивувальних основ іменників на позначення природних або штучних біотопів чи пов'язані з місцем проживання тварин.

Найбільший науковий інтерес дослідників викликають болгарські народні флорономени, що характеризуються поєднанням різномірних мотивувальних характеристик рослин: перцептивних із функціональними, перцептивних із місцем поширення або часом цвітіння, перцептивних із місцем походження і т.ін., і реалізуються у структурних моделях складених флоронайменувань.

РОЗДІЛ III.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ПАРАМЕТРИ БОЛГАРСЬКИХ ФЛОРОНОМЕНІВ

Мова – це продукт культури її носіїв, у якому найбільшою мірою виражено характер нації, його духовну самобутність [54, 172]. Відмінність між мовами, на думку В. Гумбольдта, полягає у погляді на предмети та на сформовані для цих предметів поняття. На мову, стверджує вчений, впливає й те, які предмети та почуття властиві цьому народові [53, 378]. Будь-які вияви на всіх рівнях мови провокуються відповідними витками розвитку етносу, що нею користується.

Е. Сепір також зазначає, що мовна культура особливо виразно виявляється у лексиці, яка є чутливим показником національного коду, через який репрезентується специфіка людської спільноти [195, 185-243].

Дослідники відзначають, що вивчення будь-якої мови – це завжди долучення до нової дійсності, а кумулятивна функція мови визначає мовний матеріал як відображений у вербальній формі колективний досвід народу, як інформацію про світ, здобуту всіма членами етномовної спільноти [31, 9-15]. М. І. Толстой сприймає мову і як знаряддя культури, і як «одну з її іпостасей»; водночас пропонує розглядати мову та культуру як автономні взаємовідображені системи [225, 312-313].

Саме тому дослідження слов'янської лексики та фразеології нерозривно пов'язане з дослідженням етнокультурної ситуації, що відіграє важливу роль у формуванні національного лексикону, у даному випадку – у виборі, функціонуванні та поширенні флорономенів. Ці фактори зумовлюють необхідність вивчення словникового складу мови, зокрема, найменувань рослин, з урахуванням взаємодії мови та культурного тла, що пов'язано з проблематикою новосформованої наукової дисципліни – *лінгвокультурології*.

Лінгвокультурологія як наукова дисципліна постала в останню чверть ХХ ст. на основі положення В. фон Гумбольдта [53, 1985]. Предметом лінгвокультурологічних досліджень є збережені у мові способи усвідомлення

етносом світу, національні етичні та естетичні цінності, норми, звичаї, міфи тощо. Одна з ключових проблем лінгвокультурології – встановлення зв'язку мови і культури як знакових систем [135, 45-46].

Проблема зв'язку мови і культури розглядалася у працях О. Л. Березович, В. фон Гумбольдта, Є. Бартмінського, С. Г. Воркачова, В. В. Воробйова, С. Я. Єрмоленко, В. О. Маслової, Н. О. Мех, О. О. Опаріної, В. І. Постовалової, Е. Сепіра, Г. Г. Слишкіна, М. І. Толстого та ін.

Лінгвокультурологічний аспект дослідження неминує вимагає розгляду системи будь-яких найменувань у контексті національної картини світу, або моделі світу, неможливої без її лінгвістичних основ. Модель світу постає як відображення всієї суми уявлень про світ – про людину та довкілля в їх взаємодії [243, 5].

У лінгвокультурологічних розвідках науковці часто звертаються до семантики слова, мотивувальної основи, віднаходячи в них етнокультурно забарвлені смисли. Так, магичні практики залишили слід у найменуваннях *омразниче, обичниче, отврат*, які застосовувалися для привороту, відвороту, зняття пристріту тощо [43, 211]. Народна флороназва *гєргєвка* стосується тих трав, які збирають на *Гергьòвден* «День святого Георгія, Юрія», коли ці трави мають найбільшу магичну силу [241, 144].

Рослини як частина навколишньої дійсності перебувають у різноманітних асоціативних зв'язках з іншими її компонентами – традиційними, звичними або, навпаки, чужими для неї, нестандартними. На рослину переноситься певний обсяг знань мовного колективу про навколишній світ. А. М. Шамота наголошує на тому, що найменування рослин – багате джерело для природничих, мистецтво- та суспільствознавчих досліджень [245, 155]. Так, болгарська назва *самовїлска трава* (*Asparagus tenuifolius* Lam., холодок вузьколистий) [98, 18] зберігає згадки про балканського міфічного персонажа *самовїла* – істоту жіночої статі з довгим сплутаним волоссям. Інше флоронайменування *димїтровска рўжа* (*Chrysanthemum indicum* L., хризантема індійська) [98, 25] відображає

народні спостереження за часом цвітіння рослин – на Димитровден – та схильність до поетичних порівнянь: *хризантема*=*ружа* (рожа, троянда).

Часом народна уява приписує людські вміння іншим істотам, зокрема, тваринам, як це відображено в болгарських назвах рослин *ластовича прєжда* «ластів'яча пряжа», *фтича прєжда* «пташина пряжа» (*Cuscuta* L., повитиця) [98, 29], пор. укр. *пряжа сорока* «тс.». Іноді рослини сприймаються як люди, що мають певні емоції, перебувають у відповідному настрої: *жаловїта върба*, *печална върба* (*Salix babylonica* L., верба плауча) [98, 63]. Сприйняття рослин роду *Sorbus* L. як «нечистих», «проклятих» відбивається у назвах *проклєто дърво*, *самодївско дърво*, *дяволово дърво* [98, 68-69].

Дослідження лінгвокультурних параметрів слов'янської ботанічної лексики є передумовою для визначення ролі найменувань рослин у складній етнолінгвокультурній системі, що в науковій літературі отримала назву «мовна картина світу».

3.1. Поняття мовної картини світу.

Мовна картина світу – багатогранне лінгвофілософське поняття, яке має багато тлумачень у сучасному мовознавстві. Воно органічно пов'язане з іншим феноменом – «картина світу» як специфічна його складова.

На початку ХХ ст. поняття «картина світу» постає як філософська проблема, яка згодом спроектувалася на лінгвістичну проблематику. М. Хайдеггер визначає картину світу як зображення сутнього в інтерпретації людини. Це, на думку вченого, не картина, що зображає світ, а світ, який сприймається людиною, це те, що людина прагне піднести собі, мати перед собою, представляти. М. Хайдеггер підкреслює, що поява такого поняття як «картина світу» співвідноситься з поступовими перетворенням науки про світ на науку про людину [236, 68-71].

Поняття «картина світу» як предмет мовознавчих досліджень актуалізувалося у зв'язку з необхідністю реконструкції семантики мовних одиниць. Зокрема було висунуто гіпотезу про можливість опису картини

світу шляхом основних семантичних протиставлень, що мають універсальний характер. При цьому наголошувалося на необхідності використання семантичних опозицій для опису моделі світу праслов'ян [73, 6].

У слов'янській лінгвістиці цю проблематику було порушено ще на початку XIX ст.: професор Харківського університету І. Ризький у книзі «Введение в круг словесности» порівнював мови з людськими обличчями, кожне з яких має свої особливі риси [181, 50]. Надалі рецепція мови як відображення національного характеру розвивається у працях В. Гумбольдта і його послідовників – Л. Вітгенштейна, Л. Вайсгербера, Й. Тріра, Б. Уорфа.

Поняття мовної картини світу найбільш активно використовується у 70-80-х рр. XX ст., зокрема, у працях Г. С. Щура [248], Ю. М. Караулова [88], А. А. Уфимцевої [184; 229] та ін. Пізніше цей феномен став предметом досліджень Т. Вендіної [30], І. О. Голубовської [46], Т. В. Цив'ян [242; 243], В. В. Жайворонка [68], В. І. Кононенка [110] та інших дослідників.

У словнику за ред. С. Я. Єрмоленко мовна картина світу визначається як членування предметного та поняттєвого світу засобами мови на всіх її рівнях, як спосіб відображення мовцями навколишньої дійсності. Саме у мовній картині світу відображаються особливості ментальності народу, його міфологічне мислення [112, 93]. Тому, на нашу думку, доцільно говорити про національну мовну картину світу як унікальну інтерпретацію навколишньої дійсності.

Для В. В. Жайворонка мовна картина світу є мозаїчною польовою структурою, що складається із взаємопов'язаних мовних одиниць та відбиває відносно об'єктивний стан довкілля, а також відображає внутрішній світ людини. Розрізняючи мовну картину світу у розумінні загальнолюдського універсуму та національного мовного явища, вчений пропонує термін «національномовна картина світу», яка є об'єктом дослідження комплексної дисципліни – етнолінгвістики [68, 15].

Кожна мова не лише відображає світ, що оточує людину, але й виражає (інтерпретує, оцінює) його. Кодуючи у мовних знаках чуттєво-раціональні враження, отримані у результаті взаємодії з реальним світом, мовець за допомогою вже наявної у мові системи знаків намагається розкрити сутність інших предметів та явищ. Члени соціуму, в якому розвивається мова, переломлюють власний емоційно-мисленнєвий досвід крізь призму доступної їм системи знаків, формуючи особливий, притаманний саме цьому етні погляд на навколишній світ, на організацію предметів та явищ у ньому; створюється оригінальна система образів та національно-культурних уявлень.

Взаємодія колективної мовної свідомості, об'єктивного світу та мови як засобу фіксування знань про нього зумовлюють виникнення національно-мовної моделі світу, або, за словами І. О. Голубовської, етномовної картини світу. Мова на всіх її рівнях моделює «специфічні риси національного світосприйняття та національного способу мислення» – сприйняття, відчуття, переживання, осмислення, уявлення та оцінки навколишньої дійсності. Отже, мовна картина світу – це вербалізоване відображення навколишнього світу та людей (представників мовного колективу) у цьому світі [46, 6-7, 35-36].

Створення образу, картини світу завжди обумовлене життєвим досвідом мовця, безпосередньо залежить від національних рис, зокрема, національної ментальності. Аналіз мовних явищ крізь призму мовної картини світу – це дослідження їх у системі відношень «людина – світ – мова» [124, 36].

Чи не найґрунтовніше висвітлено теоретичні питання мовної картини світу у працях Ю. Д. Апресяна, який підкреслює самотність колективної філософії, втіленої в кожній мові. Дослідник переконаний, що лінгво- або етноспецифіка виявляється у національно самотніх ключових ідеях, «семантичних лейтмотивах», кожен із яких виражається за допомогою різноманітних мовних засобів [5; 6].

Інший дослідник цієї проблеми, О. О. Корнілов наголошує, що специфіка мовної картини світу розкривається на тлі універсального для всіх народів та культур наукового знання. Якщо наукова картина світу більш динамічна, то мовна відзначається своєю консервативністю та певною незалежністю від наукового прогресу. Часто образи, що входять до складу мовної картини світу, сприймаються сьогодні як антинаукові, проте ця невідповідність універсальній інформації становить особливий інтерес для мовознавців [111, 18–22].

Ці думки підтверджуються прикладами досліджуваної нами болгарської ботанічної лексики. Так, у флороназві *самодівско дърво* (*Carex L.*, осока) гіперонім *дърво* «дерево» вжитий для номінації трав'янистої рослини, що не відповідає науковій інформації про цю рослину. Водночас для мовної картини світу ця назва є доволі показовою, оскільки відсилає до давніх уявлень про південнослов'янських міфічних персонажів, які мали назву *самодиви* та селилися під темними, покривленими деревами зі сплутаними гілками [41, 115]. Імовірно, осока нагадує мініатюрне дерево.

Мовна картина світу є частиною більш узагальненого поняття – «картина світу», або, за визначенням М. М. Маковського, «глобального образу світу». Саме картина світу сприяє тісному зв'язку та єдності знань у етнічному колективі [128, 15-16].

У болгарській новітній у славістиці мовну картину світу досліджують Н. Василева, Г. Димитрова [24], Ж. Станчева [209], М. Пенчева [172], Т. Іванова [77], П. Легурска [119], К. Попова [179] та інші лінгвісти.

Чимало об'єктів, що оточують мовця, отримують свої назви на підставі отриманих знань про них, вражень, уявлень тощо. Таким способом номінація налагоджує зв'язок між предметом та обраною для нього назвою, з'єднуючи точку позамовного простору з мовним простором [117, 8].

О. Ф. Лосєв, пов'язуючи назви з «розумінням речей», тобто з чуттєво-раціональним їх сприйняттям, наголошує, що в кожній мові сприйняття відзначається своєрідністю, одне й те саме поняття в різних мовах

висловлюється по-різному через відмінність його розуміння, трактування [126, 1993]. С. Є. Нікітіна особливо підкреслює роль усної народної культури (як фольклорних текстів, так і власне побутової, народнорозмовної мови) у дослідженні мовної інтерпретації дійсності [150].

Одним із найяскравіших фрагментів етномовної картини світу є відображене у народній мові розмаїття флори. Фітоназви слугують не лише для позначення об'єктів флори, що оточують мовця: у найменуваннях рослин відображаються інтуїтивні уявлення людини про світобудову, організацію навколишнього середовища, про взаємодію людини з природою, взаємини людей у суспільстві. Власне, це твердження актуальне для будь-якої лексико-семантичної групи. Водночас варто відзначити, що флоронайменування виявляються однією з найскладніших лексичних груп із погляду семантичної мотивації.

3.2. Основні чинники болгарської флоронімації.

Розглянемо, які саме чинники та в який спосіб впливають на виникнення, вибір і функціонування флоронімів болгарської мови. Дослідниця А. А. Уфимцева підкреслює, що у значеннях будь-яких номінативних словесних знаків відображаються дві основні категорії знань про об'єктивну дійсність. Першою категорією вона вважає знання про об'єкти матеріального світу в його просторових та часових характеристиках. Ці знання дослідниця кваліфікує як первинні, називаючи їх ядром повсякденної свідомості. Друга категорія – знання про людську діяльність, про різноманітні відносини та зв'язки між людьми (інакше кажучи – знання про духовний світ людини) [184, 108-111].

За нашими спостереженнями, у болгарській мові при номінуванні природних об'єктів, зокрема, об'єктів рослинного світу, актуалізуються обидві категорії знань. При дослідженні семантики та етимології назв рослин пересвідчуємося в тому, що первинні знання, зафіксовані у флоронайменуваннях, стосуються не лише самої рослини, її фізичних

характеристик, а й умов, у яких перебуває рослина. Це можуть бути місце поширення, взаємодія з іншими живими та неживими природними об'єктами тощо. Підтвердженням усебічності первинних знань, якими можуть мотивуватися флорономени є, зокрема, розмаїття народних назв деревію (*Achillea* L.), наведених у «Словнику болгарських назв рослин» за ред. П. Козарова, де відображаються: 1)зовнішній вигляд: *равнец* від *равен* «рівний», *рисинява трева* «війчаста трава», *вrabчино цвекъе* «горобиний цвіт» (дуже дрібний цвіт); 2)лікувальні властивості: *посечено биле*, *посечена трева*, *сърчьево билъе* – деревій використовується як кровоспинний засіб та для нормалізації роботи серця; 3)призначення рослини для конкретної особи/істоти: *хайдучка трава*, *качино цвекъе*, *гаскена трава* – ці рослини їдять свійські птахи (гуси, качки), крім того, її використовують для лікування ран ті, хто не має доступу до інших ліків (наприклад, *хайдути* «гайдуки, народні месники», що мешкають у хащах, полях) [98, 7].

Мотиваційні ознаки, які викристалізуються у болгарських назвах рослин, може стосуватися духовної діяльності людини (ментальної, релігійної, обрядової), різноманітних дій і станів, соціальних відносин (внутрішньосімейних, міжнаціональних та ін.). Так, у деяких найменуваннях фітооб'єктів фігурують лексеми *бу́лка*, *невѣста* «наречена», *мома* «дівчина», пов'язаний з весільними традиціями квітчання молодої: *бу́лско цвѣте* (*Symphoricarpos racemosus* Michx., сніжноягідник білий) [БЕР 1, 89] *мòмина кѣтка* «рослина з роду меліси» [БЕР 224], *момѣнска кѣтка* (*Spiraea ulmaria* (L.) Maxim, гадючник в'язолистий) [БЕР 4, 224], *невѣстница* «декоративна рослина з високим дебелим стеблом та оранжевою квіткою, схожою на дзвін» [256, 134].

Деякі найменування рослин ілюструють характерну для болгарської етноспільноти емоційну оцінку (частіше негативну) істот чи осіб, від назв яких походять. Наприклад, *магарешляк* (*Quercus conferta* Kit.) [98, 59] від *магàре* «віслиук» – назва дуба, який має трохи інший вигляд, аніж звичайний дуб, і через це вважається дивакуватим, неправильним, «віслиучим». Назва

кучи дрен «собачий дерен» (*Staphylea pinnata* L., клокичка пірчаста) [1, 99], *пъсодрѣн* «песячий дерен» (*Cornus sanguinea* L., дерен кривавий) [98, 28] пов'язані з зоонімом *куче* «собака» через характеристику рослин як несправжнього, «нелюдського» дерну.

Поширення у болгарській народній фітонолексії назв, пов'язаних із постатями Марії-Богородиці – *добрѣ дѣва* (*Campanula persicifolia* L., двоники персиковолисті) [БЕР 1, 330], *богородична трева* (*Cerinth minor* L., вошанка мала) [БЕР 1, 61], Бога – *бѣжичка* (*Paeonia* L., *Papaver rhoeas* L.) [БЕР 1, 63], *бѣжи свещици* (*Gentiana asclepiadea* L., тирлич ваточниковий) [БЕР 1, 63] – свідчить про релігійність болгарського етносу, його орієнтування на християнські реалії, які, втім не поривають зв'язку з язичництвом: *бѣжо дърво* [БЕР 1, 63] може бути вмотивованим як монотеїстичними, так і політеїстичними уявленнями.

На формування, вживання та функціонування флорономенів у мовному колективі впливають екологічні, етнопсихологічні та етнокультурні чинники. Поняття «космо-психо-логосу» як єдності місцевої природи, національного характеру та етнопсихіки обґрунтовує Г. Д. Гачев. На його думку, особливості національної картини світу (частиною якої є мовна картина світу) залежать від частини світового буття, що дісталася кожному народові. Говорячи про дендроніми у різних мовах, дослідник акцентує на тому, яку характеристику дерева конкретні народи сприймають як визначальну. Крім того, вчений висловлює гіпотезу про дендро-орієнтовану філософію, що залежить від поширеності відповідних рослин на цій території [39, 11-35].

Екологічні чинники зумовлені географічним розташуванням території, на якій проживають носії конкретної мови, формами рельєфу, наявністю водоймищ, кліматичними умовами, особливостями флори та фауни тощо. За Е. Сепіром, такі чинники становлять для мовця «фізичне середовище», яке зумовлює потребу номінації відповідних реалій. При цьому дослідник особливо наголошує на тому, що вплив довколишнього середовища зводиться до впливу соціальних чинників [195, 271]. Н. І. Сукаленко

констатує «вростання» носіїв мови у повсякденну картину дійсності, до якої належить типовий рельєф місцевості, кліматичні умови, флора, фауна і т. д. [215, 30]. Так, поширеністю добре зволжених рівнинних територій з чорноземними ґрунтами (луки, левади) можна пояснити функціонування у болгарській народній ботанічній лексиці таких номенів, як *луженица* (*Dipsacus* L., черсак) [БЕР 3, 490] від *луг* «лука», *ливадна чашка* (*Anemone pulsatilla* L., сон-трава лучна) [БЕР 3, 389], *ливаден лук* «левадна цибуля» (*Ornithogalum* L., рястка) [87, 51] та под.

Етнокультурний чинник визначає стан та характер матеріальної й духовної культури, етичні норми, особливості звичаїв, вірувань та ритуалів, праці й дозвілля, обізнаність із національною і світовою культурною спадщиною та єдність матеріального і духовного культурного здобутку у повсякденному житті та в екстремальних умовах. У цьому плані на формування інтегрального образу реальності, на емоційну оцінку її складників великою мірою впливають фольклор, література та інші види мистецтва [215, 64-65]. Тому актуалізується питання походження народних флорономенів, оскільки в них доволі часто нагромаджуються міфорелігійні уявлення носіїв мови та зберігаються правдиві з наукового погляду історичні факти [129, 77].

Відомо, що екологічний та етнокультурний чинники здійснюють потужний вплив на національну ментальність, розвиваючи в ній ті особливості, які згодом стають визначальними і у виборі мовних засобів для опису та оцінки навколишньої дійсності.

3.2.1. Ментальнісні характеристики болгарської народної флорономіації.

Відомо, що ментальність – це духовна спрямованість, сукупність думок, вірувань, яка створює картину світу та розкриває уявлення людини про світ життя. Складниками ментальності є, зокрема, ціннісні орієнтації, колективні емоційні стереотипи, ідеологія тощо [135, 55]. За О. Б. Ткаченком,

національною ментальністю є характерний склад розуму певного народу та особливості мислення й ставлення його до дійсності. Вчений підкреслює, що національна ментальність міститься у думці, а думка відбивається у мові, й отже – національна мова є формою національної ментальності [219, 5, 8].

Мова слугує виразником раціонально-емоційної діяльності – як кожного носія індивідуально, так і цілої етносоціальної групи. Ця виражальна функція мови взагалі реалізується в конкретних етносів по-різному. Ментальність визначається культурологами як рівень суспільної свідомості, на якому думка не відокремлена від емоцій, від латентних звичок та прийомів усвідомлення [53, 59]. Саме ментальність найбільшою мірою визначає систему образів, закріплених у лексичних значеннях, за допомогою якої мовний колектив фіксує здобуті знання про світ, у тому числі про об'єкти флори.

3.2.1.1. Колірні ознаки болгарської народної флорономіації.

Спостереження над болгарською народною ботанічною лексикою, доводять, що болгарська, як і інші слов'янські мови, ілюструє жвавий інтерес до природної колірної палітри. Активно функціонують флорономени, вмотивовані саме ознакою кольору – переважно квіток чи плодів рослини, рідше – листя, коренів або соку, що виділяється рослиною. Колір – один із найпримітивніших візуальних ідентифікаторів. Для творення ботанічних назв у болгарській мові використовуються як слов'янські, так і іншомовні найменування кольорів: пор. *ален* від тур. *al* «червоний» та *червен* «тс.» – *алинка* (*Geranium L.*, герань) [256, 50], *аленоцвѐтен омѝйник* та *червен невѐн*, *червен пѝдцрѝк* (*Geum coccineum*, гравілат яскраво-червоний) [1, 87].

Більшість найменувань рослин, що походять від кольоронімів, місять об'єктивну інформацію щодо кольору: *бѝлвица* «сорт сливи з дрібними білими або блідо-жовтими плодами» [256, 32], *бялото цвѐте* (*Marrubium peregrinum L.*, шандра чужоземна) [БЕР 1, 108], *мѝдриц* (*Solanum nigrum L.*, паслін чорний) [256, 36], *чърнѝш* (*Vicia sativa L.*, вика посівна) [256, 37]; *зелѝнка* (*Inula germanica L.*, оман німецький); *зеленик(а)* (*Buxus sempervirens*,

самшит) [256, 38]. До цієї групи належить і *чернокòс* (*Veratrum album*, чемериця біла) [1, 35] – рослина стає чорною наприкінці життєвого циклу, тобто при відмиранні наземної частини.

У окремих болгарських флорономенах, утворених від колірних найменувань, відображається суб'єктивне сприйняття кольору. Напр.: *белокрїлник* (*Caltha palustris* L., калюжниця болотяна) [1, 70] – назва не відповідає реальному забарвленню квітки (жовтий колір, відображений у назвах, як-от: *жълтънїчи*, *желтурче*, *жълт блатнїяк*) [1, 70] хоча листя калюжниці може мати виразні світлі прожилки. Можливо, статус білого кольору у цій назві отримує відтінок зеленого, дещо світліший за колір самого листя. Втім, може йтися й про *Caltha palustris alba*, менш поширений різновид цієї рослини, квітки якої – білого кольору.

Аналогічно *бєлика*, *беликар*, *беликаш* (*Quercus pedunculata* Ehrh., дуб черешчатий) [256, 39, 41] – кора цієї рослини не білого кольору, а бурого з білими вкрапленнями, проте сприймається як біла порівняно з корою інших, споріднених деревних рослин. Пор.: *чєрен дьб*, *чєрно мешє* (*Quercus sessiflora* Salisb., дуб скельний) [256, 39]. Протиставлення суб'єктивно чорного та суб'єктивно білого кольорів кори дуба призвело й до утворення оксиморонного словосполучення *чєрна белика* (*Quercus sessiflora* Salisb., дуб скельний) [256, 39].

Для найменування рослин, наземна частина яких має строкате забарвлення, використовуються означення *пъстър*, *шàрен* «строкатий»: *шàрен минзухàр* (*Crocus biflorus* Mill., крокус двоколірний) [1, 42], *пъстро кокїче* (*Leucojum aestivum* L., білоцвіт літній) [1, 39], *троешàрна темену́га* (*Viola tricolor* L., фіалка триколірна) [1, 105]. Рідше трапляються найменування, утворені від двох назв кольорів – *чернобєлник* (*Artemisia vulgaris* L., полин звичайний) [1, 152]. Пор. укр. *чорнобїльник* [260, 41].

Колірні ознаки можуть виявлятися опосередковано – через ототожнення з іншими об'єктами дійсності. Зокрема, кольоронайменування за назвою предметів у 14 європейських мовах (зокрема, у болгарській) досліджував

О. П. Василевич [25]. В. В. Жайворонок наводить близько 20 кольоронімів на позначення відтінків червоного та чорного, що порівнюються із забарвленням різноманітних об'єктів довкілля [68, 163]. У болгарській кольоронімії є найменування, що позначають різні колірні відтінки. Щонайперше, назва кольору *червѣн* «червоний», від якої походять назви *червенѣк* «дика груша», *червенѣка*, *червенѣца* (*Physalis alkekengi* L., фізаліс), *червеногладка* (*Sanguisorba minor* Scop., родовик малий) [БЕР 1, 244], є результатом вторинної номінації (від *čъrv(j)enъ* [ЕСУМ 6, 299] «пофарбований розчавленим червцем, кошенілля»), проте на синхронному зрізі не має асоціаційного навантаження та сприймається як первинний кольоронім.

До болгарських флорономенів, що походять від вторинних кольоронімів (асоційованих із іншими предметами), належать: *снѣжник* «сніжник», *снѣжна кѣтка* «сніжна китиця» (*Viburnum opulus* L., калина) [1, 136], *картон* (*Leucojum aestivum* L., білоцвіт літній) [1, 39], *каръ-тонъ* (*Viburnum opulus* L., калина) [1, 136] від тур. *kar* «сніг». Зафіксовано й назви, пов'язані з кольорами інших реалій. Наприклад, *седѣфена трѣва* «перламутрова трева» (*Briza media* L., трясунка середня) [1, 22], хоча мотивацією для означення *седѣфен* може бути не лише фіолетово-прозоре забарвлення квіток рослини, але й їх малий розмір. Аналогічно *бѣсерче* «перлинка» (*Convallaria majalis* L., конвалія звичайна) [1, 29] – в означенні відображається як колірна, так і метрична ознака квітів рослини.

Іноді колір рослин, що відбивається у болгарських народних назвах рослин, пов'язаний з кольорами інших реалій – металів, шкіри деяких тварин тощо: *златовръх* (*Lilium martagon* L., лілія лісова [1, 32], *златна чашка* (*Ranunculus acris* L., жовтець їдкий), *алтънец* (*Tropaneolium majus* L., красоля травнева) [БЕР 1, 9], *алтънка* (*Tropaneolium majus* L., красоля травнева [БЕР 1, 9], *Colutea arborescens* L., пузирник деревовидний [256, 123]), *алтънче* (*Chrysosplenium alternifolium* L., жовтяниця черговолиста), від тур. *altın* «золотий» [БЕР 1, 9], *тѣгрова лѣлія* (*Lilium martagon* L., лілія лісова) [1, 32].

3.2.1.2. Темпоральні ознаки болгарської народної флоронімації.

Відомо, що час – одне з ключових понять науки та культури. На основі вчення І. Ньютона про час у філософії сформувалося поняття математичного (абсолютного) часу, який не залежав від зовнішніх впливів, та відносного (уявного), який співвідносився з іншими об'єктами дійсності, переміщенням їх у просторі [210, 174-187]. У болгарській лексиці прикладами такого відносного часу є назви пір року – *лято* (від псл. **lěti*) «те, що летить», *пролет* (про- и лет-) «те, що перед літом», назви місяців – *Голям Сечко* «великий січень» та *Мальк Сечко* «малий січень» (старовинні найменування зимових місяців залежно від особливостей погоди), свят – *Еньовден* «Іванів день», *Велікден* «Велікдень», *Гергьовден* «Юрійів день» (час народження святого, воскресіння Ісуса Христа тощо). Також виразниками відносного часу стають такі дії та події природного, зокрема, аграрного циклу, як приліт птахів, перша гроза, сівба, жнива тощо.

Рослина в уявленні слов'ян часто пов'язана з часом, кожен із відрізків якого є певним ключовим моментом у її існуванні. Ранок – час розкриття квітки, вечір – час закриття; на цьому тлі закономірностей особливої уваги набувають винятки: квітки окремих рослин, навпаки, розкриваються ввечері, або ж саме у другій половині доби спостерігається посилення їхнього запаху. Ця винятковість підкреслюється у темпоральних флоронайменуваннях. Є. М. Верещагін також нагадує, що слово «вечір» містить додаткову, позамовну інформацію: це вільний час, коли люди відпочивають після роботи [31, 60]. У вільний час люди можуть милуватися природою, зокрема, декоративними рослинами, квіти яких щойно розкрилися.

Більшість культурних рослин висаджуються (висіваються) навесні, але деякі – восени чи навіть наприкінці літа. Часову ознаку – початок або кінець життєвого циклу городніх та польових рослин – закладено в основу найменувань, утворених від назв пір року, місяців, кліматичних явищ тощо.

Слов'янам, як нащадкам аграрної цивілізації, притаманна постійна увага до природних циклів, що позначилося на фітонайменуваннях, умотивованих часом проростання рослин, цвітіння, появи плодів, заготівлею (особливо сільськогосподарських культур) тощо. У болгарських народних назвах рослин спостерігаємо зосередження на порах року та місяцях, які характеризують: час садіння або збирання врожаю для культурних рослин: *арманджййки* (груші, що дозрівають на час жнив, від *арман* – жнива) [256, 159], *жътвѣрка* (слива, плоди якої дозрівають на жнива) [256, 158], *зимньѡвка* (сорт пізньозрілої сливи) [БЕР 1, 640], *зимѣк* (груша, що зріє ближче до зими) [БЕР 1, 641], *лѣтница* (яра пшениця) [БЕР 3, 591; 213, 199].

У інших флороназвах відображено час появи та цвітіння дикорослих та декоративних культурних рослин: *зімна рѡза* (*Anemone nemorosa* L., анемона дібровна) [1, 67] – рослина, що з'являється одразу після зими, тобто раніше, ніж цвіте троянда), *лятно кокѣче* (*Leucojum aestivum* L., білоцвіт літній) [1, 39], *прѡлетен минзухѣр* (*Crocus moesiacus* Ker., шафран жовтий) [1, 40] – рослина, що розквітає навесні; *мѣртенче* (*Narcissus pseudonarcissus* L., нарцис) [87, 145], *мѣйче* (*Convallaria majalis* L., конвалія) [1, 29], *март-чичѣ* «квітка березня» (*Primula Jacq.*, первоцвіт) [214, 192].

Як для дикорослих, так і для культурних рослин використовуються найменування, пов'язані з кліматичними явищами: *мрѣзовец* (*Colchium autumnale* L., пізньоцвіт осінній) [БЕР 4, 277], *лѣдник, леднѣк* (*Ranunculus ficaria* L., пшінка весняна) [87, 64] і дотепні вислови, вмотивовані спостереженнями за іншими подіями та ситуаціями, що збігаються у часі із фазами життя рослин: *глѣдница* (*Draba verna* L., крупка весняна) [87, 94], *кукавѣчино грѡзде* (*Muscari* Mill., гадюча цибулька) [БЕР 3, 84] – час появи рослини припадає на початок кування зозулі. У низці болгарських флорономенів містяться нетипові вказівки на час: *мишии гюл* «мишача троянда» (*Chrysanthemum* L., хризантема) – квітка, що розквітає тоді, коли миші з полів повертаються до людського обійстя; тут і для них, як для людей, цвітуть декоративні рослини.

Болгарські флорономени, пов'язані з відрізком доби, стосуються переважно дикорослих або декоративних рослин. Більшість аналізованих назв указує на пізній час розкриття квітів (вечір, ніч). Крім того, вечір землероба традиційно звільнений від городніх робіт, тому увага зосереджується на тих рослинах, які несуть для селянина не утилітарну, а естетичну функцію; такими є ті, що насаджені ним на подвір'ї, в саду або ж дикі: *вечерница* (*Mirabilis jalapa* L., нічна красуня) [87, 362], *вечерниче* (*Ajuga* L., повзучка) [87, 98], *нощна сєфа* (*Mirabilis jalapa* L., нічна красуня) [87, 362] тощо.

3.2.1.3. Відображення семантичної тотожності й опозиції у болгарських вторинних флорономенах. Системність мотивувальних ознак у досліджених болгарських народних флорономенах простежується і на рівні дотепних ототожнень та протиставлень, причому як ототожнення, так і протиставлення часто поєднуються в одному найменуванні – простому (з ототожненням у корені слова та протиставленням у словотвірних афіксах) чи складеному (з ототожненням у головному та протиставленням у залежному слові).

Так, опозиція «великий – малий» спостерігається при розмежуванні назв двох рослин на підставі різниці у розмірах окремих компонентів, або ж рослин повністю, при номінації фітооб'єктів з використанням мотивувальної основи «інша рослина». Засобами протиставлення для простих за структурою болгарських флорономенів стають словотвірні суфікси, найчастіше зменшувально-пестливі, до яких приєднуються відповідні флексії – *-ец-*, *-(и)ч/-* для іменників чоловічого та середнього родів, *-к-*, *-иц-*, *-ичк-* для іменників жіночого роду. Так, рослина з назвою *бòрче* (*Equisetum arvense* L., хвощ польовий) ототожнюється з рослиною *бор* (*Pinus* L., сосна) формально через корінь *бор-*, семантично – на підставі подібності зовнішнього вигляду, а протиставляється через словотвірний суфікс *-ч-*, що вказує на малий розмір.

Болгарський флорономен *прàсковиче* (*Polygonum persicaria* L., гірчак почечуйний) [БЕР 5, 603] ототожнюється з назвою рослини *прàскова* (*Prunus persica* (L.) Batsch, персик) формально через корінь *прасков-*, семантично – на підставі зовнішньої подібності окремих компонентів (колір квітів, форма листків), але протиставляється їй через словотвірний суфікс *-ич-*, що вказує на малу висоту рослини. Інший фітонім *лїпица* (*Myosotis* L., незабудка) [БЕР 3, 415] ототожнюється з рослиною, що має назву *лїпа* (*Tilia* L., липа) формально через корінь *лип-*, семантично – на підставі зовнішньої подібності (форма листка), та протиставляється через словотвірний демінутивний суфікс *-иц-*.

У складених флорономенах засобами опозиційного протиставлення «великий – малий» є атрибутивний компонент *дрѣбен* «малий, дрібний» та *ѣдър* «великий». Так, *ѣдро просѡ* (*Holcus lanatus* L., медова трава шерстиста) співвідноситься з лексемою *просѡ* (*Panicum* L.) через означуваний (іменниковий) компонент із семантичним протиставленням через лексему *ѣдър*, що вказує на значеннєву опозицію розміру.

В інших випадках для болгарської мовної картини світу характерним є також протиставлення «свій – чужий». Ця опозиція виявляється у розмежуванні «нашого, рідного» та «іноземного» при номінації фітооб'єктів з використанням мотивувальної основи «інша рослина» (йдеться про складені флорономени, представлені словосполученням із головним компонентом «назва рослини» (іменник) та залежним компонентом «назва народу, нації, країни» (прикметник), подані у другій частині). У багатьох випадках означення, пов'язане з тією чи іншою народністю, несе в собі також психологічний (міфологічний, фольклорний) образ «чужого»: це можуть бути особливості характеру типових представників народу (які спостерігалися даним мовним колективом під час симбіозу, у поодиноких випадках взаємодії тощо); це може бути «неправильна» з погляду того чи того мовного колективу поведінка [12, 71], або загальна (іронічна, негативна) оцінка «чужого» народу чи нації.

За твердженням В. Л. Карпової, подібні найменування виникли внаслідок того, що нові для певної території інтродуковані рослини асоціативно пов'язувалися з уже відомими, поширеними на підставі спільності певних ознак, але означенням із семантикою «іноземний» підкреслювалася відмінність інших її характеристик [90, 47].

Таким чином, назва рослини-мотиватора, набуваючи означення «іноземний» для характеристики іншої рослини, подібної до рослини-мотиватора за деякими параметрами, не лише ототожнює, а й протиставляє об'єкти один одному [90, 51]. Так, рослина з назвою *вляшки спанак* (*Chenopodium bonus-henricus* (L.) Rchb., лобода доброго Генріха) [БЕР 1, 163], ототожнюється з рослиною, що має назву *спанак* (*Spinacia oleracea* L., шпинат городній) формально через означуваний компонент *спанак*, семантично – на основі візуальної подібності (форма та колір листків), але протиставляється їй через означення *вляшки* «волоський, циганський», що набуває у даному випадку іронічного забарвлення та отримує загальне значення «заморський, закордонний». Пор.: *вляшко грозде* (*Ribes grossularia* L., агрус звичайний) [239, 27]. Рослина з назвами *нямску грозде*, *руско грозде*, *татарско грозде* (*Ribes* L., смородина) [98, 61] ототожнюється з рослиною, названою *грозде* (*Vitis* L., виноград), за зовнішньою подібністю (супліддя, листки) та протиставляється їй через означення *френски* «французький», *руски* «російський», *татарски* «татарський», *немски* «німецький», що також не пов'язують рослину з відповідною країною чи нацією, а лише підкреслюють її інакшість.

Така популярність означень із семантикою «іноземний» пояснюється, на нашу думку, насамперед, із обмеженими протягом кількох століть можливостями мешканців відвідувати інші країни, що породило відносно замкнений спосіб життя та шанобливе (з відтінком побоювання) ставлення до всього іноземного, особливо до знайомих географічних назв, які стали об'єктами фантазій і міфологізації.

Іншою опозицією є «людський – тваринний» у складених флорономенах, представлених словосполученням з іменниковим компонентом «назва рослини» та прикметниковим компонентом «назва тварини». Мотивація у таких випадках залежить від ставлення мовного колективу до тварини, назва якої використовується для позначення рослини. Так, означення *кучешки*, *кучи*, *псьи* «собачий», *всьчи* «вошчин» вказують на нижчу якість рослини порівняно з рослиною-мотиватором: *всьчо грòзде* (*Lonicera xylosteum* L., жимолость звичайна) [239, 26], *кучи дрен* (*Staphylea pinnata* L., клокичка периста) [1, 99]. Назва *куча лїпа* (*Tilia parvifolia* Ehrh. Ex Hoffm., липа дрібнолиста) [БЕР 3, 168] позначає рослину, ботанічно споріднену зі сріблястою липою (*Tilia tomentosa* Mill.), проте означення *кучи* свідчить про те, що рослина із вторинною назвою сприймається як другосортна, порівняно з тією якістю, до якої звикли.

3.2.1.4. Антропоморфні характеристики болгарських народних флорономенів. Під антропоморфізмом у лексиці мовознавці розуміють такий різновид зображення об'єктів дійсності, при якому їхні характеристики уподібнюються до людських [112, 17]. Цей спосіб словесного відтворення властивостей є доволі поширеним у болгарській народній флорономінації. Зокрема, у довіднику за ред. Х. Аврамової з 11 назв для еритронію собачого зуба (*Erythronium dens canis* L.) зафіксовано 4 антропоморфні (*крив дядо*, *навèден дядо*, *ста̀рец*, *куку́ляц ста̀рец*), для ромашки лікарської (*Matricaria chamomilla* L.) – 11 антропоморфних із 43 (*бе́ла ра̀да*, *бел попòк*, *върти-пòп*, *папàтка*, *попадййка*, *белидòч* та ін.), для гравілату яскраво-червоного (*Geum coccineum* S. S.) – 5 антропоморфних із 15 (*зла све́кърва*, *хубавия ка̀лю*, *калèш* та под.) [1, 31, 87, 165-166]. У збірнику болгарських назв рослин за ред. П. Козарова на 8 назв дикої моркви (*Daucus carota* L.) та блекоти чорної (*Hyoscyamus niger* L.) припадає 3 антропоморфні (*сра̀мниче му́шко*, *сра̀мничи*, *срамижлйфчи* «морква дика» та *попадййка*, *поп-поп-попадййка*, *пиши-пòп* «блекота чорна»), серед 22 назв дикого маку (*Paraver rhoeas* L.)

виявлено 8, умотивованих назвами людей та частин тіла (*бўлки, кадҗики, кадҗнка, капї-коса* і под.) [98, 30, 40, 52].

У флорономенах, що мають антропоморфну семантику, відображаються універсальні характеристики людини: «вік», «родинна приналежність», «соціальна роль» і т. ін. Вони реалізуються, зокрема, в найменуваннях, що походять від назв людей різних вікових категорій (старі дід і баба, маленька дитина, дужий юнак, вродлива дівчина), членів родини, роду, представників різних національностей, професій тощо.

Концепт «вік» у аналізованій лексико-семантичній групі реалізується в опозиції «старість-молодість». Підставою для зарахування фітооб'єкта до першого полюса – «старість» – можуть бути характеристики рослини, які метафорично пов'язуються зі старістю, внаслідок чого виникає стійкий асоціативний зв'язок між цією рослиною та людиною похилого віку. Це такі характеристики рослини, як кривизна окремих частин рослини – *бабини прѣсти* «бабині пальці» (*Astragalus glycyphyllos* L., астрагал солодколистий) [БЕР 5, 827], *бабин кòсьм* «бабине волосся» (*Asparagus tenuifolius* Lam., холодок вузьколистий) [1, 29]. У назвах *крив дядо* «кривий дід», *стàрець* (*Erythronium dens-canis* L., еритроній собачий зуб) [1, 31] відображається подібність рослини з нахиленою до землі квіткою до згорбленої або кульгавої людини. Невеликий розмір чи невиразне забарвлення також можуть породжувати асоціації зі старою людиною, як у назві *бабини цїцки* «бабині цицьки» (*Sedum album* L., очиток білий) [БЕР 1, 23] тощо.

До іншого концептуального полюса («молодість») відносимо рослини з тими перцептивними характеристиками, що асоціюються з молодістю та свіжістю. Це, передусім, яскраве забарвлення наземної частини рослини – *невѣста* (*Papaver rhoeas* L., мак дикий, *Fritillaria imperialis* L., рябчик імператорський [БЕР 4, 588]), *ханѣм-чичѣ* «панноччина квітка» (*Paeonia decora* Anders., півонія декоративна) [87, 58]. Також із юною тендітною дівчиною пов'язується характерна форма квіток – *мòмини сълзи* (*Briza media* L., трясучка середня) [1, 22], *момїнска сълза* (*Briza media* L., трясучка

середня, *Anemone nemorosa* L., анемона дібровна) [1, 22, 67, 104], *момиче* (*Bidens cernuus* L., череда поникла) [87, 113] і т.ін.

У досліджених флорономенах можуть також відображатися особливості родинно-побутових відносин: *зла свекърва, свекървини очі* (*Geum coccineum* S. S., гравілат яскраво-червоний) [1, 87] – назва рослини із цегляно-червоними квітками; ймовірно, червоний колір тут трактується як символ агресії, з одного боку, а з іншого – відбивається стереотипне уявлення про ставлення свекрухи до невістки). *Свекървин език* «вид колючого бур'яну» [БЕР 4, 558] – рослина, тактильні характеристики якої викликають асоціації з уїдливістю свекрухи (інша назва цієї рослини – *невєстин език*, очевидно, виникла у середовищі старших жінок, котрі перенесли образ «гостроязикового» супротивника на невістку). Для порівняння, у сербській мові назва *свекрвин језик* використовується для *Gasteria disticha* (L.) Haw., гастерії дворядної та різних видів рослини роду *Opuntia* [198, 655], *свекрвина глава* – для ехінокактуса (*Echinocactus tortuosus* Link & Otto), для мелокактуса (*Melocactus communis* (W. T. Aiton) [198, 655].

До найменувань рослин, на які вплинули сімейно-побутові стереотипи, відносяться також *невєстица, снахїца* (*Picris hieracioides* L., гіркуша нечуйвітрова), які позначають рослину з невеличкими квітками теплого жовтого кольору, але отруйну. Напевно, ця рослина асоціюється із зовні скромною та доброзичливою, а насправді підступною невісткою. До цієї групи назв відносимо *невєстин език* «вид терну з листям, яке скидається за формою на язик» [БЕР 4, 558], за іншими джерелами *Ononis* L., вовчуг [214, 192] – у цій назві відбивається уявлення про непокірливу молоду жінку, яка не дозволить чоловікові або його рідним скривдити її. *Зли етърви* (*Delphinium consolida* L., сокирки польові – отруйна рослина, що асоціюється з підступністю братових дружин одна щодо одної), *три етърви* (*Amaryllis*, амариліс – рослина, квітки якої повернуті у три різні напрямки, ніби три жінки, які посварилися), *ба̀бини унуки* (*Sedum album* L., очиток білий – рослина з великою кількістю розлогих пагонів та листків, що символізують

відгалуження родів) тощо. За нашими спостереженнями, номінація рослин за родинною приналежністю антропооб'єктів зумовлюється не так реальною подібністю до них, як стереотипами, що формуються довкола тих чи інших членів родини: свекруха – завжди зла, дружини братів ворогують між собою, молода жінка видається стороннім людям доброю, покірливою, та за оцінкою свекрухи невістка – неодмінно норовлива, «гостра на язик» і т.д.

Соціальні концепти реалізуються у флорономенах, що мотивуються назвами конкретних членів соціуму. У картині світу кожного соціуму існує певне стандартне уявлення про різноманітні предмети та явища дійсності, зокрема, про членів окремих соціальних груп [35, 61]. Оцінка суспільством його окремих представників відображається у таких рослинних найменуваннях, як *калугери* «монахи» (*Typha latifolia* L., рогіз широколистий – рослина, квітка якої кольором нагадує чернече вбрання, також циліндрична форма цієї квітки, імовірно, асоціюється з худорлявою фігурою ченця), *калугерче-п'ятерче* (*Muscari racemosum* Mill.) [БЕР 2, 176] – рослина, квітка якої має темний колір (подібно до чернечого одягу), а за формою квітка сукупно зі стеблом нагадують патерицю, на яку спираються мандрівні монахи. Можливо, й назва для *Typha latifolia* L. викликана асоціаціями не з самим ченцем, а з його посохом, пор. укр. *кияшина*, *палки* [32, 59].

Постать ченця-мандрівника вербалізується такою назвою рослини, як *калугерско грьозде* (*Ribes grossularia* L., агрус) [БЕР 2, 176] «чернечий виноград», плоди якого мають темний колір, наче р'яса; плоди смородини ростуть низько, аби чернець, не розгинаючи покірливо зігнутої спини та не закидаючи високо голови (жест гордині) міг поживитися ягодами. Тут варто зауважити, що визначення агрусу як «чужого», «іноземного» винограду у вже згаданих назвах *татарско грьозде*, *в'ашко грьозде* [БЕР 1, 163, 240, 27; 247, 56] також пов'язано з поняттям мандрів – із виїздом до інших країн і прибуттям іноземців до цього краю. Отже, в народній уяві чернець (черниця) – людина скромна, обмежує себе в їжі (про що свідчить худорлява статура), мандрує світом. Водночас варто зауважити, що назви, які містять компонент

калугер(ка), переважно вказують на темне забарвлення квітки чи плодів рослини (одяг), на видовжену форму суцвіття або плода (комплексія).

Інші представники релігійного культу оцінюються переважно іронічно: *пòново ухò* (*Asarum europaeum* L., копитняк європейський) [87, 189], *бял попок, въртїпòп*, (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська). Найменування *панайрска попадїя* для рослини з яскравою, пишною квіткою (*Scabiosa* L., короставник) [87, 265] відображає асоціації з попадею, яка вбралася у найкраще плаття, щоб її бачив весь народ. (Зауважимо, що *панайр* «ринок» є традиційно місцем великого скупчення людей, тому означення *панайрски* тут пов'язано з бажанням продемонструвати себе, свою вроду, свій добробут якомога більшій кількості знайомих; така публічна людина «виставляє на торжищі» не так товар, як саму себе). Не випадково простий народ з-поміж усіх інших представників соціуму обирає саме дружину попа: в уявленні простолюду попадя – жінка, не обтяжена роботою, любить хизуватися нажитим багатством, дорогим убранням.

Позитивну оцінку соціуму здобули інші учасники культових дій: *лазаркїня, лàзарово цвèте* (*Physalis alkekengi* L., фізаліс) [БЕР 3, 279-280] – рослина, колір плодової чашки якої асоціюється із вбранням (сукнями або покривалами) дівчат – учасниць весняного пісенного звичаю *лазаруване*, відповідно дівчина-учасниця – *лàзарка, лазаркїня*) [7, 71-77].

Окремо варто згадати кілька назв, пов'язаних із національно-соціальними питаннями. Внаслідок тривалого (протягом понад 4-х століть) перебування Болгарії під гнітом Османської імперії у болгарському етносоціумі сформувалося відповідне ставлення до турецьких поневолювачів як до жорстоких утискувачів. Це відбилося, зокрема, у найменуванні *обесї турчин* (*Leucosium aestivum* L., білоцвіт літній) [1, 39], умотивованому подібністю висячих квіток на високому стеблі до здавленої шибеницею людської голови в чалмі. Назва фіксує факти винищення представників болгарського народу османськими завойовниками.

Натомість у фітономенах *кадѣнка* (*Tagetes patula* L., чорнобривці розлогі) [БТР, 336], *рѣшава кадѣнка* (*Tanacetum vulgare* L., пижмо звичайне [181, 54; 1, 171], *Betonica officinalis*, буквиця лікарська – рослина, названа за подібністю суцвіття до неохайної жіночої зачіски) відображається іронічне ставлення болгар до турецьких жінок, продиктоване спостереженнями над повсякденним життям, коли протиставляються у народному уявленні кращі характеристики охайної болгарської жінки та критичне оцінювання якостей туркені. Номінація рослин за соціальною та національною приналежністю осіб, таким чином, відображає певну стереотипність мислення, суспільну їх оцінку [35, 56]. Найчастіше такі характеристики знаходять своє відображення у міфологічних або анекдотичних постатях.

Утім, в інших флоройменуваннях, зокрема, у таких назвах, як *турчин* «турок», *хаджєр* «турок-господар, пан» (*Thraeolum majus* L., красоля велика) [133, 299] відображено інші стереотипні характеристики: убрання турецьких чоловіків зазвичай яскраве, жовтого, помаранчевого чи червоного кольору (на відміну від болгар, в одязі яких переважав білий або чорний). *Турско цвѣте* «турецька квітка» (*Hedera* L., плющ) – рослина, форма квітки якої віддалено нагадує крій турецького традиційного одягу та взуття [139, 75].

3.3. Етнокультурні чинники болгарської народної флоронімації.

Дослідження взаємозв'язку мови та культури етносу – одне з головних завдань сучасного мовознавства. У першу чергу це стосується етнолінгвістики, котра розглядає співвідношення мови та духовної культури, національного менталітету, народної творчості тощо [224, 27], та порівняно нової ділянки етнолінгвістики – фітоетнології, що встановлює зв'язки між сприйняттям об'єктів національної флори та їхніх властивостей із світоглядом народу, його віруваннями, традиціями. Лінгвістичні аспекти фітоетнології тісно пов'язані з дослідженням мовних символів, зокрема вивченням метафоричних назв рослин, що сприяє відновленню знань про

міфологічну картину світу болгарського етносу, зокрема, про відносини між людиною і природою, людиною й надприродним (духами, демонами), реальним довкіллям та надприродним світом тощо.

Мова, за словами В. Жайворонка, підтримує зв'язок між поколіннями та зберігає елементи, що репрезентують розвиток національних світобачень [68, 248]. Етнокультурна специфіка болгарських флорономенів підтверджується системністю використання способів і засобів номінації, що дозволяє встановити особливості процесу метафоризації, через який зв'язок поколінь стає безперервним, так само як у свідомості мовця через метафору (незалежно від того, чи створює він її, чи намагається розшифрувати) формується цілісний, мозаїчний образ світу, де всі предмети, явища й події нерозривно пов'язані між собою.

Дослідження болгарської лексики, пов'язаної з етнокультурними характеристиками, неможливе без встановлення специфіки метафоризації культурних концептів. Зокрема, Б. Л. Борухов пише, про те, що культурологічні метафори заслуговують на спеціальну увагу, оскільки ці метафори створені внаслідок накладання вербалізованих культурних концептів на об'єкт опису [18, 109]. Вивчення культурних концептів неминуче вимагає знайомства з відповідними культурними реаліями, тому важливо звертатися до наукових здобутків культурології, фольклористики та етнології, релігієзнавства, пов'язаних із досліджуваною темою.

Спосіб життя етномовного колективу – землеробство та осіле скотарство, або ж кочове існування – великою мірою визначають особливість світосприйняття. Народи, що займаються сільським господарством, більшу увагу приділяють, зокрема, естетичній функції природних об'єктів [37, 47]). Перебуваючи на сталій території, мешканці досконально її вивчають, встановлюючи, наскільки рослини, що побутують у даному ареалі, є корисними чи шкідливими для перетворювальної (прагматичної чи естетичної) діяльності людей.

За нашими спостереженнями, у болгарському мовному колективі переважають флороназви, пов'язані з уподібненням назв рослин до характеристик людини або частини тіла. Антропоморфність рослин, зауважена мовцем, зумовлює появу флорономенів з відповідною антропоморфною семантикою. Проте антропонімні назви рослин можуть бути позбавленими такої семантики, натомість вступати з відповідними антропонімами в інші семантичні відносини, що мають етнокультурну обумовленість. Так, ми виділили групу флорономенів, які походять від назв членів родини. Пор.: 1) *баба* «бабуся», «літня жінка»: *ба̀бина душйца* (*Thymus serpyllum* L., материнка мала) , *ба̀бино биле* (*Erythraea centaureum* Rafn., золототисячник) [1, 117], *бабка* (*Erythraea centaureum* Rafn., золототисячник) [1, 117], 2) *дядо* «дідусь», «літній чоловік»: *дѐдови диса̀ги* (*Rumex alpinus* L., щавель альпійський) [87, 134], 3) *майка* «мати»: *го̀ркова ма́йка* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [1, 156], *ма́йчина душйца*, *ма́йцери́ка* (*Thymus serpyllum* L., материнка мала) [87, 46], *ма́йчина мятви́ка* (*Nepeta cataria* L., котяча м'ята) [87, 47]. Особливо характерним було приписування лікарських (а подекуди й магічних) обов'язків найстаршій жінці – бабусі.

Однак, відомо, що у слов'ян лікування травами не було привілеєм лише старих жінок або молодниць (матерів). Про роль молодших чоловіків у болгарському традиційному фітолікуванні детально пише М. Арнаудов: *русàлиш* (*калушàри*) під час «русальних» («зелених») свят отримували надприродні можливості та могли вилікувати будь-яке захворювання. Зібрані ними на *Еньовден* (Іванів день, Купала, 24 червня) або на *Русàлиш* (Зелені свята, 50-й день від Великодня) рослини набували чарівної сили; їх *русàлиш* всюди носили з собою, закріпивши на прапорі з білого полотна [8, 180-186]. Такими травами-оберегами могли бути згадані вище рослини – *русàлина* (*Heracleum verticillatum* Panc., борщівник), *русàлия* (*Levisticum officinale* L., любисток), *русàлска тревà*, *русàнлийче* (*Dictamnus albus* L., ясенець білий) [БЕР 6, 350] та ін.

3.3.1. Відображення матеріальної культури в болгарських народних найменуваннях рослин.

Флорономени є ілюстраторами стану матеріальної культури етносу. Численні болгарські найменування рослин дають уявлення про існування різноманітних побутових реалій: одягу, посуду, знарядь праці, зброї, інструментів тощо. Розглянемо, як болгарські назви рослин пов'язані з кожним із цих класів слів.

Одяг: 1) *ботуши* «високе взуття до колін» [БТР, 72]; чоботи – *ботушче* (*Antirrhinum majus* L., ротики садові) [БЕР 1, 70]; 2) *гащи* «чоловічий спідній одяг із холошами, що вкриває тіло від пояса до ніг; брюки, зазвичай частина національного одягу [БТР, 128]» – *гащички* (*Aquilegia nigricans* L., орлики чорніючі), *орлови гащи*, *петрови гащи*, *двой-трой-гащи* (*Corydalis solida* Sw, ряст ущільнений); 3) *гуня* «короткий жіночий верхній одяг із лисячого хутра» [БЕР 1, 294] – *кърпй гуня* (*Colchium autumnale* L., пізньоцвіт осінній) [87, 202]; 4) *клашник*, *квашник* «короткий одяг із битої вовни, без рукавів» – *кърпй-клашник*, *кърпй-клешник* (*Colchium autumnale* L., пізньоцвіт осінній) [БЕР 2, 426-427]; 5) *кожух* «зимовий хутряний одяг; шуба [БТР, 367]» – *кърпй кожух* (*Colchium autumnale* L., пізньоцвіт осінній) [98, 27]; 6) чалма «головний убір мусульман» – *чалмичка* (*Tagetes erecta* L., чорнобривці випрямлені) [87, 168] і т. ін.

Посуд: 1) *чаша* «невелика, відкрита вгорі посудина для пиття [БТР, 1060]; чашка, склянка тощо» – *чашулка* (*Convolvulus sepium*(L.) R.Br., березка польова) [256, 140]; 2) *нож* «ніж» – *змйено нѡжчи* (*Caltha palustris* L., калюжниця болотяна) [1, 70]; 3) *лъжйца* «ложка» – *пѡпова лъжйчка* (*Caltha palustris* L., калюжниця болотяна) [1, 70].

Знаряддя праці: 1) *секйра* «залізне знаряддя з дерев'яною ручкою, призначене для рубання дров [БТР, 876]; сокира» *секйрка* (*Orobus* L., чина) [87, 55], 2) *хурка* «вирізьблена та прикрашена дерев'яна паличка для прядіння, до якої прив'язується кужіль [БТР, 1048]; «прядка» – *бяла хурка*

(*Lilium candidum* L., лілія біла) [87, 71], *дѣва хѣрка* (*Equisetum arvense* L., хвощ польовий), *змѣйска хѣрка* (*Arum italicum* L., арум італійський) [87, 281].

Зброя та обладунки: 1) *кальч* «вигнута шабля» [БТР, 339] *кальч-отѹ* (*Hypericum perforatum* L., звіробій звичайний) [87, 146]; 2) *сабя* «вид хододної зброї, за допомогою якої можна колоти та рубати – з довгим та тонким, зазвичай дещо вигнутим лезом, де гострим є випуклий його бік [БТР, 854]» – *саблица, саблянка* (*Gladiolus* L., гладіолус) [1, 43].

Музичні інструменти: 1) *трамбѹла* (фракійський глиняний духовий інструмент) – *трамбѹла, трѣмбѹла* (*Paraver rhoeas*, мак дикий) [1, 81]; 2) *тѣпан* «ударний музичний інструмент, що складається з обода та натягнутої з обох сторін шкіри [БТР, 991]» – *бий-бий-тѣпанче, тѣпанчец* (*Silene venosa* Aschers, смілка звичайна), 3) *кавѹл* «флейта» – *кавѹлче* (*Equisetum arvense* L., хвощ польовий) [256, 144] та ін.

Деякими флорономенами ілюструються особливості зовнішнього вигляду носіїв мови: *пирчѹн* (*Stipa pennata* L., ковила пірчаста) [1, 24], *зѣйчи перчѹн* (*Asparagus tenuifolius* Lam., холодок вузьколистий) [1, 29], *момѣнски перчѹн* (*Anemone pulsatilla* L., сон-трава) [1, 69] – рослина, що за формою стебел, листків тощо нагадує жмуток довгого волосся. В етнографічних дослідженнях назва *перчѹн* – вид зачіски – пояснюється як «довге волосся, що залишається на тім'ї (на виголеній голові) та звисає ззаду під ковпаком» [197, 70].

Лінгвістичні дані сприяють відновленню та доповненню інформації щодо господарських робіт та ремесел. Так, болгарський дослідник Х. Холіолчев у компаративному дослідженні болгарських, сербських, хорватських, українських фітонімів наводить таку статистику: елемент *грозд(е)* (як у простих, так і складних та складених флорономенах) міститься загалом у 72 болгарських назвах. Для порівняння, у сербській (так само хорватській) мові, за свідченням лінгвіста, їх налічується 50, у словенській – 12, в українській – 4 [240, 30-31].

Можна стверджувати, що дані, які подає Х. Холіолчев, свідчать не лише про ступінь поширеності рослин роду *Vitis* на території відповідних країн, але й про рівень розвитку виноградарства на тих землях, де це дозволяли природні умови. Зокрема, болгарські переселенці, що проживають у південних регіонах України (Одеська область, Приазов'я), практикують вирощування цієї культури і сьогодні, використовуючи на позначення рослин роду *Vitis* фітонім *грозде* у різноманітних фонетичних варіантах.

Про популярність бджільництва у болгар свідчать флорономени з мотивувальними компонентами *пчел-* та *мед-*: *медàк*, *медуни́ца* (*Salvia glutinosa* L., шавлія залозиста) [256, 95], *медòвен трилі́стник* (*Melilotus officinalis* (L.) Medik., буркун лікарський) [87, 137], *пчелàрник* (*Melissa officinalis* L., меліса) [87, 226], пор. луж. *rojównik*, *pcołyne zele*, *pcolace zele* [2, 112]); а також флорономени з непрямою мотивацією «медоносна рослина»: *смухті́ло*, *смухі́лка*, *смухті́ка* (*Salvia glutinosa* L., шавлія залозиста), *смукàлник* (*Helleborus odorus* Waldst. et Kit., чемерник пахучий) – за народними спостереженнями, на ці рослини часто сідають бджоли, щоб висмоктати з них нектар [70, 129]. Частина народних флорономенів з мотивувальним компонентом *мед-* увійшла до офіційної ботанічної номенклатури: *мèденик* (*Cerithe* L., вощанка) [87, 228], *медуни́ка* (*Melittis melissophyllum* L., кадило пахуче), *медуни́ца* (*Pulmonaria officinalis* L., медунка звичайна) [87, 228] та ін.

Окремі флороназви свідчать про пов'язаність із успішним розвитком текстильних ремесел – прядіння: похідні від назв реалій, пов'язаних із ткацьким ремеслом – *сучи́-тѣчи́*, *тѣчи́-тѣчи́ стан* (*Plantago major* L., подорожник великий), *тѣчèц* (*Plantago media* L., подорожник середній) [87, 143].

Традиційним заняттям для сільськогосподарських районів Болгарії вважалося скотарство, про що свідчать флорономени на позначення не лише тварин, але й відповідної професії *овчàр* «пастух», «той, що пасе овець»: *овчàрски боси́лек* (*Thymus serpyllum* L., материнка мала) [БЕР 4, 771],

овчарска чубрица (*Satureja coerulea* Jaka, чабер) [БЕР 4, 772], *овчарска кумуніга* (*Ferulago silvatica* bess, ферульник лісовий) [87, 256], *овчарска иглика* (*Cynoglossum officinale* L., чорнокорінь лікарський) [87, 56], *овчарско рунò* (*Hepatica nobilis* Schreber, печіночниця звичайна) [БЕР 4, 772].

Флорономени, вмотивовані лікувальними властивостями рослин, становлять важливу з прагматичної точки зору частину флоролексики, адже в таких назвах зберігаються знання, якими користувалися у давнину та які законсервовано нині у вигляді найменувань рослин залежно від їх застосування у народній медицині.

Ця група флоронайменувань відзначається своєю конкретикою щодо назв органів, захворювань, лікувальної дії тощо. До офіційної ботанічної номенклатури можна віднести, зокрема, такі народні найменування, як *гушперче* (*Thalictrum angustifolium* L., рутвиця вузьколиста), *девесїл* (*Heracleum* L., борщівник), *изсїпливче* (*Herniaria* L., остудник), *очанка* (*Euphrasia officinalis* L., очанка звичайна), *шанпиче* (*Alchemilla* L., приворотень, від народної назви хвороби *шан* «інфекційне захворювання дорослої худоби, від якої запалюються та злущуються копита» [БТР, 1074]) тощо.

3.3.2. Болгарські етнокультурні флорономени з міфорелігійною семантикою.

Пізнання, мисленнєве освоєння людиною світу розпочинається з міфу, а об'єкти довкілля, з якими взаємодіє людина, природні явища сприймаються завжди як живі істоти зі своїми особливостями поведінки. З часом міфологічні уявлення втрачають свою актуальність, змінюючись науковими знаннями. залишки міфологічної свідомості спостерігаємо у народних традиціях і побуті, а найдовше вони зберігаються у мові.

Проблеми співвідношення міфу та культури, міфу та мови розглядалися у багатьох філософських та мовознавчих працях – Я. Голосовкера, Г. Гадамера, О. Ф. Лосєва, О. Є. Левакієвської, В. Л. Бурової,

О. С. Колесника та ін. Останнім часом актуалізувалося поняття міфологічного простору як особливої інформаційної структури, що репрезентує міф. При цьому мова постає як знакове втілення складових міфологічного простору – концептів-міфологем та міфологічних сценаріїв [102, 51, 64].

Концепти-міфологеми є концептуальним каркасом національної картини світу. У міфологічному просторі вони організовані за певними ієрархічними рівнями. Науковці відзначають, що найвищий щабель (мега-концепти) посідають такі опозиційні елементи, як «жива істота/нежива сутність»; відповідно рівневі «жива істота» підпорядковані мезо-концепти «людина/істота нелюдського походження, тобто міфічна істота». Наступний – макрорівень – відзначається етноспецифічністю. Концепти-міфологеми макрорівня – це, зокрема, характерні для певної етнокультурної спільноти найменування міфічних істот. Унаслідок взаємодії вербалізованих концептів-міфологем у межах національного міфологічного простору виникає міфологічний сценарій [102, 55-64]. Міфологічні сценарії реалізуються переважно в епічних фольклорних текстах, проте можуть частково відображатися і у побутовому мовленні.

Дослідники стверджують, що об'єкти живої природи певною мірою пов'язані з концептами-міфологемами та міфологічними сценаріями. Так, на тварину може переноситися образ міфічної істоти (через конкретну тварину реалізується концепт-міфологема «міфічна істота»), рослини використовуються у магічних практиках (за допомогою рослини реалізується міфологічний сценарій «використання магії») тощо [102, 55].

За нашими спостереженнями, рослини посідають особливе місце у болгарському міфологічному просторі. Вони можуть сприйматися як втілення душ померлих (реалізація концепту-міфологеми «потойбіччя»), як об'єкти, пов'язані з міфічними істотами (частини тіла, артефакти, засоби боротьби з міфічними істотами, місце проживання міфічного персонажа), як інструмент магічного впливу тощо.

Антропологічні дослідження констатують стійку прив'язаність індивідуума до конкретної рослини – уявлення, характерні для дохристиянської міфології. Особливо це стосується деревних рослин із міцним корінням, що перебувають протягом багатьох років у нерозривній єдності з ґрунтом. Традиція садіння слов'янами (як і деякими іншими народами) дерев з нагоди народження людини або її від'їзду вказує на підсвідоме прагнення залишитися на освоєній території або якнайскоріше повернутися до рідної домівки. За свідченнями А. Т. Ілієва, давня людина могла стати одним цілим із деревом, яке посадила (або обрала з-поміж дикорослих); чимало фольклорних текстів ілюструють *задрүжен живѡт* – єдність із деревом, котре відображає самопочуття людини, її мислення, гине та оживає разом із нею [80, 320-322]. Дерево тут відіграє роль сталої природної опори, характерної для людей з осілим світосприйняттям.

Із рослинами слов'яни пов'язували численні обряди, ритуали та вірування. Рослини асоціювалися з різноманітними міфічними персонажами – як язичницькими, так і християнськими. У найменуваннях рослин часто фігурує надреальна істота – язичницьке божество чи християнський Бог, Богородиця, диявол, ангели чи демони.

Це назви, метафоричність яких пов'язана з візуальною подібністю рослини до інших об'єктів: *змійски езѣк* (*Ophioglossum vulgatum* L., вужачка звичайна) – за подібністю стебла рослини, оперезаного листком, до голови гадюки з роздутим клобуком та висунутим язиком; *змиярник* (*Arum maculatum* L., арум плямистий) – за подібністю квітки цієї рослини до роздутого клобуку змії, а листя – до зміїної шкіри. Назва *перуніка*, тобто «квітка Перуна» (*Iris germanica* L., півники), імовірно, пов'язана з подібністю квітки цієї рослини до списа Перуна; *перуніга*, *перуніка* (*Orchis mascula* L., зозулинець чоловічий) – з подібністю суцвіття рослини до наконечника списа, який міг носити Перун [203, 415]. Назви деяких фітооб'єктів пов'язані з такими міфічними персонажами, як *віла*, *самодіва*, *самовила* – дівчина дивовижної вроди, з довгим густим волоссям [42, 114]. Можливо, саме

асоціацією з розкішним волоссям вмотивована назва *самодівська* (*самовілка*) *коса* (*Asparagus tenuifolius* Lam., холодок вузьколистий) [1, 29].

Найменування рослин можуть бути пов'язані з візуальною подібністю не до власне міфічного персонажа, а до інших предметів, які стосуються його: *з'мско грòзде*, *змійски лàпад* (*Arum maculatum* L., арум плямистий). Вмотивованість флорономенів артефактами (*вїлина метлà*, *самодівська метлà* (*Asparagus tenuifolius* Lam., холодок вузьколистий) [1, 29], *вїлино сїто* (*Carlina acanthifolia* All., відкашник акантолистий) [87, 65], викликає одночасно й асоціації з палким темпераментом міфічного персонажа *самодїва*, у якого буденний трудовий процес характеризується неупорядкованістю, нетерплячістю, навіть певною агресивністю. Адже цим демонічним істотам приписується здатність викликати бурі, урагани; за народними уявленнями, самовили кружляють, крутяться у вихорі [175, 204-205].

Окрему групу складають болгарські флорономени, в яких метафора пов'язана з лікувальними, отруйними чи іншими властивостями рослини. Так, назва *змійско бїле* (*Teucrium chamaedrys* L., самосил гайовий) повідомляє про отруйність рослини і водночас – про її застосування як протиотрути при укусах змії [1, 128]. Флорономени *змійски панур*, *з'мски лàпат* (*Arum maculatum* L., арум плямистий) [87, 160] можна пояснити отруйністю рослини [166, 104], яка, втім, не є ключовою мотивацією, адже означальний компонент *змійски* може вказувати і на причетність рослини до сакрального світу, до якого причетна змія-цілитель [41, 58; 18, 151]. Нагадаємо, що змія пов'язується зі світом померлих предків; її чарівна сила, принесена звідти, впливає і на рослини. Про ці уявлення свідчать численні лікувальні властивості рослин із назвами *змійска хурка*, *з'мско грòзде*, *змійски лàпад* (*Arum maculatum* L., арум плямистий) [166, 104] та *змійски езїк* (*Ophioglossum vulgatum* L., вужачка звичайна), серед яких і здатність останньої пришвидшити загоєння ран [90, 11]. На нашу думку, інформація про ці рослини, отримана з природознавчих джерел, може слугувати

підтвердженням такого трактування семантики назв.

Життєвий баланс між зціленням, поверненням до світу живих та смертю – відходом до іншого світу – відтворено у назвах *з'минско мляко* (*Chelidonium majus* L., чистотіл) [87, 161], *змійско цвєте* (*Nyoscyamus niger* L., блекота чорна) [87, 161]. Метафора, що лежить в основі подібних назв рослин, нагадує про те, що ці рослини, так само як і зміїна отрута, можуть і вилікувати, і позбавити життя, до того ж містять наркотичні речовини, які викликають непередбачувану реакцію організму [166, 102-103].

Пор. укр. «блекоти об'їстися», рос. «белены объестся», «взбелениться», що означає «оскаженіти, одуріти, перебувати ніби під дією психотропної речовини» та болг. *змійско цвєте* – рослина, отруївшись якою, людина дуріє і стає агресивною, наче її вкусила змія та передала свою лють. Найменування *змейово цвєте* (*Iris germanica* L., півники) пов'язане, на нашу думку, з давнім повір'ям, згідно з яким ця рослина здатна проганяти від людини змія [18, 150].

Ще раз повернемося до болгарського флорономена *перуніка* (*Orchis mascula* L., зозулинець чоловічий) [87, 182]. Ця назва може пов'язуватися із застосуванням рослини для відновлення чоловічої потенції [250, 455]. Очевидно, бог Перун втілював ідеал мужності, з якою асоціювалася цілюща сила цієї рослини. Варіанти назви *папаронка*, *папорунка*, *пеперуга*, *пеперуда*, *пъпъруна* (*Papaver rhoeas* L., дикий мак) [1, 81] також можуть мотивуватися уявленнями про Перуна, якому присвячувався болгарський ритуал викликання дощу «пеперуда» – ймовірно, болгари, як і українці, використовували в цьому ритуалі макові зерна) [203, 415].

Відомо, що з персонаж *самодіва* у південнослов'янській міфології пов'язана здатність виліковувати смертельно хворого. Ця характеристика актуалізується назвою *самодівско цвєте* (*Erythronium dens canis* L., еритроній собачий зуб) [1, 31]: можливо, саме за допомогою цієї рослини оживили юнака Іве у болгарській народній пісні [41, 115]. Назва *самодівско мазніче* (*Symphytum officinale* L., окопник лікарський) [214, 186] може бути

вмотивована цілющими властивостями кореня живокосту, з соку якого виготовляють мазі.

Лікувальні властивості рослин болгари пов'язували також із русалками. «Русальні» – освячені русалками – рослини збирали в «русалчин тиждень», починаючи з Трійці та до Петрівки. Русалки, за народними уявленнями, могли визначити, чи одужає хворий, чи ні: якщо, прокинувшись після сну, хворий (він мав поспати «русалчину» ніч просто неба) бачив на своєму покривалі зелені бадилки, то в такий спосіб русалки повідомляли йому, що він одужає. Вважалося, що русалка може і вказати недужому на рослину, яка його вилікує [56, 8]. Такий мотиваційний зв'язок спостерігаємо у назвах *русàлка* (*Levisticum officinale*, любисток), *русàлка тревà*, *русанлійче* (*Dictamnus albus* L., ясенець білий) [БЕР 6, 350], *русал'як* (*Cuscuta europea* L., повитиця європейська) [БЕР 6, 350] тощо. Поодинокі флорономени вмотивовані побутуванням рослин у безпосередній близькості до міфічних персонажів: *мòрска в'їла* (*Nymphaea alba* L., латаття біле) – водяна рослина, що росте біля житла русалок або *самовил*.

На формування болгарської народної ботанічної лексики значною мірою вплинули і християнські традиції: чимала кількість народних флорономенів умотивована реаліями, далекими від канонічного (біблійного) християнства, проте тісно пов'язаними з апокрифічними або фольклорними джерелами. Прикладами таких флорономенів є найменування, похідні від назв релігійних персонажів (Христос, Богородиця, диявол) – *богорòдиче* («назва рослин, що розквітають на свято Богородиці, наприкінці серпня», *Calamintha acinos* (L.) Clairv. ex Gaudich, щибрушка польова [БЕР 1, 60], *Brunella vulgaris* L., суховершки звичайні). А також *богорòдичен б'урен* (*Acinos suaveolens* Sibth. and Sm., щибрушка), *богорòдична л'жичка* (*Menyanthes trifoliata* L., бобівник трилистий), *богорòдична р'чйца* (*Anastatica hieracifolia* L., ієрихонська троянда), *богорòдична тревà* (*Hypericum perforatum* L., звіробій звичайний, *Cerinthe minor* L., воцанка мала [БЕР 1, 61], *Calamintha*

acinos (L.) Clairv., щербрушка польова), *богородични свѣщи* (Gentiana asclepiadea L., тирлич ваточниковий) [БЕР 1, 61].

Флорономени, пов'язані з культом Христа, трапляються у болгарському фітолексиконі рідше: *исусово цвек'* (Hedera helix L., плющ), *христово цвѣте* (Helleborus odorus Waldest. et Kit., чемерник пахучий, Primula veris L., первоцвіт весняний) [87, 183, 198]. Ці назви можуть бути вмотивованими як уявленням про рослини, які, наприклад, обвивали хрест Ісуса (плющ), або ж її цілющими властивостями.

Зафіксовано кілька флорономенів, що походять від лексеми *дявол* (*гявол*): *гяволско грѡзде* (Solanum dulcamara L., паслін солодко-гіркий), *дѣволска върба* (Eleagnus angustifolia L., маслинка вузьколиста) [БЕР 1, 471]. У цих назвах уявлення про диявола як жахливу, потворну істоту перегукуються з образами язичницького чорта, а означення *дяволски*, що може пояснюватися як «підступний», «брехливий», ілюструє як язичницьку, так і християнську концепцію щодо диявола або чорта). Не лише зовнішній вигляд, а й запах – характерна особливість образу диявола: *дѣволско лайно* (Ferula assa L., ферула смердюча) [БЕР 1, 471]. Пор. *миризлива върба* «смердюча верба» (Eleagnus angustifolia L., маслинка вузьколиста) [БЕР 1, 471].

Окремо в цьому контексті варто розглянути назву *дѣволска кръв* (Dracaena draco (L.) L., драцена канарська, відкрита на о-ві Тенеріфе 1402 р.) [БЕР 1, 471]. Тут образ диявола прийшов на зміну образу кровожерливого дракона (сили Зла), якого, згідно з легендою, перемиг слон (сила Добра), і на місці драконової загибелі (кровопролиття) вирости дерева – драцени. Крім того, з драцени здобували червону смолу («драконову кров») [216, 184].

Інші болгарські флорономени, вмотивовані культом матері, можна пов'язати як із язичництвом, так і з християнським ушануванням Богородиці: *мѣщерика*, *мѣщерига*, *мѣйчина душѣца* [БЕР 3, 700-701], *мѣтерка* (Thymus serpyllum L., материнка мала), від псл. **mater-* та болг. *мѣйка*, ст.-болг. *мати*, що, імовірно, означає «Мати Божа», пор. укр.

богородська трава, рос. *богородицына трава*, хоча подібні назви можуть бути пов'язані з дохристиянським, панрелігійним культом матері, померлих предків [115, 91] (пор. *бабина душйца*), та переосмислені християнством. Образ матері може реалізуватися у несподіваних номінаційних ситуаціях: у Родопах, наприклад, назву *майка* «мати, мамка» отримує подвійний колос злакової рослини, а в окремих селах Східної Болгарії – листя тютюну, яке відростає на повторний врожай [БЕР 3, 615-616] – імовірно, у цю метафоричну назву закладено семантику родючості, пов'язану з поняттям «мати».

Деякі назви рослин обумовлені культом святих: *петрожїлка* (*Plantago major* L., подорожник великий), *пєтров крєст* (*Lilium bulbiferum* L., лілія цибулинконосна, *Lilium martagon* L., лілія лісова, *Paris quadrifolia* L., вороняче око) [БЕР 3, 51] – йдеться про святого Петра, який, за біблійними Діями святих апостолів, мандрував по світу і зцілював недужих. Назва *йованска трєва* (рослина з невизначеною родо-видовою належністю, пов'язується, імовірно, з постаттю святого Івана (*Свети Йован Бильобер*), на честь якого святкують 24 червня (Іванів день). Ця рослина, поряд із деякими іншими, використовується у ритуалі «вплітання трав» до купальського вінка [129, 51]. За іншими відомостями, ця трава застосовується для боротьби з захворюваннями, що їх приніс *старец самодиван*, традиційно на ім'я *Йован*. Цей демонічний персонаж зображується старим дідом, який викликає в людей лихоманку або відбирає їм мову [129, 48-52]).

Серед досліджуваних одиниць зустрічаються і флороназви, похідні від найменувань служителів християнського культу (піп, попадя): *бял попòк*, *вєртипòн* (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська, у брезницькій говірці – «отруйна трав'яниста рослина») [БЕР 5, 521]. Також *пòпова шòпка* (*Ranunculus aser* L., жовтець їдкий) [БЕР 5, 520], *пòново ухò* (*Asarum europaeum* L., копитняк європейський), *пòпови вьшки* (*Capsella bursa pastoris* (L.) Medik., грицики звичайні) [БЕР 5, 521].

Встановлено, що флорономи, пов'язані з назвами служителів християнського культу, мають переважно іронічне забарвлення, оскільки священики з певних причин рідко мали довіру в простолюду і своєю поведінкою стимулювали до процвітання у цій царині безкомпромісного народного гумору та сатири. Це відбилося і в лексиці флори і фауни (пор. *пòпова лъжйчка* «пуголовок», *пòпче* – у смолянській говірці – «великий чорний тарган», *пòпово мўдо* (*Lycoperdon bovista* Sowerby, гриб дощовик) тощо [БЕР 5, 521]), у метафоричних назвах артефактів: *пòпова къщичка* «зношена шапка», *пòпски ушй* «різновид солодкої страви» [БЕР 5, 521]. Що стосується болгарської народної назви *панайрська попадйя* для рослини з яскравою, пишною квіткою (*Scabiosa* L., короставник) [БЕР 5, 39] відображає, на наш погляд, асоціації з попадею, яка вбралася в найкраще плаття, щоб її бачив весь народ. Адже *панайр* «ринок» є традиційно місцем великого скупчення людей, тому означення *панайрски* тут пов'язано з бажанням продемонструвати себе, свою вроду, свій добробут якомога більшій кількості знайомих; така публічна людина «виставляє на торжищі» не так товар, як саму себе. Не випадково простий народ з-поміж усіх інших представників соціуму обирає саме дружину попа: в уявленні простолюду попадя – жінка, не обтяжена роботою, любить хизуватися нажитим багатством і особливо дорогим убранням.

Отже, болгарські народні назви рослин, які походять від найменувань язичницьких та християнських персонажів чи їхніх атрибутів, від назв свят, ритуалів тощо, свідчать про наявність розгалуженої системи мотиваційних понять, пов'язаних із етнокультурними реаліями. Болгарські флорономи, що вживаються у фольклорних текстах, характеризуються своєю символічністю, співвіднесеністю зі значущими подіями у людському житті, антропоморфною метафоричністю, пов'язаністю з давніми уявленнями, міфами та традиціями. У болгарських назвах рослин найчастіше відображаються зовнішній вигляд, запах рослини, час її цвітіння,

функціональні характеристики (лікувальні та отруйні властивості, використання рослини в ритуальних діях тощо).

3.3.3. Лінгвостнокультурні характеристики болгарських народнопоетичних найменувань рослин.

У болгарській народній поезії користуються популярністю такі назви декоративних рослин як *блено-біле* (*Hyoscyamus niger* L., блекота чорна) [133, 183]. Вона асоціюється за звучанням с *бел* «білий», за зовнішнім виглядом із *црѣн* «чорний» та є уособленням дівочої краси, що чарує, дурманить: “*Магия са мои-те црѣни очи, блено биле, мое бело гърло*” («Мої чари – то мої чорні очі, трава белена – то моя біла шия») [133, 184].

У пісенному фольклорі найчастіше фігурують кілька найменувань трав'янистих рослин, кожна з яких має свою символіку. Іноді значення рослин розшифровується вже в самому тексті. Так, в одній із пісень Богородиця тлумачить дівчині її сон: “*Първа китка – ран босилчец, ран босилчец – младоженец, втора китка – желта ружа, сама ти си млада булка, трета китка – червен златор, червен златор – млад деверко*” («Перша китиця – ранні васильки, ранні васильки – це наречений, друга китиця – жовта ружа, жовта ружа – ти сама, молода наречена, третя китиця – червона щиріця, червона щиріця – молодий дівер»). Тут також виявляється переосмислення поетичного фітономена *златор* (*Amaranthus paniculatus* L., побутові назви – *слатор*, *стратор* грецького походження з метафоричною назвою дівера – *злаца* від *златен* «золотий») [БЕР 1, 645; БЕР 7, 489; 233, 160]. Отже, сон, у якому героїня побачила квіти, передвіщував її заміжжя [26, 271]. Поряд із загальномовною назвою *босилек* «васильки» у болгарських піснях згадуються такі народнопоетичні найменування, як *рани бел босильок* [БНП, 323], *ранен босиляк* [БНП, 372], уособлюючи емоційний зв'язок уже заміжньої жінки з її родом, домівкою, особливо – з матір'ю: наречена садить васильки перед тим, як розлучатися зі своєю ріднею, та просить матір поливати – уранці водою, ввечері – гіркими сльозами [БНП, 366, 372].

Часом найменування рослини дублює назву хвороби, яку лікує. Крім того, є стійке уявлення про те, що трави з квітками певного кольору призначені для печінки, інші – для жовчного міхура або для лікування вірусних захворювань тощо. Про це, зокрема, згадує у своїй праці В. Б. Колосова [106, 254-266]. Так, рослина з назвою *жълтеница* (найчастіше з жовтими квітками), за народними уявленнями, допомагає від захворювання *жълтеница* «жовтяниця», *жълтата* «жовта (хвороба)» [82, 32]. Хворобу з назвою *червѣн вѣтър*, *червѣнка* «червоний вітер, переносна назва бешихи» можна вилікувати травою, що зветься *червѣнка* та в замовляннях ототожнюється з вогнем [82, 34]. У болгарській міфології, зокрема, побутує уявлення, що причиною жіночого безпліддя є те, що утробу їй скувала якась зла сила. Тому вилікувати його можна чарівною травою, що зветься *разкѡвниче* «зілля, що розковує» [82, 69].

У болгарському фольклорі іноді фігурують народні назви садово-городніх рослин: *дѹня* (айва, *Cydonia* L.) “*Златна дѹня*” («золота айва») згадується у колядці: колядники пропонують айву хазяйській дочці, аби перестала соромитись і заговорила [26, 263]. Крім загальновідомого *прѣскова* може використовуватися і народна назва турецького походження – *шевталиа*: “*На дѣрвото малка Ангелина, у рѣка ѿ клонче шевталиа*” («На дереві маленька Ангеліна, в руці – гілочка персику») [133, 253].

ВИСНОВКИ ДО ІІІ РОЗДІЛУ

У болгарській мовній картині світу відображено особливості суспільного життя народу, його культурні й етнічні маркери. Лінгвістична палітра болгарських народних назв рослин характеризує цей пласт слів як один із найважливіших у формуванні й функціонуванні загальнонародної мови.

Болгарські народні флорономени характеризуються виразною антропоморфністю за різними параметрами, відображаючи значний досвід

народу у галузях землеробства, скотарства, бджільництва, окремих ремесел, військову підготовку, найпоширеніші соціальні стереотипи.

Серед аналізованих болгарських народних флорономенів функціонують як первинні, так і вторинні назви, що походять від найменувань інших рослин на підставі спільних ознак.

Народні найменування болгарських рослин можуть відображати найпоширеніші соціальні стереотипи, пов'язані з сімейними стосунками (свекруха – зла, невістка – гостра на язик), з міжнаціональними відносинами (протиставлення болгар та турків, болгар та «волохів», чи циган), або з суспільним розшаруванням миряни – монахи, простолюди – священики та ін..

Зосередженість населення на природних та сільськогосподарських циклах породжує флорономени, що походять від назв різноманітних відтинків часу (пір року, місяців, частин доби, святкових дат) або співвідносяться з життєвими циклами тварин (кукання зозулі, міграція гризунів із полів до людських осель) чи аграрними циклами землероба (переміна одягу з літнього на зимовий, припинення випасання худоби тощо).

Основними бінарними опозиціями при творенні болгарських флорономенів є такі: великий – малий, свійський – дикий, смачний – несмачний, людський – тваринний та ін. Названі опозиції граматично оформлюються у простих флорономенах за допомогою специфічних словотвірних суфіксів або у складених – за допомогою компонентів «малий», «дрібний», «дикий» та ін. Особливе місце у цій групі назв посідають зоонімні найменування, де означення, що походять від назв тварин, також можуть відображати опозиційні відношення між первинними та вторинними флорономенами: «смачний – несмачний», «їстівний – отруйний», «свійський – дикий» та ін.

Болгарські народні найменування рослин, що згадуються у фольклорі, мають власну етнокультурну символіку, зокрема, народнопоетичні назви деяких дикорослих рослин безпосередньо пов'язані з традиційними уявленнями про красу (молодого та молодої), кохання, здоров'я чи недугу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Флорономени – мовні одиниці, що використовуються для номінації конкретних об'єктів флори та для вербалізації загальних понять, пов'язаних із рослинним світом. У сучасних слов'янських мовах функціонують як офіційні (наукові) найменування рослин, так і народні (народнорозмовні) назви. До народних флорономенів відносяться ті назви, сфера поширення яких обмежується усним спілкуванням. Основними критеріями виділення болгарських народних назв рослин є їхня експресивність, пов'язана з релігійними, міфологічними, ритуальними та іншими поняттями, велике розмаїття мотиваційних зв'язків з реаліями навколишнього світу, відсутність стилістичної маркованості флорономінацій у системі болгарських найменувань.

Болгарські народні назви об'єктів флори утворюються шляхом структурної та семантичної модифікації від твірних (мотивувальних) лексем слов'янського або неслов'янського походження. Виникнення таких номінацій пов'язане з поступовою деетимологізацією частини флорономенів у зв'язку з фонетичними чи смисловими трансформаціями твірних слів (мотиваторів). Основну частину болгарського ботанічного лексикону становлять слов'янські найменування рослин. До таких відносяться, зокрема, назви, пов'язані з питомими найменуваннями тварин, частин тіла живих істот, від назв об'єктів неживої природи (назви небесних тіл, форм рельєфу, водойм тощо). Серед запозичених флорономенів переважають грецизми та тюркізми; рідше трапляються романські, германські, семітські за походженням назви. У болгарських переселенських говірках зафіксовано запозичення з інших слов'янських мов – української та російської та польської, а у говірках метрополії – з чеської.

Структурний аналіз болгарських флорономенів виявив прості (однолексемні), складні (однолексемні з двома-трьома твірними основами) та складені (дво- та трилексемні) найменування. Творення простих за

структурою флорономенів відбувається двома основними шляхами – неморфологічним (перенесення значення з назви іншого об'єкта) та морфологічним (крім метафоризації, у творенні назви беруть участь словотвірні афікси). Переважна більшість простих флорономенів у болгарській мові утворена від основ іменників, прикметників, дієслів; поодинокі назви – від дієприкметників. Морфологічний спосіб творення назв рослин реалізується в рослинній номінації за допомогою специфічних словотвірних формантів (суфікс+флексія), зрідка – префіксів. Більшість словотвірних афіксів мають слов'янське походження.

Складні болгарські народні флорономени утворюються шляхом слова-основоскладання. Для аналізованої ботанічної лексики характерними є назви, утворені основоскладанням від основ прикметників та іменників, числівників та іменників, іменників та дієслів.

Складені флорономени у болгарській мові структурно представлені моделями, в яких поєднуються іменник (у т. ч. гіперонім) + прикметник (якісний, відносний або присвійний), рідше дієслово (в імперативі) + іменник. Межі складних та складених флорономенів, утворених за моделлю дієслово+іменник у болгарській мові нечіткі, що є наслідком різного написання назв, зафіксованих у перших ботанічних словниках та лікарських порадниках.

Семантична специфіка народних флорономенів у болгарській мові пояснюється співвідношенням реалій з іншими предметами, явищами та якостями, назви яких стали мотивувальними для аналізованих лексичних одиниць. Найчисельнішими у болгарській ботанічній лексиці є назви, зумовлені функціональними та перцептивними ознаками. Менш вживаними є народні флорономени, вмотивовані місцем поширення або походженням рослини, особливістю її росту та розмноження та ін.

Флорономени, вмотивовані функціональними характеристиками, утворюються переважно від мотивувальних лексем на позначення органів тіла, від назв захворювань, травм, а також від лексем на позначення способу

лікувальної (отруйної, магічної) дії та результатів. Найчастіше серед досліджених флоролексем фіксуються одиниці, що ілюструють лікувальну дію рослини на відповідний орган, чи походять від найменувань цих органів. Рідше вживаються флорономени, вмотивовані уявленнями про їхню магічну дію (приворотну, відворотну, захисну та ін.).

Серед флорономенів, умотивованих перцептивними характеристиками, переважають утворення від мотивувальних лексем на позначення кольору, розміру, динамічних характеристик, запаху, смаку, тактильних властивостей. Велика кількість болгарських народних флороназв відображає подібність рослин до інших об'єктів дійсності або вказує на ознаки, пов'язані з особливостями росту, розвитку рослин та догляду за ними. Активно функціонують також назви, умотивовані подібністю рослин до інших об'єктів флори або фауни, а також до частин тіла живих істот чи об'єктів неживої природи та артефактів.

Велика група болгарських народних флорономенів умотивовується просторовими чи часовими характеристиками, переважна більшість яких пов'язується з найменуваннями частин доби, місяців, свят. Болгарські народні назви рослин з абстрактною вказівкою на час найчастіше виражають подію, з якою співвідноситься один із елементів життєвого циклу рослини: приліт птахів, збір урожаю, настання холодів та ін.

Якщо прості болгарські народні флорономени мають одну мотивувальну ознаку, то складні і складені характеризуються поєднанням двох або більше семантичних ознак, причому в межах однієї флороназви можуть поєднуватися функціональні та перцептивні характеристики, перцептивні характеристики та ознаки за місцем поширення, перцептивні характеристики та час появи, цвітіння, збирання та інші ознаки.

Лінгвокультурологічний аналіз болгарських флорономенів дозволив сформувати уявлення про особливості світосприйняття носіїв мови, відображені у назвах рослин. У болгарській мовній картині світу особливе місце відведено найменуванням садово-городніх рослин, які слугують

символами вроди (особливо дівочої, жіночої), матеріального добробуту (такими символами найчастіше стають назви злакових рослини, винограду), рис людського характеру (найчастіше розумових здібностей, темпераменту, працьовитості/неробства). При цьому дикорослі рослини зазвичай пов'язані з міфорелігійними уявленнями, а назви польових та лісових флорооб'єктів переважно фігурують у фольклорних оповідях, пов'язаних із роллю міфічних істот у житті людей.

Перцептивні та функціональні характеристики рослин часто стають підставою для формування стереотипів, які виявляються характерними для болгарської мовної картини світу. Зокрема, приємні пахощі асоціюються з персонажами християнської міфології, отруйність – зі зміями, непривабливий вигляд – із старою людиною, округла форма плодів – із дівчиною, жінкою, а рясний сік, який виділяє рослина при розломі – з молоком або кров'ю міфічних істот. Якщо рослина має лікувальні властивості, то її назва пов'язується з християнськими чи язичницькими персонажами, які здатні зцілювати чи оживляти когось.

Серед аналізованих болгарських народних флорономенів функціонують як первинні, так і вторинні назви, які походять від найменувань інших рослин на підставі спільних ознак. Вторинні найменування рослин можуть ставати елементами бінарних опозицій: «великий – малий», «свійський» – дикий, «свій – чужий», «людський (справжній) – тваринний (фальшивий)» та ін. На семантичну специфіку вторинної назви переважно вказують словотвірні афікси у простих (однослівних) флорономенах чи структурні компоненти у складних і складених найменуваннях, за допомогою яких фіксується спорідненість із мотивувальною ознакою.

У болгарській мовній картині світу народні назви рослин посідають важливе місце, вказуючи на різноманітні семантичні зв'язки – «рослина + людина», «рослина + тварина», «рослина+ рослина», «рослина + артефакт» та ін., причому найактивнішим виявляється зв'язок «рослина+людина», який тісно пов'язаний з антропоморфністю

флорономена, здатністю рослини лікувати людей, її використанням у повсякденному житті, зокрема у побуті та ритуалах. Спостерігається також мотивованість, що виникає внаслідок міжетнічної, міжпрофесійної, внутрішньосімейної комунікації і реалізується у болгарських найменуваннях рослин з уточненням їхніх візуальних чи функціональних характеристик.

Народні назви рослин, що функціонують у сучасних переселенських говірках України, зберігають зв'язок із назвами, поширеними у метрополії, наслідують основні принципи номінації, характерні для флоронайменувань болгарської мови, хоча можна говорити про деякі відмінності ботанічного лексикону, пов'язані з фонетичними особливостями вимови діалектних флороназв, запозиченнями із східнослов'янських мов, активністю функціонування окремих моделей складених флоронайменувань у діалектному слововживанні та ін.

Болгарські народні найменування рослин є результатом вербального відображення різноманітних екстралінгвальних відношень між мовними складниками національної картини світу, в якій відтворюється багатогранна палітра болгарської національно-культурної ідентичності на загальнослов'янському тлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аврамова Хр. Дивите растения на Софийския пазар. / Хр. Аврамова. – София: Придворна печатница, 1939. – 190 с.
2. Адаменко С. Л. Серболужицька ботанічна номенклатура: її формування та специфіка: дис. канд. філол. наук: 10.02.03. / С. Л. Адаменко. – Львів, 1999. – 208 с.
3. Анненков Н. И. Ботанический словарь или собрание названий, как русских, так и многих иностранных растений на языках латинском, русском, немецком, французском и других, употребляемых различными племенами, обитавшими в России. / Н. И. Анненков. – М., 1959. – 306 с.
4. Анненковъ Н. Простонародныя названія русскихъ растений. / Н. Анненков. – Москва, 1858. – 275 с.
5. Апресян В. Д. Дейксис в лексике и грамматике и наивная модель мира //Избранные труды. Том 2. Интегральное описание языка и системная лексикография. / В. Д. Апресян. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1995. – С. 629–650.
6. Апресян В. Д. Языковая картина мира и системная лексикография. / В. Д. Апресян. – М.: Языки славянских культур, 2006. – 912 с.
7. Арнаудов М. Български народни празници / М. Арнаудов. – Велико Търново: Сириус, 1996. – 144 с.
8. Арнаудов М. Студии върху българските обреди и легенди / М. Арнаудов. – В 2 тома. – Т. 1. - София: БАН, 1971. – 352 с. – Т. 2. – София: БАН, 1972. – 464 с.
9. Ашурова Д. У. Производное слово в свете коммуникационной теории языка. / Д. У. Ашурова. – Ташкент: Ташк. гос. пед. ин-т, 1991. – 99 с.
10. Барболова З. Особености на българския говор в с. Червоноармейское (Кубей), Болградски район, Одеска област в Украйна. /

3. Барболова / Българските говори в Украйна. – Вип. 2. – Одеса: Астропринт, 1999. – 152 с.

11. Бартминьский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике /Е. Бартминьский. – М.: Индрик, 2005. – 527 с.

12. Белова О. В. «Другие» и «чужие»: представления об этнических соседях в славянской народной культуре / О. В. Белова / Признаковое пространство культуры. – М.: Индрик, 2002. – Стр. 71–85.

13. Бјелетић М. Од девет брата крв (фитоними и термини сродства) // Кодови словенских култура. – Београд, 1996. – Бр. 4. – С. 48–67.

14. Бизеранова С. За някои фитоними в говора на Ново Село, Видинско / С. Бизеранова // Растителният и животинският свят в традиционната култура на българите. Доклади от Х-та Национална конференция на българските етнографи. Стара Загора, 2003 / Редколегия: Р. Попов, Св. Ракшиева, Цв. Бончева. – София: БАН – Етнографски институт с музей, 2003. – С. 42 – 55.

15. Билките в България. / Под ред. на В. Станкев, Ив. Караджов, Т. Любенова. – Варна: ТЕА, 1994. – 288 с.

16. Боброва Т. А. Из истории русской фитонимики (калькированные названия растений на –иц(а)) /Т. А. Боброва // Этимологические исследования по русскому языку. – Вып. 9. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – С. 12–18.

17. Большой русско-турецкий словарь. / Под ред. В. Г. Щербинина. – М.: Русский язык, 1998. – 680 с.

18. Борухов Б. Л. «Зеркальная» метафора в истории культуры/ Б. Л. Борухов // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1981. – С. 109–117.

19. Бунина И. К. Лексический состав говора ольшанских болгар /И. К. Бунина // Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР – М.: Изд-во АН СССР, 1953. – Вып. 3. – С. 3–84.

20. Бунина И. К. Словарь говора ольшанских болгар /И. К. Бунина // Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – Вып. 5. – С. 9–63.
21. Българска митология. Енциклопедичен речник. Съст. Анани Стойнев. – София: 7м+Логис, 1994. – 400 с.
22. Българската флора онлайн // <http://www.bgflora.net>
23. Варбот Ж. Ж. Этимологические гнезда и лексико-семантические поля в диахронии и синхронии / Ж. Ж. Варбот // Славянское языкознание. Международный съезд славистов. Доклады российской делегации. Охрид, 10-16 сентября 2008 г. – М.: Индрик, 2008. – С. 84 – 95.
24. Василева Н., Димитрова Г. Культурно-языковая картина мира в словарном описании / Н. Василева, Г. Димитрова // VIII Международный симпозиум МАПРЯЛ 2002. Теоретические и методические проблемы русского языка как иностранного в начале XXI века. Велико Търново, 2002. – С. 388-394.
25. Василевич А. П. Исследование лексики в психолингвистическом эксперименте. На материале цветообозначения в языках разных систем/ А. П. Василевич. – М: Наука, 1987. – 140 с.
26. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика/ Л. М. Васильев. – М.: Высшая школа, 1990. – 176 с.
27. Вейнрейх У. О семантической структуре языка /У. Вейнрейх // Новое в лингвистике. – Вып. 5. – М.: Прогресс, 1970. – С. 163–250.
28. Вековно наследство. Българско народно поетическо творчество. / Съст. М. Арnaudов. – София: Наука и изкуство, 1976. – 730 с.
29. Велчева Б. Новооткрит лекарственик, написан с глаголица / Б. Велчева // Старобългарска литература. – 1991. – Бр. 25–26. – С. 95–97
30. Вендина Т. Н. Южнославянская картина мира в словообразовании / Т. Н. Вендина // Славянское и балканское языкознание. – М.: Индрик, 1999. – Вып. 13. – С. 33–46.

31. Верещагин Е. М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного /Е. М. Верещагин. – М.: Русский язык, 1990. – 246 с.
32. Верхратський І. Нові знадоби номенклатури і термінології природописної, народної збірані між людом. / І. Верхратський. – Львів, 1908. – 84 с. + (?)
33. Виденов М. Названия за *репей* в българския език / М. Виденов // В памет на професор Стойко Стойков. Езиковедски изследвания. – София: БАН, 1974. – С. 315–319.
34. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова /В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1953. – № 5. – С. 3–29.
35. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. /Е. М. Вольф. – М.: Наука, 1985. – 228 с.
36. Вундт В. Проблемы психологии народов /В. Вундт/ – По изданию: Вундт В. Проблемы психологии народов. – СПб: Питер, 2001. – Режим доступа: Электронная библиотека RoyalLib.com // http://royallib.com/read/vundt_vilgelm/problemi_psihologii_narodov.html - дата звернення 19.10.2016
37. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология. /В. Г. Гак. – М.: Международные отношения, 1977. – 264 с.
38. Гаммерман А. Ф. Растения-целители. /А. Ф. Гаммерман. – М.: Высшая школа, 1963. – 423 с.
39. Гачев Г. Д. Национальные образы мира. Космо-Психо-Логос. /Г. Д. Гачев. – М.: Прогресс, 1995. – 368 с.
40. Георгиев Вл. Въпроси на българската етимология. /Вл. Георгиев. – София: Издание на БАН, 1958. – 158 с.
41. Георгиева, Ив. Българска народна митология. /Ив. Георгиева. – София: Наука и изкуство, 1983. – 209 с.
42. Георгиева Ив. Трапезата на самодивите / Ив. Георгиева // Българска етнология. – 1996. – Кн. 3. – С. 114–118.

43. Георгиева-Козарева В. За една семейна реликва, или Пътят към билките /В. Георгиева-Козарева // Етър. Етноложки изследвания. Габрово, 2002. – Т. 4. С. 211–216.
44. Георгієва С. І. Короткий тематичний словник зорянської говірки / С. І. Георгієва // Одеська болгаристика. – Одеса, 2013–2014. - № 11–12. – С. 13–32.
45. Голев Н. Д. О соотношении семантических и мотивировочных признаков /Н. Д. Голев // Вопросы языкознания и сибирской диалектологии. – Томск: ТГУ, 1977. – Вып. 7. – С. 21-26.
46. Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира. – /И. А. Голубовская / – Киев: ИПЦ «Киевский университет», 2002. – 293 с.
47. Горницкий К. С. Список русских и немногих инородческих названий растений. Дополнение к «Ботаническому словарю» Н. Анненкова. /К. С. Горницкий/ – Харьков, 1886. – 22 с.
48. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: Матеріали до Лексичного атласу української мови. / І. В. Гороф'янюк. – Вінниця: Балюк І. Б., 2012. – 300 [3] с.
49. Гороф'янюк І. В. Структурна організація та ареалогія флорономенів центральноподільських говірок: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / І. В. Гороф'янюк. – Київ, 2010. – 20 с.
50. Гороф'янюк І. В. Флорономени центральноподільських говірок у західноукраїнському контексті / І. В. Гороф'янюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: філологія: зб. наук. праць. – Вінниця, 2012. – Вип. 15. – С. 46-50.
51. Гуйванюк Н. В. Категорія присвійності в народній ботанічній термінології (на матеріалі буковинських говірок) / Н. В. Гуйванюк // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: Тези доповідей до IX Міжнародного з'їзду славістів. – Житомир, 1983. – С. 188–89.

52. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человеческого рода (Извлечения) / В. Гумбольдт / Хрестоматия по истории языкознания XIX-XX веков. Сост. В. А. Звегинцев. – М.: Учпедгиздат, 1956. – С. 68–86.
53. Гумбольдт В. Характер языка и характер народа. – В. Гумбольдт / Язык и философия культуры. – М.: Прогресс, 1985. – С. 370 – 381.
54. Гумбольдт В. Характер языков / В. Гумбольдт / Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984. – С. 162–182.
55. Гуревич А. Я. Исторический синтез и Школа «Анналов» / А. Я. Гуревич/. – М.: Индрик, 1993. – 328 с.
56. Даскалов Хр. Празници и обичаи в Тревненско /Хр. Даскалов // Сборник за народни умотворения и народопис. Кн. 22-23. Дял II. 1906-1907. – С. 1–14.
57. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики / С. П. Денисова. – Київ: Видавництво Київського державного лінгвістичного університету, 1999. – 294 с.
58. Дзидзилис Хр. Фонетични проблеми при етимологизуване на гръцките заемки в българския език. / Хр. Дзидзилис. – София: БАН, 1990. – 188 с.
59. Дидик-Меуш Г. М. Медична номенклатура в пам'ятках української мови XVI-XVIII ст.: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Г. М. Дидик-Меуш. – Львів, 2001. – 20 с.
60. Димитрова-Тодорова Л. Произход на няколко български фитоними (*слъзница, далачна трева, далак оту, жълтина, алтънче, смохтило, смохтилу, смухтило, смухилка, смухтика, смухлива билка*) / Л. Димитрова-Тодорова // Ad fontes verborum. Исследования по этимологии и исторической семантике. К 70-летию Ж. Варбот. Отв. ред. А. Ф. Журавлев. – М.: Индрик, 2006. – С. 127–131.

61. Добрева А. Иранизми в българския език /А. Добрева. – София: Академията на МВР, 2008. – 245 с.
62. Дубровина С. Ю. Зоонимные названия растений. Воловики и «воловыи» травы / С. Ю. Дубровина // Этноботаника: растения в языке и культуре. / (ACTA LINGUISTICA PETROPOLITANA. Труды Института лингвистических исследований РАН. Том VI, часть 1. Отв. ред. В. Б. Колосова, А. Б. Ипполитова. – Санкт-Петербург: Наука, 2010. - С. 62-68.
63. Дубровина С. Ю. Заячья капуста, ушки и лапки... / С. Ю. Дубровина // Русская речь. – 1990. – №6. – С. 113–118.
64. Дубровина С. Ю. Кукушкины слезки / С. Ю. Дубровина // Русская речь. – 1990. – 3 4. – С. 135–140.
65. Дудик П. С. Словосполучення в українській літературній мові. /П. С. Дудик/ – Київ: [б. в.], 1998. – 132 с.
66. Емилиянова Б. За растителния код на митичното време (фразеологични изрази с компонент 'върба' в някои балкански и славянски езици) /Б. Емилиянова // Littera et lingua, series "Dissertationes", Vol. 1, Sofia, 2007. – С. 37–50.
67. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. /С. Я. Єрмоленко. – Київ: Інститут української мови НАН України, 2009. – 352 с.
68. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика. Нариси. /В. В. Жайворонок. – Київ: Довіра, 2007. – 261 с.
69. Заверуха Б. В. Квіти дванадцяти місяців./ Б. В. Заверуха. – Київ: Урожай, 1986. – 175 с.
70. Заимов Й. Названията на царевицата в български език / Й. Заимов // Езиковедски изследвания в чест на академик Ст. Младенов. – София: БАН, 1957. – С. 113–140.
71. Закон за лечебните растения. Обн., ДВ, бр. 29 от 7.04.2000 г., изм., бр. 23 от 1.03.2002 г., бр. 91 от 25.09.2002 г., изм., бр. 23 от 1.03.2002 г., бр. 91 от 25.09.2002 г., в сила от 1.01.2003 г. Кн. 5/2000 г., стр. 135; кн. 4/2002

г., стр. 80. Т. 5, р. 4, № 515. – Режим за достъп: <http://lex.bg/laws/ldoc/2134916096>

72. Залесова Е. Н., Петровская О. В. Полный русский иллюстрированный словарь-травник и цветник, составленный по новейшим ботаническим сочинениям. – СПб, 1898–1901. – 1152 с.

73. Зицман Ал. Към етимологията на фитонима лайка /Ал. Зицман // Български език. – 2005. – Кн. 3. – С. 126–127.

74. Золотницкий Н. Ф. Цветы в легендах и преданиях. – Киев: «Мистецтво», 1999. – 384 с.

75. Иванов В. В., Топоров В. Н. Славянские языковые моделирующие семиотические системы. /В. В. Иванов, В. Н. Топоров. – М.: Наука, 1965. – 247 с.

76. Иванова Евг. Баенето като начин на лечение в радневския регион /Евг. Иванова // Етър. Етноложки изследвания. – Габрово: АЕК “Етър”, 2002. – Т. 4. – С. 29–45.

77. Иванова Т. Перцептивно-когнитивный аспект языковой картины мира. // Проблемы когнитивного и функционально-коммуникативного описания русского и болгарского языков. – Шумен: Университетско издателство «Епископ Константин Преславски», 2006. – Вып. 4. – С. 81–107.

78. Илиев А.Т. Растителното царство в народната поезия, обичаите, обредите и поверията на българите / А. Т. Илиев // Сборник за народни умотворения и народопис. – 1892. – № 7. – С. 371–376.

79. Ипполитова А. Б. Символика цвета в русских простонародных травниках XVIII века /А. Б. Ипполитова //Признаковое пространство культуры. – М.: «Индрик», 2002. – С. 267–300.

80. Йорданов Д., Николов П., Бойчинов А. Фитотерапия. /Д. Йорданов, П. Николов. – София: Медицина и физкултура, 1973. – 330 с.

81. Каблешкова Р. Културните растения във вярванията, обичаите и народното творчество в Пловдивско / Р. Каблешкова // Растителният и

животинският свят в традиционната култура на българите. Доклади от X-та Национална конференция на българските етнографи. Стара Загора, 2003 / Редколегия: Р. Попов, Св. Ракшиева, Цв. Бончева. – София: БАН – Етнографски институт с музей, 2003. – С. 190–197.

82. Каблешкова Р. Народната медицина. Етноложко изследване на Пловдивска област /Р. Каблешкова. – София: Мултипринт, 2003. – 100 с. + ил.

83. Каблешкова Р. Отражение на билките в българските народни вярвания и използването им в народната медицина /Р. Каблешкова // Етър. Етноложки изследвания. – Габрово: АЕК “Етър”, 2002. – Т. 4. – С. 95–110.

84. Калайджиева М. О разнообразии в наименованиях растительных видов из рода *Asarum* в болгарском и чешском языке /М. Калайджиева. – Режим доступа: www.actalinguistica.com. – Название с экрана.

85. Калько В. В. Когнітивно-ономасіологічний аналіз назв лікарських рослин в українській мові: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / В. В. Калько. – Черкаси, 2003. – 24 с.

86. Калько В. В. Когнітивно-ономасіологічний аналіз назв лікарських рослин в українській мові: дис. канд. філол. наук: 10. 02.01 /В. В. Калько. – Черкаси, 2003. – 203 с.

87. Канисков В. Съкровищница на българската народна медицина. Том 3. Ботанически речник – основи. /В. Канисков. – София: Изток-Запад, 2015. – 698 с.

88. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография. /Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1976. – 356 с.

89. Карпова В. Л. Семантична еволюція назв рослин у староукраїнській мові / В. Л. Карпова // Мовознавство. – 1982. – № 2. – С. 43–50.

90. Карпова В. Л. Староукраїнські вторинні назви рослин (асоціативно пов'язані із сферою живої природи) /В. Л. Карпова // Мовознавство. – 1984. – № 2. – С. 46–54.
91. Киселевский А. И. Белорусская ботаническая терминология. автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.01 /А. И. Киселевский. – Минск, 1962. – 19 с.
92. Китанов Б., Стоянов Н. Диви полезни растения в България. / Б. Китанов, Н. Стоянов. – София, БАН, 1960. – 481 с.
93. Китипов П. Речник на говора на с. Енина, Казанлъшко /П. Китипов // Българска диалектология. Проучвания и материали. Кн. V. – София: БАН, 1970. – С. 107 – 153.
94. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц /Т. Р. Кияк. – Львов: Вища школа, 1988. – 161 с.
95. Кобів Ю. Словник українських наукових і народних назв судинних рослин. /Ю. Кобів. – Київ: Наукова думка, 2004. – 800 с.
96. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. /І. І. Ковалик. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1858. – 78 с.
97. Ковачева П. Названия на растението *Cicer arietinum* в историята на български език /П. Ковачева // Трудове на Великотърновския университет “Кирил и Методий”. Филологически факултет. – 1973/74 г. - Том XI. – Кн. 1. – С. 428–457.
98. Козаров П. Български народни названия на растенията. / Сборник на Българската академия на науките. / П. Козаров/ – София, 1925. – С. 1–90.
99. Колесник В. А. Евгеновка (Арса). Ономастика. Говор. Словарь/ В. А. Колесник/ Българските говори в Украйна. – Т. 3. – Одеса: ОНУ “И. И. Мечников”, 2001. – 287 с.
100. Колесник В. А. Этнокультурный аспект исследования лексики болгарской диаспоры / В. А. Колесник // Слов'янський збірник. – Одеса, 1998. – С. 55–61.

101. Колесник В. О. Словник лексичних балканізмів, зафіксованих у болгарських переселенських говірках/ В. О. Колесник // Одеська болгаристика. – Вип. 3 – 4. – Одеса, 2005-2006. – С. 103–133.
102. Колесник О. С. Міфологічний простір крізь призму мови та культури /О. С. Колесник. – Чернігів: РВВ ЧНПУ імені Т. Г.Шевченка, 2011. – 312 с.
103. Коломієць В. Т., Шамота А. М. Семантична мотивація українських назв рослин /В. Т. Коломієць, А. М. Шамота // Мовознавство. – 1979. – № 4 (76). – С.20–25.
104. Колосова В. Б. Антропонимы в славянской фитонимике /В. Б. Колосова / Антропологический форум № 9. – 2008. – С. 263–276.
105. Колосова В. Б. Славянская этноботаника: очерк истории /В. Б. Колосова// ACTA LINGUISTICA PETROPOLITANA. Труды Института лингвистических исследований РАН. Том VI, часть 1. – Отв. ред. В. Б. Колосова, А. Б. Ипполитова. – Санкт-Петербург: Наука, 2010. – С. 7–30.
106. Колосова В. Б. Цвет как признак, формирующий символический образ растений / В. Б. Колосова // Признаковое пространство культуры. – М.: Индрик, 2002. – С. 254–266.
107. Комаровська А. М. Чеська ботанічна номенклатура в аспекті питомих та запозичених назв: дис.канд.філол.наук: 10.02.03 /А. М. Комаровська. – Київ, 2005. – 188 с.
108. Кондратюк Е. Н., Ивченко С. Г., Смык Г. К. Дикорастущие лекарственные и плодовые растения Украины / Е. Н. Кондратюк, С. Г. Ивченко, Г. К. Смык. – Киев: «Урожай», 1967. – 180 с.
109. Коновалова Н. И. Фитонимика говоров Среднего Урала в системно-функциональном аспекте: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.01 /Н. И. Коновалова. – М.: Московский педагогический университет, 1993. – 20 с.
110. Кононенко В.І. Українська лінгвокультурологія: Навч. Посібник / В. І. Кононенко – Київ : Вища школа, 2008. – 327 с.

111. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов /О. А. Корнилов. – М.: ЧеРо, 2003. – 348 с.
112. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / Упор. С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор. – Київ: Либідь, 2001. – 224 с.
113. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу /М. П. Кочерган // Мовознавство. – 2004. – № 5–6. – С. 12–22.
114. Криничная Н. А. Всем травам мати / Н. А. Криничная // Живая старина. – 1997. – №1 – С. 32–33.
115. Криничная Н. А. Петров крест – символ рыбацкого счастья / Н. А. Криничная // Русская речь. – 1998. – № 5. – С. 87– 91.
116. Кръстев Б. Умалителността в българския език. / Б. Кръстев. – София: Държавно издателство “Народна просвета”, 1976. – 95 с.
117. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова /Е. С. Кубрякова / – М., «Наука», 1981. – 200 с.
118. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. Пер. с англ., под ред. и с предисл. В. А. Звегинцева. / Дж. Лайонз. – М.: Прогресс, 1978. – 399 с. – Режим доступа:
http://royallib.com/book/layonz_dgon/vvedenie_v_teoreticheskuyu_lingvistiku.html.
119. Легурска П. Фрагменти от езиковата картина през призмата на вторичното назоваване (върху материал от български, руски, сръбски, чешки, френски, английски език и иврит) / П. Легурска. – Ръкопис, депозиран в ЦИНТИ, София, 2006, 122 стр. УДК 801.3 Инв. ном. НД 21/2006. Сигнатура НД П 18719. Електронно копие. – Режим за достъп:
<http://georgesg.info/belb/projects/proektpm/VTOR.htm>
120. Лекарственные растения. Самая полная энциклопедия. / А. Ф. Лебеда, Н. И. Джуренко, А. П. Исайкина, В. Г. Собко. – М.: АСТ-Пресс Книга, 2004. – 908 с.: ил.
121. Леков Ив. Праславянските имена на растения /Ив. Леков // Български преглед. – София, 1931. – С. 173–520.

122. Лесничкова Л., Костадинова Ив. Унгарска специализирана лексика. Растения. Наименования на растенията. Унгарски – български – латински. /Л. Лесничкова, Ив. Костадинова. – София: СУ “Св. Климент Охридски”, 2011. – 68 с. – Режим за достъп: <http://iztok-zapad.eu/uploads/materials/rastenia-glosar.pdf>
123. Лингвистический энциклопедический словарь./ Гл. Ред. В. Н. Ярцева. – М.: Советская Энциклопедия, 1990. – 683 с.
124. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу /Л. А. Лисиченко // Мовознавство. – 2004. – №5–6. – С. 36–42.
125. Лікарські рослини у фармакології / І. В. Грига, В. І. Грига, Ф. Д. Гамор та ін. – Ужгород: Закарпаття, 2001. – 280 с.: іл.
126. Лосев А. Ф. Вещь и имя /А. Ф. Лосев // Бытие – имя – космос. Библиотека Гумер – культурология. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Losev/vesch_im.php
127. Макаев Э. А. Проблемы индоевропейской ареальной лингвистики /Э. А. Макаев. – М.: Наука, 1964. – 57 с.
128. Маковский М. «Картина мира» и миры образов / М. Маковский // Вопросы языкознания. – 1992. – №6. – С. 36–53.
129. Малчев Р. Сакрализирането на един фитонимичен словообразователен модел в българските фолклорни балади/[Електронний ресурс] / Р. Малчев // Арнаудов сборник. – Т. 4. – Русе, 2006. – С. 77–82.
130. Малчев Р. Фолклор и религия (по наблюдения върху културните пространства на Рилския и Бачковския манастир): дисертация за присъждане на образователната и научна степен “доктор” / [Електронний ресурс] / Р. Малчев. – Пловдив, 1999. – 170 с.
131. Марченко Т. Я. Походження назв рослин у сербській мові: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.03 / Т. Я. Марченко. – Київ, 1995. – 22 с.
132. Марченко Т. Я. Походження назв рослин у сербській мові: дис. канд. філол. наук: 10.02.03 / Т. Я. Марченко. – Київ, 1995. – 158 с.

133. Материали за български ботаничен речник, събрани от Б. Давидов и А. Явашев, допълнени и редактирани от Б. Ахтаров. – София: Придворна печатница; 1939. – 575 с.
134. Меркулова В. А. Очерки по русской народной номенклатуре растений / В. А. Меркулова. – М.: Наука, 1967. – 260 с.
135. Мех Н. О. Лінгвокультуроолоема «ЛОГОС» у науковій, релігійній та художній картинах світу / Н. О. Мех. – К: НАН України, Інститут української мови, 2011. – 410 с.
136. Миголинець О. Ф. Ботанічна лексика українських говорів Закарпатської області: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / О. Ф. Миголинець. – Ужгород, 1996. – 24 с.
137. Милчева М. Лозата, гроздето и виното в Библията / М. Милчева // Растителният и животинският свят в традиционната култура на българите. Доклади от X-та Национална конференция на българските етнографи. Стара Загора, 2003 / Редколегия: Р. Попов, Св. Ракшиева, Цв. Бончева. – София: БАН – Етнографски институт с музей, 2003. – С. 64–82.
138. Митрев А. А., Попова С. М. Атлас на лечебните растения в България / А. А. Митрев, С. М. Попова. – София: БАН, 1982. – 223 с.
139. Михайлова Г. Костюмът в българската обредност / Г. Михайлова // Обреди и обреден фолклор. – София: БАН, 1981. – С. 52–84.
140. Михайлова Д. Диалектни названия на растението *Tanacetum* (обрътиче, обръника, оборчлива билка, вратига, вратика, вратлика, свъртика) / Д. Михайлова // Български език. – 1993–1994. – Кн. 2. – С. 107–108.
141. Младенов М. Ихтиманският говор / М. Младенов // Трудове по българска диалектология. – София: БАН, 1966. – 196 с.
142. Младенов Ст. История на българския език. / Ст. Младенов – София: БАН, 1979. – 412 с.
143. Мороз А. Б. «Боговы слезы» и «Кукушкины слезки» / А. Б. Мороз // Живая старина. – 1997. – № 1. – С. 33–34.

144. Москаленко Л. А. Ботанічні паралелі / Л. А. Москаленко // Культура слова. – 1990. – Вип. 39. – С. 70–74.
145. Мусій О. С. Медичний словник лікарських рослин (російсько-латинсько-український). 4320 назв. / О. С. Мусій. – Київ: КАТ, 2002. – 208 с.
146. Народописни, живописни и езикови материали от с. Бобошево – Дупнишко. От Иван П.Кепов – София, Придворна печатница, 1936. – 287 с.
147. Недев Ив. Синтаксис на съвременния български книжовен език. / Ив. Недев. – София: Изд. авт., 1992. – 348 с.
148. Недкова Е. За познавателния потенциал на българските фразеологизми с лексикални компоненти фитоними / Е. Недкова // Научни трудове на Русенския университет. – Русе: Издателски център към Русенския университет, 2008. – Т. 47. – Серия 5:3. – С. 71–74.
149. Ненова В., Пощакова Б. Билкова аптека за куче то /В. Ненова, Б. Пощакова. – София: Дедракс, 1993. – 39 с.
150. Никитина С. Е. Устная народная культура и языковое сознание /С. Е. Никитина. – М.: Наука, 1993. – 187 с. [Интернет-ресурс]: http://philologos.narod.ru/nikitina/Contents_rus.htm
151. Николов Ив. Растителният код в строителната обредност на българите /Ив. Николов // Растителният и животинският свят в традиционната култура на българите. Доклади от Х-та Национална конференция на българските етнографи. Стара Загора, 2003 / Редколегия: Р. Попов, Св. Ракшиева, Цв. Бончева. – София: БАН – Етнографски институт с музей, 2003. – С. 130 –137.
152. Німчук В. В. Мова українського травника XVI ст. / В. В. Німчук // Мовознавство. – 1976. – № 5. – С. 43–55.
153. Носаль І. М. Від рослини – до людини. Розповідь про лікувальні і лікарські рослини України /І. М. Носаль. – К.: «Веселка», 1995. – 606 с.

154. Носаль М. А., Носаль І. М. Лікарські рослини і способи їх застосування у народі. / М. А. Носаль, І. М. Носаль. – Київ: Державне медичне видавництво УРСР, 1959. – 258 с.
155. Носаль М. А., Носаль І. М. Лікарські рослини і способи їх застосування в народі / М. А. Носаль, І. М. Носаль. – Київ: Здоров'я, 1968. – 300 с.
156. Омельковець Р. С. Атлас західнополіських назв рослин /Р. С. Омельковець. – Луцьк: Вежа, 2003. – 132 с.
157. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 /Р. С. Омельковець. – Луцьк, 2004. – 23 с.
158. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 /Р. С. Омельковець. – Луцьк., 2004. – 480 с.
159. Осадча-Яната Н. Т. Українські народні назви рослин. /Н. Т. Осадча-Яната/ – Нью-Йорк, Українська вільна академія наук у США. – 1973. – 173 с.
160. Особенности на Шуменския говоръ. Допълнения къмъ описанието му въ Ostbulgarische на проф. Л. Милетичъ. – СбБАН, 34, 1940. – С. 329—468.
161. Остап Н. Л. Семантика кольору у флорономенах // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – 2011.— Вип. 24. – С. 144–149.
162. Очерки по сравнительной семасиологии германских, балтийских и славянских языков. /Отв. ред. А. П. Непокупный. – Киев: Довіра, 2005. – 367 с.
163. Павлова А. В. Анализ мотивированности и внутренней формы наименований состояния (на материале английского и русского языков) /А. В. Павлова // Перспективные научные исследования в языкознании.

Коллективная монография /Под ред. А. В. Павловой. – М.: Флинта; Наука, 2012. – С. 57–83.

164. Павлова Н. За едно роднинско название и връзката му с традиционната духовна култура /Н. Павлова // Българска реч. – Година I /1995. – Кн. 2. –С. 31–32.

165. Пажђерски Д. Пољско-српскохрватски речник биљака са српскохрватско-пољским и латинско-пољско-српскохрватским индексом./ Д. Пажђерски. – Београд, 2002. – 54 с. – Режим доступу: https://www.rastko.rs/rastko-pl/jezik/dvpazdjerski-recnik/latinsko-srpski_index.pdf

166. Памуков Д., Ахтарджиев Хр. Природна аптека. / Д. Памуков, Хр. Ахтарджиев. – София: Земиздат, 1989. – 327 с.

167. Памуков Д., Ахтарджієв Хр. Аптека живої природи. Пер. з болг. Г. К. Смика і Н. П. Зубицької. /Д. Памуков, Хр. Ахтарджієв. – Київ: Урожай, 1991. – 304 с.

168. Панасенко Н. И. Метафора в семантике фитонимов / Н. И. Панасенко // Лінгвістичні студії. Вип. III. Черкаси, «БРАМА-ІСУЕП», 1999. – с. 35–44

169. Панасенко Н. И. Народная медицина и удивительный мир растений глазами филолога, или Диссертация на тему... /Н. И. Панасенко. – Киев, «Генеза», 2005. – 232 с.: илл.

170. Панасенко Н. И. Опыт контрастивного анализа зоосемизмов /Н. И. Панасенко // Семантика. Типология. Социолінгвістика. Конференция молодых научных сотрудников и аспирантов. – М.: АН СССР, Институт Языкознания, 1991. – с. 77–80.

171. Паскалева К. Свети Антипа – лечителят и покровителят /К. Паскалева // Дента медика. – Март 2008 (година VIII). – Бр. 3. – С. 1, 3

172. Пенчева М. Човекът в езика. Езикът в човека /М. Пенчева – София: Университетско издателство «Св. Климент Охридски», 2001. – 428 с.

173. Передрієнко В. А. Лікарські та господарські порадики XVIII ст. /В. А. Передрієнко. – Київ: Наукова думка, 1984. – С. 5–16.

174. Петкова Св. “Рекламни послания” в ръкописните лековници от Средновековието /Св. .Петкова // Електронно списание LiterNet. – 2008. – Бр. 7 (104). – Режим за достъп: http://litenet.bg/publish23/s_petkova/reklamni.htm
175. Плевачева Г. К слав. **žabryjъ* /Г. К. Плевачева // Этимология 1966. – М.: Наука, 1968. – С. 90–96.
176. Плотникова А. А. Южнославянская этнокультурная лексика в свете ареальных противопоставлений /А. А. Плотникова // Этнолингвистическая география Южной Славии. – М.: Индрик, 2004. – С. 199–249.
177. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 /М. В. Поістогова. – Київ, 2005. – 24 с.
178. Полтораднева-Зеленина Э. И. Словарь говора болгарского села Суворово Одесской области /Э. И. Полтораднева-Зеленина // Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР. – Вып.5. – М., 1954. – С. 64–134.
179. Попова К. Образът на дървото в българската и полската езикова картина на света /К. Попова // Научни трудове на Русенския университет. – 2013. – Том 52. – Серия 6.3. – С. 22–26
180. Потебня А. А. Слово и миф /А. А. Потебня/. – М.: Правда, 1989. – 624 с.
181. Принос към българската народна ботаническа медицина. Съобщава А. Ив. Явашов //Сборник за народни умотворения и народопис. – 1905. – Кн. 21. – С. 1–62.
182. Рижский И. С. Введение в круг словесности, сочиненное в Императорском харьковском университете, и служившее руководством бывших в оном 1805-го года публичных чтений, предшествовавших науке красноречия. /И. С. Рижский. – Харьков, 1805. – 112 с. – Режим доступа: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/1962>.

183. Рогович А. С. Опыт словаря народных названий растений Юго-Западной России, с некоторыми повериями и рассказами о них /А. С. Рогович. – Киев, 1874. – 56 с.
184. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Б. Серебрянников, А. Уфимцева, Б. Кубрякова, В. Постовалова и др. - М.: Наука, 1988. – 216 с.
185. Романова Н. П. Словотвір. Іменники /Н. П. Романова //Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. /За ред. О. С. Мельничука. – Київ: Наукова думка, 1966. – С. 113–164.
186. Русанівський В. М. Семантична глибина слова /В. М. Русанівський // Мовознавство. – 1991. – № 2. – С. 3–7.
187. Русско-татарский словарь: 38 000 слов. / Зав. ред. О. В. Головкина, вед. ред. М. М. Османов. – М.: Советская Энциклопедия, 1966. – 863 с.
188. Сабадош І. В. Народні назви рослин і наукова ботанічна номенклатура /І. В. Сабадош // Культура слова. – 1985. – Вип. 28. – С. 25-29.
189. Сабадош І. В. Прояв народної етимології в українських діалектних назвах флори /І. В. Сабадош //Дослідження лексики і фразеології говорів Українських Карпат (тематичний збірник). – Ужгород: Вид-во Ужгородського університету, 1982. – С. 71–79.
190. Сараджева Л. А. О некоторых армяно-славянских лексических параллелях /Л. А. Сараджева // Этимология 1981. – М.: Наука, 1983. – С. 97–101.
191. Сафонов М. М. Повний атлас лікарських рослин. /М. М. Сафонов / – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 381 с.
192. Сахно С. Л. «Свое - чужое» в концептуальных структурах /С. Л. Сахно // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М., Наука, 1981. - С. 95-101.
193. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология /Е. А. Селиванова. – Киев: Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.

194. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія /О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
195. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии./Э. Сепир. – М.: Прогресс, 1993. – 656 с.
196. Сердюк А. М. Мотиваційна основа рослин у первинному та вторинному семіозисі (на матеріалі української, російської, німецької та французької мов): дис. канд. філол. наук: 10.02.05 /А. М. Сердюк. – Бердянськ, 2001. – 222 с.+дод.
197. Сефтерски Р. Принос към проучването на “перчема” или “чомбаса” у старите българи /Р. Сефтерски // Български фолклор, 1987 г. – № 4. – С. 66–82.
198. Симоновић Д. Ботанички речник научних и народних имена биљака са именима на руском, енглеском, нимачком и француском језику / Д. Симоновић. – Београд: Научно дело, 1959. – 890 с.
199. Сиракова И., Димитрова Д. Босилекът в българската фолклорна култура (по материали от Североизточна България) / И. Сиракова, Д. Димитрова // Растителният и животинският свят в традиционната култура на българите. Доклади от X-та Национална конференция на българските етнографи. Стара Загора, 2003 / Редколегия: Р. Попов, Св. Ракшиева, Цв. Бончева. – София: БАН – Етнографски институт с музей, 2003. – С. 143–157.
200. Складарская Г. Н. Языковая метафора в толковом словаре. Проблемы семантики (на материале русского языка) /Г. Н. Складарская. – Ч. 2. – Москва: Ин-т рус. яз. АН СССР, 1988. – 54 с.
201. Словарь полезных растений на двадцати европейских языках. / Под ред. Л. Л. Балашева. – М.: Наука, 1970. – 368 с.
202. Словник ботанічної номенклатури (Проект).Уклали О. Яната і Н. Осадча – Київ: Державне видавництво України, 1928. – 313 с.
203. Слов’янський світ. Ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань,обрядів, легенд та їхніх відлунь у фольклорі і

пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / Упорядник О. А. Кононенко— Київ: Український міжнародний культурний центр, 2008. – 784 ст., іл.

204. Смик Г. К. Зелена аптека /Г. К. Смик. – Київ: Урожай, 1970. – 239 с.

205. Смик Г. К. Корисні та рідкісні рослини України. Словник-довідник народних назв /Г. К. Смик. – Київ: Українська радянська енциклопедія імені М. П. Бажана, 1991. – 416 с.

206. Смик Г. К. У природі й на городі /Г. К. Смик. – Київ: Урожай, 1990. – 256 с.

207. Соколовская Ж. П. Картина мира в значениях слов. / Ж. П. Соколовская. – Симферополь: Таврия, 1993. – 231 с.+прил.

208. Станев Ст. Малко познати имена от българската ботаника /Ст. Станев. – София: Издателство “Проф. Марин Дринов”, 2001. – 202 с.

209. Станчева Ж. Народномедицинска лексика в българската и полската езикова картина на света: автореф. дис. доктор: проф. направление 2.1 филология «славянски езици (полски език)» /Ж. Станчева. – София, 2013. – 44 с.

210. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования /Ю. С. Степанов. – М.: Языки русской культуры, 1997. – 824 с.

211. Стоева Ал. За някои неправилно употребявани названия на наши зеленчуки /Ал. Стоева // Български език. – Год. XXII (1972). – Кн. 1-2. – С. 120– 121.

212. Стойков Ст. Названията на картофите в български език / Ст. Стойков// Езиковедски изследвания в чест на академик Ст. Младенов. – София: БАН, 1957. – С. 127 – 140.

213. Стойчев Т. Родопски речник /Т. Стойчев // Българска диалектология. Проучвания и материали. – София: БАН, 1965. – Кн. II. – С. 119–314.

214. Стоянов Н. Принос към народните имена на българските лекарствени растения /Н. Стоянов // Българска диалектология. Проучвания и материали. – София: БАН, 1974. – Кн. VII. – С. 177-196.
215. Сукаленко Н. И. Отражение обыденного сознания в образной языковой картине мира /Н. И. Сукаленко. – Киев: Наукова думка, 1992. – 164 с.
216. Таємниці рослинного світу: дивовижні факти з життя рослин. / Під ред. М. Г. Коляди. – Донецьк: БАО, 2008. – 271 с.
217. Тарланов З. К. Методы и принципы лингвистического анализа. /З. К. Тарланов. – Петрозаводск: Издательство Петрозаводского университета, 1995. – 189 с.
218. Таршис Г. И., Фокина А. Г. Рассказы о растениях /Г. И. Таршис, А. Г. Фокина. – Сердловск: Среднеуральское книж. изд-во, 1969. – 158 с.
219. Ткаченко О. Б. Мова і національна ментальність /О. Б. Ткаченко. – Київ: Грамота, 2008. – 239 с.
220. Ткачук М. М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 /М. В. Ткачук. – Київ, 2011. – 492 с.
221. Товстуха Є. С. Лікувальна магія українців./Є. С. Товстуха. – Київ: Вечірній Київ, 1996. – 272 с.
222. Тодоров Т. Произход на две диалектни названия на растения в български език: колец, мидар. / Т. Тодоров // Език и литература. – Г. 43 (1988). – № 1. – С. 118–119.
223. Толстая С. М. Семантические категории языка культуры: Очерки по славянской этнолингвистике /С. М. Толстая. – М.: URSS, 2010. – 368 с.
224. Толстой Н. И. Этнолингвистика в кругу гуманитарных дисциплин /Н. И. Толстой // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. / Под ред. проф. В. П. Нерознака. – М.: Academia, 1997. – С. 306–315.

225. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской этнолингвистике/ Н. И. Толстой. - М.: Индрик, 1995. – 509 [2] с.
226. Топалова Св. Речник на село Калчево, Болградско (Бесарабия): дис. за канд. на филол. науки: 10.02.03 / Св. Топалова. – Велико Търново, 1996. (Приложение). – 262 с.
227. Тошев А. Към терминологията на българската флора /А. Тошев // Българското книжовно дружество в Средец. – 1890. – С. 633-669.
228. Українська сільськогосподарська енциклопедія. /Ред. колегія: В. Ф.Пересипкін, Л. В. Андрієнко, В. В. Артюхов та ін. – В 3-х т. Т. 1 (АБЕ – ЗАР). – Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1970. – 488 с.: іл. + дод.
229. Усачева В. В. Мифология растений в болгарских народных песнях /В. В. Усачева// Balcano-Balto-Slavica. Симпозиум по структуре текста. Предварительные материалы и тезисы / Ред. кол.: В.В. Иванов, Т.В. Цивьян. М.: Ин-т славяноведения и балканистики, 1979. – С. 104–106.
230. Уфимцева Н. В. Языковое сознание и образ мира славян /Н. В. Уфимцева // Слово. Юбилеен сборник, посветен на 70-годишната на проф. Ирина Червенкова. София: Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, 2001. – С. 136–152.
231. Файчук Т. Г. Біологічна та медична лексика у лікарських порадиниках XVI – XVIII ст.: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Т. Г. Файчук. – К., 2004. – 192 с. + дод. 19 с. (212 с.)
232. Фещенко Н. М. Названия лекарственных растений в украинском языке: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.02 – языки народов СССР (украинский язык). /Н. М. Фещенко. – Київ, 1974. – 24 с.
233. Филипова-Байрова М. Гръцки заемки в съвременния български език. / М. Филипова-Байрова. – София: БАН, 1969. – 185 с.
234. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов / Ф. П. Филин // Езиковедски изследвания в чест на академик Стефан Младенов. – София: БАН, 1957. – С. 523–538.

235. Фроляк Л. Д. Ботаническая лексика украинских говоров Северного Приазовья: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.02 – языки народов СССР (украинский язык). /Л. Д. Фроляк – Київ, 1988. – 17 с.
236. Хайдеггер М. Время картины мира /М. Хайдеггер // Время и бытие. Статьи и выступления. – СПб: Наука, 2007. – С. 58–86.
237. Харитончик З. А. Лексикология английского языка / З. А. Харитончик. – Минск: Вышэйшая школа, 1992. – 229 с. – Режим доступа: bugabooks.com/book/filologija/leksikologiya-anglijskogo-yazyka-avtor-haritonchik-zinaida-andreevna-1992.
238. Холиолчев Хр. Българското *гълъби*, румънското *porumb* (Zea mays, царевица) / Хр. Холиолчев // Български език. – Год. XXI (1971). – Кн. 2–3. – С. 245–248.
239. Холиолчев Хр. Из българската растителна терминология: *черница*, *Morus L.* /Хр. Холиолчев // В памет на професор Стойко Стойков. Езиковедски изследвания. – София, БАН, 1974. – С. 307–313.
240. Холиолчев Хр. Ономасиологични успоредици в славянската растителна терминология /Хр. Холиолчев // Български език. – Год. XXIII (1973). – Кн. 1–2. – С. 24–33.
241. Цанкова Т. Билките в състава на моминската китка и невестинския венец /Т. Цанкова // Етър. Етноложки изследвания. Габрово: АЕК “Етър”, 2002. – Т. 4. – С. 142 – 148.
242. Цивьян Т. В. Еще о растительном коде основного мифа: *мак* // Balcano-Balto-Slavica. /Т. В. Цивьян //Симпозиум по структуре текста. Предварительные материалы и тезисы / Ред. кол.: В. В. Иванов, Т. В. Цивьян. М.: Ин-т славяноведения и балканистики, 1979. – С. 99 –103.
243. Цивьян Т. В. Модель мира и ее лингвистические основы / Т. В. Цивьян. – М.: URSS, 2006. – 280 с.
244. Чекман І. С. Клінічна фітотерапія. / І. С. Чекман. – Київ: Видавництво А. С. К., 2003. – 550 с.

245. Шамота А. М. Назви рослин в українській мові. / А. М. Шамота. – Київ: Наукова думка, 1985. – 162 с.
246. Шестоднев Иоанна, экзарха Болгарского, и книга «Небеса» Иоанна Дамаскина. – Электронная копия рукописи в формате JPG // Фундаментальное собрание библиотеки МДА. – Режим доступа: <http://old.stsl.ru/manuscripts>
247. Шишкова Л. Наблюдения върху двусъставните фитоними в българския език /Л. Шишкова // Език и литература. – 1993. – Кн. 1. – С. 53–57.
248. Щур Г. С. Теория поля в лингвистике / Г. С. Щур. – М.: Наука, 1974. – 256 с.
249. Эдельман Д. И. Иранские и славянские языки. Исторические отношения /Д. И. Эдельман. – М.: Восточная литература РАН, 2002. – 230 с.
250. Энциклопедия лекарственных растений. / Под ред. Н. И. Мазнева. – М.: Мартин, 2004. – 496 с.
251. Языковая номинация. Виды наименований. / Отв. ред. Б. Серебренников, А. А. Уфимцева. – М.: Наука, 1977. – 356 с.
252. Berneker E. Slavisches Etymologisches Wörterbuch. /E. Berneker. – Lieferung 2. – Lieferung 6. – Heidelberg: Carel Winter's Universitätsbuchhandlung, 1910. – 480 S.
253. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A. Brückner. – Kraków: Krakowska spółka wydawnicza, 1927. – 828 s.
254. Budziszewska W. Zapożyczenia greckie w historii języka bułgarskiego. / W. Budziszewska. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1969. – 188 s.
255. Buffa F. Vznik a vývin slovenskej botanickej nomenklatúry / F. Buffa. – Bratislava: Vydavateľ'stvo Slovenskej akademie vied, 1972. – 426 s.
256. Choliolčev Chr. Onomasiologische und derivative Struktur der bulgarischen Phytonyme (Beitrag zur bulgarischen volkstümlichen phytonymie)

/Chr. Choliolčev. – Wien: Bulgarischen Forschungsinstitut in Österreich, 1990. – 208 S.

257. Ipsen G. Der Alte Orient und die Indogermanen // Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft /G. Ipsen. – Heidelberg, 1924. – S. 200–237.

258. Machek V. Etymologický slovník jazyka českého /V. Machek. – Praha: Československá akademie věd, 1957. – 867 s.

259. Machek V. Česká a slovenská jména rostlin / V. Machek. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. – 366 s.

260. Makowiecki S. Słownik botaniczny łacińsko-małopolski. /S. Makowiecki – Kraków: Nakł. Polskiej Akademii Umiejętności, 1936. – 407 s.

261. Meyer R. Bedeutungssysteme / R. Meyer // Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem gebiete der indogermanischen Sprachen. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1910. – S. 352–368.

262. Miklosich Fr. Wörterbuch der slawischen Sprachen / Fr. Miklosich. – Wien: Wilhelm Braumüller, 1886. – 547 S.

263. Šulek B. Jugoslavenski imenik bilja /B. Šulek – Zagreb: Jugoslavenska akademija znanostih i umjetnostih, 1879. – 592 s.

264. Trier J. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes. Von den Anfängen bis zum Beginn des 13. Jahrhunderts / J. Trier. – Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1973. – 347 S.

265. Waniakowa J. Polskie gwarowe nazwy dziko rosnących roślin zielnych na tle słowiańskim /J. Waniakowa. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012. – 282 s.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

БЕР – Български етимологичен речник: [в 7 т.] / Съст. Вл. Георгиев, Ив. Гълъбов, Й. Заимов, Ст. Илчев и др. – София: БАН – Академично издателство “Проф. Марин Дринов”, 1971 – 2010.

БНП – Българска народна поезия и проза. –Том 2. Обредни песни / Съст. и ред. Р. Иванова и Т. Живков. – София: Български писател 1981. – 504 с.

БТР – Български тълковен речник./Съст. Л. Андрейчин, Л. Георгиев, Ст. Илиев, Н. Костов и др. Четвърто издание. Доп. и прераб. от Д. Попов. – София: Наука и изкуство, 2004. – 1093 с.

БДПМ – Българска диалектология. Проучвания и материали. – Кн. 1 -. – София: БАН, 1962–.

ВН – Вековно наследство. Българско народно поетическо творчество. / Съст. М. Арнаудов. – София: Наука и изкуство, 1976. – 730 с.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. В 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), Р. В. Болдирев, В. Т. Коломієць, В. Г. Складенко та ін. /АН УРСР – Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ: Наукова думка, 1982 –2012.

СБНУ – Сборник за народни умотворения и народопис. – София: БАН, 1905-.

УМЕ – Українська мова: Енциклопедія. – Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.

ЭСРЯ – Этимологический словарь русского языка. / Под ред. М. Фасмера. Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. В 4-х т. – М.: Прогресс, 1986–1987.

ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. / Под ред. О. Н. Трубачева. – М.: Наука, 1974. – .

ЭСТЯ – Этимологический словарь тюркских языков: Тюркские и межтюркские основы... / Под ред. Э. В. Севортяна, Л. С. Левитской, А. В. Дыбо и др. – М.: Наука, 1974 – .

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

СЛОВОТВІРНІ ФОРМАНТИ БОЛГАРСЬКИХ НАРОДНИХ НАЗВ
РОСЛИН

-*авец*, -*'авец*: *ну̀навец* (*Asphodelus albus* Willd., асфodelь біла) [БЕР 4, 703] *пенявец* (*Saponaria officinalis* L., мильнянка лікарська) [87, 51]

-*авиче*: *гліста́виче* (*Gentiana cruciata* L., тирлич хрещатий) [87, 287], *клі́навиче* (*Myagrum perfoliatum* L., міагрум пронизанолистий) [256, 166], *ма́завиче* (*Saponaria officinalis* L., мильнянка лікарська) [87, 51], *фасу́лявиче* (*Polygonum convolvulus* L., гірчак березкоподібний) [256, 166]

-*авче*: *седя́нкавче* «вид декоративної рослини» [БЕР 6, 585]

-*ак*: *дебелàк* (*Bryonia alba* L., переступень білий) [БЕР 1, 328], *медàк* (*Salvia glutinosa* L., шавлія залозиста) [256, 95], *млечàк* (*Taraxacum* Weber, кульбаба) [256, 95], *світàк* (*Galium* L., підмаренник) [БЕР 6, 559], *червенàк* «вид дикої груші з червонуватими плодами» [256, 31]

-*ал*: *пишкàл* (*Carduus acanthoides* L., будяк акантовидний) [256, 63]

-*алка*: *вра́жсалка* (*Stellaria media* L., зірочник середній) [256, 64], *чесàлка* (*Dipsacus silvester* L., черсак лісовий) [87, 43]

-*'алки*: *пищя́лки* (*Conium* L., болиголов) [98, 27]

-*'анка*: *горля́нка* (*Antennaria dioica* Gaertn., котячі лапки дводомні) [1, 150], *метля́нка* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [256, 107], *минува́нка* (*Viola tricolor* L., фіалка триколірна) [1, 105]

-*ало*: *маза́ло* (*Ajuga genevensis* L., повзучка жене́вська) [87, 98], *плю́скало* (*Colutea arborescens* L., пузирник деревовидний) [256, 67]

-*ан*: *сопо́лян* (*Polygonum persicaria* L., гірчак почечуйний) [87, 321]

-ар: *маргаритàр* (*Bellis perennis* L., стокротки багаторічні) [1, 154], *плюскàр* (*Rhinanthus major* Ehrh., дзвінець великий) [87, 131], *стожàр* (*Quercus pedunculata* L., дуб черешковий) [БЕР 7, 470]

-арка: *сапунàрка* (*Saponaria officinalis* L., мильнянка лікарська) [БЕР 6, 492], *шишàрка* (*Narcissus poeticus* L., нарцис звичайний) [87, 65], *шушинàрка* (*Rhinanthus major* Ehrh., дзвінець великий) [87, 131]

-арник: *пчелàрник* (*Melissa officinalis* L., меліса лікарська) [256, 165]

-арниче: *ливàдарниче* (*Orchis morio* L., зозулинець салеповий) [256, 150]

-атка: *власàтка* (*Festuca ovina* L., костриця овеча) [БЕР 1, 162], *зърнàтка* (*Solanum nigrum* L., паслін чорний) [БЕР 1, 669]

-аци: *зеленаци* «сорт груші з зеленими плодами» [256, 30]

-ачка: *синячка* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [256, 32], *отровàчка* (*Chelidonium majus* L., чистотіл звичайний) [256, 70]

-аш: *мекàш* (*Typha latifolia* L., рогіз широколистий) [256, 32]

-ашка: *кръстàшка* (*Chenopodium bonus henricus* L., лобода доброго Генріха) [87, 80], *хлaпàшка* (*Rhinanthus rumelicus* (Vel.) Barbas, дзвінець румелійський) [1, 130]

-вичка: *еневичка, янювичка* (*Achillea millefolium* L., деревій звичайний) [1, 146]

-евица: *лъчевица* (*Lemna minor* L., ряска мала) [87, 81]

-евици: *черневїци* (*Vaccinium myrtillus* L., чорниці звичайні) [256, 32]

-евка: *èжевка* (*Sparganium* L., їжача голівка) [БЕР 1, 481], *дїневка* (*Sanguisorba minor* Scop., родовик малий) [87, 127], *зїмневка* (*Prunus domestica* L., слива домашня) [87, 71]

-ек: *зърнек* (*Solanum nigrum* L., паслін чорний) [БЕР 1, 669]

-ел: *бѣзел* (*Sambucus nigra* L., бузина чорна) [1, 134]

-ен: *бѣйзен* (*Sambucus nigra* L., бузина чорна) [1, 134]

-еница: *гѣшенїца* (*Polygonum aviculare* L., спориш звичайний) [256, 168], *жѣлтенїца* (*Chelidonium majus* L., чистотїл великий, *Ranunculus acer* L., жовтець їдкий) [256, 34], *сѣшенїца* (*Antennaria dioica* (L.) Gaertn., котячі лапки дводомні) [87, 68], *тѣченица* (*Portulaca oleracea* L., портулак городній, *Semprevivum* L., молодило) [87, 76, 113]

-ениче: *воденїче* (*Orobancha* L., вовчок) [87, 75], *жѣлтенїче* (*Caltha palustris* L., калюжниця болотяна) [256, 35]

-енце: *сѣменце* «цибуля, що виросла з насїнини», *Allium ascalonicum* L., цибуля-шалот) [БЕР 6, 606]

-ер: *гѣвнер*, *гѣмнер* (*Salvia pratensis* L., шавлія лучна) [БЕР 1, 258]

-ец/-ац: *джурджѣвац* (*Caltha palustris* L., калюжниця болотяна) [256, 159], *джурджѣвец* (*Ranunculus* L., жовтець) [256, 159], *корѣвец* (*Cucumis melo* L., диня звичайна) [256, 36], *петлѣц* «вид польової рослини» [256, 105], *сребрѣц* (*Populus alba* L., тополя звичайна) [256, 105], *твѣрдѣц* (*Potentilla argentea* L., перстач сріблястий) [256, 36]

-ешка: *лютѣшка* (*Rumex acetosella* L., щавель кислий) [214, 201]

-ивче: *огнивче* (*Adonis aestivalis* L., горицвіт літній) [256, 106], *сараджївче* (*Filipendula hexapetala* Gilib, гадючник в'язолистий) [1, 88]

-ига: *вратїга* (*Achillea millefolium* L., деревій звичайний) [1, 146], *метлїга* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [256, 107], *пиперїга* (*Polygonum hydropiper* L., гірчак перцевий) [256, 107], *стрелїга* (*Phragmites communis* Trin., очерет звичайний) [256, 107], *треперїга* (*Populus tremula* L., осика) [256, 76]

-ийа: *проклетия* (*Cerinthe minor* L., воцанка мала) [98, 25]

-ик: *лютик* (*Ranunculus acer* L., жовтець їдкий) [87, 219]

-ика: *белика* (*Betula alba* L., береза біла) [256, 39], *дебеліка* «трава, якою на Юріїв день підгодовують худобу, щоб була дебелою цілий рік» [ЭССЯ 4, 201], *зимніка* (*Prunus laurocerasus* L., лавровишня звичайна, *Vinca minor* L., барвінок малий) [256, 159], *катраніка* (*Artemisia abrotanum* L., полин гіркий, *Artemisia odorata* Vill., полин запашний) [БЕР 2, 276], *остріка* «трав'яниста рослина з гострими листками» [141, 139], *равника* (*Achillea millefolium* L., деревій звичайний) [1, 146], *смърдика* (*Ligustrum vulgare* L., бирючина звичайна) [БЕР 7, 201], *тлъстїка* (*Portulaca oleracea* L., портулак городній) [256, 41] *янювика* (*Achillea (millefolia)* L., деревій) [256, 160]

-ил: *бозил* (*Sambucus nigra* L., бузина чорна) [1, 134], *младїл* (*Semprevivum* L., молодило) [БЕР 4, 155]

-ило: *червїло* (*Lithospermum arvense* L., горобейник польовий) [256, 43]

-ина: *глушина* «вид *Vicia* L., який глушить посіви на ниві» [БЕР 1, 252], *зайчина* (*Coronilla emeroides* Boiss. Et Spr., в'язіль емероїдний) [87, 76], *кокошїна* (*Polygonum aviculare* L., спориш звичайний) [БЕР 2, 540], *лозїна* (*Clematis vitalba* L., ломиніс виноградолистий) [256, 111], *мукїна* (*Pirus* L., груша) [256, 111], *пачина* (*Polygonum aviculare* L., спориш звичайний) [98, 55, 85]

-ин'ак: *лединяк* (*Ranunculus ficaria* L., пшінка весняна) [87, 205], *моминяк* «сорт дрібного винограду» [БЕР 4, 228]

-инец: *мїшинец* (*Cynoglossum pictum* Ait., чорнокорінь строкатий) [87, 199], *свилинєц* (*Orobis vernus* L., чина весняна) [БЕР 6, 546]

-инка: *кокошїнка* (*Polygonum aviculare* L., спориш звичайний) [БЕР 2, 540], *търнінка* (*Prunus spinosa* L., терен колючий) [87, 126]

-ица, -ицъ: *грàнїца* (*Quercus pedunculata* L., дуб черешковий) [ЭССЯ 7, 107] *гърлиця* (*Statice limonium* Mill., кермек) [БЕР 1, 303], *косїца* (*Cuscuta eugoraea* L., повитиця європейська) [БЕР 2, 654], *семенїца* «перезрілий огірок

з великим насінням» [БЕР 6, 606], *сїницъ* «сорт сливи» [БЕР 6, 661], *синїца* «вид лісової ягоди» [БЕР 6, 661]

-ици: *крàвици* (*Datura stramonium* L., дурман звичайний) [БЕР 2, 700-701].

-иче: *диàриче* (*Teucrium chamaedrys* L., самосил гайовий) [256, 170], *лютиче* (*Polygonum amphibium* L., гірчак земноводний) [87, 219], *потàйниче* (*Anemone hepatica* Miller, печіночниця звичайна) [1, 66], *червèниче* (*Hypericum perforatum* L., звіробій звичайний) [256, 49]

-ичка: *белїчка* (*Primula* L., первоцвіт) [256, 49], *янювичка* (*Achillea millefolium* L., деревій звичайний) [256, 161]

-ишка: *зеленїшка* (*Buxus* L., самшит, або *Vinca* L. барвінок) [214, 168]

-ка, -к'а: *есèнк'а* «сорт пізньостиглої груші» [141, 139], *копрївка* (*Urtica* L., кропива) [214, 158], *ка̀менка* (*Pirus amygdaliformis* Vill., груша мигдалеподібна) [256, 124], *катра̀нка* (*Artemisia camphorata* Vill., полин камфорний) [256, 125], *присàтка* «прищеплене дерево» [141, 139], *сапу̀нка* «сорт яблук» [БЕР 6, 492] та (*Herniaria* L., остудник) [256, 127], *туришїйк'а* «сорт груш, що використовуються для приготування страви під назвою *туришїя*» [141, 139]

-ки: *осдїки* (*Fragaria vesca* L., суниці лісові) [98, 34]

-ко: *сопòлко* (*Amaranthus* L., щириця) [87, 321]

-ковец: *сїнковец* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [256, 52]

-лак: *пърла̀к* (*Crocus moesiacus* Ker-Gawl, крокус жовтий) [БЕР 6, 94]

-лен: *дївлєн* «лісова рослина» [256, 34]

-ливче: *посеклївче* (*Achillea millefolium* L., деревій звичайний [1, 146], *Chelidonium* L., чистотіл [БЕР 6, 592-593])

-лик: *бòзлик* (*Sambucus nigra* L., бузина чорна) [1, 134]

-лика: *сма̀длика* (*Prunus padus* L., черемха звичайна) [БЕР 7, 201], *сма̀рдлика* (*Sorbus aucuparia* L., горобина звичайна) [БЕР 7, 219], *трепетлика* (*Briza media* L.) [1, 22]

-линка: *та̀рльїнка* (*Prunus spinosa* L., терен колючий) [87, 126]

-лок: *пърлòк, пърлòк* (*Crocus moesiacus* Ker-Gawl, крокус жовтий) [1, 40]

-лус: *пèрлус* (*Crocus moesiacus* Ker-Gawl, крокус жовтий) [1, 40]

-н'ак: *горняк* (*Quercus pedunculata* Ehrh., дуб черешковий) [БЕР 1, 264], *семеняк* «цибуля, що виросла з насінини», *Allium ascalonicum* L., цибуля-шалот) [БЕР 6, 606]

-н'аци: *дворняци* (*Polygonum* L., гірчак) [256, 155]

-ник: *сèменик* «цибуля, що виросла з насінини», *Allium ascalonicum*, цибуля-шалот) [БЕР 6, 606], *снèжник* «сорт пізнього винограду, який збирають навіть після того як випаде сніг» (Слівен) [БЕР 7, 258], *трèпетник* (*Populus tremula* L., осика) [256, 86]

-ниче: *гушниче* (*Orchis* L., зозулинець) [256, 173], *займìниче* (*Alchemilla vulgaris* L., приворотень звичайни) [98, 14], *поляниче* (*Myosotis palustris* L., незабудка болотяна) [87, 54], *посèчниче* (*Erythraea* L., золототисячник) [БЕР 6, 593] *стра̀шниччи* (*Anemone hepatica* Miller, печіночниця) [1, 65]

-овец: *ма̀рзовец* (*Colchium autumnale*, пізньоцвіт осінній) [98, 27]

-овина: *бъзовина* (*Sambucus nigra* L., бузина чорна) [1, 134], *вля̀совина* (*Bromus* L., стоколос) [256, 112], *свйрчовина* (*Sambucus nigra* L., бузина чорна) [1, 134]

-овица: *в̌ърбовица* (*Polygonum amphibium* L., гірчак земноводний) [БЕР 1, 208-209], *л̌ьговица* (*Alnus incana* (L.) Moench., вільха сіра, *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn., вільха клейка) [БЕР 3, 536]

-овинка: *боровїнка* (*Vaccinium vitis-idaea* L., брусниця звичайна) [1, 110]

-овка/-офкъ: *бòровка* (*Vaccinium myrtillus* L., чорниця звичайна) [256, 151], *длàновка* (*Alchemilla vulgaris* L., приворотень звичайний) [256, 129]

-овки: *сйньовки* «сорт сливи з солодким смаком» [256, 33]

-овл'ак: *бобòвляк* (*Veronica beccabunga* L., вероніка потічкова) [БЕР 1, 59]

-ойка: *белòйка* (*Cannabis sativa* L., пор. укр. коноплі білі) [256, 54]

-ок: *синòк* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [256, 54]

-олка: *грохòлка* (*Pyrus malus* L., яблуня звичайна) [133, 36]

-онка: *бòбонка* (*Morus* L., шовковиця) [256, 136]

-очка: *белòчка* (*Primula* L., первоцвіт) [256, 55], *клокòчка* (*Rhinanthus major* Ehrh., дзвінець великий) [87, 180]

-ули: *бòбули* (*Zea mays* L., кукурудза звичайна) [БЕР 1, 59]

-улка: *свещ'улка* (*Verbascum* L., дивина) [БЕР 6, 546]

-уна: *луц'уна* (*Lathraea squamaria* L., петрів хрест лускатий) [БЕР 3, 533], *плеск'уна* «вид суниць, які ростуть низько» [141, 139]

-ун'а: *влас'уня* (*Festuca ovina* L., костриця овеча) [БЕР 1, 162]

-ун'ак: *бъз'уняк* (*Sambucus nigra* L., бузина чорна) [1, 134]

-уша: *трепер'уша* (*Briza media* L.) [1, 22]

-ушка: *лàгушка* (*Salix cinerea* L., верба попеляста) [256, 156] *смърд'ушка* (*Geum urbanum* L., гравілат міський) [БЕР 7, 221]

-чанец: *к'укайчанец* (*Ornithogalum umbelatum* L., рястка зонтична) [БЕР 3, 85]

-че/чи: *èсенче* (*Chrysanthemum* L., хризантема) [256, 164], *кьдравче* (*Lilium martagon* L., лілія лісова) [1, 32], *синчè* (*Scilla bifolia* L., проліска дволиста) [БЕР 6, 660], *урèхчи* (*Filipendula hexapetala* Gilib., гадючник шестипелюстковий) [1, 89]

-*чеу*: *вълчѐу* (*Carduus crispus* L., чортополох кучерявий) [87, 56], *синчѐу* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [1, 156], *стàрчеу* (*Thlaspi* L., талабан) [87, 46]

-*чина*: *царїчина* (*Geum coccineum* S. S., гравілат яскраво-червоний) [1, 87]:

-*чица*: *кїтчица* (*Erythraea centaurium* Pers., золототисячник звичайний) [87, 180], *любїмчица* (*Viola tricolor* L., фіалка триколірна) [87, 185]

АБЕТКОВИЙ КАТАЛОГ БОЛГАРСЬКИХ СКЛАДЕНИХ ФЛОРОНОМЕНІВ

арабска смодква (*Opuntia coccinelifera* L., кактус кошенильний) [87, 84]

арабски език (*Opuntia coccinelifera* L., кактус кошенильний) [87, 84]

бабина свила (*Armeria rumelica* Boiss.) [1, 113]

бабино грезде (*Sedum* L., очиток) [256, 137]

бело ветърче (*Centaurea paniculata* L., волошка волотиста) [БЕР 1, 108]

бело цвєкье (*Chrysanthemum leucanthemum* L., королиця звичайна) [1, 158]

богородична косица (*Adiantum capillus veneris* L., адіант венерин волос) [БЕР 2, 654]

богородична свеш (*Geum coccineum* Sm., гравілат яскраво-червоний) [БЕР 6, 545]

бъйрско грезде «лісова ожина з темно-синіми плодами» [93, 110]

бял вятър (*Polygonatum multiflorum* L., купена багатоквіткова) [БЕР 1, 107]

бял ліляк (*Robinia pseudoacacia* L. робінія звичайна) [БЕР 3, 403]

бяла горчйвка (*Teucrium polium* L., самосил білоповстистий) [БЕР 1, 108]

бяла кàпка (*Galanthus elvesii* Hook. F., підсніжник Ельвеца) [БЕР 1, 108],

бяла рàда (*Anthemis cotula* L., роман собачий) [87, 320]

бяло гърлице (*Prunella alba* Pall., суховершки білі) [87, 71]

бяло звездйче (*Dorycnium herbaceum* Vill., дорикніум трав'янистий) [БЕР 1, 621]

бясно дървò (*Daphne mezereum* L., вовчі ягоди) [1, 107]

влас лук (*Allium ascalonicum* L., цибуля шалот) [БЕР 1, 162]

вòлско окò (*Anthemis tinctoria* L., роман фарбувальний) [БЕР 1, 174]

вòлско цвèйке (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [БЕР 1, 174]

вòнеща смола (*Ferula assa* L., ферула смердюча) [БЕР 7, 195]

вранїлова тревà (*Origanum majorana* L., майоран) [БЕР 1, 181]

вранска стъпка (*Leontice leonthropetalum* L., леонтиця левинопелюсткова) [БЕР 1, 181]

врани нòкти (*Astragalus glycyphyllus* L., астрагал солодколистий) [БЕР 4, 682]

врански лук (*Ornithogalum collinum* Guss., рястка пагорбова) [БЕР 1, 181]

вуча жїла (*Daphne mezereum* L., вовчі ягоди) [1, 107]

въшкаво бїле (*Pedicularis verticillata* L., шолудивник кільчастий) [98, 52]

гòла момà (*Cichorium intybus* L., цикорій дикий) [БЕР 4, 224]

гòрска разгòнка (*Solanum nigrum* L., паслін чорний) [БЕР 1, 264]

гòрски горòцвет (*Scilla bifolia* L., проліска дволиста) [1, 34]

гòрски нòкът (*Lonicera xylosteum* L., жимолость звичайна) [БЕР 4, 682]

гўшеста гърбица (*Lepidium draba* L., хрінниця крупкова) [1, 83]

гърлїчава бїлка (*Scrophularia aquatica* L., ранник крилатий) [БЕР 1, 303]

гърлїчава тревà (*Verbascum phoeniceum* L., дивина фіолетова, *Potentilla reptans* L., перстач повзучий) [БЕР 1, 303].

далàчева/далачїва тревà (*Chrysosplenium alternifolium* L., жовтяниця черговолиста) [60, 127-128]

див лен (*Eriophorum latifolium*, пухівка широколиста) [1, 25]

див невèн (*Geum coccineum* S. S., гравілат яскраво-червоний) [1, 87, БЕР 4, 586]

дїва детелїна (*Onobrychis*, еспарцет) [БЕР 1, 349]

дйви лалѐта (*Fritillaria imperialis* L., рябчик імператорський) [87, 76]

дйви ябълки (*Helianthus tuberosus* L., топінамбур звичайний) [БЕР 1, 383]

дйво динчѐ (*Ecbalium elaterium* (L.) A.Rich., скажений огірок) [БЕР 1, 393]

дѐволско ђрехче (*Trapa nutans*, водяний горіх) [БЕР 4, 919]

жълт звѐздел (*Trifolium rannonicum* Jacq., конюшина паннонська) [БЕР 1, 621]

жълто салкъмче (*Cassia senna* L., сенна) [БЕР 1, 564]

здѐчка сѐнка (*Asparagus tenuifolius* Lam., холодок вузьколистий) [1, 29]

здѐшко жѐто (*Festuca ovina* L., костриця овеча) [87, 80]

здѐйкова сѐнка (*Asparagus officinalis* L., холодок лікарський) [БЕР 1, 587]

здѐйча трѐвѐ (*Trifolium arvense* L., конюшина польова) [БЕР 1, 587]

здѐйчово сѐрище (*Sedum album* L., очиток білий) [БЕР 6, 691]

зелѐни парѐчки «вид рослини» [БЕР 1, 631-632]

зѐмна злѐчка (*Erythraea centaureum* Pers., золототисячник звичайний) [БЕР 1, 634]

змѐюва млѐчка (*Euphorbia* L., молочай) БЕР [4, 168]

камѐлска млѐчка (*Euphorbia helioscopia* L., молочай досонячний) [БЕР 4, 168]

кѐрено окѐ (*Adonis autumnalis* L., горицвіт осінній) [98, 13]

кѐчѐста калѐна (*Viburnum opulus* L., калина звичайна) [87, 170]

кѐзи бѐзки (*Sedum* L., очиток) [256, 137]

кѐзи рогѐѐ (*Bidens tripartita* L., череда трироздільна) [87, 65]

кѐзя цѐвилѐга (собача петрушка звичайна, *Aethusa cynapium* L.) [БЕР 2, 521]

кокѐша бѐлка (*Polygonum aviculare* L., спориш звичайний) [98, 55, 81]

кокоша стъпка (*Lotus corniculatus* L., лядвенець рогатий) [БЕР 2, 540]

кокоша тревà, (*Polygonum aviculare* L., спориш звичайний) [БЕР 2, 540]

кокоше грòзде (*Solanum nigrum* L., паслін чорний) [240, 26]

кòнски зъби (*Galanthus nivalis* L., підсніжник звичайний) [1, 36]

кòча бйлка (*Valeriana officinalis* L., валеріана лікарська) [БЕР 2, 676]

кра̀ви бòзки (*Asphodelus albus* Willd., асфodelь біла) [БЕР 2, 700]

кукòш травà (*Polygonum aviculare* L., спориш звичайний) [159, 127]

кукувйча опàшка (*Platanthera bifolia* (L.) Rich., любка дволиста)

кúчешки сапун (остудник, *Herniaria* L.) [256, 146]

кúчешко грòзде (*Solanum nigrum* L., паслін чорний) [240, 26]

ла̀стовична тревà (*Chelidonium majus* L., чистотіл великий) [БЕР 3, 320]

лèтно кокйче (*Leucojum aestivum* L., білоцвіт літній) [1, 39]

ливàдна овèсница (*Arrhenantherum avenaceum* Beauv., райграс вівсоподібний) [БЕР 3, 389]

ливàдна секйрка (*Lathyrus pratensis* L., чина лучна) [БЕР 3, 389]

ливàдно лютйче (*Ranunculus polyanthemus* L., жовтець багатоквітковий) [БЕР 3, 389]

лисйча опашка (*Echium vulgare* L., синяк звичайний) [БЕР 3, 422]

лисйча трèва (*Anchusa* L., воловик) [БЕР 3, 422]

лúдо просò (*Atropa belladonna* L., беладона) [БЕР 3, 486]

лъвови устà (*Anthirrhinum majus* L., ротики садові) [БЕР 3, 536]

лъвска муцунка (*Anthirrhinum majus* L., ротики садові) [БЕР 3, 536]

любòвна стрелà (*Philadelphus coronaries* L., садовий жасмин пухнастий) [БЕР 7, 492]

магàрешки слйви (*Prunus domestica* L., слива домашня) [87, 318]

мàчкин сапун (*Parietaria diffusa* Mert. & Koch, настінниця розлога) [БЕР 6, 491]

марèмов кòрен (*Thalictrum aquilegifolium* L., рутвиця орликолиста) [87, 108-109]

мàчкино грòзде (*Solanum nigrum* L., паслін чорний) [240, 26]

мàцирчина чума (*Orobanche alba* Willd., вовчок білий) [87, 71]

мèче вратèну (*Arum italicum* Mill., арум італійський) [96, 18]

миризлїва копрїва (*Stachys* L., чистець) [БЕР 3, 619]

млèчен бұрен (*Ranunculus ficaria* L., пшінка весняна) [БЕР 4, 167]

млèчен вєртиноп (*Euphorbia helioscopia* L., молочай досонячний) [БЕР 5, 520-522]

млèчен млечòк (*Euphorbia* L., молочай) [133, 163]

млèчна тревà (*Pulmonaria tuberosa* Schr., медунка бульбиста) [БЕР 4, 167]

монастїрско цвèте (*Iris germanica* L., півники німецькі)

москòвско тръне (*Xanthium spinosa* L., нетреба колюча) [87, 75]

мъжки буз (*Sambucus nigra* L., бузина чорна) [87, 132]

овчàрски босїлек (*Origanum vulgare* L., материнка звичайна) [1, 124]

омрàзни кòренє (*Tanacetum vulgare* L., пижмо звичайне) [БЕР 4, 277]

орлòви гàци (*Corydalis solida* Sw., ряст ущільнений) [1, 80]

òстра тревà (*Carex* L., осока) [98, 23]

òтчòво грòзде (*Ribes grossularia* L., агрус звичайний) [87, 47]

пàтичина нòга (*Iris* L., півники) [98, 41]

пàча тревà (*Glyceria fluitans* L., гліцерія плавуча) [98, 37, 85]

пèтлюви мъди (*Lonicera caprifolium* L., жимолость козолиста) [БЕР 4, 372]

пиши-поп-мàрка (*Hyoscyamus niger* L., блекота чорна) [БЕР 5, 520-522]

полудлива краставица (*Ecbalium elaterium* (L.) A.Rich., скажений огірок) [БЕР 2, 720]

пѝпова лѣжйца (*Arum maculatum* L., арум плямистий) [БЕР 5, 521]

пѝпова лѣжйчка (*Armeria rumelica* Boiss., армерія румелійська) [1, 113]

пѝпова бйл'ка (*Taraxacum officinale* Weber, кульбаба лікарська) [БЕР 5, 521]

пѝско цвѣке (*Lamium purpureum* L., яснотка пурпурова) [БЕР 5, 521]

приспй кѝтка (*Crocus* L., крокус) [БЕР 2, 676]

птйча свйла (*Cuscuta europaea* L., повитиця європейська) [БЕР 6, 546]

птйче зѣрно (*Ligustrum vulgare* L., бирючина звичайна) [БЕР 5, 842]

птйче грѝзде (*Ligustrum vulgare* L., бирючина звичайна) [240, 26]

птйчи босйлек (*Veronica prostrata* L., вероніка лежача) [БЕР 5, 842]

птйчи дрян (*Iris variegata* L., півники строкаті) [БЕР 5, 842]

птйчи клюн (*Iris graminea* L., півники злаколисті) [БЕР 5, 842]

пўйчи бўрен (*Malva vulgaris* L., калачики звичайні) [БЕР 5, 846]

пѣстра лулà (*Tulipa gesneriana* L., тюльпан Геснера) [87, 104]

пѣстро грѝзде (*Ribes grossularia* L., агрус звичайний) [87, 81]

пѣсѣчна лйлія (*Pancratium maritimum* L., панкрацій морський) [БЕР 3, 403]

ревнйчев бўрен (*Thalictrum aquilegifolium* L., рутвиця орликолиста) [1, 78]

рекй сапўн (*Digitalis lanata* Ehrh., наперстянка шерстиста) [БЕР 6, 492]

рўско грѝзде (*Ribes* L., смородина) [98, 61]

рўски трѣн (*Xanthium spinosa* L., нетреба колюча) [87, 75]

самовйлска травà (*Asparagus tenuifolius* Lam., холодок вузьколистий) [1, 29]

самодівски свѣщи (*Equisetum maximum* Lam., хвощ великий) [БЕР 6, 545]

самодівско цвѣкѣ (*Primula officinalis* (L.) Hill) [1, 111]

свїнска брада (*Asphodeline lutea* (L.) Rchb., асфодель жовта) [БЕР 6, 552]

свїнски `ягоди (*Blitum virgatum* L., лобода багатолиста) [87, 179]

свїрчово бїле (*Equisetum maximum* Lam., хвощ великий) [87, 97]

сѣчин бұран (*Gentiana cruciata* L., тирлич хрещатий) [1, 119]

син бѣкълчѣц (*Scilla bifolia* L., проліска дволиста) [1, 34]

сїнка трънка (*Prunus spinosa* L., терен колючий) [БЕР 6, 661]

сїнко кончѣ (*Scilla bifolia* L., проліска дволиста) [БЕР 6, 661]

сїньото цвѣте (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [1, 156]

сїня лїляка (*Hesperis matronalis* L., фіалка нічна) [БЕР 3, 404]

сїня метла (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [1, 156]

сїня метлянка (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) [1, 156]

сїтни мешѣта (*Bellis perennis* L., стокротки багаторічні) [1, 154]

смѣков хляб (*Arum maculatum* L., арум плямистий) [БЕР 7, 190]

смърдлїва тревà (*Chenopodium vulvaria* L., лобода смердюча) [БЕР 7, 220]

снѣжно звънчѣ (*Soldanella Montana* Willd., сольданела гірська) [БЕР 7, 258]

татàрско грѣзде (*Ribes* L., смородина) [98, 61]

трънова гулїя (*Carlina acanthifolia* All., відкасник акантолистий) [87, 121]

тұрска млѣчка (*Euphorbia cyparissus* L., молочай кипарисовий) [БЕР 4, 168]

тұрски кїселек (*Oxalis acetosella* L., квасениця звичайна) [98, 515]

усойна трава (*Erodium cicutarium* L., грабельки звичайні) [98, 33]

хайдушка трева (*Veronica austriaca* L., вероніка австрійська) [1, 131]

царська свеш (*Verbascum thapsiforme* Schrad, дивина густоквіткова) [БЕР 6, 545]

цїганско грòзде (*Berberis vulgaris* L., барбарис, *Arum maculatum* L., арум плямистий) [240, 27]

цїрна калїнка (*Ligustrum vulgare* L., бирючина звичайна) [БЕР 2, 169]

чер кимедн (*Nigella sativa* L., чорнушка посівна) [87, 103]

чер чдуйи (*Fritillaria imperialis* L., рябчик імператорський) [87, 76]

чєрна отрова (*Solanum dulcamara* L., паслін солодко-гіркий) [87, 54]

чернїчево грòзде (*Morus* L., шовковиця) [240, 27]

червєна зяпка (*Orobanche* L., вовчок) [87, 75]

чумово трїне (*Xanthium spinosa* L., нетреба колюча) [87, 75]

цїркелов кљон (*Erodium cicutarium* (L.) Her. ex. Aiton, грабельки звичайні) [98, 33, 90]

цїрккови гдґи (*Erodium cicutarium* (L.) Her. ex. Aiton, грабельки звичайні) [98, 33, 90]

їудничева бїлка (*Veronica spicata* L., вероніка колосиста) [87, 77]

ДОДАТОК 3

**БОЛГАРСЬКІ НАЗВИ РОСЛИН, МОТИВУВАЛЬНІ ОСНОВИ
ЯКИХ ЗАПОЗИЧЕНІ З НЕСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ**

- *Арпаджик* (*Allium* сера, цибуля ріпчаста), від **тур.** *apracık soğan* букв. «ячмінь-цибуля» [БЕР 1, 16]].

- *Босилек* (*Ocimum basilicum* L., васильки справжні), через лат. *basilicum*, із **дгрец.** βασιλεκόν «царська квітка», від βασιλεύς «подібний левові; цар» [БЕР 1, 26, 69]. У болгарських переселенських говірках України зустрічаються різноманітні фонетичні варіанти: *бусилик*, *бусил'ак* – с. Вільшанка Кіровоградської обл. [20, 13].

- *Джулюн*, *джулін*, *джулун* (*Trapa natans* L., горіх водяний) [87, 81], з **тур.** *cünül* «сорт дикого винограду» [БЕР 1, 370].

- *Друмиче* (*Nasturtium pyreneicum* Burm., настурція піренейська), *друмче* (*Nasturtium officinale* R. Br., настурція лікарська), *подрум(и)че* (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська) з **грец.** δρόμος «шлях» [БЕР 1, 433].

- *Калачка* (*Hypericum elegans* Stephan ex Willd., звіробій стрункий) – с. Трояни Бердянського р-ну Запорізької обл. [159, 127-128]. Імовірно, від *калач*, *кальч* «шабля», з **тур.** *kılıç* «шабля» [БЕР 2, 180]. У говірках метрополії зафіксовано *кальчево*, *кальчово* [БЕР 2, 180], *кальчиву* [1, 100], *кальч-оту* [181, 35] та ін. для *Hypericum perforatum* L, звіробою звичайного.

- *Калмукан* (*Chaerophyllum bulbosum* L., бутень бульбоносний) з **нгр.** *καλμοκάν* «тонка сопілка» < *καλαμο-* «очерет» та *κανι* «сопілка», що з *κάννα* «очерет» [БЕР 2, 172].

- *Калòфер* (*Chrysanthemum balsamita* (L.) Baill., хризантема бальзамічна), *калòнка* (*Centaurea cyanus* L., волошка синя) з **грец.** καρύφυλλον «горіховий листок» [БЕР 2, 173, 174, 238].

- *Калугери* «монахи» (*Typha latifolia* L., ро́гіз широколистий) з **нгр.** *καλόγερος* «чернець» [БЕР 2, 176; 251, 474].

- *Камба́нка* (*Dicentra spectabilis* L., дицентра прекрасна) [87, 112] від *камба́на* з дгрец. *καμπάνα* «дзвін» [254, 68].

- *Кана́-чиче́к, кана́чка* (*Impatiens balsamina* L., розрив-трава бальзамінова) [87, 103] з **тур.** *kına* < араб. *hinna* «подрібнене на порошок листя лавсонії, *Lawsonia* L.; хна» та *çiçek* «квітка» [БЕР 2, 199; БЕР 3, 194].

- *Кана́р-чиче́* (*Impatiens balsamina* L., розрив-трава бальзамінова; *Nasturtium* W. T. Aiton., настурція) з **тур.** *kanarya* «канарка, *Serinus canaria*» та *çiçeği* «квітка». Пор. **тур.** *kanarya çiçeği* «настурція» [БЕР 2, 199].

- *Карамфі́л* (*Dianthus* L., гвоздика), діал. *каранфі́л, карнафі́л* – с. Севлієво, Севлієвський край, *каламфѝр, каланфѝр* (у говірках метрополії), *калнафѝр* (область Банат – Румунія та Сербія). Імовірно, походять через **тур.** *karanfil*, розм. *karamfil* із **араб.** *qaranful*, **перс.** *kārānfil, kārānfol* або **нгр.** *жаро́уμφουλ, жаро́уμφίλ*, які, на думку авторів Болгарського етимологічного словника, походять із д.-інд. *kaṭuka-phala*, пор. арумунське *caranfil, caranfilă*, алб. *karanfil, karafil, kairafil* [БЕР 2, 238].

- *Карнаби́т* (*Brassica oleracea* var. *botrytis*, капуста цвітна) з **тур.** *karnabit* < **араб.** *qarnabit* < **дгрец.** *κραμβίδον* «капуста» [БЕР 2, 250]

- *Катра́нка* (*Artemisia camphorata* Vill., полин запашний) через **тур.** *katran* «смола» < **араб.** *qaṭrān* «т.с.» [БЕР 2, 276].

- *Колеа́ндро, колє́ндра* (*Bifora radians* Bierb., біфора промениста) від **дгрец.** *κολίανδρον* «рослина з різким запахом» [БЕР 2, 553].

- *Куку́да* (*Conium maculatum* L., болиголов плямистий) з **нгр.** < *κοκ(κ)οῦδα* < *κόκ(κ)ο* «зерно, насінина» [БЕР 3, 97-97].

- *Куку́чйчи* (*Viola tricolor* L., фіалка триколірна) від **тур.** *kuku* «зозуля» та *çiçek* «квітка» [БЕР 3, 112].

- *Курай* (*Xanthimum spinosa* L., нетреба колюча) – с. Калчево Болградського р-ну [226, 96], яка активно функціонує у інших мовах тюркської сім'ї. Пор. башкирське *курай*, казахське *қурай* (*Heracleum sibiricum* L., борщівник сибірський), киргизьке *куурай* (як складова частина назви трав'янистих рослин) [ЕСУМ 3, 151; 19, ЭСРЯ 2, 422].

- *Лапад* (*Rumex* L., щавель, *Atriplex*, лобода), діал. лапат (*Brassica* L., капуста) – імовірно, від **грец.** *λάπατα* «лобода» < *λάπαδον* [БЕР 3, 311; 254, 137]. Широко представлений у болгарських говірках України: *лапат*, *лапат'*, *лапут'* 1. Щавель (*Rumex*) – с. Криничне та с. Городнє Болградського р-ну, с. Кам'янка Ізмаїльського р-ну, 2. Латук посівний (*Lactuca sativa* L.) м. Болград, с. Нові Трояни та Пандаклія (Оріхівка) Болградського р-ну, с. Виноградівка (Бургуджі) Арцизького р-ну, с. Виноградівка (Чумекльой) Тарутинського р-ну, Делени Арцизького р-ну, с. Євгенівка (Арса), с. Ярове (Гюльмен) та с. Рівне (Купоран) Тарутинського р-ну, с. Зоря Саратського р-ну, с. Кирнички Ізмаїльського р-ну [101, 119].

- *Мангъл* (*Conium maculatum* L., болиголов плямистий) з **тюрк.** **mangıl* чи **mangılık* «вид кропиви». Пор. рос. та монгольське *мангир* (імовірно, *Allium senscens* L., цибуля старіюча) [БЕР 3, 641].

- *Мару́ля*, *мару́л* (*Lactuca sativa* L., латук посівний) з нгр. *мароу́ля* < дгрец. *мароу́лν* < **лат.** *amarula* (*lactuca*) < *amarus* «гіркий» [БЕР 3, 675].

- *Меше́* та *меша́* (*Quercus* L., дуб) від *меşe* «дуб» [БЕР 3, 780]. Проте автори Етимологічного словника тюркських мов кваліфікують назву як запозичення з іранських мов до ряду тюркських, пор. гагаузьке *мешә* «дуб», башкирське діал. *мйшә*, від **іран.** «зарості, гай, хащі» [ЭСТЯ: Л, М, Н, П, С, 58].

- *Миям балъ* (*Onobrychis* L., еспарцет) з **тур.** *meyanbalı* (*Glycyrrhiza glabra* L., солодка гола) [БЕР 4, 149-150].

- *Μλάмосνιχε* (*Marrubium vulgare* L., шандра звичайна) від **нгр.** μάλαμα «золото» [БЕР 4, 161–162].

- *Μυζύνη* (*Morus alba* L., шовковиця біла – плоди) з **нгр.** μούτσος «чорний» [БЕР 4, 359].

- *Μύшμουλα, μόшμουла* (*Mespilus* L., чишкун) з **нгр.** μούσμουλο або **дгрец.** μούσπουλο, μέσπουλον < μέσπιλον [58, 144; 233, 128].

- *Нàна* (*Mentha silvestris* L., м'ята лісова) через тур. nane < **араб.** na'na «м'ята» [БЕР 4, 488].

- *Пембè* (*Thalictrum aquilegifolium* L., рутвиця орликолиста) [1, 78] від **тур.** penbe, petbe «бавовна», що з **перс.** *rānbā* «бавовна» [БЕР 5, 145].

- *Петрúшкъ* (*Petroselinum sativum* Hoffm., петрушка городня, болг. літ. найменування – *магданоз*) – с. Червоноармійське (Кубей) Болградського р-ну [10, 130], *питрушка* «т. с.» – с. Євгенівка (Арса) Тарутинського р-ну [99, 261] з рос. та укр. *петрушка*.

- *Пикларíда, пикрирадика* (*Taraxacum officinale* Weber, кульбаба лікарська, від **нгр.** пикраlíда (*Cichorium* L.) від πικρός гіркий [БЕР 5, 233].

- *Папýр* 1. Кукурудза звичайна, *Zea mays* L. – с. Кравенік, Севлієвський край та м. Габрово, с. Чийшия (Городне), с. Хасан-Батир (Виноградне) Болградського району Одеської обл. (Атлас болгарських говорів СРСР карта № 96) 2. *Phragmites communis* Trin., очерет звичайний (с. Суворове Ізмаїльського р-ну Одеської обл.) [БЕР 5, 57; 178, 104]. 3. Також *папýр* (*Asorus calamus* L., аїр тростиновий, літ. назва *блатен аир*) – с. Горна та Долна Васіліца Іхтіманського краю та с. Трастенік Плевенського краю від **грец.** πάπιρος, за аналогією з очеретом, із якого в давні часи виготовляли папір. Пор. нгр. папýрі «очерет» [БЕР 5, 57-58; 233, 136].

- *Ръмàшкъ* (*Matricaria chamomilla* L., ромашка лікарська) – с. Калчево Болградського р-ну [226, 288] з рос. та укр. *ромашка*.

- *Салкъм* (*Robinia pseudoacacia* L., робінія звичайна), *сѣкъм* «акація» (с. Трастенік Плевенського краю), *салкъм* «виноградне гроно» (м. Смолян, Смолянського краю, Ардинський та Асеновградський край; с. Маглішта, Долні Рудозем (південна частина м. Рудозем Маданського краю), *салкъмъ* «виноградне гроно» (с. Кремене Смолянського краю), *салкън* «акація» (с. Мулдава, Пловдивський край; Долна та Горна Васіліца, Іхтіманський край; с. Транчовіца, Нікопольського краю; с. Божуріца Плевенського краю), *сѣкън* «т.с.» (с. Трастенік Плевенського краю), *сѣлъкъм* «виноградне гроно» (м. Пештера) [БЕР 6, 445], *салкъмец* (*Cytisus laburnum* L., рокитник звичайний) [256, 105] тощо. Із **тур.** *salkım* «виноградне гроно», «акація» [БЕР 6, 445]. Імовірно, від **тюрк.** садкы «обвисати» [ЭСТЯ: Л, М, Н, П, С, 181].

- *Саму́нче* (*Tagetes erecta* L., чорнобривці випрямлені) через **тур.** *somun* з **нгр.** ψωμί(ον) «хліб» [БЕР 6, 473].

- *Смірна* (*Juniperus communis* L., ялівець звичайний) з **нгр.** σμύρνα «пахуча олія миртового дерева» < **грец.** σμύρον «т.с.» [БЕР 7, 186].

- *Стратор*, *тратор* (*Amaranthus paniculatus* L., щириця просоподібна) [БЕР 7, 489; 87, 96] з **нгр.** σταθούρι «тс.» [БЕР 7, 489-490].

- *Таміяника* (*Ajuga chameopitys* (L.) Schreb., горлянка ялинкоподібна) [96 14] від *тамян* «кладан, куріння, пахощі» з **грец.** θυμίαμα «куріння, пахощі» < θυμός «дух, дим». Пор. укр. *тим'ян* (*Thymus serpyllum* L., чебрець звичайний), білор. *сіміан* (*Thymus usrainicus* Klok., чебрець український), чес. *tytián* «тс.», лат. *thymus* «чебрець» [ЕСУМ 5, 568].

- *Ялдьсче* (*Dahlia variabilis* (Wild.) Desf., жоржина мінлива) [87, 323] з **тур.** *yıldız* «зірка» [БЕР 2, 65].